

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
ARANYSÁRKÁNY

I

A pisztoly eldördült.

Egy diák, ki a futó mögött foglalt helyet a mésszel írt vonalnál, az ég felé tartotta a csövet, s bámulta a füstfelhőcskét, mely nem mindjárt oszlott el a hajnali levegőben.

A másik, mihelyt megpillantotta a lángot, elindította a versenyórát. De nem állhatta meg, hogy el ne kiáltssa magát:

- Rajta!

Vili már futott.

A start tökéletes volt. Úgy ugrott ki, mint a párduc, egyenletesen, minden megtorpanás nélkül emelkedett a magasba, s pár pillanat múlva teljes iramban rohant a cél felé.

Szemében vágattak a rétek. Szöges cipője karmolta a talajt. Fejét, melyet cigányos haj vert, hátravetette, s arcát eltorzította, csikorgó erőfeszítéssel. A föld dobogott.

Mikor a pálya felén lehetett, az, aki az órát figyelte, még egyszer üvöltött:

- Hajrá!

Most már hunyt szemmel, öntudatlanul robogott előre. Úgy tetszett, hogy egy másodperc alatt tette meg a hátralevő utat. Tárt karokkal, szárnyalva szédült be a célhoz, s mellkasa máris elszakította a rózsaszín papírszalagot, melyet két osztálytársa feszített ki.

A célbíró ekkor lerögzítette a versenyóra nagymutatóját, mely kényelmesen sétált a számlapon. Torkaszakadtából ordította az eredményt, hogy a gyepen lévő érdeklődők, a sportegylet tagjai is meghallhassák.

- Tizenegynyolc!

Vili ezt nem hallotta. Ő tovább futott, lábait kapkodva, szökdécselve, ahogy pesti futóbajnoktól látta, s nem törődött az idővel, mintha nem is rá vonatkoznék. Csak később fordult vissza.

Távolról kérdezte:

- Mennyi?

A diákok arról tárgyaltak, hogy Vili, ki tavaly Pesten a vándorserleget és zászlót nyerte meg a gimnáziumnak, ismét rekordot javított, s így még sohase futott.

Egyszerre öten-hatan válaszoltak:

- Tizenegynyolc, tizenegynyolc!

Vili feléjük jött. Lábikráján dagadoztak a kidolgozott izmok, görcsösen-csúnyán. Szájába zsebkendőt gyömöszölt.

Ezt lihegte:

- Két lélegzettel.

Két lélegzettel futotta a százat.

- Jó volt, öregem - szóltak a szakértők -, jó volt - s csak a szemük mondta, hogy mennyire jó volt.

- De ne hányd annyira a lábad.

- Igen - bólított Vili, mert tudta, hogy ez a hibája.

Liszner Vili nem szépen futott. Ha stílust akart teremteni, mindig elrontotta a futamot. Pusztán a marhaerejével bírta.

Egyik pajtása leemelt a galagonyabokorról egy kabátot, vállára tette, panyókára.

- Vedd föl - szólt -, megfázol. Még hűvös van. Különben is mára elég.

Azért még néhányszor lekuporodott, sprintelt, végigszaladta a pályát. Utána átengedte két barátjának, Packának, Huszár Bandinak, kik tizenkettő, tizenhárom alatt teszik meg, s alapjában rokonszenves műkedvelőknek tekinthetők. Egy darabig nézte őket.

Ez a szokásos tavaszi munka volt, az előtréning, melyben a nyolcadik osztály sok diákja vett részt. Kék-fehér tornainget viseltek, sportnadrágot, mely szabadon hagyta térdüket, ellenben szöges cipője csak neki volt, s a többiek csak vezényszóra, tapsra indultak, nem pisztoly-lövésre. Az is csak őt illette meg.

Elkérte pisztolyát, belekarolt barátjaiba, s félrevonta őket beszélgetni. Most tűnt föl, hogy Vili, ki a télen töltötte be huszadik évét, egy fejjel magasodott ki közülök.

Körötte a városerdő lélegzett, titáni, zöld tüdejével. Amerre lépett, a szöges cipője gyöngy-virágokat, vadnefelejcsket tiport, melyek tejkéken derengtek a világosbarna rögökön. Zsendült minden fa, cserje. Az orgonák tömör falat alkottak, belengve a vidéket keserű leheletükkel.

Ebbe a déli városkába előbb érkezett a tavasz, mint egyebüvé. Áprilisban leesett egy forró zápor, megmosdatta a fásudarakat, porhanyóvá tette a göröngyöket, s a ködben füstölt a termékeny élet. Aztán megeredtek a hajtások, a vetemények, a rügyek tokjából egyetlen éjszakán kibomlottak a lombok, összegöngyölt, zöld selyem zsebkendők módjára, melyeket hirtelen kinyitnak, és meglobogtatnak a szélben.

Vili a két bajnokkal a gyepen egy valamivel lejjebb levő tisztásra tartott. A fanyar homályban rezgőnyárfák feszültek, mint a székesegyház pillérjei, és lombkoronáik úgy zúgtak a gyenge szellőben, mint a templomi orgonák. Topolyafák keresték seprős ágaikkal az eget. Tölgyek bólongtak, komolyan, a vízesés szakadatlan moráját utánozva. Itt a nagy diákok majdnem gyermekeknek rémlettek.

- Hány óra lehet? - kérdezte Vili.

A célbíró, Packa, a versenyórára meredt, melynek rendszerint csak másodperceit nézte, s most a valóságra ocsúdott:

- Hat.

Vili lehorgasztotta fejét. Eszébe jutott az, ami ott messze van, a gimnázium, s hogy a hat után a hét következik, majd a nyolc. Átvette versenyóráját.

Nem közönséges óra volt ez.

Azon a három mutatón kívül, mely minden zsebórán megtalálható, még kettő mozgott: egy nagymutató, melyet az indulásnál pöccentenek el, s egy másik másodpercmutató-féle, mely nagyobb távoknál külön méri a perceket. Apjától, az öreg Liszner Kálmántól kapta, mikor átcsúszott a hatodik osztály vizsgáján.

De akárhogy babrálgatta, mégis hat óra volt.

Hirtelenül zene szólalt meg. A hang irányába emelték fejüket. Innen a tisztásról a vigályos erdőn át kilátás nyílt a nyári vendéglőre. Egy-egy napsugár tört át a fákon, arannyal csíkozva az eget.

Künn a vendéglő előtt egy cigánybanda valami keringőt húzott, mely édesen ringatta a lelket, mint a hullám. A bajnokok, kik naponta reggel öttől fél nyolcig az erdőben dolgoztak, akár egy munkateremben, eleinte nem tudták, hogy mi ez a muzsika.

Huszár Bandi mondta aztán:

- Május elseje.

A cigányok hajadonfőtt muzsikáltak, költői fejüket hegedűjükre hajtva. Éji, cingár alakjuk, mely többnyire kávéházak füstjében pácolódott, különösen hatott itt korán, a tiszta levegőben, rigók és harkályok társaságában. A tavaszt köszöntötték. Egy kertész a melegházból cserepeket hozott ki, és az ágyásba rakosgatta, noha máskor mindig megvárták az Orbánt, a májusi fagyok miatt. De az idén oly meleg volt a tavasz, mint a nyár.

Körös-körül Sárszeg laposan, lepényszerűen terpeszkedett el a homokon.

Hat óra után a városerdő melletti elhagyott utcán megjelent egy magas, sápadt fiú is, Csajkás Tibor.

Az nem jött a többiek közé, csak járkált le-föl a parasztkunyhók között, melyek ablakaiban muskátlik nyíltak.

Olyan galambszürke ruhát viselt, mely nyolcadik osztályos diákhhoz nem illő, csak gavallérhoz. Csenevész, selymesszőke hajacskáját középütt választotta el. Kezében nyúlszőr kalapot vitt. Tankönyveit otthon hagyta, csak a megfelelő oldalakat tépte ki, s ezeket zsebébe süllyesztette. Bizonytalannak látszott. Várt valakit.

Nemsokára feltűnt az, akit várt.

Novák Hilda az utca végéről jött, úgy ahogy szokott: nem sietve, fejét lehajtva, titkos büntudattal.

Most kelt az ágyból, megszökve édesapjától, ki csak később ébred, a dolgozószobájában.

Amikor a diákhhoz ért, gyorsan mellé ugrott, és úgy ment mellette, két lépés távolságra, minden pillanatban készen arra, hogy egy ismerős közeledtére ellenkező irányba csapjon, vagy szembeforduljon a fiúval, mintha épp akkor találkoznának. Egy Schumann-füzetet szorongatott.

Hilda folyton tekintgetett, előre, hátra, oldalt. Tibor megkérdezte:

- Mi az?

- Sokan vannak.

Csakugyan, a május elseje megzavarta a légyottjukat.

Másik, zegzugos utcába siettek. Itt Tibor közeledett hozzá, kezéhez ért. A lány hagyta.

Széles karimájú florentinkalapja árnyat vetett arcára, mely egyébként is sötétlett gesztenyeszín hajától, mély szemétől. Kislányos batisztruhát hordott, magas szárú, fekete cipőt, melynek kissé elkopott a sarka. Nem mosolygott. Komoly volt, nagyon komoly.

Tibor nézte hullámos, nagy száját. Annyira nézte, mintha a lány mondott volna valamit, pedig az hallgatott. Csak ő dadogta, néha:

- Édes.

Hilda engedte, hogy arcára záporozzék az egyetlen szó, melyet a fiú tudott.

Mást nem beszéltek. Régen nem volt már semmi mondanivalójuk. Aki őket meglátja így együtt, amint némán ballagnak, a régi szerelmesek természetes, jó közönyével, az megdöbben.

Hétköznapi dolgokról ejtettek egy-két szót, csupa pozitívumról. Tibor szokása szerint ezt kérdezte:

- Nincs baj?

- Nincs.

- Alszik még?

- Hogyne.

- Valaki jön - mondta a diák.

- Gyorsan menj át a másik oldalra - mondta a lány.

Tibor átment a másik oldalra, visszajött. Folyton zavarták őket.

Paraszt szekerek haladtak, papírbokrétás lovakkal, fölpántlikázott ostorokkal. Kirándulók tódultak a városerdőbe, kik a tavasz hivatalos ünnepének ezen a napon áldoznak, családotól. Férjek, feleségek kisgyermeküket vezettek, kézen.

Messziről már harsogott a tűzoltóbanda rézlármája: a trombiták és cintányérok az ébresztőt adták.

Hilda idegesen fakadt ki:

- Undorodom.

- Mitől?

- Ezekről - s rámutatott egy távoli társaságra, mely már fölvirágozva baktatott az utcán.

Ismét vargabetűt kellett csinálniok. A törvényszék mögött Hilda tétovázva súgta:

- Beszélnem kell veled.

- Mit?

- Itt nem lehet.

- Fontos?

- Nagyon.

- Komoly?

- Nagyon.

Tibor unszolta. Hilda nemet intett, határozottan.

- Majd délután. Háromkor. Flóri néninél.

Máris búcsúzott, de Tibor követte, nem tudott tőle elszakadni. Kísérte a népesedő utcákon, Liszner Kálmán fűszerboltjáig.

Itt megálltak.

A fűszeresbolt előtt egy jegenye meredezett, melyet azelőtt nem láttak, nyilván éjjel ásták a kövezetbe, mert körötte még néhány kiszakított gránitkocka hevert, s pár kapányi föld: a májusfa, melyet az öreg fűszeres tétetett ide, hogy reggel majd meglepje a várost.

Mind a ketten fölfelé néztek, tátott szájjal.

Ágain cifra kendők, almák, narancsok, fügekoszorúk himbálóztak, felül tíz üveg pezsgő, melyet a nap annyira átvilágított, hogy látni vélték gyöngyeit s tajtékját is. Mellette bájos, karcsú palackokban zöld, kék, lila likőrök.

Isten tudja, valamit hasonlított ez a karácsonyfához, de mégis tündéribb volt nála és érdekesebb. Ez a pogány fa nem fűtött szobában nyílt ki, tükrök között, hanem az utcán, nyíltan, mindenkinek az élet ajándékait kínálgatva. Lenn, egyik gallyán vattaruhában lógott egy bábu, Tél apó, minden nyavalya és romlás hozója, kit most május jöttén ünnepélyesen fölakasztottak.

Kicsit álldogáltak a májusfa alatt. Egy tiszthelyettes tűnt föl, kit Hilda látásból ismert. Odaszólt a diáknak:

- Most menj vissza az erdőbe.

- Miért?

- Hogy lássanak. Menj.

Kézfogás, köszönés nélkül otthagya Tibort.

Az visszafordult a városerdő felé. Mögötte jött a tűzoltóbanda, mely szintén arra tartott. Vele ment ki, búsan és izgatottan, de a muzsika ütemére lépkedve.

Ott már fölborult minden rend.

Vad kirándulók érkeztek, rohamcsapatokban estek az orgonabokrokra, s egy szempillantás alatt letarolták. Gyerekek másztak fákra, madárfészket csenni. Bokrok fecsegték embernyelven, fák gondolkoztak emberagyvelővel, s a kövekben is emberszív dobogott. Emberek lüktettek mindenütt, elhozva a természethez a vágyat. Zsongott az erdő. Megdézsmáltak, kifosztották, ellopták mindenét. Gázolták virágait, veszekedve tördösték harmatos ágait, belélegezték fűszerszámát. Agg nénikék úgy szagolgatták a jácintot, mintha azonnal megszépülnének tőle. Közben a még álmos égen egészen fölébredt a nap. Diadalmas tűzárral borította a tájat, átnyilallt rézsút sugaraival a lombokon, sárga pocsolyákban forrt a fénye, melengette a vért, csiklandta a kebleket, kéjesen viszkettette a torkokat, végsőkéig feszítve az életkedvet, melyben dac volt, kihívás, életkedv s halálkedv is. Mindebbe pedig beleharsant a tűzoltóbanda, mely itt termett, fölemelte trombitáit a tavaszba, s a trombiták ragyogtak, és a fény trombitált.

Legtöbben letelepültek a fehérrel terített asztalokhoz, melyeket kihoztak a fák alá. Pincérek röptültek asztalkendőjük sirályszárnyán a tömeg e viharában, tizenöt tányérral, tizenöt söröskorsóval, hogy a falánk gyomornak legyen mit enni és inni. Faltak mindnyájan, mint valami táborozó hadsereg, harapták a sóskiflit, a virslit, kortyolták a májusi bort, szopták a tejet, pohárból, mint egy anyamellből. Leányok ültek fiúkkal, a leányok férfikalapban, a fiúk napernyők alatt. Egy fiatalasszony magasra emelte boglárkacsokrát, és haja kibomlott. Trécelésük elvegyült a fecskék csicsérgésével. Pillék, bogarak koppantak hozzájuk. A konfetti tányérjukra porzott, szájukba-orrukba röppent, s kacagva köpködték a földre.

Tibor kisietett ebből a zenebonából a fasorba, hol a nyolcadik osztály növendékei gyülekeztek.

Vili most a földön hevert, egy fa árnyékában. Megvetően pillantott a fasorra, melyen idegen alakok lézengetek, kik sohase jártak itt.

Egyre többen beszéltek a tananyagról is. Ebeczky Dezső vitte a szót, a nyolcadik osztály legjobb tanulója, kit mindnyájan őszintén utáltak. Nem azért, mert jól tanult. Jól tanulni elvégre lehet. De olyan jól tanulni, mint ő, az már undorító.

Vili csak hallgatta-hallgatta. Nyálazta körmeit, s tintaceruzájával telefirkálta mind a tízet.

Fölpislantott rá. Megkérdezte tőle:

- Hát te hogy kerülsz ide?

- Csak kijöttem, barátom - dalolta Ebeczky Dezső, ki személyes megjelenésével tisztelte meg az erdőt, és láthatóan mélyet szippantott levegőjéből. - Ah, a természet.

Vili ezt nem értette. Itt fű van, fa meg föld, s azon nincs mit lelkesedni.

Különben egyiküket sem érdekelte a természet, mely egy volt velük. Ők még csak befelé néztek magukba, nem kifelé, mint az öregek.

Ebeczky Dezső azonban jeles magyar dolgozatokat szokott írni a természet szépségeiről.

Ezért mondta:

- Nincs gyönyörűbb, mint a természet.

- És a számtan? - ingerkedett Vili.

- Az is szép, barátom. Minden szép. A maga helyén.

Olyan nyomasztóan hatott megjelenése, mintha legalábbis egy tanár jött volna közéjük, a gimnázium minden borzalmát magával hozva.

Vili végigmérte tekintetével Ebeczky Dezső selyempapirosba kötött könyveit, melyekre hetente tiszta ruhát adott, hízásra hajlamos arcát, ezt az idegen csillagról idepottyant fickót, ki boldogan élt az iskola kalodájában, logaritmuskönyvével, oknyomozó történelmével, görög nyelvtanával, s elbiggyesztette száját.

Ebeczky Dezső így szólt:

- Jó lesz indulni.

Vili öltözködni kezdett. Egy padon voltak a holmijai.

Lassan húzta nadrágját, mely hosszú volt és bő, a tornaingre kabátját, mely rövid volt és szűk, s szárából kikandikáltak a csuklói. Lerúgta a kedves szöges cipőt. Az ormótlan, vastag talpú fűzőst vette föl helyette, mellyel sokáig bajlódott.

Fejébe csapta tornasipkáját, mert attól nem vált meg. Kalapot sohase viselt.

Mind elindultak.

II

Novák Antal, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan és természettan tanárja is ekkor indult el az iskolába. Gyorsan, erőteljesen, frissen lépkedett.

Egy sarkon hozzátalakozott két kollégája, egy öreg meg egy fiatal. Ettől kezdve a három tanár egyenes vonalt alkotva ballagott, akár a tanulóifjak, oly együttesen, hogy szinte megfoghatták volna kezüket. Tanárgondjaikba merültek ezen a szép reggelen.

Novák Antal dr., ki középujt ment, botját ütemesen koppintgatta az aszfaltra. Élvezte a tavaszt. Nem úgy, mint a diákok, mert ő már sok tavaszt látott, eddig negyvennégyet. Tudta, hogy ezt a kellemes üdeséget a légköri viszonyok meg a lombok okozzák. De hiába volt ily tapasztalt, az alvástól, a kávétól, a reggeli fénytől kedvre derült.

- Meleg van - zihálta az öreg Tólas, a történelem professzora, s megállt, hogy kifújja magát.

- Igen - mondta Novák -, ez a mi időjárásunk. Bolond, bolond. Soha sincs tavaszunk: a tél után azonnal következik a kánikula.

- Csak az ősz szép itt - bólongatott Tólas -, a hosszú, egyenletes ősz. A magyar ősz.

- Az se mindig - felelte Novák.

Megtörölte homlokát. Tarkójára rátűzött a napsugár, s égette posztóruháját. Kabátját kigombolta. Szalmakalapját is levette boltozatos koponyájáról, melyet ritkás, szőke haj borított.

- Szeszélyes, kiszámíthatatlan időjárás - folytatta Novák Antal. - Nincs tengerünk. Az a baj, hogy nincs tengerünk, mely szabályozná az éghajlatot. Azaz, ez itt a tengerünk - és a homokos talajra pillantott. - Ez a homokbucka, melyen most járunk, valaha tengerfenék volt. Homoktenger.

A fiatal, ki fekete szemüveget hordott, Fóris Ferenc, a latin és görög nyelv tanárja, nem figyelt oda. Már lépést se tartott velük. Egy könyöknnyivel előttük sietett, hogy el ne késsék.

Novák nem hagyta el öreg kollégáját, ki már a harminckilencedik évét szolgálta, s tüdőtágulással küszködött. Lassította lépteit. Karját fogta, támogatta. Egyszerre ő is megállt.

- Nini - mondta meglepődve, míg dióbarna szemével az égre tekintett -, sárkány.

Botjával egy pontra mutatott.

- Aranysárkány - tette hozzá.

Két kollégája odanézett, ahová botja mutatott.

Fóris ráncolta homlokát.

- Papírsárkány - állapította meg, fitymálva.

Messze, valahol a városerdő táján lengett egy jókora, remek sárkány, melyet a még nem látható diákok hosszú madzagon vontak maguk után, a fák fölött, lassan.

- Rég nem láttam már sárkányt - szólt Novák Antal, és feléje bámult.

Fóris Nováktól szórakozottan kérdezte:

- Miből is készítik az ilyesmit?

- Szitakéregből.

- Én sohase csináltam.

- Pedig egyszerű - válaszolta Novák, ki az iskolán kívül is szeretett magyarázni, különösen természettudományos kérdéseket, egy-két mondattal megérzékelte az elvont elméletet. - A szitakérget zsinaggal feszíted ki, mint az íjat, félköralakúra, így - és máris rajzolt a porba, botjával. - Ez a váza. Veszél egy nádszálat s középre teszed, ide ni, hogy megrögzítse a vázat, és feszesen összekötöd a szitakéreg e két pontjával. Ez a gerince. Itt a nyereg, ebbe a kantárt akasztod, mely igen fontos az egyensúlyozásnál, hogy a sárkány ne szitáljon. Ha ez készen van, akkor csak beragasztod vászonnal.

- Ez azonban csak papírból van.

- Lehet abból is. Mindegy.

- Olyan az alakja - szólt Tálás -, mint egy szívé.

- Igen - mondta Novák -, azért tud úgy repülni. A madarak is ilyen elv szerint repülnek.

- Hej - sóhajtott az öreg Tálás -, de sok sárkányt eregettem én is a városerdőn.

Elbeszélgettek ezekről a csip-csup dolgokról, s maguk se vették észre, mosolyogtak. Főris azonban nem. Őt izgatta a sárkány. Mindenekelőtt a neve. Szárnyas kígyókra, mérges leheletű szörnyekre gondolt, melyek halált okoznak. Fejében mitológiai roncok kavargtak. A sárkány folytatta útját fenn a levegőben. Csakhogy a diákok nem a legrövidebb úton közeledtek az iskola felé, hanem mellékutcákon haladva megkerülték a várost, úgy hogy most a három tanár háta mögött voltak. Azoknak vissza kellett fordulniuk.

Most a sárkány megállt, egy ponton.

Tálás Béla megjegyezte, Novák felé:

- Épp a te házad fölött van, Tóni.

- Az ám - szólt Novák. - Milyen mozdulatlan. Ott fenn, úgy látszik, nem fúj a szél.

- Hány méterre lehet?

- Százra - mondta Novák, kinek pompás szeme volt. - Több mint százra. Százhúszra legalább.

Főris, ki szintén megfordult, és vizsgálta a méltóságosan lengő szörnyet, türelmetlenül kérdezte Nováktól:

- De mitől csillog úgy?

- Befestették aranyosra. És rásüt a nap. Attól csillog.

- Ilyesmikkel töltik az idejüket - bosszankodott Főris -, most, a vizsgák előtt.

- Ha egyébként teljesítik a kötelességüket - válaszolt Novák, elnézően -, nem baj. Legalább megtanulják.

- Mit?

- A sárkányt.

- Hát te tanítod a sárkányt?

- Hogyne. A nyolcadikban, az elektromosságnál. Magam is akartam csinálni nekik, de már nem volt időm. Franklin Benjamin, kérlek, vele mutatta ki, hogy az istennyila azonos azzal a villamossággal, mely a lámpában ég.

- Az istennyila? - döbbsent föl Fóris.

- Az - hagyta helyben a tréfát Novák. - A villám. - Egy sárkányt engedett föl, melynek fejére egy tűt tűzött, az magába szedte a légköri elektromosságot, s a cukorszárga, mely megázott - szóval a rossz vezetőből jó vezető lett -, levezette. Állítólag agyonütött egy tyúkot is. Aztán a léggömb fölfedezése előtt a szél sebességét, a felső légréteg hőfokát is sárkánnyal mérték. Nagyon hasznos multság ez.

- Valamelyik tengeri csatában is fölengedtek egy sárkányt - szólt Tólas Béla. - De már nem tudom, melyikben.

- No látjátok? - fejezte be Novák. - A játék komoly dolog. Mindig az életet jelképezi. Ez vezet be a gyerekeket az életbe. Csak játszva tanulhatnak.

Fóris nem volt ezen a véleményen. Nem is szerette ezt a kollégáját. Novák Antalt, a tanári kar büszkeségét tudós embernek tartotta, mint mindenki, de rossz nevelőnek. Az ellenőrző s az osztályozó konferenciákon folyton összekulönbözött vele. Titokban gyűlölte őt.

A sárkány közeledett. Egyre nőtt, egyre jobban tündöklött. Már dalmahodott alakja is, hosszú, papírláncból való farka, melyet szintén bearanyoztak az ügyes lurkók. Himbálta a széláram.

Feje mellett feltűnt két papírbajt, két aranyos leffentyű. Fóris Nováknál érdeklődött:

- Mi az?

- Az, barátom, a sárkány füle.

- Nem látom az arcát.

- A sárkánynak nincsen arca.

Fóris összerezsent. Novák tréfásan oldalba bökte:

- No, ne félj, Feri, azért talán nem esz meg bennünket. Nem olyan sárkány ez.

Kacagtak, ő meg Tólas. Fóris mereven nézett a sárkány felé, mert az megint megállapodott, a májusfánál, közvetlen Liszner Kálmán fűszeresboltja előtt.

Vili apja maga is kiállt a bolt elé, hogy gyönyörködje a ritka látványban. Kezét nadrágzebébe dugva csörgette aprópénzét, a tíz- meg húszfilléreseket. A kis, fűrges öregúr, ki hegyes ezüstsakállat viselt, szerette az ifjúságot. Pár nappal ezelőtt ő bocsátotta rendelkezésükre ingyen azt a rengeteg madzagot is, mely a sárkányt tartotta.

Vili beugrott a boltba. Noha nyolcadikos volt, kezét csókolt apjának, az megsimogatta arcát, mint egy kisfiút. Ezt szégyellte a többi előtt.

Odament az asztalhoz, hol a citromos kosár mellett sajtok látszóttak, üvegharangok alatt, sztaniolpapírba pakolt csokoládérudak, s intett a segédnek, ki buzgalommal készítette el az úrfi szokott reggelijét: a sonkavágó késsel kettészelt három zsemlyét, vajjal kente, szálámmal, uborkaszektékekkel bélelte. Vili egyiket bekapta hatalmas szájába.

Mire kiért, a gyerekek visongtak. Fölengedtek két léggömböt, hogy elfogják velük a sárkányt, mely nézetük szerint legalább tízezer méterre lehetett, hol a levegő már ritka, s a léghajósoknak elered az orruk vére.

Cselédek szaladtak az utcára, csecsemőkkel karjukon. Ablakok nyíltak. Kis inasok, kik szép vizesnyolcasokat rajzoltak a száraz aszfalton, fölfelé tekintettek. Minden fej fölfelé fordult.

Csak hogy a csalfa léggömbök nem a sárkány után iramodtak, hanem mind a kettő más irányba. Olyan magasra értek, hogy szinte nekikocódtak az égnek, s attól lehetett tartani, hogy betörik a levegő kristályharangját.

Erre a fiúk ismét zajongani kezdtek. Versenyt futottak velük, karjukat fölnyújtva ugráltak, sapkáikat hajigálták, hogy lehozzák a levegőből.

Ezt a távoli ordítást meghallotta a három tanár. Főris kettőzte lépéseit.

- Meglátjátok, elkésnek. Haszontalan kölykek. Megint elkésnek.

- Csak fél nyolc - nyugtatta Novák.

- Mégis elkésnek. Mindig elkésnek.

A sárkányt már gyorsabban vontatták. Nyargalt előre, egyenesen a gimnázium felé, mely zöld ércupolájával belekomorlott a friss reggelbe.

- Itt jönnek - csitította kollégáját Novák, ki hallotta, hogy a verébsiripelésszerű diákzaj megöblösödik.

A vidám körmenet abban a nagyutcában bukkant föl, mely a gimnázium homlokzata felé nyílik. Zsivajogva ugráltak körül a diákok, vagy százan, a sárkányt, mely háromméteres aranyszárnyával szelte az eget, jobbra-balra ferdült, mert lejjebb húzták, a széljárta légkörbe. Végtelen zsinegen tartotta egy hirtelenszőke kisdíák. De a nagyobbak se szégyellték magukat. Azok is körötte táncoltak, talán még jobban gyönyörködtek benne, mint apróbb társaik. Azzal mulatoztak, hogy a madzagra fűzött papírdarabkákat fölfelé billentette a levegő, majdnem a sárkány testéig. Postát küldöttek.

Igazán esemény volt ez a gyönyörű sárkány.

Főris idegessé lett.

- Csak nem viszik be a tanintézetbe - panaszkodott Nováknak, s megrémülve a gondolattól, máris eléjük sietett.

Hátratette két kezét, és szemével, melyet a fekete szemüveg miatt sohase lehetett látni, méregette a forradalmas tömeget, hogy útját szegje.

- Mi az? - sipított éles, kellemetlen hangján. - Mi az?

A diákok nem ijedtek meg, a macskazene tovább tartott. Csak akkor ült el, mikor megpillantották Novák Antalt. Ő nem kiabált, de tőle mégis mindnyájan féltek.

Egyszerre csönd lett. Sapkák, kalapok emelkedtek.

- Mit lármáznak? - ordított Főris most már egyedül, a csönd védelme alatt, melyet kollégájának köszönhetett. - Csűrhe. És ezek a nagy kamaszok is. Vén szamarak. A nyolcadik. Persze, a nyolcadik. Szégyelljék magukat.

Egymás után sunnyogtak be a kicsinyek, többször, mélyen meghajolva. A nagyobbak csak köszöntek.

- Takarodjanak be az osztályokba. Már a harmadikat is elcsöngették.

Mindig ezt szokta mondani. De most is hazudott. Csak az elsőt csöngették el.

- Kié ez a sárkány?

Egy piros hajú fiú jelentkezett, valami harmadikos. Alig látszott ki a többi diák közül. Nem bírt a sárkánnyal, mely ide-oda lökte őt, majdnem a levegőbe röpítette.

- Tegyük ezt el valahová.

Csajkás Tibor, ki mindig szolgálatkésznek mutatkozott tanárjaival szemben, foga közé szorította a fehér orgonaágot, melyet magával hozott az erdőből, s átvette a harmadikosoktól az imbolygó, bukdácsoló sárkányt. Vili kikapta kezéből, a gimnázium kapuja elé húzta, s ott ügyesen, gyorsan egy fatörzshöz kötözte, hogy iskola után hazavigyék. A madzagos orsót a földre dobta.

Pár perc múlva kiürült az utca. A diákok bementek a gimnáziumba, s megvitatták, mi minden történt ma: pisztollyal lőttek a városerdőn, sóskiflit, virslit reggeliztek, cigányzenét, tűzoltóbandát hallottak, leányokkal beszéltek, láttak májusfát is, de a sárkány, az aranysárkány, az volt a leggyönyörűbb.

Novák Antal sűtkérezett a kapu előtt, s nyolctól kilencig nem lévén órája, rágyújtott egy erős virzsíniára. Mindig erős virzsíniát szívott.

Ő is megbámulta a csodát, mely így közelről még nagyobbnak tetszett, amint leviathántestével kipányvázva kóválygott a gimnázium kupoláján, közvetlenül a szentkereszt fölött.

- Még elviszi a szél - figyelmeztette Novákot Tálás Béla.

Novák a magasba nézett, hunyorogva a napfénytől.

- Nem - válaszolta -, most már semmi szél sincs. Teljes a szélcsönd. Aztán jól kikötötték - és megtapogatta a fatörzsön a madzag vastag bogait.

III

Amint a diákok ebből a fényes reggelből beléptek a régi, rozoga gimnázium előcsarnokába, minden elsötétedett előttük.

Nem láttak semmit. Úgy érezték, hogy hirtelen megvakultak, úgy érezték, hogy még éjszaka van.

Azonkívül fáztak is.

Ez a kongó, széles előcsarnok, mely kánikulában is hideg, most valami pince-leheletet küldött feléjük, s egy szagot is, azt a régen ismert iskolaszagot, mely irkákból, szivacsokból, krétából, porzóból meg elsavanyodott tintából bűzölög, és elemelyíti a gyomrot.

Káprázó szemük lassanként különböztette meg a tárgyakat: a faliórát a tornacsarnok előtt és az üvegezett szekrényt, melyben római bigák, kvadrigák gipszmása állott. Fölötte a klasszikusok mellszobrai sorakoztak, kiket személyes ellenségüknek tekintettek, a latin és görög remekírók, olyan fakó, zöldesszürke arccal, mint a rákbetegek.

Gergely, az iskolaszolga, a csengőt rázta, másodszor csöngetett, a háromnegyed nyolcat.

Az ő arca virított, nem mint a latin és görög remekíróké.

Egy kis fegyelmetlenség is előfordult. A végtelennek látszó földszinti folyosó végén a fiúk valamit üldöztek. Könyveket, tollszárazakat vágtak hozzá. Egy patkány kibújt az udvar vasrostélyos csatornájából, felszökött a gimnáziumba, a falak mentén rohant előre, s bár az osztályok testületileg csatlakoztak az üldözőkhöz, végül mégis sikerült megmenekülnie, fönn a második emeleten, hol a padlás vasajtója alatt eltűnt. Főris két öklét melléhez szorítva, futólépésben próbálta elérni a rendetlenkedőket. A kisebbek halántékahaját húzta fölfelé, a nagyobbakat oldalba bokszoalta.

A harmadik csöngetés után elcsöndesedett a gimnázium. Nyíltak az osztályok ajtajai, bementek a tanárok. Több helyről kihallatszott: „Szentlélek Úristen, emeld föl hozzád szíveinket... szíveinket..., hogy a szépet és nemeset megérthessük... megérthessük...” A diákok sebesen mormolták mindennapi imájukat, s a tanárok a dobogón mellükre kulcsolták a kezüket, és szemüket szemérmesen lesütötték. Keresztet vetettek, leültek, írták az osztálykönyvet. Egy diák az első padból kilépett, a tanár füléhez hajolva, bediktálta a hiányzókat, oly bizalmasan, mintha édes titkot közölne, mely csak őrájuk, kettőjükre vonatkozik. Mozgolódás támadt, tankönyveket lapoztak, máris feleltek. Feleltek mindenről a világon: Isten létéről, világos érvekkel bizonyítva a legnagyobb Szellem szükségképpiségét, báró Lisztius Lászlóról, a német verstanról, a gerundiumról, illetve a gerundivumról, a mi-végű igékről, a pragmatica sanctióról, az ízelt lábú rovarokról, a kamatoskamat-számításról, a folyadékok felületi feszültségéről, annyi tudásról tanúskodva, amennyit egyszerre a világ legelső tudósai és lángelméi se tudnak. De a szegény diákok tudnak.

Novák Antal a tanári szobában élvezettel szívogatta jól szelelő virzsíniáját. Kollégáival, kiknek szintén lyukas órájuk volt, a korpótlékről beszélgetett. Mire véget ért a virzsíniája, fölkel, s a fizikai szertárba indult, mely a nyolcadik osztály tőszomszédságában volt, az első emeleti folyosó végén.

A nyolcadik osztály nagy szárnyas ajtaját és három ablakát kinyitották, hogy az osztályfőnök utasítása szerint az előadás előtt szellőzzenek. Csakhogy az előadó tanár, noha már fél kilencre járt, még mindig a tanári szobában merengett. Emelkedett hangulatban várták. Senki

se tanult. Vili az ablakdeszkára ugrott, megnézni, hogy mit csinál a sárkány, s miután innen nem látta, legalább föl húzódkodott az ablak keresztfájára, és megmutatta a hasizmot.

Jókedvüknek több oka volt. Először az, hogy délutánjuk kivételesen szabad, s ez a kis szabadság gondolata már reggel föl villanyozta őket. Másodszor ez az egyetlen nap, mikor nincs se számtan, se fizika, az a két komisz tárgy, melytől a legjobb diákok is, hiába tagadták, egyformán rettegtek. Harmadszor, az első óra történelem, melyet az áldott Tálás Béla tanított, ki rendesen fél után jött be, s már olyan fáradt volt, hogy semmit se bánt, semmit se vett rossz néven.

Első gimnazista koruktól fogva minden ugratást kipróbáltak rajta. Eleinte tollat bűgattak, papírgalaccsinnal fricskázták, vízbe ültették, tollszárát gumiarábikkal kenték meg, spárgával kötötték be felöltője két szárát, s óráira békákat, egereket hoztak, melyeket szabadon engedtek. Majd a tréfákat finomították. Mielőtt megjelent, becsukták az összes ablaktáblákat, úgyhogy mindenre egyformán sötétség borult, vagy hirtelen a földre kuporodtak, úgyhogy a tanterem üresnek látszott. Később a diákcsínyeket a művészet tőkélyére emelték. Kifordították szemgolyóikat, akár az iskolaorvos a trachomavizsgálatnál, s karba tett kézzel ültek, azon mulatva, hogy ők nem látják a tanárt, de a tanár látja őket. Legutolsó számuk, már nyolcadikos korukban, az volt, hogy a padokat, izmos combjaikkal emelve, lassan és óvatosan előrerukkoltatták, minden percben vagy egy arasznyit, minek következtében csöngetés előtt az egész osztály közvetlen a katedra közelében foglalt helyet, eltüntetve azt a tisztes távolságot, mely egyébként a katedra és padok között van, s az osztály csak akkor vonult vissza a tekenősbékák lomha mozdulatával, mikor az agg professzor erre külön megkért mindenkit. Ezek az elévült vásottságok kísértettek képzeletükben, melyeket alapjában már meg is untak, de most tanulástól elgyötört testükben a szabadulás reménye visszaidézte, s az utolsó megpróbáltatástól való félelem sajgó akasztófahumorról föllobogtatta emlékeiket. Ennélfogva lármáztak. Csak a láрма izgatta még őket, a láрма, mely mindig érdekes.

Nem összevissza lármáztak, hanem szépen, ütemesen. Vili a dobogó tanári székére pattanva, karmesterként verte a taktust, fortissimo és pianissimo, hogy a zaj, amint kell, megdagadjon vagy elhalkuljon. Ő volt a vigyázó. Novák Antal itt, a nyolcadikban se szüntette meg ezt a kisdíákos intézményt, mert tudta, hogy a diákok csak diákok maradnak, azonkívül pedagógiai elve volt, hogy a tanulóifjaknak az egymásra való ügyelés önértet ad. De a különös zsvajt mégis sokallta. Megállt a nyitott ajtóban, épp akkor, mikor Vili leugrott a székről, s inkább szomorúan, mint haragudva ezt mondta:

- A vesztüket érzik? Szép dolog, nagyon szép. Önök, akik felnőtt emberek.

Várt kicsit, bólintgatott.

- Csak az érettségin is így halljam a hangjukat!

Az érettségi, az érettségi. Rettenetes volt.

- Kinek lesz órája?

Egyszerre, mind a huszonhárman:

- Tálás tanár úrnak.

Novák csóválta fejét.

- Hallottam.

Rosszallása részint a zajongóknak szólt, részint Tálás Bélának, ki ilyen hanyag, s fél kilenc után is magára hagyja az osztályt.

- Foglalkozzanak valamivel.

Vili már illedelmesen állt a dobogón, s megszólalt, mint vigyázó:

- Én kérem, tanár úr, mindig mondom nekik. De ők mindig lármáznak, tanár úr.

Novák, ki mindent látott, nem tűrte ezt a szemtelenséget, Vili padjára mutatott, a hetedik padra.

- Menjen a helyére.

Vili helyére ment. A hetedik padból fölemelkedett Huszár Bandi és Packa, s beengedte őt. Két bajnoktársa közt ült, kik mint testőrei vigyáztak rá.

Novák alig távozott el a fizikai szertár felé, Vili újra fölkelt. Csöndet intett, és félhangon, általános figyelem közepett, így szólt:

- Gyerekek, láttátok?

- Mit?

- A szalmakalapot. Nohát - mondta ámuldozva. - Tóni fölvette a szalmakalapot. Pokoli.

Mindenki nevetett. Már iskolába jövet elmosolyodtak azon, hogy Novák Tóni fölvette a szalmakalapot.

Nováknak volt egy sapkája és két kalapja. A nyuszsapkát, melyet két lecsatolható fülvédő egészített ki, a megfázástól félvén már november elsején előkereste, s február végéig hordta. Március elején feltűnt fején egy széles karimájú nemezkalap, melyet ápriliséig bezáróan lehetett észlelni, s ősszel, szeptemberben és októberben. A melegebb tavaszi napokon a fekete, púpos, igen fura szalmakalap jelent meg, s egészen a nyár végéig uralkodott. Mind a hármat jól ismerték a diákok. Most a szalmakalapját látták, amiből azt következtették, hogy huzamosabb szép idő lesz. Nyugodtan lehetett utánaigazodni. Időjosi tehetségét a város is sokra becsülte. Szájáról szájra röppent a gimnáziumban a hír, a nap új eseménye. Az öreg fölvette a szalmakalapot. Láttátok-e, gyerekek, a szalmakalapot? Hogyne látták volna. Roppant nevetséges volt a szalmakalapban. Ősszel viszont a nemezkalapban volt roppant nevetséges. Télen pedig a nyuszsapkában volt roppant nevetséges.

De nemcsak kalapjait tartották ennyire számon, hanem minden egyes ruhadarabját. Két öltözet barna, gyapjúszövetből készült ruhája színben alig különbözött egymástól - az egyik csak valamivel világosabb, mint a másik -, s ezeket fölváltva viselte, télen-nyáron. Mindkettő kissé bolyhos, de igen tartós, alkalmas arra, hogy testét megóvjá az időjárás viszontagságai ellen. Mellényein nem tűrte a kivágást, állig gombolódtak, és csak egy kicsiny, egyenlő oldalú háromszöget hagyatott a nyakkendő számára. Harmadik rend ruháját, a fekete ünnepit, vasárnap a templomban s az iskolai ünnepélyeken mustrálgatták, a szalonkabátot, mely térdét verte, s a megzöldült nadrágot, melyet éppúgy kitérdelt s ritkán vasaltatott, akár a többieket. Ő, aki ismerte a természettudományból azt, ami örökkévaló, nem vette figyelembe a divatot, mely mulandó, esetleges, mindig változó. Cúgoscipőt hordott, melynek nem egyszer lógott a húzója, és fehér félharisnyát, mely ki-kivillant, hogy lábait keresztbe téve a nadrágja fölhúzódott. Nadrágtartóját is látták egyesek, a gőzfürdőben, mikor kabinjában öltözködött, s ha ezek nem hazudnak, és szavuknak csakugyan hitelt lehet adni, kékcsíkos vászon nadrágtartó emelte s oltalmazta Novák Antal nadrágjait. Ezekre a holmikra, melyeket tanári mivoltával fontossá tett, mintegy megszentelt, borongással elegy kíváncsisággal tekintett az ifjúság. A nyolcadik osztály merészebb növendékei a rettegett számtan- és fizikai órákon tenyerükkel meg is érintették kabátja szélét egy pillanatra, sőt Oláh Gyuszi azzal dicsekedett, hogy egyszer halálos elszántsággal a nadrágját is megfogta, valamivel a comb fölött, amint

padja elé lépve hátat fordított az osztálynak, s a magyarázat hevében a táblára tekintett, egy képletre. Ez nem is közönséges kabát és nadrág volt, hanem tanárkabát, tanárnadrág, a posztója tanárposztó, mely nem hasonlítható semmi más posztóhoz.

Ami a nyakkendőit illeti, azokkal könnyebben végezhetünk. Mindössze kettő vendégszerepelt az iskolában: egy szürke, hosszú, készen vett selyem, melyben hétköznapiokon gyönyörködtek, s egy fekete, szintén készen vett kisebb, a szalonkabáthoz. Volt ugyan egy harmadik is, egy fehér batiszt, vörös babokkal, de azt már több mint egy éve nem viselte. Tavaly tudniillik néhány fiú az alábbi nyílt levelezőlapot intézte hozzá: „Tónikám, ma reggel láttuk az új, vörösbabos nyakkendődöt. Tisztelettel közöljük, hogy nagyon rosszul áll neked, s veszélyezteti tanári komolyságod. Kérünk, ne vedd föl többet, már csak saját jól fölfogott érdekedben sem.” Aláírás helyett: „Több jóakarató diákod.” Novák az ízetlen levelezőlapot széttépte. De másnap az egész osztály csöndes derülésére csakugyan nem vette föl, s tény az, hogy ez a nyakkendő azóta befejezte rövid pályafutását, és szekrényében lógott.

A tárgyak közül általában a nagyokat kedvelte. Haragudott a kis tárgyakra, rajzszőgekre, tűkre, melyek elvesznek. Vastollal írt, melynek olyan az alakja, mint a lapáté, s óriási írónnal, mely az ácsok ceruzájához hasonlított. Zsebkendőzsebéből több tollszár és vöröskék ceruza nyúlt ki. Mellényzsebében fedőlap nélküli órája foglalt helyet, mely minden szépművészeti szempont kikapcsolásával kizárólag az idő mérésére szolgált, s rajta a XII szám, akár a hőmérőn a lázvonal, kárminnal volt kipingálva, jelezve számára, hogy vége az előadásnak. Kabátzsebeit lehúzták a belerakott holmik, a többféle kulcskötegek, a kapukulcsa, melyet sohase felejtett otthon, a rézsúlyok, mérővesszők, egy gumicső vagy üvegdarabka, esetleg egy véső vagy harapófogó is.

Tóninak nevezték a tanulók bizalmasan, de ez a becenév nem illett hozzá. Mindenekelőtt igen komoly ember volt. Aztán nem szolgált rá arra, hogy gúnyolják. Haladott, szabadelvű nézeteket vallott, barátkozott a diákokkal az iskolán kívül is, anélkül hogy cimboráskodnék velük, s nemrégiben a közvetlen viszony ápolására „teadélutánokat” honosított meg, melyekre meghívta a felsőbb osztályú növendékeket. Ezek a teadélutánok nem sikerültek. A diákok elfogultan viselkedtek a szigorú, de kedves tanár otthonában, nem mertek a süteményhez nyúlni, beszélni is csak Ebeczky Dezső beszélt, főképp számtani kérdésekről, míg a többiek nevetgéltek, és unták a teadélutánnak elkeresztelt pótszámtanórát. Novák nem is invitálta többé lakásába tanítványait. Mégse mondott le arról, hogy az ifjúsággal keresse a társas érintkezést, és megszilárdítsa a baráti kapcsolatot. Ő maga mulatott legjobban azon a rideg tanáralakon, mint Fóris, kit az élclapok, véleménye szerint, joggal állítanak pellengérre, s a másikon, szomorú ellentétén, Tálás Bélán, ki nem ügyel méltóságára. Kettőjük között állt, a középúton, a szigor igazságával, higgadtan és méltóságosan. De azért ő is jó pofa volt.

Hogy miért „jó pofa” egy férfikora javában lévő, tisztességes férfiú, ki nyájas mindenkire, leereszkedő, elnéző a tanulóifjúsággal szemben, feddhetlen életű, vaskalaposság vagy korlátoltság, elfogultság vagy különösebb modorosság nélkül, egy tanár, ki immár húsz évi pedagógiai múltra tekinthet vissza, évek óta előfizetője a *Matematikai és Fizikai Lapok*-nak s a *Természettudományi Közöny*-nek, újabban pedig a meteorológiai intézetnek tesz hasznos szolgálatot, amennyiben a zivatarokat figyeli, egy tudós, ki pompásan érti két nehéz szakmáját, a mennyiségtant és természettant, egy nevelő, ki mindig tapintatos és uralkodik magán: mindezt nem oly könnyű felelni. A diákok „jó pofának” tartották, az eszesek és buták, az illedelmesek és modortalanok egyaránt, s igazuk is volt: Novák Tóni tényleg jó pofa volt.

Csak látni kellett, amint végigment az utcán örökké csikorgó bő cipőjében, barna botjával, barna ruhájában, s fogai közé dugott egy barna virzsíniát, és azt meggyújtotta, aztán bejött az

iskolába, ugyanebben a cipőben, ugyanezzel a bottal, ugyanebben a ruhában s ugyanezzel a virzsíniával, az már elegendő volt arra, hogy az ember nem rosszindulattal, hanem valami szánakozó jóérzéssel elmosolyodjék. Micsoda édes egy alak az öreg, mikor szép, ápolt, fehér kezeit lefekteti az asztal lapjára, s percekig gyönyörködik bennük, vagy kifújja az orrát kockás zsebkendőjével, s a zsebkendőt utána gondosan összehajtogatja, mintha mi sem történt volna. Ti azt nem érthetitek. Nem lehet azt oly röviden elmondani. Szédültek a diákok a röhögéstől, melyet vissza kellett nyelniük a gyomrukba. Néha a folyosón megszólításával tüntetett ki egyeseket, kiket karonfogott, beszélgetett velük, közvetlenül, legalább ő azt hitte, hogy közvetlenül, s a fiúk meg is hatódtak, míg szemtől szemben álltak vele, de mihelyt elfordult tőlük, s ők osztálytársaik felé sandítottak, olyan savanyú vigyor tűnt föl arcukon, mintha ecetet ittak volna, és szájukban kellene tartaniok, csak később köphetik ki, sziszegő, kéjes örömmel, a diákok meghitt társaságában. Nem ugratták soha, csak befelé. Ebben az érzésben azonban minden tanulója egyesült.

Nevetséges volt-e tehát? Ezt tisztáznunk kell. Kicsit az volt, de föltétlenül az volt. Elsősorban azért, mert ember volt, és minden ember nevetséges. Nevetséges volt, mert zömök, kappanhájjal fődött törzsén egy golyóbist hordozott, melyet egyébként fejnek neveznek, emeletes fején pedig egy szöszcsombók látszott, melyet egyébként hajnak neveznek, az arcán két pislogó-világító kör, melyet egyébként szemnek neveznek, egy alig vörhenyes dudor, a fej szelelőlyuka, melyet egyébként orrnak neveznek, aztán egy piros húsdarab, melyet egyébként szájnak neveznek, kissé elferdülve a barna bajusz alatt, a szája, az ő szája, Novák Tóni szája, mellyel az iskolában beszélni szokott, de enni is, titokban, akkor, mikor nem látják a diákok. Ha nyál fröccsent rá, előadás közben, gyorsan és zavartan letörölte. Köhögni is szokott, köszörülni torkát, sőt néha prüszszenteni is, amikor ezt az egész osztály egészségére kívánta. Vegyük ezekhez azt is, hogy kisujjával olykor megvakarintotta fejét, csontvégű irónjával, mellyel a szekundákat szokta beírni, piszkálgatta fülét, és gusztusosan ropogtatta tanári zsebkönyvecskéjét, melynek födelén az aranybagoly fénylett, Pallas Athénéé madara, a tudás jelképe.

Aztán sokféle históriát hallottak róla, melyen iszonyúan lehetett vidulni. Vili például közölte, hogy boltjukban tegnap sonkacsülköt vásárolt, vagy valaki elmesélte, hogy az öreg szakácsnéja vesét-velőt vett a mészárosnál, vagy halat a piacon, ennél fogva délután, mikor bejött a fizikaórára, az egész osztály tudta, hogy ebédre sonka volt, vagy vesevelő, vagy hal, s az ételeket, melyeket az élettan törvényei szerint már emésztett, szinte látták gyomrában, mint egy üvegfalon keresztül. Ilyenkor az ember megveszhetett a jókedvtől, ha arcára csalafinta tiszteletet erőltetve, szemébe meredve, magában többször ezt kérdezte tőle: „Jó volt-e, Kobak, a sonkacsülök, ízlett-e a vesevelő, nem volt-e kissé bűdös a hal, Butykos?” Két csúfnévvel is rendelkezett, jeléül annak, hogy egyik se ragadt rá, s nem tudták eltalálni az igazit. Kobaknak hívták a szép koponyája miatt, és Butykosnak, nem tudni miért. Az iskolából távozó diáknemzedékek nem is adták át az ifjabbaknak, mint a többi tanárokét, kiknek modorosságát szerencsésen és maradandóan megbélyegezték.

Kétségtelen, hogy a higgadt polgárok, kik érintkeztek vele, a tanulóifjak szülei vagy azok gyámjai, semmi mulatságosat nem találtak ezen a fölöttébb tiszteletreméltó tanáron, s bizonyára vállat vonnak, vagy gyerekségnek minősítik, hogy milyen ellenállhatlan kacajt kelt minden diákban egy-egy szokása. Azok azonban nem nézték őt ilyen közletről. Azok nem látták őt nyolc álló esztendeig, délelőtt, délután fönn a dobogón ülni, a katedrán, mely a padlótól csak tizenöt centiméternyi magasságban van, de ijedelmes tekintélyt, megközelíthetetlenséget ad neki, mintha fellegekben lebegne, s alatta mélyen, lenn valahol a völgyben, padokba elszórva az osztály, mely két tárgyától állandóan hideglelős félelmet érez, és rémült kajánsággal lesi minden szavát, mozdulatát. Azok gyöngébb megfigyelők. Csak a diákok, a

nyolcadikosok ismerték igazán, jobban, mint tulajdon édesapjukat, ki ekkor már elhanyagolta őket. Ott állt folyton a nyilvánosság kereszttüzében. Nincs az a színész, az az ünnepesti hőstenor, kit oly élesen bírálnának a színházi kritikusok, ezek a fáradt, kiábrándult emberek. Az ő kritikusainak, a diákoknak a szeme kegyetlen volt, agya friss, ösztöne szűziesen ősi. Nemcsak az óra alatt játszott nekik, hanem azután is, hogy elment haza, ők pedig gondolatban szövögették azt, amit láttak, hallottak tőle. Ennek az előadásnak sohase szakadt vége. A legrosszabb diákok is kissé barátjuknak tartották, a legjobbak is kissé ellenségüknek. Ezért figyelték. Észrevették azt, hogy kissé sápadtabb, mint egyébkor, s arra gondoltak, hogy rosszul reggelizett. Ezen nevettek. Észrevették azt is, hogy kissé pirosabb, s arra gondoltak, hogy jól reggelizett. Ezen is nevettek. Nevetséges volt karneolvörös gyűrűje, vattája a bal fülében, hosszú lélegzetvétele, mely a pironogatást és nevelői prédikációt előzte meg. Egyáltalán mindene nevetséges volt, a teste is, a lelke is.

Ez a huszonhárom nevelt fia, a nyolcadik osztály növendékei, aprólékos kandisággal részekre bontották őt, akár játékukat, melyet egykor szerettek, s elrontottak, hogy megnézzék, mi lehet benne. Közelébe férkőztek, beléje hatoltak, kotnyelesen és kíváncsian, szinte testi közelségbe kerülve a folytonos együttlétek alatt, s azt hitték, hogy az tisztetlenség vagy pimaszság, pedig csak mélységes érdeklődés volt, testvéri mosolygás, a humor, a legnagyobb emberi szeretet. Fogalomként lebegett fölöttük, s ábrándoztak róla. Vajon mit csinálhat most? De hiába ismerték ezer természetes gyarlóságát, senki se győzhette volna meg diákjait, hogy ő is csak olyan ember, mint a többi, hogy ő is született és meghal, s alá van vetve a mulandóság törvényeinek. Nem egészen hitték volna el azt sem, hogy megsebzí a kés. Ennek folytán kevés részvétet éreztek iránta. Múltját és jövőjét nem tudták elképzelni. Csak a jelenét, mely valami biztos és állandó. Az, hogy valaha gyerek volt, s apja-anyja is lehetett, furcsa, nagyon tréfás gondolatnak tetszett. Novemberben két napig nem jött iskolába, más helyettesítette. Azoknak a hírharangoknak, kik beszáguldtak a várost, sikerült megtudniuk, hogy beteg. Micsoda muris egy dolog: Tóni ágyban fekszik iskolaidő alatt is. Halálra kacagták magukat. Nem is volt ő ember. Kevesebb volt és több, mint ember. Ő Novák Antal dr. volt, a nyolcadik osztály főnöke, a mennyiségtan és természettan tanára, a fizikai szertár őre, az országos meteorológiai intézet zivatar-megfigyelője.

Mikor a szertárba ért, a nyolcadik osztály felől fölzendült egy dörgedelmes éljen, ami azt jelentette, hogy a történelem tanára bement az órára. Tálás Bélát, szegényt, mindig megéljenezték, jövet is, menet is. Az öregúr bólongva nyugtázta a lelkes magyar ifjúság tetszés-nyilvánulását. Novák elmosolyodott.

A szertárban enyhe, nem kellemetlen gázszag csapta meg, mely a szakadatlan munka gondolatát keltette benne. Lekapcsolta kezelőjét. Egy deszkát fűrészelt, szájába véve a szegeket. Valami állványt készített egy kísérlethez. Az asztalos- és lakatosmunkákat mindig maga végezte.

Nagyon meleg volt. A tavasz, ebbe a terembe zárva, tombolt. Ragyogott a leydeni palackon, a róka farkon, az ejtőgépen, s a gömbtükrökön olyan szivárványos színeket vetett, amilyeneket a falon lévő fénytani ábrák látni.

Csak a csengő ébresztette föl munkájából, s akkor megtartotta óráját a hatodikban, utána a negyedikben és elsőben.

Nem fáradtan, a tanítástól felüdülten haladt a fényes délben. Diákok köszöntek, ő pedig nyájasan köszönt vissza fekete szalmakalapjával. A fákon verebek csiripeltek, szemtelenül és bájosan, mint a madártársadalom örökifjú diákjai.

IV

Ha jól kilép az ember, tíz perc alatt eljuthat a gimnáziumtól Novák Antal házához, mely a városerdőtől északkeletre van. De az utat kényelmesen sétálva is megtehetjük negyedóra alatt. Novák többször lemérte, s azt is tudta, hány katonalépés.

Most inkább ballagott, mint iparkodott, s nemsokára feltűnt egyemeletes háza, melyet négy magyar holdnyi gyümölcsös vett körül, s a barnára festett kerítés, melyre körös-körül bodza hajlik, nehéz illatot terjesztve.

A takaros, vastag falú, régimódi ház úgy épült, hogy csak két ablaka nézett az utcácskára, a két elsőemeleti ablak, a járdához alig valamivel többre, mint egy méterre, mert a ház az utca szintje alatt mélyen feküdt, az emelet is alacsonyabb volt, annyira, hogy a földszinti szobák falai pince híján átnedvesedtek, és ők maguk nem is lakták. A kisutcáról nem lehetett bejárni, csak a kerten át, a kerítés kapuján, mely egy tágasabb utcára nyílt.

Innen már az egész telek látható volt.

Lucfenyőkkel szegett, hosszú, egyenes út vezetett a házhoz, melyre gesztenyefák borultak, majdnem eltakarva a felső falakat.

A kaputól szembeötlött egy hatalmas üveges veranda is, mely valamit kiugrott a földszinti lakás elé. Középuitt puszpángokkal díszített gyepágyban rózsatők vártak a nyárra, karóikra támaszkodva. Baloldalt konyhakert terült el, mely ellátta Novák Antal háztartását. Káposztát, tököt, uborkát, fokhagymát termesztettek itt, hüvelyes veteményeket, még bazsalikomot is. A régi, csigás kút közelében kis, elhanyagolt épület látszott, a mosókonyha.

Maga a kert zimankós decemberi és februári napokon, mikor a gallyak roskadoztak a hó terhe alatt, nem volt ilyen vadregényes, mint most. Virágban állott a gyümölcsös. A bemeszelt barackfák, ringlófák, mandulafák fehérlettek a szirmok hózivatarában, s a virágpihék egy fuvalomtól elkapva, mesebeli hópohelyként pilinkéltek alá a már nagy fűbe, pitypangok, pásztortáskák közé. Cseresznyefák görnyedeztek nászi ruhájukban, melyet bő, fehér szoknya-ként terítettek terebélyes termetükre. Fialat, áldott anyákhoz hasonlítottak.

Hátulról lombok zúgása hallatszott, sejtetve, hogy milyen mély a kert, mely a ház mögött, a lucfenyőkkel szegett út mentén lefutott a telek lábáig, a haragoszöld vadszőlővel függönyözött falig. Ez volt a kert nagyobbik része. Itt diófák terebélyesedtek, idecsalogatva egy mókust is, mely föl-fölbukkant vörnyeges farkával az ágakon. Aztán következett a kert vége, gazzal vert ösvénykéivel, egy kőpadig meg egy szökőkútig, hol jávorfák hajoltak össze, s rekkenő melegben is pár fokkal lehűtötték a levegőt, úgyhogy itt mindig nyirkos volt és sötét.

Novák a kerítés mellett ballagva föltekintett a derült égbe, melyen egyetlen felhő se mutatkozott, s egyszerre megpillantotta a levegőben a leányát.

Hilda magasan röpült, fönn a gyümölcsfák koronája fölött. Átölelve a hinta kötelét, hátravetett fejjel szelte a levegőt, magas szárú cipőinek orrát kisleányosan fölartva. Száját kinyitotta, mintha innék valamit. Hol lebukott a kerítés alá, hol fölszállt, fokozta az iramot, hogy még jobban érezze azt a kéjes viszketést, mely lábától agyvelejéig bizsereg. Egészen odaadta magát az örvénylő szédületnek.

A hinta kenetlen kapcsolai jajgattak.

Novák elkomolyodott. Az ütemes nyikorgás lassult, megszűnt. Hilda, ki tudta, hogy apja nem szereti a szilaj hintázást, úgy látszik, észrevette, hogy jön. Mire a kapuhoz ért, leánya már csak álmatagon lógázta magát.

- Apus - kiáltott feléje -, kezéd csókolom.

Leugrott a hinta előtti gyepre, rendezte haját. Kezet csókolt.

- Szervusz, kislányom - mondta Novák.

Megcsókolta gyöngéden.

- Hogy vagy? - kérdezte.

- Jól.

Vontatottan beszélgettek, oly hangon, melynek a szokás adta meg ütemét.

- Nem járt itt senki?

- Senki.

Novák körülnézett.

- Flóri néni se?

- Az se.

- Te se voltál sehol - állítóan, kérdés nélkül.

- Sehol.

- Mit csináltál?

- Olvastam.

- Miért vagy oly rekedt?

Hilda köszörülte a torkát.

- Nem vagyok rekedt.

Novák megveregette arcát.

- Csak ne hevülj föl ennyire. Vigyázz magadra.

Ránézett leányára. A tanár arcán aggódó szeretet tükröződött, s oly fürkész figyelem, melyet az iskolában se mutatott. A legkedvesebbre tekintett, ki az övé.

- Milyen rendetlen vagy. Kislány, nagylány. Lompos vagy. Nem szégyelled magad?

Hilda szoknyájához kapott, kissé fölemelve, megigazította a gumi harisnyakötőt.

Egy pillanatra fölillant térdéből egy fehér foltocska. Majd szép alakú lábikráján kifeszült a harisnya, szoborrá formálva a kecses húst.

- Mindig ilyen elhanyagolt vagy - pirongatta apja, s rosszállóan félrenézett.

Az anyátlan lány elhanyagoltsága volt ez, kire akárhogy is ügyelnek, rendetlen. Novák ezt rég megfigyelte. Hilda már akkor elrongyolódott, mikor boldogult felesége megbetegedett, s egyik szanatóriumból a másikba került.

Gergely köszönt a konyhakertből, az iskolaszolga, ki már hazaért az iskolából, s itt ingujjban kapált.

Az iskolaszolga náluk lakott, egy földszinti szobában, segített a háztartás körül, minek ellenében ősszel diót, almát kapott, pár szütyő mákot.

- Menjünk be - mondta Novák, átölelve Hilda fejét. - Gyerünk ebédelni. Éhes vagyok.

A verandán terítve volt a gömbölyű asztal, két személyre. Szemben a kapuval Hildának, háttal a kapuval Nováknak. A harmadik hely közöttük üres volt, már hat éve.

Egy kisasztalkán, a sarokban három palack malagaaszú állott, egy szalagfonatos üveg, valami pálinka, papírcsipkés skatulyában nedves, ízes datolya s egy doboz szivar, szalaggal átkötve.

- Mi ez? - kérdezte Novák a leányától.

- Neked küldték.

- Kicsoda?

Hilda rámutatott a névjegyre, melyet az üveg szalmafonatába dőftek.

Novák elolvasta: „Liszner Kálmán”.

- Májusi ajándék - szólt Hilda. - Május elseje van.

Az öreg fűszeres évente többször ajándékkal kedveskedett a tanároknak, kik az ő rossz, haszontalan fiával vesződtek. Hálából, a vesztegetés szándéka nélkül, a tanári kar minden egyes tagjának küldött ilyesmit, azoknak is, kik Vilit nem tanították. Mindössze azt óhajtotta az apa, hogy - amint kifejezte magát - „fölhívja a tanár urak figyelmét, s megkérje őket, hogy fogják esztrengába azt a gonosz lurkót, faragjanak embert belőle”. Főris egyszer és mindenkorra visszautasította, de a tanárok egy része közönyből, tapintatból, elfogadta. Nyerge Lázár mindig. Novák Antal csak egyszer, mikor Vili még alsóbb osztályba járt.

Most megbotráncozott.

- Ezt azonnal vissza kell küldeni.

- Miért?

- Csak. Nem szeretem az ilyesmit.

- Rosszul tanul?

- Nem - válaszolta Novák kitérően, ki még leánya előtt se nyilatkozott a diákok tanulmányi előmeneteléről, lévén az hivatalos titok. - De minek ez? Ízléstelenség. Nem torkoskodtál belőle?

- Dehogyan - szólt Hilda.

Három datolyát evett.

- Hívd ide Gergelyt.

Az iskolaszolgának meghagyta, hogy vigye vissza, s mondja meg az öreg Lisznernek, hogy a tanár úr igen köszöni, de legnagyobb sajnálatára nem fogadhatja el. Magában elhatározta, hogy alkalomadtán beszél a kereskedőhöz, s megmagyarázza, hogy erre nincs szükség, ő minden diákjával egyaránt szívesen foglalkozik, csak tanuljanak, tudjanak, akkor rendben van minden. Vilit különösen sohase buktatta meg.

Gergely belenyalábolta a holmikat egy füleskosárba, máris vitte.

- Kár - mondta Hilda.

- Majd veszek neked, kislányom. Datolyát akarsz?

- Nem.

- No, majd kapsz datolyát. Banánt, banánt. Tudom, azt szereted. Menjünk ebédelni. Mari! - kiáltott Novák az öreg szakácsnőnek.

Mari a konyhában lábasai, csuprai között dörmögött. Kövér, nem egészen tiszta nő volt, kit még a néhai asszony hozott ide szüleitől, mikor tizenhét évvel ezelőtt férjhez ment. Azóta ittragadt, mint házbútor. Elborultan, magányosan éldegélt konyhájában, ahonnan nem szeretett kimozdulni, az ő birodalmában, ahova nem engedett látogatókat, még a háziakat sem, kiket az asszony halála után korholt a rendetlenségük miatt, és magázott. Többször értésükre adta, hogy ő itt már nem törődik semmivel, tőle fölfordulhat ez a bolond ház. Bálványa még mindig a régi nagysága volt, ki szépen énekelt, zongorázott, és meghalt, fiatalon.

Loncsos szoknyaival kijött a konyhából, s barátságtalan szemöldökét morcolva, a húslevest a két tányérba öntötte.

Novák a dolgozószobájába ment. Arca egy árnyalattal elsötétült. Ebben a házban, melyet hozományul kapott, még mindig minden a feleségére emlékeztette, a tárgyak s az az ágy is, melyben az asszony meghalt egy novemberi hajnalon. A szalonban lógott a képe. Azt beszéltek, hogy utolsó években nem szerette az urát, mindenkivel udvaroltatott, s egy fiatal orvossal, kit a szanatóriumban ismert meg, viszonya volt. Hogy mi ebből az igaz, azt senki sem tudta. A fiatal orvos az asszonyt halálos ágyán többször meglátogatta, de pár évre rá ő is meghalt.

Novák, hogy a tintapecséteket horzsolókövel ledörzsölte kezéről, az asztalhoz ült.

Hildát kereste. Az a lány mindig eltűnik. Valahonnan a kertből bukkant elő.

- Kihűl a levesed - figyelmeztette Novák, ki már étvággyal kanalazta, kissé szürcsölve. - Egyél.

- Igen.

Marhahúst hoztak be burgonyával, paradicsommártással.

Hilda vett egy kanál mártást, szétkenete tányérjába. Festett vele a porcelánra, tájképet. Apja megintette:

- Miért nem eszel?

- Eszem.

- Ez egészséges - biztatta az apja, s villájára tűzött egy burgonyát -, tápláló.

- Nincs étvágyam - panaszkodott Hilda.

- Bizonyára megint jóllaktál.

Hilda délelőtt szentjánoskenyeret rágszált, mely illóolajával csiklandta orrát. Általában kedvelte a gyermekételeket: az édesgyökeret, a tejberizst sok fahéjjal meg a madártej, mely sárga felületén tojáshabok pöttyeit ringatja. Undorodott a főzéstől, de ezeket maga kotyvasztotta, saját ízlése szerint. Reszelt csokoládéval szórta meg a sárgadinnye gerezdjeit, az almát leöntötte feketekávéval. Ilyen nyalánkságok izgatták ínyét, azért is, mert tilosak, s apja szigorúan őrködött, hogy ne rontsa étvágyát, csak a rendes étkezési időn egyék. Suttyomban valóságos kis raktárt tett félre magának a kamra egyik polcán, drótburával beborítva.

Ez volt a babakoszt. A kisbaba babakosztot kívánt.

A tésztához alig nyúlt hozzá.

- Nem jó? - érdeklődött Novák.

- Karbolízú.

- Csacsi - felelte az apja mosolyogva.

Hilda tudta, hogy ma apjának nincs órája, de azt is tudta, hogy ebéd után rendszeren le szokott heveredni.

Most az íróasztalnál gyakorlatokat javított piros tintával.

Háromra járt, közeledett a találka. Hilda az öt szoba minden óráját nézte. Aztán bekopogott hozzá:

- Lefekszel?

- Nem.

- Feküdj le, apus - mondta.

Többnyire nem élt semmi fogással. A ravaszság egyik legjobb módja az, hogy nem ravaszkodunk, csak azt közöljük, amit akarunk, hogy megtörténjék, könnyedén, félvállról, hogy ne lássék a szándékunk.

Pár perc múlva hallotta, hogy apja kijön a dolgozószobából, s a hálóba nyit, ott lefekszik. Hamar elaludt, jó álma volt.

Hilda az udvarra sietett Gergelyhez, ki a gyümölcsfákat hernyózta. Vállára tette kezét.

Szüksége volt rá, le kellett kenyerезnie. Megkínálta selyemcukorral, melyet köténye zsebéből vett ki, két virzsíniával, melyet apjától lopott. Gergely bácsi hálásan megköszönte.

Őt ekképp elintézte. Mari nem számított. Kirohant kötényében, hajadonfőtt, a napfényben égő utcára.

A harmadik utcáig szaladt. Itt egy csinos, földszintes házba surrant, zörgetett a rézkilincsen, menedéket keresve, mint akit ellenség üldöz. A csengő ebben a házban sohase szólt.

Gyöngyös, fekete ruhában magas, szikár, rendkívül agilis úrinő nyitott ajtót, ki tornyos frizurát viselt, és soványsága ellenére füzte magát.

- Mi az, szívecském, csak nem kaptatok megint össze?

- Flóri néni - énekelte Hilda édesen, könyörögve -, Flóri néni.

Flóri néni születésétől fogva ismerte őt, édesanyja legjobb barátnője volt. Ura korán meghalt, s özvegysége éveit azzal édesítette, hogy társadalmi akciókat indított, szervezett mindent, amit szervezni lehetséges.

- Hilda, mindent mondj el a Flóri néninek.

- Találkozni kell vele.

- Itt?

- Idejön.

- Jaj, tudod, hogy ezt nem szeretem. És mikor?

- Mindjárt, most.

Flóri néni szeme fölcsillant egy láthatatlan édes gondolattól.

- Mondd, nagyon szeretitek egymást?

Hilda odament hozzá, megölelte, tragikusan.

- Flóri néni.

- Mi az?

- Meghalok.

- Ugyan, te számár - és nevetett.

Hilda egy fényképalbumot lapozott. Flóri néni titkolózva újságolta:

- Ma láttam.

- Mikor?

- Délben. Erre ment. Bizonyosan megint téged keresett.

Hilda kezét imára kulcsolta:

- Egy szót se, Flóri néni, senkinek, apusnak se, Flóri néni.

Flóri néni nem fecsegett soha. Átjárt hozzájuk a régi barátság címén, s ha valami jót süttött, küldött nekik, amit ők hasonlóval viszonztak. Novák Antal azonban nem kedvelte őt. Feleségének barátnője kellemetlen emléket ébresztett benne, s biztosra vette, hogy sokat tud arról a fiatal orvosról, kire nemegyszer gondolt. Leányát nem szívesen látta vele együtt. Közönséges pletykafészeknek tartotta.

Ez nem volt egészen igaz.

Flóri néni szintén aggodalommal nézte lakásán a titkos találkákat, melyekhez csak kénytelen-kelletlen járult hozzá. De nem tehetett egyebet. Mióta Novák megtiltotta, hogy a fiatalok találkozzanak, nem bírta elviselni szenvedésüket, megesett rajtuk az ő jó szíve. Szerette a fiatalokat, kik helyette élnek, s a fiatalságot, mely már elröpült fölötte. Szerette az újat és meglepőt. Szerette a szép verseket is, melyeket kivágott az újságok különféle rovatából. Szerette a híreket, a jókat és rosszakat, a regényeket és botrányokat, a műkedvelői előadások görögtüzes élőképeit, a fölvonulásokat, az ünnepélyeket s az esküvőket és a temetéseket. Nemcsak a pletykákat szerette. Flóri néni mindent szeretett, ami a világon van: az egész életet szerette.

Kikukucsált az ablakon:

- Jön - ujjongott, mintha az ő vőlegénye jönne.

Hilda a fényképalbummal babrált. Flóri néni most őt ölelte meg, sopánkodva:

- Ó, de bolond vagy, Hilda - kacagott, úgy, mintha ő volna bolond. - Nem lehet veled bírni.

Tibor az asztalra vetette galambszürke bőrkesztyűjét, s a leánytól, ki egy bársonyszéken foglalt helyet, a sarokban, messzire ült le, a díványra.

Flóri néni magukra hagyta őket. Hallgatózni akart, de bár az ajtó nyitva volt, nem lehetett.

Ezek különben is jelekkel értették meg egymást, ajkuk mozgásáról olvasták le a szavakat, mint a süketnémák. Hilda sebesen beszélt, nem-suttogva, hangtalanul. Amit mondott, valóban nagyon fontos lehetett és nagyon komoly, mert a diák fölkelt, a szoba közepére ment, ott megállt, lógó karral, megsemmisülten.

Mikor Flóri néni visszatért a szobába, ezt látta: a diák még mindig úgy állt, sóbálvánnyá változva, s a leány a bársonyszéken ült, kisírt szemmel, csipkekendőjét rágva.

- Ejnye - mondta Flóri néni kedélyesen -, veszekedtetek? Te bolond leány. Mindig bolondozik
- és Tiborra nézett.

Hilda lenyelte könnyeit. Vízért kért. Megmosta piros szemét. Rizsport is kért. Azzal arcát hintette be.

Flóri néni kikísérte őket a kapualjára, hol színes üvegek ragyogtak. Még egyszer lelkükre kötötte:

- Gyerekek, ne veszekedjetek.

Hilda vágatott vissza. Tibor, miután meggyőződött, hogy az utca üres, más irányba ment, lassan.

V

Azzal, amit a leánytól hallott, nem tudott mit csinálni. Mit kell ilyenkor tenni? Hová kell futni? Tervei összezavarodtak.

Ijedelmében büszke lett, tanácstalanságában elszánt és férfias, örült annak, amitől félt, majd minden, amit érzett és gondolt, elmosódott abban a belső intelemben, hogy tanulnia kell az érettségire, s megpihent az iskola jótékony gyámságában.

Tibor egyik tanárjánál lakott, már nyolc éve, a természetrajz professzoránál. Nyerge Lázárnál.

A virágok és állatok e gyengéd barátja imádta a pénzt. Becsvágyó, mohó ember lévén nem érte be fizetésével, erején felül dolgozott, sok magánórát vállalt, s tulajdon tanítványait is tanította. Arról ábrándozott, hogy évek múltán vesz majd egy szőlőt.

Kosztosokat tartott, Tiboron kívül még kettőt. Csak jómódú diákokat fogadott el, föld-birtokosok, gazdag szülők gyermekeit, kik a kialkudott díjon kívül lisztel, zsírral, olykor egy féldisznóval is hozzájárulnak a háztartáshoz. Maga a családjával, két kisleányával, már gimnáziumba járó fiával egy udvari szobába szorult, eszébe se jutva, hogy ez másképp is lehetne, és a kosztosok kaptak mindent, ami kényelmes, finom, közös ebédek alkalmával nekik tálaltak először, a legjobb falatok az ő tányérjukra kerültek.

Tibort az édesanyja hozta Sárszegre, már első gimnazista korában, özvegy Csajkás Gáborné, ki származására nézve grófnő volt, és Sopron megyei birtokán élt. Azt akarta, hogy a törékeny fiú erőre kapjon délen, az „egészséges vidéki levegőben”, s a tanári felügyelet alatt komolyan dolgozzék. Nem is lehetett panasz sem nevelője ellen, sem öellene. Nyerge kordában tartotta, ő pedig valamicskét megerősödött, s noha egy tárgy iránt se mutatott hajlamot, szorgalmasan tanult, a tanév végén jó-elégséges bizonyítványt vitt haza, amivel a grófnő meg volt elégedve.

Nyergéék Tibort megbecsülték, családtagnak tekintették. Kevesebbet fizetett, mint a többiek, de mégis az történt, amit óhajtott, és Nyergéné gyakran megkérdezte tőle, hogy mit főzön. Ebben a tekintetben alig volt kívánsága. Keveset evett, nem ínyeskedett. Öneki adták a nagy, világos szobát, mely teremnek is beillett, a széles ágyat, a hencsert, az íróasztalt, s diák-otthonát, melyet első gimnazista kora óta lakott, a maga ízlése szerint rendezhette be, egy egyetemi hallgató önállóságával. Arcképtartókat tett a falra, melyeket teletűzdelt korán elhunyt édesatyja fényképeivel, hadnagyi, századosi egyenruhában, illatszert használt, mely az egész házat belengte. Közte és lakásadói közt kellemes udvariasság alakult ki, mely egymás kölcsönös kímélésén és a figyelmen alapult. Ha csöngetett, azonnal beszaladtak, tudták, hogy szereti a csendet, s a kisebb kosztosoknak halkabban kellett beszélniök, a hangos Nyerge lányokat pedig sokszor elküldték hazulról, hogy ne zavarják őt.

Édesanyja évente kétszer meglátogatta, a karácsonyi és húsvéti szünet előtt, s magával vitte a birtokra, pihenni. Igénytelen katonaözvegy lett a grófnőből. Az állomásról bérkocsin hajtattott a városba. Tibor az anyja mellett ült, ki törékeny pergamentarcát legyezővel védte a nap ellen, s minden zajra összerezsent. Ilyenkor Nyergéékhez szállott egy napra. Bement fia szobájába, kezét ölébe téve csöndes imádattal nézte őt. Nyergéék sütöttek-főztek, még jobban ügyeltek a csöndre. A grófnőt idegesítette a társaság. Igyekezett kedvesnek mutatkozni, többször kifejezte meglepődését mind a családdal, mind az intézettel szemben, s őt arany jutalomdíjat tűzött ki annak a tanulónak, ki Tibor osztályában a legszebb előmenetelt tanúsítja. Amikor elutazott, Nyergéék kísérték az állomásra. Áhítattal vegyes ámulattal látták, hogy a grófnő fiával együtt egy bérelt, első osztályú fülkébe száll.

A diákot hazulról bőven ellátták pénzzel, melynek itt felét sem tudta elkölteni. Aki kért tőle tanuló társai közül, annak adott. Úri mozdulattal átnyújtotta erszényét, hogy vegyen ki belőle annyit, amennyit akar. Barátja nem volt egy sem. Kedvelték őt, ő is kedvelte a többieket. De nem szerette különösebben sem a sportot, sem a könyveket, sem a sakkot, sem a kis diákszenvedélyeket, a gyorsírást és önképzőkört, s így meglehetősen egyedül maradt akkor, mikor társai rekordokról, drámákról, vezércselekről, vita írási jelvényekről és szavalatokról vitáztak. Leckéje végeztével nagy, kék bélyegkönyvébe ímmel-ámmal beleragasztotta újonnan vásárolt bélyegeit, melyek szétszórtan heverték asztalon, székeken, anélkül hogy az otthoniak hozzájuk mertek volna nyúlni. Fuvolázni is tudott. Mégis ritkán fuvolázott. Tulajdonképp nem érdekelte semmi.

Hatodikos korában, június vége felé, délután növénytanórára ment, kezében pár virággal. A templom előtt megpillantotta Novák Hildát, ki láthatólag minden cél nélkül kószált. Föltűnt neki, hogy mennyire kócos.

Köszöntötte őt, mert régebből ismerte, felületesen, társaságokból, s többször látta az utcán is. Hilda csak bólintott, mosoly és kedveskedés nélkül, ami kisleánytól szokatlan.

Tibor azt érezte, amit eddig sohasem érzett: hogy gyönyörű. Most vette észre először, hogy milyen gyönyörű. Arra gondolt, hogy nincs anyja, azért oly tépett. Majd arra gondolt, hogy több a másik leányoknál, azért nincs ideje öltözködni. Torka egyszerre kiszáradt.

Hilda hátrafordult, nyugodtan. Még nem tudta, mit keltett föl ebben a fiúban, de ő mindig hátrafordult, mintha mindig várt volna valamit vagy valakit, valahonnan.

Erre a diák hozzácsatlakozott, az izgalomtól szédülve. Hilda ezen nem lepődött meg, legalább nem mutatta. Természetesnek találta, hogy egy nagydiák őt hazakísérje. Ő beszélt, ügyelve arra, hogy mindig egy kis csönd legyen szavai között.

Amint házuk elé értek, Hilda behívta a kertbe. Tibor nem ment be. Pár nap múlva bement a kertbe s a lakásba is. Novák Antal nem volt otthon, Mari rájuk se nézett, az megszokta már, hogy ide diákok járjanak. Hilda szobájába vezette, s bár az ajtó nyitva volt, kitérte karját, engedte, hogy megölelje. És odanyújtotta ajkát, kétségbeesetten, mint egy harmincéves asszony.

Tibor ekkor csókolt először leányt. A többi csók, a társasjátékoknál meg egyebütt, ostobaság volt, unalom. Azok rövid ideig tartottak, s nem értették meg, hogy az emberek miért csókolóznak. E félperces csókok mindenről fölvilágosították a tizenhét éves fiút, ki utánuk úgy tántorgott ki a kerten, mintha nem látná az utat.

Este a legkisebb, kilencéves Nyerger leány titokban levelet adott át, melyet kockás papírra írtak, írónra göngyöltek, aztán több helyütt keresztben behorpasztottak. Tibor kibontotta, és elhűlt, mikor látta, hogy Hilda írt, ki másnap reggel már találkát adott, a városon kívül. Nem értette, hogy lehet valaki ily meggondolatlan, hogy mer dacolni az édes veszedelemmel, kétfelé, otthon és itten, s megrémült, hogy akár Novák megtudja, akár Nyerger.

Hilda megvetette az embereket, lenézte a felnőttek megfigyelőképességét, és úgy látszott, neki volt igaza. Nem jártak pórul. Találkoztak ők nemcsak a városon kívül, hanem a városban is, forgalmas utcákon, tereken, reggel, délben, este, iskola előtt és után, amikor akartak, néha naponta ötször is. Mindez már intézményessé vált. Leveleket hoztak-vittek a futárok. Néhányszor késő délután fölsurrantak a gimnázium elhagyott tantermeibe. Az utcai légyottok már csak arra szolgáltak, hogy gyorsan megbeszéljék, mi másnapra a teendő.

Tibor a leány biztatására elment hozzájuk, akár otthon volt Novák, akár nem. Itt olykor órákat töltött. A leány megmutatta apja aranybagolyfejes tanári zsebkönyvét, melyet a fiú borzongó

örömmel kezébe vett, elárulta a titkos jegyek értelmét, mert Novák Antal titkos jegyeket írt - mindig csak vonalakat, melyek egyenesnek látszottak, de kettest, hármast, négyest jelentettek aszerint, hogy a négyszög melyik sarkába helyezte el -, sőt egyszer átadta neki az iskolai dolgozatot is, melyet apja előzően elkészített. Tibor ezt lemásolta, úgyhogy akkor a hetedik osztály egy része, több mint fele, jeles dolgozatot adott be.

Novák, aki elfáradt a tanításban, és az ifjúsággal való szüntelen foglalkozás következtében eltompult a nevelési hivatása körébe tartozó mindennapi dolgokkal szemben, figyelemre se méltatta a csendes, rokonszenves fiút, kit egyre gyakrabban talált ott. Hilda gondoskodott ürügyekről. Minthogy Tibor nevetségesen gyámoltalan volt és ötletlen, kitanította őt. Vagy egy „könyvet hozott olvasni”, vagy egy „könyvet vitt”, vagy azt a Schumann-füzetet adta kölcsön, melyet színpadi kellékül valamelyikük mindig magánál hordozott, a végső veszedelem esetére.

Februárban erősen havazott. Egy este Novák a fizikai szertárból jövet a hó fehér függönyén át megpillantott két árnyat, Hildát és Tibort, kik egymásba karoltak. Erre föllépett. Beszért külön a leányával, még aznap este, külön a fiúval, másnap a tanári szobában, s később maga elé állítva mindkettőjüket, értésükre adta: semmi kifogása az ellen, hogy néha lássák egymást, de csak hetente egyszer, vasárnap, mikor ő is otthon van. Tibor párszor meg is jelent náluk, vasárnap délután. De később elmaradt.

Nem fogadták el ők az élettől ezt a koldusi ajándékot. Annál sokkal gazdagabbak, büszkébbek voltak. Más alkalmakat kerestek, melyeket az ellenőrzés nehezebbé tett, a tilalom érdekesebbé. Ismét kiszorultak az utcára. Flóri nénit ekkor avatták be mindenbe, és Lenkét is, Hilda barátnőjét, ki az önzetlen őrszem szerepét vállalta a nagyobb légyottok alatt.

Mielőtt Tibor letette a hetedik osztály vizsgáját, Hilda emlékül adott neki egy értéktelen ezüstláncot, s azt kívánta, hogy ezt, mint eljegyzésük jelképét, erősíttesse karjára úgy, hogy ne láthassa más, és sohase lehessen levenni. Együtt mentek az aranyműveshez, az a láncot Tibor jobb karjára forrasztotta. Így utazott el, megláncoltan, a nyári vakációra. Otthon valahányszor úszott a Fertő tóban, boldogan pillantotta meg ezt a csöpp ezüstbéklyót, mely a jövőre emlékezteti, és a mellén himbálódzó arany Szűz Máriát, édesanyja talizmánját, mely múltját, régi családját hozza eszébe. Hilda leveleiben szalagokat, hajfürtöket is küldött, hogy ezek a bálványkák megtartsák őt számára, s minél előbb visszahozzák. Tibor, meg se várva a szünidő végét, vissza is utazott, s azóta folyt a nyugtalan élet, vígan-szomorúan, úgy, mint két éve.

Amíg tanult, ezek a kis és nagy emlékek végigviharzottak rajta, nem összefüggően, időrendi sorban, hanem szeszélyesen s mégis csodálatosan-együtt, mint valami, ami van, fájdalmas egységben, egy örökkévalóság óta, s nem lehet megbolygatni. A legújabb hír, mely megdöbbenett volna egy felnőttet is, nem változtatott semmit. Vacsora után újra látnia kellett, azonnal látnia, még egyszer, hogy meggyőződjkék, él-e még, s milyen az arca és szeme.

Csak egy nagy utcán csapott át, meg egy kis utcán meg egy kis közön. Gázlámpa égett minden ház előtt. De az övék előtt úgy égett a gázlámpa, mint a csillag.

Ilyenkor sohase tudta, mit tesz, nem mérte föl a kockázatot, melyet maga ellen idéz. Hilda ablakán kopogott. Nem válaszolt senki. Erre megkerülte a gyepűt, s a kapuból látta, hogy a lógó lámpa alatt Novák vacsorázik leányával.

Tibor füttyölt. A Walkür-motívumot füttyülte, mely rég megbeszért jelük volt, élesen, vadul, hogy átröpüljön a fák lombkoronáján, s megüsse az ő dobhártyáját. Hilda úgy tett, mintha nem hallotta volna. De negyed perc múlva, mikor elmúlt az a lehetőség, hogy apja észrevette, lassan fölkelt az asztaltól, s valamit mondva apjának, kifelé jött.

A kapu nyitva volt. Tibor beszökött, s egy lucfenyő törzse mögé bújt. Röpült feléje a leány, kis viharos szoknyaival, melyek föl kavarták az éjszakát. Meg se törölte hústól zsíros száját, s az már ott aludt a neki való szájon. Gyorsan csókolóztak. A szájak nem akartak elszakadni. Szívták egymást, görcsösen, hogy szinte fáj, és aztán megdagadva, jóllakottan hullottak le egymásról, mint a nadályok, melyek teleítették magukat vérrel.

De a leány, ki háttal állt verandán ülő apjának, biztos ösztönével megérezte, hogy elég, vissza kell szaladnia a vacsorához. Tibor suttogott valamit, hogy mikor, mikor? Hilda erre már nem tudott felelni.

Rohant a fasorban, befelé. Jókor odaért. Egy pillanat múlva ismét ott ült a kivilágított verandán, közönyösen, engedelmesen, az apjával szemben, ki egy pohár vizet töltött.

A diák mindig ekkor riadt meg merészségétől. Elbódult annak a képzeletére, hogy tanárja, kitől mindnyájan rettegnék, akármelyik pillanatban szembekerülhetett volna. Mindez csak fokozta a kaland varázsát. Úgy rémlett, hogy ezért még jobban szereti, különben nem is szeretné ennyire.

Óvatosan kisompolygott a kertből, vissza-visszatekintve a lámpafényben úszó idillre. Görnyedten járt. Úgy vitte kifelé elviselhetetlen boldogságát.

VI

Mi lesz, mi lesz?

Hilda kevesebbet gondolkozott ezen. Ő mindent hamar elfelejtett, csak azt látta, ami előtte van.

A forró reggelen egyedül volt otthon.

Elszívott egy aranyvégű cigarettát. Alsó ajkára rátapadt az aranypor. Belenézett a tükörbe. Olyan volt, mint egy egyiptomi falfestmény.

Dúdolt valamit, abbahagyta. Arra gondolt, hogy megfürdik, de inkább a kamrába szaladt, s hogy hűsítse magát, megivott egy nagy pohár hűs, világoszöld uborkalevet.

Leült a zongorához. Valaha művésziesen zongorázta Bachot, Beethovent, de ritkán gyakorolt, s ilyenkor beérte azzal, hogy végigfuttatta ujjait a billentyűzeten, egy étude-öt kezdett, amelyre még emlékezett.

Szappanhabot kevert. Buborékokat fűjt egy székre állva, hogy a törékeny golyóknak, melyeket cigarettafüsttel töltött meg, nagyobb legyen az útja, hosszabb az élete, s csodálta a hártján remegő mesés vidékeket, a könnyű gömbök halálát, melyek lenn füstölögve pattantak szét, csak egy nedves karikát hagyva a szőnyegen. Aztán a szalmaszálat a lébe dugva addig szörcsögött, míg a pohárból ki nem buggyantak az egymásba nőtt buborékok, s le nem ömöltek kezére, kötényére. Undorodva dobta el ezt a malacságot.

Hilda kutakodott apja holmija közt. A falon a „Déli csillagos ég” s az „Északi csillagos ég” képe, egy légsúlymérő, a padlón egy földgömb, akkora, hogy kislánykorában azt képzelte, maga a földgolyó se lehet nagyobb. Tengerek, szigetek, világrészek. Milyen kicsiny a világ.

A szalonban aranyrámában anyja képe lógott, kit „anyusnak” nevezett, s úgy beszélt róla, bizonyos fölületes hangsúllyal, mintha még élne, az árvasága tudata nélkül.

Mindig ez az asszony nézett rá. Koszorúba kötött kis haja, piciny, puha, csöppet lógó melle, arányos termete, piskótakeze s szája, mely kinyílt, mintegy egy másik száj után, lányosnak mutatta, majdnem gyermekesnek. Szeme forrón és mélyen sötétlett, de minden őszinteség nélkül, s szemöldökei az orrtőn összeértek. Fejét, mely, úgy tetszett, magasra polcolt párnákon pihent, hátravetette, s valami távoli felé nézett, az anya és feleség rejtett bánatával.

Rettenetes volt ez a kép. Valami rajztanár készítette egy fénykép alapján. Hasonlított hozzá, de nem egészen. Egy idegen volt, ki mégis ő. A kontárrajzoló kemény irónjával merevvé tette a szembogarát, azonkívül a ceruzarajzot ki is színezte, úgyhogy az arc örökké pirosan lángolt, mintegy negyven fokos lázban, a tüdővész tűzrózsáival. Novák nem bírt rátekinteni, s mikor másoknak mutogatta, pár kegyeletes szót szólva a földre sütötte szemét.

Hilda imádta az anyját. Helyeselt mindent, amit róla hallott, titkon az apját vádolta korai halála miatt. Regényolvasás közben nemegyszer rajtakapta magát, hogy azt a nőalakot, kinek holdas estéken kezet csókoltak, egészen ilyennek látta.

Egyik szobából a másikba ment a nagy lakásban, melynek egymásba nyíló, barátságtalan szobáit a sok bútor se tudta megtölteni. Az utolsóban, mely két ablakával egyedül nézett az utcára, lekuporodott az ágyra. Ez volt az ő szobája.

Itt nőtt fel, meglehetősen magányosan.

Anyja halála után, mikor még be se töltötte tizedik évét, elárvult a tanárház. Novák, kit lefoglalt az iskola s a tudományos munkája, akkor unokanénjét, Pepikét hozta ide, egy kedves öregleányt, de Hilda nem szenvedhette őt, hamar kiüldözte. Azóta a hosszú délelőttökön, a hosszú délutánokon egyedül maradt. Mari gondjaira bízta, de az feléje se nézett. Ha betegen feküdt torokgyulladással, s borogatást kért, hiába kiabált, magának kellett kimennie a konyhába egy ingben, mezítláb, ott bemártotta a ruhát, s torkára kötötte. Később diákok látogatták. Ágya mellé telepedtek, „könyveket hoztak”, melyeket paplanára tettek, s a leány hallgatta, mit beszéltek, szétvetett kezekkel, a mennyezetre bámulva, semmire se gondolva, egyszerre mindenre gondolva.

Flóri néni délután hírül hozta, hogy Tibor hatkor várja, a törvényszék mögött. Vele jött egy magas, szőke leány is, Lenke, ki imádta Hildát, és mindenben utánozta. A három nő a közöttük lévő különbséget meghazudtolva úgy cserfellt, mint az iskolásleányok.

Hilda hamarosan megunt vendégeit. Nőtársaságban nem tudott egészen felolvadni. Fejfájásról panaszkodott.

Azt indítványozta, hogy táncoltassanak asztalt.

A szalonból kihozott egy könnyű, bambusznád asztalkát, melynek lapját, akár a báli legyezőket, tüvel égetett férfialírások díszítettek, édesanyja leánykori udvarlóinak a nevei. Évek óta ez kötötte össze őket a túlvilággal.

Odaálltak a kályha mellé, egy sarokba, hogy az ablakból ne lássák őket. Kezüket rátették az asztalka lapjára.

Hilda pár másodperc múlva megszólalt:

- Jön.

- Kit idéztél?

- Priluszkyt.

Priluszky lengyel lovag volt, ki a hétéves háborúban elesett, és szerelmes volt Hildába. Szegény lovag minden hívásra udvariasan ott termett. Nemigen lehetett nyugta a sírjában.

- Itt vagy? - kérdezte Hilda, ki kacéran félrebillentette édes, különös fejcskékjét, s feléje hajolt, hogy a mellével közeledjék hozzá.

Majd beszélt:

- Kedves szellem, felelj nekem. Ha igen, akkor koppants kettőt, ha nem, akkor koppants egyet.

A szellem már felelt. Jósoltattak maguknak tücsköt-bogarat. Az asztalka minden szépet, jót jövendőlt, boldogságot, utazást, de gyászt, halált is.

Hilda, anélkül hogy elárulta volna, kiről tudakozódik, így szólt:

- Szeret?

Az asztalka kettőt koppantott.

Később megint magában tette föl a kérdést, csak az utolsó szót közölve:

- Szeret?

Ekkor is kettőt koppantott az asztalka.

Utána a másik szellemet idézték, Vándor Anasztázt, Hilda első gyóntatóatyját, egy délceg, fiatal lelkészt, ki tavaly váratlanul meghalt.

Hilda vele így társalgott:

- Édes jó páter, ne haragudj, hogy zavarlak. Ugye felelsz énnekem?

Lenke Huszár Bandi iránt érdeklődött, mert az neki is udvarolt, mint minden leánynak.

Vártak, de az asztal nem koppantott sem egyet, sem kettőt.

- Nem felel - sopánkodott Flóri néni.

Hilda közbeszólt:

- Akarsz-e erre válaszolni, édes jó páter?

Az asztal felemelkedett egyszer, másodszor már nem.

Nem volt hajlandó.

Lenke megharagudott:

- Mert te lefogtad. Éreztem. Még egyszer fölemelkedett volna.

Hilda nem vitatkozott.

Ő tudta, mi az igazság. Bezzeg nyilatkozott a szellem neki, mikor maga idézte. Mert szellemhívó képességét annyira tökéletesítette, hogy már nem volt szüksége másra, egyedül is odaszólította, akit akart, az asztalka rögtön megindult. Akkor részletesen vallott mindenről. Mindenki őt szerette.

Lenke még egyszer meg akarta kérdezni a szellemet. Hilda toppantott:

- Hagyjátok. Nem szabad kifárasztani. A szellemek is kifáradnak.

Inkább a mai találkáról kért fölvilágosítást, melyen majd eldől minden. Újra kört formáltak. A három női fej, a két fekete, Hildaé meg Flóri nénié, s a szőke, Lenkéé, a táncoló asztal fölött leste a túlvilági szózatot.

Novák ekkor lépett be. A nők szétrebbentek, ki jobbra, ki balra, mint a boszorkányok. Flóri néni nevetett:

- Most kikapunk apustól.

Az apa szórakozottan üdvözölte a két nőt, s nem akarta elérteni a tréfát, mert ő a szellemidézőt egyszer és mindenkorra megtiltotta. Gyűlölte az efféle bolondériákat.

- Többet ezt meg ne lássam - szólt szigorúan. - Elég legyen. Úgyis ideges - mondta a vendégek felé.

Flóri néni kalapját vette. Lenke is készülődött.

- Egy-kettő - mondta Novák, mikor eltávoztak -, öltözz te is. Megyünk.

- Hová?

- Hát Tálásékhoz.

- Jobb szeretnék itthon maradni - dadogta Hilda, a légyottra gondolva, mely nélkül minden nap meddő, értelmetlen.

- Nem maradsz itthon - szólt Novák, ki máskor nem ellenkezett volna, de most bosszantotta az engedetlenség. - Megígértük. És tudod, mennyire szeret Tálás néni.

- Nincs kedvem.

- Velem jössz - mondta az apja röviden. - Vedd a kalapod.

Novák elvei közé tartozott, hogy bizonyos esetekben föltétlenül keresztülvigye akaratát, éreztesse hatalmát, a nevelés érdekében.

Tálaséknál délután ozsonna volt, mint minden héten hol egyik, hol másik kollégájánál: a tanárok összejártak, asszonyaik barátkoztak.

Ezek az ozsonnák alig különböztek egymástól. A nők több-kevesebb változtatással lemásolták az előző heti vendégség étrendjét, s idők során kialakult egy kötelező menü - kávé, hús, házi sütemény -, melyet csak tarkítani kellett egy kis habbal vagy egyéb meglepetéssel. Nem kellett tartaniok, hogy kevesebbet adnak, ami sértés, vagy többet, ami költséges. A legnagyobb szobában terítettek, damasztabroszon, igazi ezüsstel, melyet egyébként nem használtak, a széthúzható asztalt pótdeszékákkal nyújtották ki, asztalfutókat borítottak rá, esetleg odatettek egy-két karos gyertyatartót, s az ünnepélyesség emelésére meggyújtották bennük a gyertyákat. Ozsonna után az urak kártyáztak, bort iszogattak, metszett poharakból, mértékletesen.

Kedélyes összejöveteleknek nevezték, de nem voltak azok. Az ellentétek, melyek a tantestület tagjait, a családokat elválasztották, itt se szűntek meg. Főris görbe szemmel tekintett Novák Antalra, Nyerge Lázár mindenkire irigykedett, ki valami anyagi sikeréről számolt be. Hasonló kapocs kötötte össze a tanárnékat, „édesemnek” hívták egymást, de ha megláttak egy teafőzőt, egy cifra kést, mely nekik nincs, elszomorodtak, s hazamenvén szemrehányást tettek uruknak, hogy ők semmit se vesznek, és mindaddig nem nyugodtak, míg be nem szerezték.

Hilda durcásan öltözködött. Ezeket a vendégségeket tizenhárom éves kora óta halálosan unta. Mit láthat vagy hallhat itt, amit nem tud? Különbö se szeretett semmiféle nyilvános mulatságot. Tavalay Flóri néni bálba vitte, ő azonban ott is „rosszul mulatott”.

Kedvetlenül ment apjával.

Tálas néni bálványozta őt, „szépségnek” hívta és „kedvencének”. A kövér hölgy odavonta halcsonttal leszorított melléhez, mely fűzőjéből majd kibuggyant, rámosolygott kiugró szemével, összevissza csókolt. Világoszöld selyemruhájában olyan volt, mint egy levelibéka.

Hilda úgy viselkedett, ahogy illett.

Kezet csókolt, egy láthatatlan pukedlit csinálva. Hasonlóan üdvözölte Ábris igazgató nénit, meg Nyerge nénit, s ő köszönt először a tanároknak is, kik jöttére nem keltek föl. Nem jutott eszükbe, még a legényember helyetteseknek sem, hogy ez a kis fruska több figyelmet érdemelne, olyan kedvességet, mely már a nőket illeti meg.

Csak Tálas bácsi emelkedett föl, mindig összeroggyanni akaró térdeivel. Megsimogatta arcát.

Mondott is valamit, de oly halkán, hogy nem lehetett érteni. A história tanárja csak az iskolában engedte ki tenor hangját, mikor a magyar történelemben oly gyakori hőstetteket magasztalta, melyeket tüdeje kímélése nélkül egy emberöltőn át adott elő az ifjúságnak. Otthonra nem maradt semmi hangja.

Hildát már nem ültették macskaasztalhoz, mint két évvel ezelőtt, a nagyokkal evett. Főris mellé került, ki egy szót se szólt, csak köhöntgetett, mikor beállt a kínos csönd.

Ezek a tudós, komoly férfiak az iskolán kívül gyermekesek voltak. A gyermekek, kikkel foglalkoztak, mintegy megfertőzték őket, akár orvosokat a betegek, s félszegen mozogtak, talán mert többet gondolkoztak és jobban elfáradtak, mint mások, talán mert foglalkozásukon kívül semmi más nem fűzte őket egymáshoz.

- Fizetik a katonatisztek az adósságukat - mondták ilyenkor a nők.

Vagy:

- Angyal röpi át a szobán.

És nevettek.

Hilda erős szemöldökét morcolta. Jobb szeretett volna éretlen, mulatságos suhancok közt lenni. Tálás bácsi hideg borjúsülttel kínálta, melyről azt állította, hogy medvepecsenye. Nyerge bácsi orrhangon zsidóvicceket mesélt, melyeket ő már sokszor hallott. A szemüveges Nyerge csemete, a második gimnazista, egy halovány tanárleánnyal, ki az apákhoz járt, szótlanul, de jó étvágyal evett a macskaasztalnál.

Tálás néni arra kérte Hildát, hogy zongorázzék. Hilda nem akart zongorázni.

- Mért nem játszol? - szólt rá Novák feddő pillantással.

- Fáradt vagyok - mondta Hilda -, és különben se tudok.

A tanárnénik halkan összesúgtak:

- Furcsa egy gyerek.

- Makacs, fejes.

- Egész az anyja. Az édesanyja is ilyen volt. Az anyja vére.

- Már én kiverném belőle, édesem - szólt az igazgató néni -, ki én.

Ábris igazgató, egy ősz, körszakállas, erélytelen emberke, a férfiak szobájában arról panaszkodott a kollégáknak, hogy a tanszerátalány az idén ismét kevésnek bizonyult, az előirányzott összeg sohase futja, s ezért fölterjesztést intézett a számvevőséghez, valamint illetékes, felettes hatóságához, a m. kir. tankerületi főigazgatósághoz. A beadványt kivette zsebéből, fölolvasta, hogy az urak is mondják el véleményüket. Nyerge Lázár helyeselte, de Fóris Ferenc kifejezte aggodalmát, hogy nem ütközik-e a rendtartás egyes paragrafusaihoz.

Hilda ezt nem bírta tovább. Kiment az udvarba. Egy kosárban talált egy kölykes macskát. Annak a kiscicáját, mely még vak volt, behozta a szalonba. Gyenge karmait a dívány bársonyába akasztotta, arcához nyomta, vele játszott.

Fél kilenckor a társaság fölkerelkedett, mert „másnap is nap van”.

Hilda egész úton nem szólt apjához. Novák a szemére lobbantotta, milyen modortalanul viselkedett.

- Mindig különködöl, kisleányom. Pedig csak engem szólnak meg érte. Mért nem beszéltél? - a leány hallgatott. - Miért nem beszélsz?

- Mit beszéljek?

- Többé nem viszlek társaságba.

- Ne vigyél.

- Feleselsz velem? Az édesapáddal? Csak feleselj, leányom - szólt szomorúan -, csak feleselj.

Novák, ki pár pohár bortól puhább hangulatban volt, ráhagyta. De amint mellette lépkedett, azon tépelődött, vajon helyesen neveli-e. Gyakran előfordultak ilyen összekülönbözések. Az apa eleinte nagyon szigorú volt hozzá, majd mikor nem ért cél, elnéző, megbocsátó, s ajándékkal akarta magához édesgetni. Csakhogy ez se hozta meg a kívánt eredményt. Akkor belefáradt, s a kelleténél hol keményebbnek mutatkozott, hol lágyabbnak, és ami mindennél nagyobb hiba, következetlennek. Ő, aki az iskolában semmi elkalandozást nem tűrve, határo-

zott nevelési cél felé vezette tanulóit, otthon ingadozott. Valami módszert kell teremteni, gondolta, ez így tovább nem mehet.

Legutóbb akkor veszekedtek, mikor egy évvel ezelőtt Tibort és a leányt eltiltotta a mindennapi találkozásuktól. Hilda egy hétig jeleneteket rendezett, poharakat, tányérokat tört, nem jött asztalhoz, de aztán anélkül, hogy Novák bármit tett volna, maga kérlelte meg. Azóta zajosabb botrányok nem zavarták a ház békéjét, csak egyre ismétlődő félreértések, apró csetepaték.

Az apa nem hitte, hogy leánya teljesen tiszteletben tartja tilalmát, s ezt nem is remélte akkor sem, mikor kiadta. Tudta, hogy az életet nem lehet vaskorlátok közé zárni. Láta olykor-olykor, amint Hilda és Tibor pár pillanatra találkozik, de nem szólt nekik, meghagyta őket abban a hitükben, hogy túljárnak az eszén. Beérte azzal, hogy parancsát legalább részben teljesítik.

Hildát azonban más diákok is kísérgették, néha Huszár Bandi is. Ez gondolkozóba ejtette.

Most érkezettnek érezte az időt, hogy tisztázzon vele egyet-mást. Bement hozzá a szobájába.

Hilda, noha alig múlt kilenc, már ágyba bújt.

Egyébként éjfél után szokott lefeküdni.

Ez volt mindenre a válasz. Ha bármiért megszidták, legott levetkőzött, akár délben is, s innen, a párnák fehér bástyái mögül várta, mi történik. Mindig azt hazudta, hogy beteg.

Novák nem szólt semmit, kiment. Sóhajtott egyet.

- Haj-haj - mondta hangosan, mert néha hangosan szokott gondolkozni -, sok baj van a gyerekekkel.

Lefekvés közben elhatározta, hogy holnap okvetlenül beszél leányával, de ezt már sokszor föltette, s ezért vagy azért folyton halogatta.

VII

Délután nem volt iskola.

Azaz, amint a diákok igen helyesen mondták, iskola, az volt, mert iskola mindig van, sajnos, csak előadás nem volt, hála Istennek.

Liszner Vili nagy, világos diákszobájában ült, fönny az első emeleten, az üzletük fölött. Csinosan kötött könyvet olvasott, *A bajnokot*, mely tanácsokat ad az atlétának, hogy kell élnie, s megállapította, hogy semmit se vétett a szabályok ellen. Aztán elkomorodva „készülni” kezdett.

Kiemelte a körzöt lila bársonyágyából, kört húzott, ahhoz egy érintőt, mely nem egészen érintette a kört. Tovább nem jutott.

Elővette a fizikát, mely fődél nélkül, meggyötört, salátás lapjaival kétszer vastagabbnak rémlett, mint a többieké, találomra kinyitotta egy oldalon, s ott ezt látta:

$$g = S \sqrt{1 + \frac{4\pi rR}{T^2 g} \cos^2 \phi - 2 \frac{4\pi R}{r^2 g} \cos^2 \phi}$$

Nézte a képletet, hosszan és türelmesen.

Nem volt kedve élni.

Mi ennek az értelme? Csodálkozott rajta. Ki találja ki az ilyent a diákok bosszantására? Düh szorította torkát. Mint a kukacok nyüzsögtek előtte a buta számok és betűk, mint a giliszták.

Ásított egyet. Tagjait gyöngye izomláz borzongatta a folytonos, erőszakos tréningtől.

Azért itt várta meg házitanítóját, ki minden délután eljött hozzájuk, hogy fejébe verje ezeket a számárságokat. Vilinek a számtanból, fizikából különösen rosszul állt a szénája.

Addig legalább a számtani példatárat lapozgatta, kelletlenül, mamlasz motozással.

Órákig el tudta ezt olvasni. Valaki öt méter posztót vásárolt... az apa nyolc évvel ezelőtt pont százszor idősebb volt, mint a fia, nyolc év múltán pedig négy év híján háromszor volt idősebb, mint a fia... egy gazdag ember két bérest fogadott... Ezeken elábrándozott. Szórakoztatták a tények, az alakok, a tárgyak, s eszébe se jutott, hogy a föladatokat meg lehet, meg kell oldani. Szótte-szövögette lusta álmait. Vajon milyen színű az a posztó? És ki az a bizonyos apa meg a fiú? Szakálla van-e az öregnek, s a fia tud-e kerékpározni? Aztán hol lakhatott az a gazdag ember? Mihelyt azonban számolásra került a sor, elkedvetlenedett, s azzal ütötte el az egészet, hogy posztóra semmi szüksége, az apa, fiú, meg a gazdag ember mind unalmas, ostoba marha.

Tollszárat rágsált, melynek lakkfestékjét már leharapdálta. Mint bajnok, az egészsége érdekében nem cigarettázott. De évente elszopogatott néhány tollszárat, kínjában.

Nem lehetett azt állítani, hogy nem tanult semmit. Azt sem, hogy nem tudott semmit. Mindez tévedés volna és igazságtalanság. Vili tanult is, tudott is. Többet ült a könyv előtt, mint mások, de kedvetlenül és unatkozva, csak hogy az idő múljk. Fejében pedig rengeteg mondatfoslány gomolyodott össze, ilyesmik: „veszem ennek a négyzetgyökét és aztán beszor-zok...”, vagy: „az általa kiszorított folyadék súlya...”, vagy: „a beltágok és kültagok szorza-

ta...”, vagy: „a gyökvonás műveleti törvénye nem egyéb...”, de ezek egymástól függetlenül lebegtek, valahogy nem voltak együtt.

Becsapta a számtani példatárat, fejét ráhajtotta tornainges, csupasz karjára, s azzal mulatott, hogy fogával elkapta a rajta pihédző szőröket, és addig emelte a bőrt, s vele együtt karját is, míg tűrhetetlen fájdalmakat nem érzett.

Glück Laci, a házitanítója, belépett. Fekete, dróthajú fiú volt, fele Vilinek. Ha együtt mentek a gimnáziumba, úgy festettek egymás mellett, mint a bernáthegyi mellett a puli.

- Dolgoztál?

- Aha.

- Lássuk - mondta, és már leült.

Gyors volt a mozgása, gyors a beszéde, gyors az esze. Ezek versenyeztek egymással. De mozgása nem érte utol beszédét, s beszéde sem érte utol eszét. Akárhogy hadart, szája csak kullogott villanásszerűen működő agya után. Köpte a számokat.

- Hol a rajz?

- Itt.

- Rossz - szólt Glück Laci, és ledobta a földre. - Rajzolj újat.

Vili pizsmogott. Nagyon tartott tőle. Az öreg Liszner arra is fölhatalmazta, hogy szükség esetén verje meg tanítványát, de ő sohase bántotta. Szerették egymást. Vili az iskolában védelmezte őt orvtámadások ellen, Glück Laci súgott neki.

Pesztonka hozta ozsonnáját, kávét, sok föllel, mert Laci így szerette, három vizeszsömlyét, mert Laci azt is szerette. Kedvébe jártak. Szegény fiú volt, otthon alig evett.

- No, mi lesz? - kiáltott Vilire, nyomkodva orrát gombócba gyúrt vörös-kék zsebkendőjével. - Siessünk, nincs időnk. A kör mellé egy érintő. Megvan?

Glück Lacit maga Novák ajánlotta ide. Azt mondta róla, hogy „logikus elme”. Ő valóban nemcsak tudta a számtant, hanem „értette” is. Mégpedig hogyan. Kikapta Vili kezéből a körzöt meg a vonalzót, maga csinált meg mindent, mutogatott, fejtegetett, érvelt. Ha ez így volna, akkor az úgy volna és viszont. Nohát, persze, világos. Vili is bólintott, hogyne. De nem értette. Nehéz feje volt.

Lassanként szállingóztak a többi diákok is.

A lakásba a fűszerkereskedésen át kellett menni, a homályos csigalépcsőn, mely a gyömbér és bors szagát árasztotta, mint odafönn minden.

Benn a boltban a kedves Liszner Kálmán bácsi fogadta fia vendégeit.

Az öregúr egyszer és mindenkorra meghívta Vili összes osztálytársait, hogy délután, amikor akarnak, nézzenek föl, tanuljanak együtt, és a közös elmetornán, viták hevében pallérozzák szellemüket.

Fényes ozsonnát adott.

Egy nagyszalon nyitott szardíniásdobozok álltak, finom olajtóban ajókaagyűrűk, vaj, sóskifli s ami a legjobb, diós birsalmasajt. Ki-ki kínálás nélkül annyit vehetett, amennyit kívánt.

Mindent megtett volna a szeretetre méltó öreg ezért a fiúért. Üsse a kő, gondolta, azt a pár száz koronáját, falják föl az egész boltot, csak Vili „átmenjen”.

Jámbor érkezett legelőbb. Az mindennap megjelent, nemcsak az ozsonnák, hanem főképp Glück Laci értékes, hasznos előadása végett. Azonnal melléje telepedett, s áhítatosan csüngött ajkán.

Neki is csak az volt a vágya, hogy „átmenjen” az érettségig, akárhogy, de ép lábbal, mint valami borzasztó tűzvészen.

Egész diákkorában folyton tanult, attól rettegetve, hogy elveszti tandíjmentességét, melyet apja, egy szegény adótiszt, nem tudott volna megfizetni. Mozgott a szája, zsebkendőt tartott eléje, mintha fájna a foga. De nem fájt a foga.

Ő a szóról-szóra magolók, a rejtve-biflázóik közé tartozott, kik beszedik magukba a mondatokat, tankönyveket nyelnek le, és ha kérdezik őket, a tanárok elé okádják. Akárhon kezdtek el, tudta folytatni. Fejében nagyobb rend honolt, mint Viliében. Mégis félt, rettenetesen félt, hogy nem egészen érti. Jeges verejték gyöngyözött tenyerén, úgy hallgatta Glück Lacit.

- Még egyszer - kérte őt -, lassabban, lassabban - s utánamondta minden szavát.

Ebeczky Dezső nem járt ide. Volt is neki szüksége ilyesmire. Hiszen ő mindent tudott. Kívülről azonban fölnézett pár percre majdnem mindenki: Varjas Jóska, ki senkinek se tekintett szemébe, egy mogorva, dacos fiú, sötét, mint a kos, kit apja kiskorától fogva vert, s nem törődve azzal, hogy fia már nagyobb nála, most se tett le rossz szokásáról, és valahányszor Jóska intőt hozott haza, lecsatolta nadrágszíját, irgalmatlanul elpáholta őt, aztán Packa, az ismert célbíró, Vili bajnoktársa, ki ádámcsutkás nyakával, lobogó hajával Petőfihez hasonlított, s Petőfinek is nevezték, aztán Zöldy, ki pápaszemet hordott, mindig röhögött, és csillagásznak készült, aztán Paróczay, ki a napra nézve ujjait villámgyorsan mozgatta a szeme előtt, aztán Kovács Sándor, egy beteg diák, ki egy szót sem szólt, aztán Kertész Béla, ki áprilisban vesztette el édesanyját, s irigyelték tőle szép új gyászruháját, hosszú, fekete nyakkendőjét, aztán még néhányan: Latky Aladár, ki nagy számár, és Urbán Elemér, ki csak arról nevezetes, hogy minden lyukba belefér.

Oláh Gyuszi Huszár Bandival, a másik bajnokkal nyitott be. Ezek barátkoztak. Egymás előtt ültek az osztályban, s órák alatt leveleztek.

Gyuszi a nyolcadik bohóca volt, egy hetrefüles, kedves nebuló, ki akarata ellenére csöppent bele a szerepbe, az őt nővére miatt. Állandóan bosszantották azzal, ami végre nem is oly nagy szégyen, hogy őt nővére van, mégpedig: Oláh Böske, Oláh Ilka, Oláh Mariska, Oláh Teri és Oláh Gizi, s nevüket utánakiabálták az utcán is, bizonyos tiszteletlen kérdésekkel s kérésekkel kapcsolatban. Ennélfogva nevetségessé lett. Bronzarca volt, akárcsak nővéreinek, az Oláh lányoknak.

Viszont Bandinak oly hamvas rózsaszín arca volt, mintha épp abban a pillanatban hirtelen elpirult volna. Ugyaníly arcbőrrel rendelkezett három bátyja is, mégpedig: Huszár Elek, Huszár Géza, Huszár Bálint, kik vele együtt mind nőhódítók, s az Oláh lányoknak is udvaroltak, keresztül-kasul. Ez a két család, a bronz és rózsaszín, szerette egymást.

A diákok először is ettek, kivétel nélkül. Oláh Gyuszi a birsalmasajtot a körző hegyére tűzte, mint villára, s fejlesléniával kanalazta föl. Petőfi, a szabadság lánglelkű apostola, a szardíniát és sóskiflit pártolta. Egy-kettő eltűnt a nagyasztalról minden. Hová tűnt el? A diákgymorok feneketlen mélységébe.

Gyuszi ugratta a többieket. Sokat nyelt osztálytársai miatt, s mielőtt elvált volna tőlük, igyekezett visszaadni a kölcsönt.

Elfanyalodott arccal mondta:

- Én egy бүдös betűt se tudok. Becsület-úrstenemre. De nem tanulok. Mi történhetik? Legfőlebb megbukom. Elmegyek postásnak.

Dörömbözött öklével, mint a postás, ki ajánlott leveleket nyomtat le.

Ez a zaj izgatta a kedélyeket, még Glück Lacit is. Mindenkit érhet szerencsétlenség.

Nem feleltek rá. Ismerték Gyuszit. Afféle ál-rossztanuló volt, kinek csak a szája járt, s úgy „fújta” a leckét, mint „a vízfolyás”. Most is önmagát uszította:

- Különben is az osztályvizsga semmi. Kár arra készülni. Hanem az érettségi, fiúk, az érettségi. Rossz híreim vannak.

- Micsoda?

- Csak az, hogy az idén még komiszabb lesz.

- Honnan tudod? - kérdezte sápadt hangon szegény Jámbor.

- Hallottam.

- Kitől?

- Hallottam.

Jámbor megrökönyödött. Gyuszi bizonyára hallotta. Olyan volt az arca, mint aki hallotta.

Közelebb húzódott Glück Lacihoz, mint valami védőszenhez, s arra kérte, még egyszer magyarázza gyorsan a rezgőmozgást.

Kezdte is Glück Laci, de Gyuszi nem engedte odafigyelni, tovább szuttyongatta őt meg a többieket, hideglelős rémülettel összehazudva zöldet, kéket. Félig-meddig maga is elhitte, amit kitalált.

Megfogta Jámbor kabátgombját.

- Úgy ám, öcsém. Mondd például, hogy szólítod a főigazgatót?

Jámbor fölugrott a székről, mintha már előtte lenne a főigazgató.

- Hát - szólt vállat vonva - „főigazgató úr”.

- Az ám - mondta Gyuszi szánakozó mosollyal. - Csak próbáld meg. Majd meglátod, mi lesz. A főigazgatót „méltóságos úr”-nak kell szólítani. És aki csak egyszer is eltéveszti, az nem felel többé. Kizárják az ország összes intézetéből.

- Hülye - szólt Varjas Jóska, vastag hangon, komoran. - Tedd bolonddá az öregapádat.

Huszár Bandi erősködött, hogy ez bizony így van.

Jámbor megint elővette Gyuszit:

- Honnan tudod ezt?

- Hallottam.

- Kitől?

- Hallottam - mondta Gyuszi bosszúsan, mint ki nem akarja elárulni előkelő, megbízható hírforrását, mellyel csak ő rendelkezik. - Úgy ám. Egyfolytában kell mondanod a leckét, megállás nélkül. Ha lélegzetet vesz, vagy kifűjod az orrod, már elbukta.

- Ne butáskodj - nyugtatta magát Jámbor.

- Ne butáskodjak? Jó, nem butáskodom. Majd meglátjuk. És tudod-e, Jámbor, milyen nehéz tételek vannak? Hű, barátom - és Gyszi most tenyerét az arcához szorította. - Egy fiú, de ez már régen volt, nagyon régen, valami Rohonczy Lajos - igen, így hívták, Rohonczy Lajos -, olyan tételt húzott ki, hogy mihelyt meglátta, ott a széken, a főigazgató előtt szörnyethalt.

- Miért?

- Mert oly irtózatosan nehéz volt.

- Ez hihetetlen - szólt Jámbor, általános hahota közepette.

- De igenis így volt - védekezett Gyszi. - Mindenki tudja. Titokban temették el. Éjjel. Maguk a tanárok.

- A tanárok?

- Azok. Hogy botrány ne legyen. Eltussolták. A sírját is láttam a temetőben.

Ennek már senki se dőlt be, nevettek, maga Gyszi is, de azért mégis kellemetlen volt hallani.

Jámbor arra gondolt, hogy talán ez is igaz. Rohonczy Lajos, ez nagyon valószínűen hangzik, Rohonczy Lajos.

- Tanuljunk - rebegte alázatosan.

- Tanuljunk - zúgta a kar, megszeppenve.

Gyszi legyintett kezével, s társait bosszantva, szomorú öngúnnal ismételte a régi, tanári szót:

- Most már késő. Nyolc év bűnös mulasztását nem lehet egyetlen napon jóvátenni.

Mégis győzött az indítvány, melyet még Vili is pártolt. Glück Laci előadta az irracionális számot. Jámbor jegyzett a térdén, Vili az orrát piszkálta. Félóráig tanultak, immel-ámmal.

Gyszi ekkor az asztalra ült, s váratlanul ezt kérdezte a társaságtól:

- Mondjátok, gyerekek, mit adnátok, ha most azonnal kikapnátok az érettségi bizonyítványt?

Halotti csönd támadt.

- Milyen osztályzattal? - érdeklődött Varjas Jóska.

- Mondjuk, tiszta elégséggel.

A kérdés érdekes volt. Érdekes volt vele foglalkozni.

Jámbor jelentkezett először.

- Én - szólt - nyomban levágnám a bal kezemet.

A diákok nézték a bal kezüket. Ésszerűnek, tisztességesnek találták az üzletet. Minek is a bal kéz? Ott a jobb.

Huszár Bandi, mint sportember, ragaszkodott a bal kezéhez.

- Én - mondta - levennem ezt a körmöm. Egy szöveget is vernék belé.

Tépelődtek. Az fáj, de nem veszedelmes.

Gyszi fejezte be a vitát ezzel:

- Én megennék négy mezei poloskát. Elevenen. Zöld piszkébe bújtatva. Mint a kinint ostyában. Úgy semmit se érezni.

Az ám, ha ily olcsón hozzájuthatna az ember. De senki se köt efféle, különben méltányos megállapodásokat. Jámbornak megmarad a bal keze, Huszár Bandinak a körme, Gyszi megkímélődik attól, hogy négy mezei poloskát megegyék éretlen piszkébe bújtatva. Ellenben mindnyájuknak tanulni kell, vizsgázni, érettségizni. Ez ellen ők már nem tehetnek semmit.

A könyvhöz kullogtak vissza. De már sokan zajongtak. Jámbor kezét összetéve kérte a rendetlenkedőket, hogy ne zavarják Glücköt, az előadót, ki egyre jobban kiabált, egy mártír hősiességével, utolsó csöpp véréig védve a tudomány népszerűtlen álláspontját. Végül a garabonciások egészen felülkerekedtek.

Gyszi kiabált.

Ha diák vagy, ne tanulj.

A lázadó párt rágyújtott a diáknótára:

*Vigan élj és ne búsulj,
Ha tanulsz is, ne sokat,
Ölelgesd a lányokat.*

Ismételték, majd a második szakot dalolták, mely még érdekesebb:

Ha felszólít a tanár,

És a kar ráduplázott, egy hangnyolcaddal mélyebben, sokkal erősebben:

*A számár, a számár
Feleletre készen állj.
Mondd kevélyen, nem tanultam
Egész éjjel...*

Nem fejezhették be, mert nyílt az ajtó, s az öreg Lisznerrel együtt, szelesen és mosolyogva bejött egy magas, kedves fiatalember, ki valami felsőbb osztályú diáknak látszott. De nem volt diák. Tanár volt. Biró Gyurka volt, az áldott, angyali Biró Gyurka, minden diák pártfogója, ki az összekötő kapcsot alkotta tanári kar és ifjúság közt, a magyar nyelv tanára.

- Mulat az ifjúság? - kérdezte. - Csak mulassatok - szólt szomorúan.

Biró Gyurka mindenkit tegezett.

Halántékán öszült gyönyörű, csigás hollóhaja. Nyakkendője rendetlenül lógott alá. Kezében két palack csillagos konyakot tartott, melyet az üzletben vett, hitelre.

Valaha nagy reményekkel, becsvággal indult. Helsingforsban élt évekig, mint gazdag fiú. Beszélte a magyarokkal rokon népek nyelveit, a vogult, az osztjákot, a cseremiszt, és finn halászokkal sült halat a tengerparton, kalyibákban hált velük. Sárszegre kerülve, nagyon fiatalon megnősült, felesége pár év alatt elköltötte tekintélyes vagyonát, aztán megszökött egy katonatiszttel. Biró Gyurka a harmincon innen elszürkült. Elfelejtette a finnugor testvéryelveket, nem ábrándozott már arról sem, hogy egykor a turáni népek váltják ki a magyart az osztrák rabigából. És hogy egykor lélek volt, azt csak azzal akarta bizonyítani,

hogy borotválta szakállát-bajuszát, nem hordott botot, hajadonfőtt járt, és barátkozott a diákokkal.

- Hát ezt tudjátok-e? - kérdezte tőlük.

Pécsi hegyeken fújnak a szelek.

A diákok uniszónó, folytatták:

Írtam a rózsámnak nagy szerelmeket...

Elénekeltek együtt.

Egy diák megkérdezte tőle, igaz-e, hogy ez a finn mondat „kala uiskele vedesse”, csakugyan azt jelenti magyarul is, hogy a hal úszkál a vízben.

Jámbor kíváncsiskodott, hogy mi történt ma délután az ellenőrző értekezleten.

Biró Gyurka megnyugtató eredményről számolt be. Senki sem áll bukásra.

- Csak tanuljatok, maturandusok. Még egy hónap, és szabadok vagytok - fölemelte a két könyakospalackot -, tiétek a világ. No, szervusztok. De ne cigarettázzatok.

- Nem cigarettázzunk.

- Nem cigarettáznak - ismételte az öreg Liszner, ki lekísérte a boltba. - Nálunk, tanár úr, sohase cigarettáznak. A Vili miatt. Annak nem szabad.

Fönn Bíró Gyurka biztató kijelentése véget vetett a tanulásnak.

- Elég - kiáltott Vili -, elég volt - és káromkodott egy cifrát, keserveset, mert csúnya szája volt.

Minden rend fölborult. Az áradat a házitanítót is magával söpörte.

Glück Laci egy sarokba vonult sakkozni Zöldyvel, s dróthaját tapsikolva spekulált. Pompásan sakkozott. Azt beszéltek, Novákkal is kiállhatna, pedig ő a városban a legjobb sakkozó.

Vili a másik szobába ment. Itt a falon posztóval bevont fegyvertartón vitérek, mordályok és pisztolyok lógtak, az a pisztoly is, melyre indulni szokott. Gyszi fölfegyverezte magát. Vívókesztyűt húzott, ki akarta próbálni, mily irtózatos pofont lehet vele adni. Le is kent néhány puha nyaklevest Jámbornak. Aztán kezet fogtak.

A kerékpár csengője csöngetett. Vili ült rajta, a küszöbön zökkenve végigcikázta a szobákat, s elengedve a kerékpár fogantyúit, lábait a csengőre téve produkálta magát. Fölvette még két atlétatársát is, Petőfit és Huszár Bandit, kik, mint cirkuszi bohócok, széttárt karral foglaltak helyet a fölhágón. Egyesek éljeneztek, mások utánuk iramodtak, hogy ledöntsék őket. Erre kikapta a bikacsöket, jól odasózott nekik. Mindenki üvöltött.

Gyszi a zsvaj hallatára kijött, fején vívósisakkal, és azt a vegytani tételt darálta, mellyel mindig viharos derűtséget keltett:

- Ha két test parányi részecskéi érintkeznek egymással, akkor azokból egy harmadik test keletkezik.

De most nem ügyeltek rá. Gyszi tovább bömbölt:

- Alfa plusz béta az egyenlő gamma... Pi, vagyis a Ludolf-féle szám egyenlő öt tizedestörttel kifejezve: háromegészegynégyegytőlenc...

El akarták csitítani, mert nem jó az ördögöt a falra festeni. Vili, ki előtte surrant el, rászólt.

Ő csak azért is:

- Ne komiszkodjatok. Majd az érettségin, az érettségin.

Vili a barátjaihoz fordult:

- Vágjatok a szájára.

Rá is vágta, de szája vasból volt: a rostély eltakarta.

Gyuszi most utánozta Novák gyakran hallott prédikációját, kísérteties hűséggel:

- Liszner, Liszner. Mondja, fiam, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját? Mondja kérem, mi a maga édesapja?

Vili ingerülten leugrott a kerékpárról. Ráförmedt:

- Ne izélj.

Gondolni is rossz volt arra, hogy Novák Antal él a világon, s ide idézik szellemét.

A hangulat elkámpicsorodott. Gyuszi levette sisakját, a kerékpár megállt, lámpát gyújtottak. Jámbor arról beszélt, hogy ki áll bukásra Nováknál.

Ekkor jelent meg Csajkás Tibor, előkelően, mint egy herceg, halhólyagszerű, átlátszó esőköpenyben. Esőre hajlott a meleg idő.

Jöttét halk nevetés fogadta, hisz épp akkor tárgyaltak Novákról, s tudták, milyen gyöngéd kötelék fűzi családjához.

A fiú megérezte a kedv elhidegülését. Idegenül ült a szobában, melyben egy korhely délután otthagya salakját, a fiúk között, kik értetlenül nézték az ő érzelmes regényét.

Az asztalra könyökölt, fejét szorongatta.

Jámbor, ki szepegését mindig szerette volna áthárítani másokra is, odafordult hozzá, s vallatta, mint egy közvádló:

- Te persze nem tanulsz?

- Dehogynem. Egész délután tanultam.

- És legalább tudsz is?

- Azt hiszem. Eleget tudok.

- És nem félsz, hogy elhasalsz?

- Nem.

- Akkor boldog vagy - sóhajtott Jámbor.

Ő bizony félt, maga helyett és mások helyett is. Számon tartotta, hogy ki mikor és miből fogott szekundát. Vili például februárban szekundára felelt fizikából.

Huszár Bandi odaszólt:

- Vili akkor nem szekundát kapott, hanem elégségest.

Jámbor csodálkozva:

- Az nem lehet.

Huszár Bandi félvállról:

- De igenis lehet.

Jámbor szelíden:

- Úgy vettem észre, hogy Novák négyest írt be.

Huszár Bandi fölényesen:

- Értesz is te ahhoz. Novák titkos jegyekkel ír. Mindig egy vonalat. Fönn a vonal a négyzet jobbszélén egyes, a balszélén kettes, lenn jobbról hármas, balról négyes.

Jámbor kételkedett:

- Te láttad?

Huszár Bandi bólintott:

- Láttam.

Jámbor firtatta:

- Hol láttad?

De Csajkás Tibor most fölpattant, szembenézett vele, és sokkal keményebben kérdezte:

- Hol láttad?

Huszár Bandi elnevette magát:

- Hogy hol láttam? Elégedj meg azzal, hogy láttam.

Elment az asztaltól.

Oláh Gyuszi egy ablakmélyedésbe vonta, melybe még mindig elhatolt a lámpafény, s ott suttogtak. Tibor szemével méregette a két fiút messziről. Ők ketten tudták, hogy hol látta Bandi a titkos jegyeket. Erről is beszélhettek, mert Huszár Bandi elővett zsebéből egy gyűrött levelet, melyet előbb irónra göngyöltek, majd behorpasztottak, keresztben. Kockás irkapapírra volt írva. Most még jobban nevettek.

Tibor szája vacogott. Oda akart ugrani, hogy kitépje kezéből, kérdőre vonja, arcul üsse, de Huszár Bandi ekkor már visszacsúszította zsebébe. Csak Oláh Gyuszi vigyorgott még.

Tibor odadőlt a falhoz. Egyenesen, mereven állt. Félt attól, hogy nevetségessé válik.

A társaság oszladozott. Távozó csoportok rázendítettek a diáknótára:

*Ha tanulsz is, ne sokat,
Ölelgesd a lányokat.*

A lármában Tibor eltűnt, lefelé botorkált a csigalépcsőn. Fülét még megütötte egy-két érdes hang:

*Várhatsz babám, elvárhatsz,
Míg csak bele nem fáradsz.*

És utána valami csúnya, vad röhögés.

VIII

Sokáig hallotta ezt a csúnya, vad röhögést.

Akkor is fülében zörgött még, mikor valami magas helyre ért, s egy zöld lámpát pillantott meg, lábainál kavicsokat, síneket. A vasúti töltésen állt. Idáig hajszolta a szégyene. Átlépett drótokon, váltókon, anélkül hogy tudta volna, miként. Egy vonat jött lassan, zakatolva, rázva vörös szikrasörényt.

A diák lefutott a töltésről, szaladt a város felé.

Nem határozott irányban, hanem összevissza, mint a kutya, melyet kergetnek, majd erre, majd arra csapva, kaszárnnyák, raktárak felé, s észrevette, hogy mindig azokra a helyekre ér, melyeket bebarangolt. Sárszeg kicsinek tetszett. Cigányzenénél mulattak, a kávéházban Biró Gyurka dalolt, siratva rövid életét.

Éjfél után Tibor, nem tudván megtalálni, amit keresett, bolyongása kudarcával hazament. A háziak aludtak. Ágyára vetette magát ruhástól, és ott fetrengett reggelig. Karjáról fogával tépdeste a láncot. Csakhogy az nem jött le. Az aranymíves nagyon is erősen odaforrasztotta. Aztán mit is ért volna? Már egy másik, erősebb lánc kötözte hozzá, melyet nem lehet elszakítani.

Egyet kívánt lelkében: hogy Hilda egyáltalán ne legyen. Ha van: akkor nem hagyhatja el. De ha nincs: milyen egyszerű volna az egész. Másik megoldás ez: azonnal haljon meg a lány. Számára szabadulás volna: gyászolni tudná, és tovább szeretni.

Így nem szeretheti.

Rendezni próbálta gondolatait, melyek mintegy szemétkosárban heverték, egyik a másik hegyén-hátán. Hiszen ezt régóta sejtette. Mindig, a legnagyobb boldogság pillanatában is élt benne a kétség, egy nyugtalanság alakjában, hogy valaki áll a függöny mögött, csak oda kellene szúrnia, hogy följajduljon az illető. Hogy azonban csak ez volt, ez a rózsaszínarcú ficsúr, ki feleannyit sem ér, mint ő, azt nem bírta megérteni. Miért éppen ő? Hilda egyszer megjegyezte neki, minden ok nélkül, hogy Huszár Bandi szép fiú. Bizonyos, hogy bolonddá tartotta őt, csak az nem bizonyos, hogy mióta, napok, hónapok vagy két esztendő óta. Mindegy, üdvözölte a rég óhajtott bizonyosságot. Meg kellett szoknia a szennyes gondolatot.

De jaj, lehet-e megszokni? Az ész megérti. Ha apját, ezt a komoly, tanult férfit évek óta orránál fogva vezette, mennyivel inkább kijátszhatta őt, ki kevésbé tapasztalt, s nem tartózkodhatott folyton közelében. A könnyűség, mely szerelmét biztosította, ellene támad, s elpusztul azáltal, ami által boldog lett.

Nincs más megoldás, mint szakítani, rögtön.

Nyerge, mikor bejött hozzá, hogy együtt menjenek iskolába, felöltözve találta ágyán.

A gimnáziumban egymásután múltak az órák, éber álomban. Hol Fóris Ferencet látta a dobogón, kezében Tacitus *Annales*eivel, hol Tálás Bélát, ki jobb kezét magasba emelve, magyarázott. Egyik alak átfolyt a másikba, mint bizonyos levelezőlapokon. A diákok feleltek. Ő is felelt valamiből, s észrevette, hogy tulajdon hangját sokkal erősebben hallotta, mint egyébkor.

Délután egyedül üldögélt otthon. Senkivel se beszélhetett. Osztálytársai közt nem volt bizalmasa. A felnőttek gyermekesnek találták volna bánatát. Nem is akarta, hogy könnyüljön a közlés által, őrizte magának, fukarul.

Hilda nélkül azonban nem volt a világnak értelme. Hiányzott számára a szokott találka, mint morfinistának a mindennapi adag. Már nem tudta, hogy mi van s mi nincs, hogy annak higgyen-e, amit lát, vagy annak, amit nem lát. Elsétált házuk előtt. A két ablakra leeresztették a függönyt, s fájdalom facsarta szívét, mintha ez a függöny már egészen idegen volna.

Tartott attól, hogy ha viszontlátja, nem bír többé elszakadni tőle. Másrészt úgy gondolkozott, hogy ilyen körülmények közt mégse hagyhatja el szó nélkül, legalább megvetését oda kellene dobni arcába. Aztán a pár pillanatnyi együttlét nem árthat. Legalább addig bizonyos, hogy semmit sem követ el öelle. Van-e nagyobb bizonyosság a fizikai bizonyosságnál? És ezt a jövőben fokozni is lehet, a végtelenig, amennyiben folyton vele lesz, magával viszi, elzárja, lehetetlenné teszi, hogy megalázza.

Így tépelődött az utcákon, míg be nem alkonyodott. A gimnázium előtt látta, hogy a fizikai szertár ívlámpák fényében ég, Novák Antal kísérletet készített elő, s tudván, hogy tanára ilyenkor sokáig marad ott, még egyszer házuk elé osont.

Itt oly düh öntötte el, mint mikor meglátta Huszár Bandi kezében azt az áruló, gyalázatos levelet, s Huszár Bandi rávihogott Oláh Gyuszival. Azt se bánva, hogy botrányt csinál, ellenségesen rázta a kaput, de az nem nyílt ki. Füttyülte a Walkür-motívumot. Szél fújta a fákat, a füttyszót félresöpörte. Bement a kisutcába, Hilda ablaka elé, mely a leeresztett függöny mögött sötét volt. Dörömbölt, oly erősen, hogy az üvegek majdnem összetörték. Hilda fölhúzta az függönyt, megjelent az ablaktáblák üvegkeretében, testtelenül, mint egy tükörkép. Az ablakot kinyitotta. Ő gyorsan a szobába ugrott.

Erre becsukták az ablakot, de a függönyt már nem engedték le, hogy minden pillanatban szökni lehessen.

Hilda meggyújtotta a villanyt. Kötött, szürke gyapjúkendőjét magára szorította ezen a meleg napon, s a hideg kályha mellé ült le, egy kis tarka kerevetre, ahol eddig gubbasztott a sötétben. Nagyon náthás volt. Rekedten beszélt, hangját nehezen lehetett érteni. Tavasszal rendesen megkapta a szénelázatot.

A fiú nézte őt, amint kaméleon-arcocskáját feléje emelte. Nem találta szépnek, csak nyugtalanítónak, félelmesnek. Részegnek látszott a náthától, orra vörösödött.

Vad szemrehányással támadt rá, hogy mit tett most, mikor már nem is védekezhet. Ha legalább előbb történt volna. Hadarva mesélte utolsó, rettenetes napját.

Hilda nem szólt, csak a szája mozgott.

Tibor elámult:

- Mit eszel?
- Pattogatott kukoricát. Nagyon szeretem. Te nem?
- Nem.
- Olyan ízű, mint a papír.

Hilda egymás után veszegette ki köténye zsebéből. Mutatta élő ajkait, melyeknek piros húsán egy kukorica libegett, ezüst nyálával elvegyülve. Aztán a lenge gömböcske eltűnt a fogak sövénye mögött.

- Akarsz?

- Köszönöm.

- Te - mondta a leány -, én már papírt is ettem. Rengeteget lehet belőle enni.

- Hilda - szólt a fiú búsan -, Hilda.

A leány kigúnyolta kétségét, ellenvetéseire vállat vont, tagadott, egyszerű nemmel, oly meggyőzően, hogy a fiú elszégyellte magát. Tibor sírva fakadt. A leány is. Együtt sírtak. Keserű könnyek mocskolták fiatal arcukat.

- Látod - szólt Hilda könnyeit törölgetve -, milyen ostoba vagy. Mindig ilyen komédiákat csinálsz. Miért? Semmiért. Ha nem hiszel nekem, kérdezz meg akárkit. Kérdezd meg a szellemet.

- Kit?

- Táncoltassunk asztalt. Az megmondja.

- Eh.

- Vagy tudod mit? Hipnotizálj. Álmomban nem hazudhatok.

Egyszer már megpróbálták, játékból.

Hilda most a kályha mellé kényszerítette Tibort, leültette egy székre. Bámultak egymásra. Tibor gyöngéden megfogta bal csuklóját, melyen percegett a vére, az ő élete.

A leány keze jéghideg lett, combja elzsibbadt. Szemét, mely könnybe lábadt az erőltetett nézéstől, lehunyta, öntudatosan, s a szemhéjak résén kémlelte a diákot, ki azt hitte, hogy Hilda delejes álomba merült.

Hilda azonban nem aludt.

Jól látta Tibort, ki férfi-gyámoltalanságában elnehezdedő pillával figyelte őt, mert a diák kék szeme hamarabb elfáradt, mint az ő erős, fekete szeme, s tulajdonképp a hipnotizáló volt hipnotizálva, ő aludt: a szerelem mély, rejtélyes álmát aludta.

- Hagyjuk abba - szólt a diák, megijedve attól, milyen mélyen hatolt egy ismeretlen országba.

Hilda mosolyogva tágra nyitotta szemét. Közel lépett hozzá, mellével könnyedén érintve Tibor felsőkarját.

Könnyes csókok közt békültek ki.

- Várj - mondta Hilda -, majd főzök teát.

- Nyáron?

- Nyáron a legjobb.

A konyhába sietett. Tibor addig nézelődött. Undorodott itt mindentől, főképp önmagától, ki pipogyan föladta a harcot. Szökni akart, hogy a leány hűlt helyét lelje, és többé sohase jöjjön vissza hozzá. Hilda azonban már hozta a teáskannát, a két vizes poharat.

Cukrot égetett ezüstkanálon, kiöntötte a sötét, bíbor teát, rumot loccsantott belé bőven, majdnem felesen, hogy azzal igyák meg az új barátság békepoharát. Fejük fáj a sírástól.

Nyolc óra után zajt hallottak a veranda felől. Álltak a zongoraszobában, elfintorított arccal, melyet a közelgő veszedelemnek mutattak. Hilda intézkedett:

- Ne moccanj. Ha jön, maradj. Dicsérd meg ezt - és egy lombfűrész-állványra mutatott.

- Miért?

- Apus ezt szereti.

Kinézett a veranda felé, visszajött:

- Senki. Gergely.

Novák azt mondta, hogy csak tizenegy felé jöhet haza.

Kilenckor a zaj ismétlődött. Akkor csak képzelődtek. De háromnegyed tízkor határozottan hallották, hogy valaki jár a kisutcán. Hilda eloltotta a villanyt, kinyitotta az ablakot, most már ő menesztette a fiút.

Tibor ügyetlenül ugrott ki, sokkal korábban, mint kellett volna.

Novák kivételesen a mellékutcán jött. Mikor be akart fordulni a szélesebb utcába, hogy a kapuhoz érjen, dobbanást hallott háta mögött, visszafordult és látta, hogy az alacsony ablakból kiugrik valaki, aki megbotlik, aztán futni kezd a kocsúton.

Izgatottan kiabált, mint rablóra, kit tetten érnek:

- Megállni!

Az a valaki a szigorú parancsra megállt. Novák feléje sietett. A kelő hold ólomszín sugaraiban egy magas, nyúlánk alak várt a kocsút közepén.

- Ön az? - kérdezte, mikor egy lépésre lehetett tőle.

- Igenis, tanár úr. Csajkás. Csajkás Tibor.

- Mit keres itt?

A diák nem válaszolt. Hazudhatott volna, amennyit jólesik. Hilda minden eshetőségre kitanította. Könyv, zongorakivonat, Schumann. De nem tette.

Ajkába harapott, lovagiasan viselve a helyzet minden következményét. Nyúlször kalapját tiszteletgöndőan lekapta fejéről, ahogy diákhoz való, s vigyázzállásban állt osztályfőnöke előtt, szemébe tekintve. Középpütt elválasztott, gyér, szőke haja csillogott, s beteges arca is, fehéren, mint a kréta. Egy grófnő s egy császári és királyi ezredes fia volt. Igazi arisztokrata most is.

Novák se tudott szóhoz jutni. Elborzadt attól, amire ráébredt. Hát már ennyire jutottak? A meglepetést föl váltotta a harag. Végigvágthatott volna arcán a botjával, aztán kicsapathatta volna ezt a kamaszt.

Percekig farkasszemet néztek: két férfi.

Ellenben a diák higgadt, úri magatartása mérsékletre bírta a tanárt. Mint pedagógus, Rousseau és Pestalozzi híve, különben se volt barátja az erőszaknak, hisz az semmire se visz. Azt vallotta, hogy a természet munkáját nem szabad meggátolni, csak arra kell törekedni, hogy fattyúhajtásait megnyirbáljuk, egészséges, helyes fejlődését biztosítsuk. A nevelőnek elsősorban az eredményt kell szem előtt tartania: belátással mindig többet érhet el, mint ha indulataira hallgat.

Már nyugodtabban, de barátságtalanul mondta a diáknak:

- Jöjjön velem.

Tibor követte őt, fél lépésnyi távolságra, elszántan, mindenre készen, mint aki nemsokára halálos pisztolypárbajt ví ellenfelével. Fogalma se volt, mit fog mondani vagy tenni. Megrovásokra, tanári, igazgatói konferenciákra gondolt, rögtönítélő véstörvényszékekre s olyan kínzókamrákra, melyeket egy német könyvben látott.

A tanár bement a kertbe. Ő utána.

Végighaladtak a gyümölcsfák, a konyhakert mellett, elhagyták a csigas kutat és mosókonyhát. A hinta ülőkéje sötéten, mozdulatlanul állott terhe nélkül, mint kiégett, megszenesedett égitest. Megkerülve a lakóházat, egy rozoga kertajtón át a kert másik, elhagyottabb részébe tértek, hová a lakás emeletéről se lehetett belátni. Itt hűvösebb volt, és már szokatlan. Harmincméteres, öreg jávorfák borzongtak az erősödő holdfényben, mely a lombokon át ezüsttallérokat hajigált a gyepra. Novák lassan ballagott, s ezen az úton, mely vagy öt percig tartott, egyetlen szót sem szólt. A mohos falnál állapodott meg, a kert végében, itt leült a kőpadra, mely előtt kőasztalka állott, s intett a diáknak.

- Üljön le.

- Igenis.

Várt, mű-szünetet hagyva, hogy éreztesse a jelenet ünnepélyes voltát. Majd kezét, szép fehér kezét mellén összekulcsolva, magyarázó hangján, melyet Tibor az iskolából ismert, de sokkal egyszerűbben, bensőségebben mondta:

- Remélem, tudja, hogy most mit követett el?

- Igenis.

- Az, amit ön elkövetett - és itt gondolkozott -, tapintatlanság, az - és megint gondolkozott - durvaság. Több ennél: az lelketlenség.

- Igenis.

- Ez bűn önmaga ellen, éellenem - és ezt már gyorsan mondta -, bűn őellene is.

- Igenis.

Novák vallatóra fogta:

- Miért járt itt?

- Zongoráztunk.

- Remélem, Schumannt - szólt Novák. - Schumann, az jó zeneszerző. Mindig Schumannt.

- Nem éppen őt.

- Hát kit? Senkit. És ezért kellett kiugrania az ablakból?

Tibor erre nem felelt.

- Visszaélt a bizalmammal - mondta Novák -, a bizalmammal, mellyel megtiszteltem. Háládatlan volt. Háládatlan - ezt a szót hangsúlyozta, mert nagyon szerette. - Megengedtem, hogy néha itt találkozzanak, nálam. Mért nem várt meg engem? A rossz lelkiismeret. Nem érdemli meg többé a bizalmam.

- Azt hittem - kezdte a diák.

- Azt hitte, hogy az alattomoság úri dolog. Pedig az alattomoság hitvány dolog, hitvány.

- Bocsánatot kérek.

- Ezért nem lehet bocsánatot kérni. Ilyesmiért nincs bocsánat.
- Ne tessék haragudni, tanár úr - szólt, mint diák. - Őszintén sajnálom - szólt, mint férfi.
- Ezt sajnálhatja is.

Atyaian beszélt, s ez meglepte őt. A diák hallgatott. Arcán, mely sötétben maradt, rángottak az izmok.

Bámulta a kis, kiszáradt, mindig víztelen szökőkutat, melynek kavicsos ágát a hold már besugározta, úgyhogy színes köveit külön meg lehetett különböztetni, akár nappal. Mennyire imádott ő itt mindent. Ezt a házat, az áldott, csodálatos, titkos házat, hol a kedves lakik, minden göröngyét, minden fáját, mert itt minden más, mint egyebütt, itt minden ő, s a szerelmet jelenti minden, az első, szent és buta szerelmet, melyhez képest a többi silányság, s a házasság csak gazdasági szerződés. Feszengett, hogy megszólaljon. Valahogy kíméletes, nagyon udvarias és sikerült formában értésére akarta adni, hogy mennyire szereti leányát. Jaj, mennyire szereti. Úgy szereti, mint a szőkeség a feketeséget, a kék szem a fekete szemet, az egyik árvaság a másik árvaságot, mely eggyé akar olvadni: kezét, mely az egyetlen kéz, száját, szalagszerű száját, mely értelemmel bír szavak nélkül is, s az egyetlen száj ezen a végtelen, ijedelmes világon. Mindezt azonban nem lehet illedelmesen elmondani. Csak kikiáltani kétségbeesetten, az asztalra ugorva, égre tárt karral, vagy a fübe rogyva elzokogni. Ezért inkább hallgatott.

Novák szemben ült a holdfénnel, mely megvilágította arcát. Szétterpesztett ujjjaival végig-gereblyézte ritkás, szőke haját, majd hátrasimította tenyerével. Egyszerre kitört, rimánkodó hangon:

- Hagyja kérem ezt a szegény gyermeket - kereste a szavakat -, ezt a szegény-szegény leányt. Ennek nyugalomra van szüksége. Teljes nyugalomra és békére van szüksége. Ne zavarja őt. Az Isten szent szerelmére, ne zavarja - és összecsapta két kezét.

- Kérem.

- Értsen meg - és hangja mélyebb lett az őszinteségtől -: nem egészen egészséges.

Csönd volt.

- Kissé ideges - bátorkodott megjegyezni a diák.

- Nagyon ideges - vágott vissza Novák kíméletlenül -, nyugtalan és képzelődő. Az orvos pihenést ajánlott neki. Beteg. Nekem kötelességem vigyázni az egészségére. És mindenkinek kötelessége ez - tette hozzá -, mindenkinek, aki becsületes ember.

- Igen.

- De azt nem érjük el azzal - fakadt ki ingerülten -, hogyha itt éjfélkor zeneestélyeket játszunk - kijavította magát, mert az indulat hevében megbotlott a nyelve - rendezünk. Zeneestélyeket rendezünk - ismételte.

És ez enyhítette a feszültséget. A diák, ki észrevette a mulatságos gyarlóságot, mely emberi és rokonszenves, valamicskét bátrabban jegyezte meg:

- Én már menni akartam kilenckor.

- Mért nem ment? Maga az okosabb. Az idősebb. Ha szereti - ostoba szó -, akkor összefog velem, hogy helyes irányba tereljük, hogy megtegyünk mindent. Mindent, ami föltétlenül szükséges. Erről van szó: megmenteni, megmenteni. No, hagyjuk ezt.

Novák eltakarta homlokát kínos szégyenében, hogy ilyesmiről tárgyal egy tanítványával.

Tibor az árnyékból szemlélte őt, könnyel szemében, megindulva.

Nagyon szerette ezt a tanárját. Elsőtől kezdve alatta tanult, s ő, ki apa nélkül nőtt fel és alig emlékezett korán elhunyt apjára, az édesapját látta benne, ki vezeti jóságos, kemény szigorral. Egy vonást figyelt idegenszerű férfiarcán, mely Hildára emlékeztette, kire különben nem hasonlított. Hilda apját is szerette benne, valami furcsa, viszolygó érzéssel.

Mennyit szenvedhetett szegény a lánya miatt. Talán ő maga se szenvedett ilyen nagyon, mikor örökké-bizonytalanul arra gondolt, hogy Hilda más diákoktól kér kölcsön könyvet, és rájuk mosolyog.

A találkozás különös volt. Tibor épp ezért jött ide, ezt akarta. Beszélni óhajtott valakivel, ki okosabb nála. Bohó tervezgetései között, az utolsó napon szerepelt az is, hogy félrevonja tanárát, s ő közli vele azt, amit Novák vele közölt. Most öröm és remény töltötte el, nem reszketett többé a szembenézéstől, úgy látszik, megtörtént az, amire várt. Fülében egyre tanára szavai döngöttek: megmenteni, megmenteni.

Ó, ha ezt lehetne. Megmenteni őt, mindenáron, az élete árán is. Hajlandó lett volna azonnal szívenlőni magát, hogy megmentse őt. Megmenteni őt, az apja segítségével, közös erővel, minden jóakarattal, egy felnőtt meg egy gyerek, két becsületes ember, két férfi, az egyik idősebb, a másik fiatalabb, de céljuk egy, már nem ellenfelek többé, hanem szövetségesek, fegyvertársak, az igazság érdekében. Megmenteni őt, a jövődönnek, hitvesnek, feleségnek, megmenteni.

De lehetséges-e ez? Lehet-e lehűteni ezt az édes parazsat, megzabolázni ezt a makrancos tavaszt, kimosni ezt az illatos piszkot? Ha megváltoztatná, vajon ő volna-e? Hisz a rossz-ságát is szereti, a betegségét is, az egyik betegség a másik betegséget, mely egymást rontja és táplálja, azt szereti, ami ő, és csakis azért, mert ő. Mégis hinni óhajtott benne, nyugodtan élni mellette. Fejében mindig az apa szavai zakatoltak: megmenteni, megmenteni. És a diák nem tudva, hogy kit sajnál inkább, önmagát-e vagy az apát, egybefogva a szerelmes és szülő keservét, a környező reménytelenség láttán sírva fakadt, s abban a szünetben, melyet tanárja tartott, úgy zokogott, hogy melle zihálása messzire elhallatszott a csendes kertben.

Novák megdöbbsent. Félretekintett, várt. A nevelő diadalát látta ebben, ki lelkére beszélt egy fiúnak, s a töredelmes megbánás szép jutalmát kapta érette. Hagyta, hogy ez megérjék.

Később szárazon, ridegen folytatta:

- Azért vagyunk itt, hogy valamit elintézzünk. Nincs sok időnk.
- Rendelkezésre állok - dadogta Tibor, már könnytelenül, de vonagló szájjal.
- Ön többé nem lépheti át ennek a háznak a küszöbét. Megértette?
- Meg.
- Semmi körülmények között nem szabad látnia. Sem vasárnap, sem máskor. Sem itt, sem az utcán. Sehol. Soha. Megfogadja?
- Fogadom.
- Ha találkozik vele, elkerüli. Ígérje meg.
- Ígérem.
- Álljon föl. Mondja: „Becsületszavamra.”
- Becsületszavamra.

Tibor, kinek krétafehér arca fölrémlett a halotti világosságban, ezt egyszerűen, érthetően mondta.

Novák feléje nyújtotta kezét. A diák acélosan szorította meg tanárja kezét, mintegy erőt kívánva a küzdelemre, a közös harcra, melyet majd őérette vívna együtt. Alig tudta magát visszatartani, hogy oda ne essék kezére, és meg ne csókolja.

Az apa, ki tudta, hogy ez a fiú bensejében egyetért az ő szándékával, és meghatódott a jelenettől, leültette növendékét, hogy magához térjen. Ő már megvigasztalódott. Jóindulatot, szeretetet tapasztalt, s olyan szerelmet látott, melyet egy diákban is illik megbecsülni. Egykor maga is így szerette azt a nyugtalan, ábrándos asszonyt, kinek képe ott lógott a szalonban, s ha titokban, senkitől nem látottan is, épp így gyötrődött miatta. Leányára gondolt, meg erre a fiúra. Az árva gyerekek jobban szeretnek, mint a többiek, korán akarják a családot, az újat a régi helyett, a csonka-rossz helyett a teljes-jót. Megértette őket.

De közönyös dolgokkal próbált előhozakodni.

- Ön se teljesen egészséges. Mi baja?

- Semmi.

- Mindig oly halvány.

- Vérszegény vagyok. Azt mondják az orvosok.

- Kissé gyöngé még. Vékonydongájú legényke. Se baj. Fejlődnie kell, erősödnie. Egyelőre leteszi az érettségit.

- Igenis - szólt Tibor s az érettségi szó hallatára fölemelkedett -, legalábbis nagyon szeretném.

- Azután hazautazik az édesanyjához. Lejön önért a méltóságos asszony?

- Júniusban az érettségi után.

- Később az egyetem. Az élet, az nagy, fiam. Évek múlnak majd el. Sok mindent elfelejt. És egyszer, talán. De erről még korai beszélni. Milyen pályára készül?

- Még nem tudom.

- Látja - szólt Novák -, látja, nincs ennek semmi értelme.

Rágyújtott egy virzsíniára. A gyufa egy pillanatra megvilágította a tanár és diák ülő alakját.

- Fiatalság - dűnnyögte maga elé Novák, miután a gyufa elaludt s a virzsínia parázslani kezdett.

Fújta a kék füstöt, mely a holdfényben barnának látszott.

- Fiatalság - mondta, és vállat vont. - Én is voltam fiatal. Régen. Csacsiság. Ábránd. Holdvilág. Süt a hold, és azt hisszük, hogy szerelmesek vagyunk. Higgyen nekem. Én tapasztaltabb vagyok. Nem mintha túl sokra tartanám a tapasztalatot. Többet ér annál a tapasztalatlanság - messzire tekintett -, az ifjúság. De azért a tapasztalatot is meg kell becsülni, különösen, ha ingyen kapjuk, másoktól ajándékba, kik szeretnek bennünket, és ha nem magunk szereztük meg, keservesen. Az élet értékei mások. Azok nem ily csillogóak, azok egyszerűbbek, de maradandóbbak. No, majd maga is rájön erre egyszer. Ez azonban itt csak gyerekség, pusztá gyerekség.

Mosolygott, majdnem nevetett is. Tibor összeborzongott az irtózattól, szánalomtól, ámulattól, hogy az apa mennyire nem érti a helyzetet. Hisz még most se tudja, jövátételten szörnyűségről van szó, melyet - azt hitte szegény - elintéztek egy kézszorítással s azzal a

fogadalommal, melyet Tibor - szilárdul eltökélte - becsületesen meg fog tartani. Hildához többé nem jön, akármi történik. Csakhogy mi történik majd utána, mi történik?

Szívesen elhallgatta volna tanárját még sokáig, de az kezét búcsúra nyújtotta, és megindult vele a már ezüstben fürdő kerten át, hogy kikísérje. A gyepágyban zirregett a sok tücsök, mint egy nagy vasúti állomás ezer és ezer villamos csengője, melyet elbújtattak a fűben. Ők ketten ezúttal se váltottak egyetlen szót sem, akár bejövet.

- Jó éjszakát kívánok - rebegette a diák a kapunál.

- Jó éjszakát - válaszolta a tanár.

IX

- Jó éjszakát - ismételte magában Novák gépiesen.

A szavak ostobák, semmit se fejeznek ki. Bármily becsületes szándékkal mondjuk, gyakran akaratlan gúny, kaján sértés lappang bennük. Nyilvánvaló, hogy ma nem lehet jó éjszakája egyiküknek sem: sem annak a szegény fiúnak, sem őneki.

Most következett azonban a másik, nevelői feladatának nehezebbik, szebbik része, a leánya, kihez máris sietett, úgyhogy a lucfenyők között szaladni látszott.

Hilda ablakában, már mielőtt kiugrott Tibor, elaludt a fény. A leány oltotta el belülről. Most is homály borult rá.

Novák a szoba közepén tétovázott, nem tudva, hol keresse leányát - hol áll, melyik sarokban, vagy hol ül, a széken vagy a kereveten, vagy egyáltalán ebben a szobában van-e -, s minthogy idegességében nem mindjárt találta a villamos lámpa kapcsolóját, hangját bizonytalanul intézte a sötétbe.

- Hilda.

Nem rögtön kapott választ. Csak később.

- Tessék.

- Itt vagy?

- Itt.

- Hol?

- Az ágyban.

- Mit csinálsz?

- Alszom.

- Most?

- Már késő van.

- Kelj föl.

- Miért?

- Beszélhivalóm van veled.

- Majd holnap, apus. Álmos vagyok.

- Nem, azonnal. Értetted?

- Igen.

Az apa meglelte a villamos gombot.

Leánya nyitott szemmel feküdt az ágyban, nyakig betakarózva csipkés, lila selyempaplanával. Paplana alatt egy félig hámozott, vérbélű mandarin-narancsot szorongatott, melynek szagos héját megeszegette.

- Látod - állapította meg apja -, nem is aludtál.

- De igen. Te ébresztettél föl.

- És te tudtál aludni. Most? Ilyenkor.

- Ma este nem volt semmi dolgom.

- Ne beszélj összevissza. Magad se tudod, mit mondasz. Szépen öltözz föl - szólt Novák, inkább kérve, mint parancsolva, szemrehányás nélkül -, és aztán bejössz velem oda - mutatta - a dolgozószobámba.

Indult is, de minthogy Hilda nem készült fölkelni, csak babrált a paplan alatt a narancsal, összemaszatolva ujjacskáit, bevérezve piros levével a vánkoscihát, Novák közeledett az ágyhoz, hogy a pedagógus tapintatával eloszlassa ellenállását, s egy mozdulattal támogassa ingadozó szándékában. Hilda paplanát ekkor az orráig húzta fel. Novák erre kitakarta őt.

Leánya teljesen felöltözve feküdt az ágyban, sötétkék ruhájában, babos kis kötényében, hosszú szárú cipőjében, melynek sarkával bepiszkolta a lepedőt. Köténye zsebébe utolsó pillanatban dugta el a narancsot.

- Szóval - szólt Novák, levonva a hasznos tanulságot -, legjobb mindig az igazat mondani.

Hilda, mintha mi se történt volna, fölkel az ágyból, nem gyorsan és nem lassan, követte az apját a dolgozószobába. Az apa leült az íróasztalához. Leánya előtte állt, közönyösen.

Novák módszeresen akart eljárni: előbb előkészítette a talajt.

- Azokra a kérdésekre, melyeket fölteszek neked, röviden, egyenesen fogsz felelni. Hajlandó vagy erre?

- Igen.

- Nem akarlak sokáig faggatni. Az megszegyenítő. Nem bánom, mondj el mindent magad, öntsd ki a szíved. Gyónj meg. Az néha jólesik. Semmi bántódásod se lesz. Ne félj. A hajad szála se görbül meg.

- Apus - dorombolt Hilda és hízelegve, mint a cica, odasimult melléje, bízva erejében.

Mindenkihez közel ment. Ez volt a szokása.

- Előbb beszélj - válaszolt Novák, gyöngéden félretolva őt.

Hilda elkomorodott.

- Mért nem nézel a szemembe? - kérdezte az apa. - Nézz a szemembe.

Erre a leány a szemébe nézett, nyíltan, becsületesen, oly átható tekintettel, hogy Novák alig állta. Már nem bánta volna, ha nem tekint oda. De azért megdicsérte őt.

- Így - szólt -, most pedig kezdjük el. Ki járt itt?

- Mikor?

- Az előbb.

- Senki.

- Valaki mégiscsak járt itt.

- Ha mondom, hogy senki. Azaz Flóri néni - mondta dallamosan. - Flóri néni. Délután.

- Azt tudom. De azóta.

- Egy lélek se.

- No, valld be, egy-kettő.

- Bevallanám - mosolygott Hilda.

- Nézd, kisleányom, én fáradt vagyok, öt óráam volt, mostanáig a szertárban dolgoztam. Unom ezt. De nagyon kérlek, könyörgök, hogy ez egyszer légy hozzám őszinte.

- Én őszinte vagyok.

Novák látta, hogy ezzel semmire se megy, ennél fogva más hangot ütött meg, keményebbet:

- Tibor volt itt?

- Kicsoda?

- Ne komédiázz. Ő ment el az előbb. Beszéltem is vele. Mindent bevallott. Töredelmesen, ahogy illik. Tibor mondta.

- Nem igaz.

- Hát Tibor hazudik?

- Hazudik - szólt a leány dühösen, lángoló szemmel -, igenis hazudik.

- És én? Én, aki mindent láttam. Tulajdon szememmel. Azt, hogy kiugrott az ablakon, és te eloltottad a villanyt. Én is hazudom? Meg akarsz hazudtolni engem?

Hilda rosszkedvűen félreállt.

Már nem foglalkoztatta az apja. Csak gyűlölet lobogott benne: megvetette ezt a fiút, ki ily mamlaszul viselkedett, kiadta őt, az első veszedelmes helyzetben, melyben meg kellett volna állnia helyét. Micsoda egy férfi. Azonkívül buta is. Hiába nevelte. Bizonyosan kikotyogott mindent. A leányt ez még dacosabbá tette.

- Csak nem fogod ezt letagadni? - kérdezte az apja.

- Hagyj engem.

- Mi ketten - folytatta Novák -, én meg Tibor, szépen elintéztünk mindent. Tibor többet nem jön ide. Nem jöhet ide. Soha.

- Bánom is én.

- Ő erre becsületszavát adta. És én ismerem őt. Meg is tartja.

- Nem érdekel - mondta Hilda összeszoruló torokkal, s kifelé ment, arra gondolva, hogy szakítani is fog vele, meg se látja többé az utcán, kidobja.

- Hová mégysz? - pattant föl az apja.

- Be a szobámba. Lefekszem.

- Az nem úgy van. Nekünk itt most tisztáznunk kell egyet-mást.

- Mit?

- Ezt az egészet. Mi ennek az értelme? Férjhez akarsz menni? Én férjhez adlak, bánom is én, vigyenek.

- Nem.

- Hát mit akarsz?

- Semmit.

- Hihetetlen ez az önfejtőség. Csak egyetlen szót kérek tőled. Sajnálod ugye, ami megtörtént?

- Mi történt? - kérdezte, s figyelte apját. - Mit sajnáljak?

- Értsd meg, Hilda: én nem akarlak megverni, elzárni, rabul tartani. Ismersz engem. Tudod, hogy gondolkozom - ezt inkább magának mondta, mint leányának, inkább magát vigasztalva.

- Te nem vagy az enyém. A gyermek nem a szülőé. Minden gyermek az Istené - kijavította magát -, az életé, minden gyermek önmagáé. Én sohase mondtam azt, amit mások: „Az én gyermekem.” A gyermek járjon a maga útján. De épp ezért szeretnék megtartani önmagadnak, az életnek, Hilda, az életnek. Csak ennyit mondj: „Helytelen volt.” Úgy, mint Tibor.

- Az hazudott - szólt a leány, ki nem tudta, hogy Tibor mit árult el, melyik titkot.

- Tehát az egész nem igaz?

- Nem igaz.

- Te hazudsz - mondta Novák, nagyon erélyesen.

Az apa, bár belül ideges volt, s csodálkozása ennyi konokság, ésszerűtlenség láttán nőttön-nőtt, nem vesztette el türelmét, inkább az izgatta, hogy leánya nem szégyellte folytonos ellenmondását, hogy még mindig nem vonul vissza.

Fölkapta az íróasztalról a papírnehezéket, egy üveggolyót, mely súlyos márványalapon nyugodott, a lámpa alá tette, hogy leánya is jól lássa, és abban az oktató, világos modorban, melyben a kísérleti természettant szokta előadni, még mindig mérsékelve magát, érvelni próbált:

- Nézd ezt a papírnehezéket. Most itt van. Bizonyos, hogy itt van, mert látom, tapintom. Hiába állítod, hogy nincs itt, mert itt van, és mikor nincs itt, hiába állítod, hogy itt van, mert akkor nincs itt. Az igazság az kézzelfogható, mint a valóság. A hazugság, az puha, szétfolyó, mint az álom. Igen: az igazság, az van, a hazugság, az - nincs. Az igazság, az létezik, arról érzékszerveink megbízható vallomása által értesülünk, szemünk, fülünk útján, s aki le akarja ezt tagadni, az ellenkezik a többség józan észleletével, az örült, azt tébolydába csukják - erre megállt, mert érezte, hogy kíméletlen -, azt, Hilda, egyszerűen kinevetik. Én láttam és hallottam mindent. Te azt mondd, hogy nem igaz. Vagy én hazudom. Vagy te. Vagy én vagyok kötnivaló örült - megint nem folytatta. - Tehát, lásd be, nevetséges vagy - s úgy vágta oda a papírnehezéket, hogy az íróasztal megrezzent.

Novák sejtette, hogy kemény munkája lesz, de erre nem volt elkészülve. Az előbb azzal a másikkal, a fiúval oly gyorsan és könnyen végzett, minden szava egy-egy hűrt pendített meg lelkében. Itt minden jóindulat céltalan. De azért tovább prédikált:

- Sohase hazudj. A hazugság az egyetlen bűn - hányszor mondta ezt -, minden bűn szülőanyja. A hazug embert - ez is kedves szavajárása volt - hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát.

Hilda ezzel a bölcsességgel már torkig volt. Megvető mosolyra biggyedt a szája.

Novák ezen fölháborodott. És mint aki összevissza cselekszik helyest, helytelent, egyszerre kiabált:

- Te cigarettáztál.

- Nem.

- De igen. Mért hazudsz? Lehelj rám.

Hilda rálehel.

Hiába evett narancshéjat, leheletén átütött a dohányszag.

- Persze, hogy cigarettáztál. Honnan kaptad a cigarettát?

- Sehonnan.

- Loptad.

Most az arcára pillantott:

- És milyen piros vagy. Neked lázad van.

- Nincs.

- Mérd meg magad.

- Már mértem.

Novák elkapta csuklóját, olvasni próbálta érlökését.

- Az lehetetlen. Legalább százhusz. Mindig hazudsz.

Hilda lehajtotta fejét. Novák most közel hajolt arcához. És megrémült.

- Ahá. Megint ki vagy pingálva. Az arcod. A szájad. Szégyelld magad. Takarodj a szemem elől, mosd le azonnal, aztán jelentkezz nálam. Vagy nem. Ne menj. Itt maradsz. Mindaddig, míg mindent be nem vallasz, nem eresztelek el.

Hilda ismét azt hitte, hogy arról van szó.

- Esküszöm! - kiáltott.

- Ne káromold az Istent.

- Az anyám sírjára! - sipította a leány, s folytatni is akarta.

De apja hirtelen feléje rontott, és hogy elnémítsa gyalázkodó ajkait, melyekkel hamisan akart esküdni, baljával - mert az közelebb esett - visszakézből, elég keményen, szájon verte.

Hilda nem vette föl. Ajkain érezte apja kezezsontját. Kissé égett a szája, s nyalogatta nyelvével.

Novák le-fölsétált, dohogva:

- Hallatlan. Meggyaláznád azt is, ami a legszentebb. Hallgass, hallgass - tiltakozott, fölemelve két karját.

A leány hallgatott. Mind a ketten hallgattak.

Novák kimerült ebben a meddő körfutásban, mely mindig egy pontra tért vissza. Gondolatai, máskor oly rendezett, tiszta gondolatai összegubancolódtak, mint hosszú, női hajszálak, s nem tudta kibogozni őket. Maga sem értette, mit akar már, halálos fáradtság borult elméjére. Férfiesze, férfigikája csődöt mondott. Úgy rémlett, hogy egy szörnnyel birkózik, mely erősebb nála, s kijátssza őt, elsiklik ujjai közül. Hilda nyugodtan fordította feléje kis, csinos fejét. De most apját hagyta el a béketűrés, egyszerre kijött a sodrából.

- Majd én rendet teremtek itt - ordította indulatosan. - Mától fogva másképp beszélünk. Ki nem mozdulsz a házból. Ha pedig engedetlenkedsz, akkor szobaáristomot kapsz, mint a taknyosok. Letérdepeltetlek, kukoricára. Koplaltatlak. Vége a spiritizmusnak. Hol az a fene asztal? Feltüzelem, kidobom, azt is, meg a Flóri nénit is - dalolta a nevét, mint Hilda -, Flóri nénit is. És vége az örökös nyalánkságnak. Mi ez itt?

A köténye zsebéhez kapott, és a narancsot kiemelte.

- Ne bánts engem - rikoltott Hilda fenyegetően -, ne nyúlj hozzám.

- Mocsok - szólt Novák undorodva, amint a levedző narancsot a földhöz vágta.

- Segítség! - visított Hilda - segítség! - mintha gyilkolnák.

- Hallgass, mert fölébresztetted a házat.

A leány tovább kiabált. Gergely ezt már ismerte, tudta, hogy ilyenkor a tanárkisasszony bomlik. Nem túlságosan ijedt meg a patáliától.

Novák azonban megijedt. Feléje lépett, hogy elnémítsa. Hilda most villámgyors mozdulattal az íróasztalhoz ugrott, kezébe kapta az ott nyitva álló körzöt, s egyik hegyét egyenesen szívének irányította, mintha magába akarná döfni.

Apja utánaeszaladt. Még megragadhatta a körzöt, kicsavarta kezéből, egy sarokba hajította. A körző érce pengett.

Az izgalomtól mindketten elsápadtak. Novákkal kerengett a világ. Leánya egy székre alélt.

- Olyan szerencsétlen vagyok - zokogta.

- Szerencsétlen vagy hát - korholta apja -, mert szerencsétlenné teszed magad. Te vagy az oka. Szerencsétlen. Én is szerencsétlen vagyok, elhiheted. Engem is eléggé megvert az Isten. Teveled. Megvert engem is az Isten...

A leány könnyei omoltak, folyt a lelki nagymosás, anélkül hogy megváltozott volna furcsa, áthatolhatatlan arca. Novák figyelte. Mennyire másképp sírt a fiú a kertben, ki a sírással mindent lemosott. Itt csak a fényes szemeket látta, melyek üveggolyókként meredtek rá, a vizet, a sós vizet, mely lefolyik az állán. Füle is csak egy üres tölcsernek tetszett, melybe behullanak szavai, aztán kipotyognak belőle, valahová, a jó Isten tudja, hogy hová. Nem is beszélt többet.

Hilda megtörölte száját parfümös-piszkos zsebkendőjével. Panaszosan, jajgatva szólalt meg:

- Apus, adj férjhez.

- Jó - válaszolta, mint aki nem gondol arra, amit mond -, majd férjhez adlak. Most feküdj le.

A leány bement, levetkőzött, hasra feküdt az ágyban, s felkönyökölve, két fülét befogva, olvasni kezdett egy könyvet, a végén.

X

Novák kellemetlen érzéssel állt a szalonban. Hogy így elragadtatta magát, s testi fenyítékhez is nyúlt, az kimondhatatlan szégyennel töltötte meg. Maga vetette meg leginkább az elévült pedagógusok kaszányahangját, káplármodorát. Eddig leányát nem büntette haraggal, s ha szigorú is volt hozzá, megőrizte méltóságát. Az önvád bántotta, hirtelensége miatt.

Tekintete feleségének képére esett, tanácsot kérve a halott hitvesétől, hogy mitévő legyen.

Ez a kép azonban most se nézett szemébe, más, érdekesebb tájakra tekintett. Úgy látszott, hogy rab a keret aranylécei között, és még mindig kifelé vágyakozik ebből a polgári otthonból.

Hilda ezen az éjszakán rosszul lett, hányt. Arca beesett, szeme alatt szarkalábak sötétedtek.

Reggel korán benyitott hozzá az apja. Láta, hogy rossz színben van. Ez nem lepte meg. Leánya pár óra alatt lesoványodott, megkövéredett, egy lelki rázkódtatás hatása alatt úgy megváltoztatta külsejét, mint más a ruháját. Mégis megkérdezte tőle, hogy jobban van-e. Hilda nem szólt.

Hiábavaló volt tehát jósága, önfeláldozása s a neveléstudomány ezer és ezer eszköze, mellyel éveken át kezelni akarta. Talán nem is volna szabad öneki nevelni ezt a leányt, ki egészen sajátos, egyéni jelenség. Maguk a híres orvostanárok se gyógyítják gyermeküket, mihelyt bonyolultabb betegségről van szó, kartársukra bízják, mert attól félnek, hogy épp a szeretet folytán elvesztik tárgyilagosságukat. Nem így van-e itt is? De kihez forduljon? Milyen nevelőt hívjon ide, milyen tudóst? Pepikét a leány vénskatulyának nevezte és megvetette, intézetbe nem akart menni. Arra a meggyőződésre jutott, mint ilyenkor rendesen, hogy a baj mélyebben fészkel, a nevelő már tehetetlen, csak orvos segíthet. Vele ugyan szintén eredménytelenül kísérletezett a múltban, úgyhogy már régóta nem is kérte.

Most megint elküldött érte.

Barabás doktor törzsorvosi aranygallérja megcsillant a napfényben. A helyőrségi kórházból jött, hol újoncokat vizitált. Itt teljesített szolgálatot, s a gimnáziumban az egészségtant tanította, mint iskolaorvos. Szikár, csontos ember volt, jóindulatú, képzett és közepszerű.

Hivatalosan, de az orvos nyájasságával köszöntötte a beteget. Az, mintha levegő volna, meg se látta.

Hilda nevetségesnek tartotta ezt a derék embert. Kezének jodoformszaga volt, fejének pedig „kutyaszaga”. Ezt akkor állapította meg róla, mikor kisleány korában mellére hajolva hallgatta szívverését egy hideg gumicsövön. Igen éles szaglással rendelkezett. Valahányszor apja a másik, sötétebb barna, bolyhos ruháját hordta, nem bírt közelében maradni, s mihelyt elment hazulról, kiszellőzött.

Barabás rázta fejét. A leány nem engedte, hogy paplanához érjen, duzzogva a falnak fordult.

A két férfi, az orvos és pedagógus egymásra nézett. Barabás, kitől reszkettek a szimuláns bakák, tanácsalannak látszott. A doktor csitította az apát.

Várákoztak.

Csakhogy a várakozást nem a leány unta meg.

- Hildácska - szólt Barabás recsegő hangján -, ne legyen olyan rossz kisleány, Hildácska.

Erre a buta becézésre, mely mindig csiklandó nevetőingert keltett benne, föl kacagott.

- Hála a papnak - mondta Barabás -, csakhogy már így vagyunk. Föľlőni szépen.

A leány föľlő.

Az orvos nem mérte meg: ismerte kis páciensét, hogy az akármikor annyi lázat tud termelni, amennyit akar, s nála a hőmérséklet nem irányadó. Szeme alól azonban lehőzta a bőrt. És nem ezt a gyönyörő szemet bámulta, hanem a halovány szemhúst.

- Vėrszegény - szólt -, majd egy kis vasat kap.

Mindig vasat kapott, arzént, tinctura valeriánát, a hisztériája ellen.

- Kiölteni a nyelvecskét.

Hilda kinyőjtotta nyelvét, mely külön életet élt szája rózsás barlangjában, mint egy kis, forró állatka. Hegye reszketett.

- Neuraszténia - mondta Barabás. - Nem rontotta el a gyomrát? Nem evett valamit? Zöld győmőlcst. Rendesen kell táplálkoznia.

Nováknak az orvos távozása után az volt legfőbb gondja, hogy az ügyet valahogy elsimítsa. Ő fogja kérésre a dolgot. Hilda felőltőzkődött. Apja a „lelkére beszélt”.

Hosszasan beszélt a lelkére.

Mint mindenki, ki valami mesterséggel foglalkozik, eleinte fásultan teljesítette nevelő munkáját, frázisokat is alkalmazva, de lassanként belemelegedett, minden erejét, ékesszólását összeszedte, hogy jobb belátásra bírja leányát, s oly szép szavakat lelt, mint még soha. Nem dorgálta többé, csak meg akarta vele értetni a hibáját. Mindnyájan hibásak, gyarlók vagyunk. Nem szép-e az élet? Főlkelni, reggel korán, dolgozni, lepihenni. Az öröm se tilos. Dehogy. Aztán még az idén férjhez mehet.

Hilda tiltakozott.

- Nem akarok férjhez menni.

- Tegnap azt mondtad.

- Nem. Nem megyek férjhez. Itt maradok veled.

- Helyes, kisleányom - folytatta Novák. - Akkor itt maradsz, apussal. Egy évig, két évig. Ameddig akarsz. Jó?

- Jó.

Novák örőlt ennek a szépségflastromnak, mely a sebet eltakarta. Délután órája volt. Nyugalmat óhajtott, hogy dolgozni tudjon. És hogy a felőletes, elnagyolt kibékülés gyorsabban haladjon, siettette a tempót.

- Az a fontos, hogy rendesen élj. Hallottad az előbb. Módszeres élet, egészséges táplálkozás. Ez minden. Nem pedig ecet és kréta, vagy nem tudom mi. Rendesen kelj, fekődj, s csak velem egyél, akkor majd nem kívánsz hajnalban fagyaltot, éjfélkor paradicsomlevest.

Hilda nevetett. Apja még egyszer megragadta véletlen ötletét, és ismételte, maga is kacagva, hogy a sikert kiaknázza:

- Hajnalban fagyaltot, éjfélkor paradicsomlevest. Te kis holdkőros - megfenyegette. - Ne tedd tőnkre a szép, fiatal életed.

A leány most látta, hogy az apja semmit se tud arról. Átőlelte őt.

- Ha jól leszel - szólt Novák -, az idén velem jössz Velencébe. Június közepén már mehetünk. Gondolázunk, Hilda, a Canale Grandén. Itália, Itália.

Hilda megcsókolta, s maga hozta ki kalapját, botját.

Évek óta nem tette ezt meg.

XI

Mikor Novák kiért az utcára, azt érezte, hogy nem kap levegőt. Benn a szobában már hűvösebb volt, mint künn. Fulladt vakmeleg fogadta.

Alacsony felhők borították az égboltot, mintha sötét posztóval vonták volna be. Fény küllőzött át rajtuk, de ez is csak valami hamuszín, túlvilági derengést szórt szét. Ebéd utáni csönd terpeszkedett a városra, a három óra némasága: az emberek gyászosan emésztették, amit meettek.

Fecskék röptültek lenn a földön, a szemetes, lócitromos kövezetet súrolva, s tágra nyitott csőrrel kapkodták be a legyeket.

- Vihar lesz - gondolta a tanár.

Kémlelte a szemhatárt, melyen igen ritkán apró villogások mutatkoztak. Zsebóráját kivette. A villogás és dörgés közt elmúlt másodpercekből, a fényút és hangút különbségéről állapítható meg, milyen messze van a zivatar, hány kilométerrel rohan. De dörgés még nem hallatszott. Csak kis, forró, alig észrevehető szellők mozogtak, azok is egészen alant, babrálva a port s néhány hamar hervadt levelet. A fürgeteg még a horizont alján lappangott.

Zsebkönyvébe néhány adatot jegyzett föl: a villogás kezdetét, végét, erősségét s az égtáját, hogy otthon lemásolja a zivatarjelző levelezőlapra, s beküldje a meteorológiai intézetnek.

Az iskola udvarán pipált a szemétködör. Búzlóttek a patkányos kanálisok, az égbe lehelve csömörletes szagokat, hiába szórták körül vasrostélyukat vörös karbolporral.

Fönn, az első emelet sarkán a nyolcadik osztály várta tanárját.

Ez volt a tanévben az utolsó számtan-fizika óra. Utána már csak az osztályvizsga következik, aztán az érettségi, az írásbeli és szóbeli. Nincs többé lecke, csak általános ismétlés, mind a két tárgyból. Egy hónapja így van ez. A számtanból tudni kell az egész hetedikes és nyolcadikos tananyagot: algebra, irracionális kitevőjű hatványok, amortizáció, végtelen számtani és mértani haladvány, Moivre-féle formula, komplex számok n -edik gyöke, két egyenlet két ismeretlennel, két másodfokú egyenlet közös gyöke, Pascal-féle háromszög, analitikai geometria, sztereometria, gömbszelet, gömbszektor, gömbháromszögtan, a fizikából pedig szintén mindent, amit csak tanultak: mechanika, hangtan, hőtan s az elektromosság, a legkutyább.

Tanulni céltalan erőlködés. Ki ússza át az óceánt? Ki-ki annyit tud, amennyit tud. De minden ésszerűség ellenére fölhasználták az utolsó pillanatokat, s az előző katolikus hittanórán, kettőtől háromig is folyton készültek, elolvasva „A síkot meghatározó három nem egy egyenesbe eső pont”-ot vagy „Newton második axiomájá”-t. Jó azért azt átvenni. Most a legrosszabbak javítanak majd. Nem lármáztak. Ilyesmihez igazán nem volt kedvük. Az osztály halkan zümmögte a sinustételt, imádkozta a molekuláris erőket, Ohm törvényét. Lestek, mikor nyikkan a kilincs, mikor lép be Novák Antal.

A lég megrekedt a sok sóhajtól, s vemhesen kóválygott az emberi testek meg a padokba rejtett déligyümölcsök páráitól. Kitekintettek az utcára. Künn még nem esett.

Fák meredtek föl a tintafekete égbe. Egyik olyan magasra nyúlt, hogy a tanterem ablakából kézzel lehetett elérni, s a diákok rég letépték leveleit.

A gimnázium tisztes épületét lombok fojtogatták. Kúszónövények kapaszkodtak bádogcsatornáira, s egy-egy szemtelen virág bekandikált a tanterembe is.

Nagy kamaszok tehenkedtek el az unt, kinőtt padokban, melyeket kisebb testekhez szabtak. A padokat bicskáikkal már összevissza faricsgálták, úgyhogy azok valósággal megsoványodtak, készen arra, hogy összeroskadjanak, s széttörő kalitkáként engedjék el rab madaraikat, melyeket annyi ideje zártak el a szabadságtól. Ezen a kora délutánon alig lehetett látni. A homályban sápadt diákcárcok rémlettek, mint halálraítéltek ábrázatai, kik a siralomházban szomorkodnak.

Csak egy arc rózsállott az önelégültség színében, paposan és kövérekén, Ebeczky Dezső arca. Az első pad közepén ült az első eminens, idős Ebeczky Dezső köz- és váltóügyvéd szépményű fia, ki otthon tejben-vajban fürdik, s itt túlbuzgóságával tünteti ki magát. Karját összefonta, a levegőbe nézett, láthatólag unatkozott, mint az, aki tisztában van mindennel, s nem érdekli, ami következik. Tibor, a második pad szélén, az ablaknál, a tegnapi izgalomtól még fehérebben, az algebrát olvasta, anélkül hogy ajka mozogna.

Huszár Bandi Vili vékonyába bökött, mert nyílt az ajtó, s megjelent Novák.

Sietve jött, becsapta maga mögött az ajtót: a tanterem dübörgött.

Az osztály fölkelt, némán.

- Rossz napja van - suttogtak.

Novák máris a katedrán állt.

- Leülhetnek - intett.

Nem is volt rossz napja. Miután beírta az osztálykönyvbe a tananyagot, még tréfázott is.

Szokása szerint érdeklődött:

- No, mi volt fölvéve?

Ebeczky Dezső, ez a minden lében kanál, bizonyos baljós fenyegetéssel, mely azonban rá nem vonatkozhat, ezt jelentette ki:

- Minden.

Ebben ő nagy volt. Bizalmas tanácsadóként szerepelt leckeföladásnál, s mikor Novák fukarul mérte a tananyagból való adagot, indítványozta, hogy még, még, ez meg se kottyán, nem leszünk vele készen, tanár úr.

- Minden - ismételte Novák, egy mozdulattal mutatva az egész világot, a földet és eget. - Ez már beszéd. És mi a teendő?

- Felelünk - szólt Ebeczky Dezső éles, pimasz hangon.

Nem voltak rossz fiúk a nyolcadikosok. Ebben a pillanatban azonban mindnyájan meg-egyeztek abban, hogy ezt az alakot jó volna lehajítani az első emeletről. Hiszen természetes, hogy felelnek. Azt nem lehet elkerülni. De ezt talán lehetett volna kissé szomorúbban, a helyzet komolyságához illőbb hangon mondani.

- Helyes - szólt Novák -, felelnek. Eddig én beszéltem, egész évben, most pedig önök beszélnek - és tréfásan rábökött az osztályra.

Megnézte a fiúkat.

Ő is másképp látta a diákokat, mint ők önmagukat, akárcsak a diákok a tanárjukat. Kék, barna szemek világítottak feléje, pár szemüveg, szösze, fekete hajak, melyet fölfelé fésültek, borbélyosan lepomádéztak vagy ficsurasan kinyaltak, grádicsosan nyírt fejek, kócosak vagy vizes kefével gyorsan összeborzoltak, mint ázott csirke tollak, és arcok, bájosak, még leányo-

sak, halványak a félsztől, gonoszak a rettegéstől, mint a gyilkosokéi, aztán a padok alatt combok, meggyötörve, elgömbülve a rémülettől, lábak, melyeket fekete, sárga vagy fénymáztalan nyersbőr cipők fődtek, és egymást taposták. Kisfiúk ültek itt, kik nagyon nagyoknak képzeltek magukat, és féltek. Megesett rajtuk a szíve.

De teljesítenie kellett kötelességét.

Barátságosan megkérdezte:

- Tehát ki akar felelni?

Sokan jelentkeztek.

Azok, akik rendesen, azok, kiknek semmi szükségük a felelésre, hiszen már egész tanévben beigazolták szorgalmukat, tájékozottságukat.

De azok, kiknek annyira kellene a felelés, mint egy falat kenyér, a hanyagok és gyöngé előmenetelűek, kiknek meg kellene ragadniok e csábító alkalmat, hogy az osztályvizsga előtt kijavítsák rossz érdemjegyeiket, azok nem jelentkeztek.

Azok társaik háta mögött lapítottak.

Novák látta, hogy nem engednek a gyöngéd erőszaknak, lapozgatott könyvecskéjében, s hosszú, kínos csönd után ezt mondta:

- Liszner Vilmos.

Enyhe derűtség suhogott át az osztályon, melyet Novák nem értett.

Nem Liszner Vilmos volt az, hanem Liszner Vili, a Vili. Ki nevezi azt Liszner Vilmosnak?

Vili jobbra-balra fordulva előbb mondott valamit testőreinek, izgatottan, mint aki végrendelkezik. Nyilván utolsó kívánságát közölte velük. Azt, hogy sűgjanak. De a két sportférfiű nem nagyon biztathatta, a tárgyalás hosszúra nyűlt. Jámbor, ki előtte űlt, a hatodik padban, kénytelen volt hátraszólni s megjegyezni, fűlűsleges jűtanácsul:

- Állj fűl.

Vili vűgre fűlállt, nem serűnyen, csak megadással. Nem lehetett továbű elodázni.

- Van kedve felelni, fiam? - kérdezte Novák szelűden, megvakarintva fejűt csontvűgű írűnjával.

Mit mondjon erre? Azt nem mondhatja, hogy egyáltalán nincsen semmi kedve felelni. űgyis felelnie kell. Lefelű tekintett hát a padon heverű könyvűre, a számtanra, meg a fizikára, melyek lapjait babrálgatta, hogy utoljára még erűt kapjon tűlűk, mint Anteus a fűldtűl. Fejűt kissű oldalt hajtotta. Alig láthatűoan vállat vont. Majd így szűlt:

- Van.

A tanár űrűlt ennek. Felelni vűgre kitűntetés. De megkűrte űt, hogy érthetűoen jelentse ki ebbeli kűszűsűgűt:

- Kissű hangosabban.

Vili isműtelte:

- Van.

Már kűszűlűdűtt is kifelű, a tábűlához. Novák azonban leintette:

- Csak maradjon a helyűn. Mi így is elbeszűlgethetűnk.

Ez lehangolta Vilit. Ő szeretett legalább kimenni, kezébe venni a krétát, magasra ugrálva, fölkapaszkodva gyorsan törölni a táblát, kisubickolva legutolsó száraz foltocskáját is, érezni, hogy ott legalább hasznos izommunkát végez, aminek van némi láttatja. Ettől, sajnos, elesett.

- Most ez kibabrál velem - suttogta Vili a fogai között, de ezt nem egészen így mondta.

Novák becsukta könyvecskéjét. Rátekintett.

- Micsoda? - kérdezte szórakozottan. - Önnek bizony javítania kell. Egész évben nem nagyon iparkodott. Most majd jóváteszünk mindent. Ugye, Liszner?

Vili többnyire „kegyelem-elégséggel” csúszott át osztályról osztályra. Biró Gyurka jóvoltából, ki az osztályozó konferenciákon kardoskodott mellette. Novák is átengedte mindig, egy megvető kézlegyintéssel.

De nem kedvelte őt. Nem mintha bármely diákja iránt ellenszenvet vagy rokonszenvet érzett volna: mindegyik csak „tanuló” volt, nevelési objektum. Izgatta azonban az, hogy annyi fáradsága kárba vész, s Vili mégsem érti, amit magyaráz. Nürnbergi tölcserrel öntötte volna belé a tudást, kitette volna lelkét, hogy közelebb hozza egy problémához. Vili akkor megmukkant, s elárulta, hogy minden éppoly homályos előtte, mint azelőtt. Nováknak nem fért fejébe, hogy más ne lássa világosan azt, ami pedig oly világos. Gyűlölte a sötétséget, sokkal jobban, mint a hanyagságot vagy a vásottságot.

Vili is furán volt vele. Különösen hatodikos kora óta szentül meg volt győződve, hogy Novák őt gyűlöli. A gimnáziumban meg otthon pajtásai előtt többször mondogatta, hogy az a Kobak üldözi, az a Butykos esküdt ellensége.

Novák bátorította:

- Kedves fiam, csöppet se féljen. Nem harapom le az orrát. Én még egyetlen diákomat sem ettem meg elevenen. Nem tudhatunk mindent. Tudásunk véges. Én se tudok mindent. Hát jó. Beszéljen arról, amiről akar. Akármiről.

Vili komoran állt.

Novák kifelé bámult a viharos délutánra.

- Nincs itt kissé sötét? - szólt. - Jó volna talán meggyújtani a lámpát.

Tízen is kiugrottak a padból, hogy a szolgálatkészség örvén minél nagyobb rendetlenséget okozzanak. A tanár mást gondolt. Leintette őket. Hiszen ma úgyse rajzolnak. Csak kicsit eldiskurálnak.

Minthogy Vili a „gazdagság zavarában” semmit se tudott választani a dús tananyagból, Novák a variációról, permutációról, combinatióról, erről a bájos elmejátékról csevegett. Vili nem zavarta őt. Végül Novák átadta neki a szót, hogy folytassa.

Vili kis tétovázás után ezt mondta:

- Húzzunk egy egyenest - bizonyára a táblára célozva, az egészséges mozgásra, a kis, üdítő sétára a katedráig.

- Nem bánom - szólt Novák csodálkozva. - Húzza meg azt az egyenest. De ne itt. Csak ott. Gondolatban.

- Legyen az AB .

- Vagy CD - tódította bosszúsan Novák, ki nem szerette a szajkózást.

Vilivel lehetett alkudni: elkapta a szót, mint megváltó ötletet.

- Legyen az *CD* - ismételte.

- Vagy *XY* - okvetetlenkedett Novák.

Vili megint engedett.

- Vagy *XY*.

- Mit akar, kérem, most azzal az egyenessel? - tört ki Novák. - Minek kell önnek az az egyenes a variációnál? Nem értem önt, nem értem.

Novák nem értette Vilit. Vili sem értette Novákot.

Érdekes találkozás.

Zöldy, a csillagász, röhögött.

Vili ezt hebegte:

- Belezavarodtam.

- Mibe zavarodott bele, fiam? Hisz eddig még ki se nyitotta a száját.

A tanár másik kérdést ráncigált elő: egy ferde síkről szónokolt meg egy reá húzandó merőleges egyenesről. Vili az utolsó szavait buzgón visszhangozta, de mikor szabadjára engedte, elnémult, tanácstalanul.

Novák, kétségbeesve ennyi értetlenségen, föltette magában, hogy mégiscsak megérteti vele:

- Nézze, fiam - mondta -, de most jól idefigyeljen, itt van egy ferde sík, idenézzen, ez az a ferde sík - és fehér kezével végigszántotta a levegőt, aztán fölfelé mutatott -, erre ön innen, felülről egy merőleget húz.

Vili nézte őt s azt gondolta: könnyű neki.

De agyában nem a ferde sík és merőleges képe jelent meg, melytől egész lényében idegenkedett, csak a hadonászó tanárt látta, mint paprikajancsit, az ujjait, arany jegygyűrűjét, meg a másikat, melyben karneolkő piroslott. Kevés érzéke volt az elvontságok iránt. Mindig csak a valóságot fogta föl, mely közvetlenül szeme előtt mozgott.

Őszintén szólva nem szerette az öreget. Főképp akkor nem, mikor ily közvetlen volt, s meg akarta világítani azt, amit úgyse lehet megvilágítani. Például a labdát emlegette, a diákok eme kedvenc játékszerét, a hajítás törvényeinek szemléltetésére, vagy a mosolygó, piros almát idézte lelki szemei elé, a szabadesés tárgyalásánál. Ezzel az ellenkezőt érte el. Vili nem a parabolát kedvelte meg, hanem megutálta a labdát is, s nem tanulta meg a szabadesést, inkább lemondott teljes életére az alma élvezéséről. Most is az motoszkált fejében, mennyivel jobb volna gyűrűhintán bukfencet vetni, nyújtón, lengőgerendán lógni, bordásfalon fészket csinálni, tizenkét saslengést kívágni.

- Szóval érti? - vallatta Novák, ki közben meggörnyedt, fölegyenesedett, többször mutatva a ferdesíkot, a merőleget, s hogy ne legyen oly egyedül, kereste azokat a szemeket, amelyekben, akár az övében, az értelem és megismerés villan föl, ennek az isteni tudománynak a lángja.

Azok pár szóval megfeleltek. Novák így szólt Vilihez:

- Az egész olyan egyszerű.

Vili mérgesen dünnyögte, félhangosan:

- Neked minden olyan egyszerű.

Novák buzdította, hogy kedvet támasszon benne:

- És nemcsak egyszerű. Érdekes is.

Vili dörögött:

- Neked minden érdekes.

Novák tovább próbálta kalauzolni a tudomány ösvényein:

- Hát hagyjuk ezt. Vegyünk egy másik, szintén érdekes esetet. A derékszögű paralelepipedont. Remélem tudja, hogy mi az. Hogyne tudná - szólt, önmagát biztatva, mert nem merte föltételezni, hogy akadjon oly elvetemült ember, ki ezt se tudja. - Tehát a derékszögű paralelepipedon élei úgy aránylanak, mint egy aránylik a kettőhöz, a háromhoz. Most már az a kérdés, hogy aránylanak a köréje írható egyenes henger palástfelületei? Csak úgy nagyjában mondja el, hogy oldaná meg a feladatot. Pár szóval.

Vili erre dühbe jött. Tőle ugyan beszélhettek. Fejét széles mellére sunyta, mint akit mélységesen megsértettek, s bárhogya faggatták, nem szólt.

Novák lejött a dobogóról, a hetedik pad mellé állt, Liszner Vili mellé, hogy baráti jelenlétével erősítse. Néhányszor makogott is valamit Vili, de jobb lett volna, ha hallgat, mert minden alkalommal újabb titkok kerültek napfényre: kiderült többek közt, hogy logaritmust se tudott keresni, hallatlan, logaritmust sem, és azt se tudta, hogy mi fán terem a köbgyök. Még a régi tananyagot is elfelejtette.

A számtan és fizika tanárja ide-oda sétált, kényelmesen, mint akinek nem sietős a dolga. Vastag cipőtalpa csikorgott a padló gyalulatlan lécein.

Szemügyre vette ezt a fiút. Kurta kabátszárából kibütykösödött a csuklója. Szögletes volt, szánandó. Csuklóján, mind a kettőn, olyan gumiszalag feszült, mellyel irodai aktákat szokás összeszorítani. Bal kezefejére háromszög volt odatetoválva, mint a sziú indiánoknak. Gomblyuka körül, kabátja hajtókáján színes bádoggaszlócskák, rézgombok, körök díszeltek, a sportegyletek jelvényei, az ő diadalmas zsákmányai.

Novák megkérdezte:

- Mit eszik?

- Nem eszem semmit.

Vili nem is evett semmit, csak úgy motyogott mérgében.

- Nyissa ki a száját.

Vili föltárta a száját, mint a cápa. Nem volt abban semmi sem. Csak harminckét egészséges, fehér, fiatal fog.

- Jól van - szólt Novák -, most csukja be.

Vili becsukta.

Erre Novák csontnyelű irónját zsebkönyvéhez ütögette, mély lélegzetet vett, jelezve, hogy most következik a tanári prédikáció, melyet a diákok már vártak.

- Liszner, Liszner - kezdte lassan, mély, nem kellemetlen hangján. - Mondja csak, micsoda a maga édesapja?

Oláh Gyuszi meg volt elégedve. Ő azon a délutánon jobban utánozta Novák hangját, mint most Novák a sajátját. Mindenkinek eszébe jutott ez. Zöldy megint röhögött.

Vili a kérdésre nem válaszolt, mintha nem tudná, hogy mi az édesapja, akárcsak a paralelepipedont.

Aztán szólt kelletlenül:

- Kereskedő.

- Milyen kereskedő?

Hosszú csönd után, igen halkán:

- Fűszerkereskedő.

Novák ezt természetesen tudta, hiszen náluk vásárolt már évek óta. De a feddés ritmusa megkövetelte a rávezető szókratészi módszert.

- Látja, látja - szólt, mert ilyenkor mindent kétszer mondott -, ott a maguk szép, nagy boltjában sok inasra van szükség. Mért nem megy inasnak? Nem szégyen az. Aki az eszével nem tudja vagy nem akarja megkeresni a kenyerét, az keresse meg a két keze becsületes munkájával, az arca verejtékével.

Vili csak pislogott vöröslő, sírni készülő szemével, hogy őt, a bajnokot, inasnak küldi. Torkát a harag görcse szorongatta.

Novák folytatta:

- Most tavasz van, s künn a mezőn, a szántóföldeken, a szőlőkben kezdődnek a munkák, a szántás, kapálás, kötözés. Ehhez sincs kedve? Pedig inkább a földet művelné, mint hogy így szomorítsa azt az áldott jó édesatyját. Mondja kérem, mivel lopja maga az Istennek azt a drága napját?

A formás kis beszéd végéhez közeledett, s az utolsó tanulsággal zárult:

- Aki nem dolgozik, az ne is egyék. Aki nem tanul, az...

- Tanultam.

- Tanultam, tanultam - szólt Novák -, könnyű azt mondani. Ne tanuljon soha, hanem tudjon. Jaj, jaj, Liszner, Liszner.

A „jaj” rosszat jelentett. Novák csak akkor használta, mikor fogyni érezte türelmét, s tanári fájdalma jajgatásba csapott. Oláh Gyuszi két vonalat húzott könyve szélére, jegyezni kezdte, hányszor mondja majd: „jaj”. Egy alkalommal ilyen prédikáció alatt huszonhétyszer mondta.

Novák áttért a fizikára.

Ezen a téren sem remélhetett sokat Vili. A fizikaórák rendszeren délutánra estek, s ő szundikált az elsötétített szertárban. Nem látott egyetlen kísérletet sem: nem ismerte az influenciagépet, nem szívta mellére a villamos szikrák üde ózonszagát, csak akkor riadt föl, mikor Novák egyszer a hangtani kísérletezések során tótfurulyán furulyázott, vagy az oxigén és hidrogén keveréke hatalmas durranással robbant, vagy mikor már az óra végén kitárták a zárt ablaktáblákat, és sárga, sértő fény ömölt káprázó szemére. Novák fölemelte Vili padjáról a fizikakönyvét, hogy egy könnyű kérdést keressen. Micsoda agyonfirkált, számárfüles könyv volt ez. Egy régi naptár lap hullott ki belőle, meg egy szilvamacskák. Meyer Robertnek, a szemüveges heilbronni orvosnak csupasz száju arcképére huszárbajuszt rajzolt tussal, fejére sisakot, Faradaynek pedig, kit, úgy látszik, különösen utált, gombostűvel kiszúrta mind a két szemét. A tanár csüggedten lapozgatta, majd az ingát adta föl. Vili belekezdett, megindult, mint az inga, és megállt, mint az inga. Novák, hogy mégis kihúzza őt, másik kérdéssel kedveskedett:

- Talán a Toricelli-féle űr.

Vili makacsul hallgatott, lelógatva fejét. Körötte sisteregtek a többiek. Glück Laci kezével-lábával mutogatta tanítványának, hogy mi az. Hangosan súgtak. Novák már ezt se bánta.

Egyszerre fojtott kuncogás hangzott föl a hetedik pad körül.

Huszár Bandi a természettan-könyvét Vili felé tartotta, mint a ministráns a papnak az evangéliumot, hogy olvassa belőle a leckét, de a könyv lapján egy arckép volt. Novák Hilda fotográfiája. Az a csinos, bájos arcképe, mely kirakatokban is látható, s a helyi fényképész szívessége folytán nem egy diák birtokába jutott.

Novák a hetedik pad felé hajolva várta a feleletet, de fél szemmel meglátta a fotográfiát, mielőtt még eldughatta volna a diák.

Úgy tett, mintha nem vette volna észre. Odaszólt indulatosan:

- Ne ízetlenkedjenek. Mit vihognak?

Azzal járni kezdett, izgatottan, le-föl, a padok között. Megkerülte a dobogót, újra visszament Liszner elé, a hetedik padhoz.

Női nevek voltak ide bevésve, nyíllal átlőtt szívek, geometriai idomok, trágár ábrák. Gyűlölettel nézte végig a számárpadot. Utálta ezeket a kormos, fekete kamaszokat, ezeket a kanokat, kik nem iskolába valók, csak a levegőt rontják. Egész testében reszketett.

És talán tettelegességre is vetemedik, ha meg nem pillantja a feléje nyúló kezek sokadalmát, melyek nagyujjuk és mutatóujjuk szakadatlan mozgásával kaparászták a levegőt, s szinte orra előtt babirkáltak: a diákok törzsüket lehetőleg kinyújtva, jobb karjukat támadóan előrefeszítve kérezkodtek, hogy ők tudják a Toricelli-féle űrt. Ekkor jutott eszébe, hogy mégis mérsékelnie kell magát, hiszen ezek csak gyerekek.

- Tudja - noszogatta Vilit - vagy nem tudja?

Vili alig hallhatóan nyögte:

- A Toricelli-féle űr.

De beérte a címmel, mást nem mondott, megint lecsuklott a feje.

Novák most rátámadt.

- Igen, az a maga fejében van.

Hatalmas kacagás harsant föl.

- Csönd legyen - mondta Novák.

Ezt a sikerült élcet több ízben alkalmazta, sok diákjára, egy előkelő növendékére is, ki évekkor ezelőtt járt ide, s azóta államtitkárságig vitte föl, és kezében az ünnepi serleggel beszédeket szokott mondani egy igen előkelő kaszinóban. Senki se vette rossz néven. Vili azonban, ki eddig csak görnyedezett, fejét dacosan fölszegte, s magából kikelve kiáltotta feléje:

- Na.

- Mit morog?

- Azt, hogy ne tessék engem nevetségessé tenni, tanár úr. Nem bírom. Nem bírom.

És látszott rajta, hogy nem bírja.

Novák ordított:

- Szentelen.
- Nem vagyok szentelen.
- Bikfic.
- Nem vagyok bikfic.
- Melák.
- Nem vagyok melák.

Mindenkiben megfagyott a vér. Zöldy se mert már röhögni.

Ilyen jelenetek azelőtt sohase fordultak elő Nováknál, legfőlebb Fórisnál. A tanár homlokához kapott. Így még nem veszítette el egyensúlyát. A szívek viharosan dobogtak. Ebeczky Dezső rosszállóan csóválta fejét, Vilire tekintve, mint örök tanárpárti.

Vili most kiegyenesedett. Novák eléje állt. Fél fejjel magasabb volt a tanítványa.

- Óriás - csúfolta Novák és végignézte -, Achilles. Csak a tudása is ekkora volna. Hústorony.
- Ezt ne mondja nekem a tanár úr.
- Micsoda alak. Micsoda nagy alak. Szégyellje magát.

Vili fátyolos hangon kiabált:

- Ne tessék engem bosszantani - és fenyegetően eléje feszült.
- Tessék? Azt hiszi, talán félek magától? Nem félek. Ön akar érett lenni? Éretlen. Leülhet. Végeztünk.

Vili úgy ült le, hogy a pad belenyekkent.

Csajkás Tibor pedig fölállt.

Némán zsebkendőjére mutatott. Csupa vér volt. Lucskos lett tőle a keze is. A tikkasztó hőségben eleredt az orra vére. Pár csöpp a lécpadlóra hullott.

Kiment a mosdóhoz, hogy letisztogassa magát. Bámulta a falakat, melyeken tanárok nevei szerepeltek, főként Fórisé, bohó, teljesíthetetlen kívánságok kíséretében. Az ammóniáktól szűrös levegőben majdnem elájult. Ki kellett nyitnia az ablakot.

Az iskolaudvaron végignyargalt a tavaszi fürgeteg, fákat cibálva, ajtókat csapkodva. Dörgött, villámlott. Nagy csöppekben potyogott a zápor.

Nemsokára fölzendült a csengő édes, megváltó szava. Oláh Gyuszi az utolsó vonalat húzta statisztikai táblázatán, s kiderült, hogy tanárja ezúttal a Vilivel való vitában harmincegyszer használta a „jaj”-szót, tehát rekordot javított.

Novák alig hagyta el a tantermet, Vili mint egy faun fölugrott padja tetejére. Szinte a mennyezetig ért. Öklét magasra emelte, a tanár után rázta:

- No megállj, ezért még szorulsz. Csak letegyem az érettségit.

Ezt a sötét, zajos tanteremben kevesen hallották. Huszár Bandinak és Petőfinek azonban még egyebet is mondott, amin azok úgy nevettek, hogy a hasukat fogták. Később leszállt a padról, megragadta számtan- és fizikakönyvét, s teljes erejéből a földhöz vágta. A padló porzott.

Így végződött a nyolcadik osztály utolsó számtan-fizika órája.

XII

Erősen esett.

A diákok az utcán hármásával-négyesével egy esernyő alá szorulva tárgyalták az izgalmas esetet, mely az imént zajlott le a nyolcadik osztályban, s következményeiről vitatkoztak.

Novák megvárta, míg a zivatar elvonul.

Vili viselkedését nem tekintette különösebb fegyelmi vétségnek. Részéről máris elintézettnek vélte azzal, hogy a magáról megfélemlített fiút hanyagsága miatt megszégyenítette, s nevetlensége miatt mint osztályfőnök nyilvánosan megdorgálta.

De azért elővette tanári zsebkönyvét, felütötte a rendtartásnál, melyet szinte kívülről tudott, hogy lássa, vajon a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által jóváhagyott szabályzat miképp intézkedik erre vonatkozólag.

Ezt olvasta:

„Fegyelmi büntetések. 1. A tanár által való magános figyelmeztetés és intés a tanuló hibájának kellő megvilágításával; 2. szigorú feddés az osztályfőnök által; 3. az osztály előtt való nyilvános megdorgálás; 4. az igazgató elé idézés, ki ez alkalommal, ha szükségét látja, tanácsolja a szülőknek a tanuló csendes eltávolítását az intézetből; 5. tanári szék elé idézés azzal a figyelmeztetéssel, hogy nem javulás esetén kizárják az intézetből; 6. a tanuló kizárása a saját intézetből vagy a helybeli középiskolákból; 7. oly esetben, midőn félreismerhetetlen az erkölcsi romlottság, s ez bármely intézet erkölcsiségét veszélyeztetné, az ország összes iskoláiból való kitiltás (v. ö. 1883: XXX. tc. 18. §).”

Ami a vétség erkölcsi megítélését illeti, föltétlenül helyesen cselekedett: csak a 3. pontig ment el, erre viszont rákényszerült, igaz ugyan, hogy szemtelennek nevezte, sőt bikficnek és meláknak is, de ez diáknak nem nagy sértés. Elhatározta, hogy beéri ezzel. A többi már fontoskodás lenne. Most, a tanév végén, nem akarta kedvét szegni ennek a szerencsétlen flótásnak, s újabb fájdalmat okozni derék, becsületes apjának, kihez évek hosszú során át szíves ismeretség szálai fűzték. Jegyet sem írt be, semmit. Hadd tanuljon, gondolta, talán még lehet belőle ember, aztán meglátja, mit tud majd az érettségén.

Amikor minden tanulóifjú eltávozott az intézetből, akkor jött ki Liszner Vili, egyedül, a túlsó járdán. Talán nem volt esernyője, s az eső végét várta, talán szégyellte magát, s nem akart a többiekkel találkozni.

Novák az emeleti ablakból, melyet az eső hólyagossá tett, megfigyelhette őt. Födélten fizikakönyvét kabátja zsebébe gyűrve, két kezét nadrágzsebébe dugva erőltetett meneteléssel gyalogolt, hogy meg ne ázzék. Sapkáját kissé szemére húzta.

A tanár mosolygott rajta. Alig foglalkozott vele még ennyit. Emlékezetében föl-fölötlött egyik-másik kedves növendékének az arca, érdekelte magánéletük, családi körülményük, de az ilyenféle rossz diákokat csak elhanyagolandó mennyiségnek tartotta. Vili is úgy élt lelkében, mint *massa iners*, nyers tömeg, álmos, nehezen mozgatható kamasz, ki nem sok vizet zavar. A puskaport semmi esetre sem ő találta föl.

Novák mire lejött, már nem esett.

Miután hazaért, otthon a verandán sakkozni kezdett.

Ökölbe szorított bal kezére támaszkodva a világgyűlölő mozdulatával szemlélgette a bábokat, melyek a régi, repedezett viaszkosvászon sorakoztak, s olykor-olykor húzott egy figurát, méregetve szemével azt a láthatatlan ellenfelet, ki nem ült a szemben levő nádszéken. Föladványokat oldott meg, könyvből.

Hilda most megsajnálta az apját.

Valahányszor így egyedül látta, elmerülve töprengő gondjaiba, maga se tudta, miért, már mint kislány, azt képzelte, hogy az apja boldogtalan, s hamarosan valami balszerencse éri.

Tétovázva, attól tartva, hogy majd elkergeti, lábujjhegyen háta mögé lopózott, s két kezével befogta szemét.

- Ki az? - kérdezte tőle, hangját elferdítve. - No, találd ki - szólt -, ki az?

Novák, ki fölébredt fekete-sárga álmából, tréfált:

- Várj csak, várj csak. Tudom. Valami kis boszorkány. Csak az lehet.

És mikor leánya levette szeméről a kezét, rátekintett.

- Ugye kitaláltam? - és megölelte Hildát.

A sakkbábukat félretolta.

Künn a kertben bólongtak a vizes lombok, eső múltán a gyöpön csigák haladtak, lassan, nyálazva.

Hilda ilyen kibékülések után nagyon kedves szokott lenni. Csacsogott, mulattatta apját, elkápráztatta figyelmességével. Virágot hozott be a kertből, az íróasztalára tette. Nem is egy leány kedvessége volt ez, hanem egy asszonyé.

Másnap kirándultak a közeli erdőbe, Hilda csirkét sütött, bort vitt, együtt ebédeltek a réten, s koccintottak a kis bádogszilkekkel.

Ez a kibékülés mélyrehatóbbnak, alaposabbnak látszott, mint az előzőek, s a változás bármily érthetetlenül gyors is volt, Novákban azt a hitet keltette, hogy leánya jó útra tért. Hilda sohase ment el hazulról, csak övele, sétálni. Beléje karolva haladt a korzón, mint engedelmes kislány, se jobbra, se balra nem tekintett, ha pedig zajosabb férficsoportok közeledtek, lesütötte szemét.

Különben minden megszűnt, ami azelőtt zajossá tette a házat. Nem rázták a kilincset, nem hangzottak föl estefelé a sivító füttyjelek. Süket, vak volt körötte a világ. A posta nem működött, a futárok pihentek. Flóri néni se járt hozzájuk, ki a spiritisza szeánsz megzavarása óta kissé duzzogott Novákra. Hilda élvezte a nyugalmat, melynek megvoltak a maga jó oldalai; nem kellett örökösen elrejteni ezt-azt, hazudozni, alakoskodni, s így élete az újonnan fejlett szülői barátság oltalmában egyszerűnek, majdnem kíváncsinak tetszett.

Novák is gyakrabban tartózkodott otthon. Mihelyt megtartotta óráit, hazasietett, s leányával beszélgetett. Mind a ketten szerettek beszélgetni. Az apa küzdelmes diákéveiről mesélt, a bécsi kávéacsoráiról. Most nem kellett küszködni. Kertje mindent megtermett, fizetéséből félre is rakhatott. Hilda önmagáról akart hallani. Az apa elmesélte kisleányos csínyjeit, vadóc furcsaságait. Egyszer, még kilencéves se volt, valamiért kikapott, erre nefelejcs-koszorút font a kertben, fejére tette, fölmászott a padlásajtón át a háztetőre, s onnan semmi könyörgésre sem akart lejönni, egészen estélig, pedig az eső is esett, s megázott, mint valami kis veréb. A leánynak ez nagyon tetszett.

Hilda zongorázott az apjának. Finoman, érzéssel játszotta Chopin Esz-dúr nocturne-jét, az anyja kedves darabját, melyet a megboldogult gyakran zongorázott, s halála előtt egy héttel is ennél hagyta nyitva a hangjegyfűzetet. Ködszerű mélaság áradt a szobára a nocturne-ből, olyan fájdalom, mely régi volt, úgy rémlett, az embernél is régiebb. Novák a karosszékekben hallgatta.

Aztán, mikor leereszkedett az alkonyat, s a virágok lehelni kezdték illatukat, kimentek a kert hátsó részébe, hol idegenek nem láthatták őket. Az apa állványt cepelt, leánya hosszú tokot, melyben rézcsövek, lencsék álltak. Csillagot néztek a gimnáziumi messzelátón, mely náluk maradt azóta, hogy Novák egy áprilisi éjszakán megmutatta a nyolcadik osztálynak a csillagos égboltot.

A távcsövön a hold sárga volt és lyukacsos, mint az ementáli sajt. Novák magyarázta a gyűrűs hegységet, a kialudt tűzhányókat, a néma tengereket, melyek ezen a levegőtlen bolygón találhatók.

- Mi az a mélység ott? - kérdezte leánya, míg a távcsőbe nézett.

- Az völgy. A Kétségbeesés Völgye.

- Furcsa név. Miért hívják úgy?

- Mert itt nem terem semmi. Örökösen kopár.

Egymás után tünedeztek föl a lencsén az égbolt többi ékszerei, az ametisztfényű, gyengéd-rózsaszín pontocskákat, melyek hamarosan kiszaladtak a csőből, mert az alatt a Föld a pályáján tovarohant az űrben.

- Gyorsan kukkants be, kislány - szólt az apja -, elröpül.

- Mi ez?

- Berenice haja.

- Jaj, de szép - csodálkozott Hilda. - Szőke.

- Igen, sárgás.

- Berenice. Ki volt az?

- Egyiptomi királyné.

- Szép haja lehetett.

Látták a Szaturnuszt, a Jupitert, a Kassziopéiát, a Végát, az Aldebaránt. Arab hitregékben éltek.

- A Vénusz - szólt Novák.

- Nini - mondta Hilda -, hogy lobog. Élnek itt emberek?

- Aligha. Ott nagyon nagy a hőség. A mi szervezetünk nem bírná ki. De itt könnyűek volnánk. Röpülni tudnánk.

- Miért nem is születünk ott?

Novák a messzelátót megfordította. Igen fényes csillag reszketett a lencsén.

- Ez a Szíriusz - jegyezte meg.

- Olyan kékes. Ide se lehet elmenni?

- Nem.

- Soha?

- Soha.

- Milyen messze van?

- Ah, nagyon messze. Ezt számmal nem is lehet kifejezni. A csillagászok fénnel mérik a távolságot, mert az a leggyorsabb. Egy másodperc alatt körülbelül háromszázezer kilométert rohan. Gondold el, hogy egy sugár szakadatlanul száll az űrben, egy évig. Az a fényév. Hát a Szíriusz oly távol van tőlünk, hogy egy fénysugara tizenhat év alatt jut el a földre. Az a fénysugár, melyet most látsz, Hilda, ott a messzelátóban, az a csillogás, mely most a szemed érinti, akkor indult ide, a földre, mikor te megszülettél, kislányom.

- Azóta folyton rohant?

- Folyton.

- És csak most ért ide hozzám - szólt Hilda.

Levéve szemét a csőről, egy szilárd pontot keresett, szédült a végtelenben. Megfogta apja kezét.

- Ó, de messze vagyunk.

- Mondd inkább, hogy ők vannak messze mitőlünk.

- Mégis jó volna egyszer odaröpkölni.

- Minek? Jobb nekünk itt lenni, a földön.

Novák virzsíniája vöröslött a sötétben. A kaszányákban több helyütt a takaródó zengett, trombiták felelgettek egymásnak. Tizenegykor Jámbor a szomszédban tárogatózni kezdett, fújta a bús kurucnótákat. Ezt még megvárták, aztán éjfél felé rendszerint lefeküdtek.

Egy délután Novák ásott a konyhakertben. Épp a földbe roppantotta az ásót, mikor Gergely, ki az iskolából jött, átadott egy gyalulatlan faládikát, melyben csomagokat szokás küldeni.

- A tanár úrnak jött - szólt. - Az iskolába. Postán.

A tanár hóna alá kapta a faládikát, bevitte a dolgozószobájába.

Azt hitte, hogy a chemnitzi gyár az elektrométert küldte el, ezt a kedves, finom kis műszert, melyet rég megrendelt az intézet.

Maga bontotta föl, óvatosan.

Kívülről rá volt írva: „*Vigyázat, törékeny!*”

De amint félrehajlította a gyaluforgácsot, melybe a küldemény be volt bugyolálva, hátradöbbsent.

Nem fizikai műszer volt az, nem is törékeny holmi, hanem más. Valami ocsmányság.

Lecsapta a faládika fedelét. Rajta a saját nevét látta, kátránnyal mázolt nyomtatott betűkkel: „Novák Antal főgimnáziumi tanár úrnak”. Hihetetlen, hihetetlen.

- Vigye ki - szólt oda Gergelynek, ki mögötte állt, s látta, hogy micsoda. - Dobja a szemébe. Az ablakokat pedig nyissa ki.

- Biztosan valami diák - mondta Gergely.

- Azt mondtam - ismételte Novák -, vigye ki. Nem kérdeztem. Akkor beszéljen, ha kérdezik. Előbb azonban nyissa ki az ablakokat. Szellőzzön. Itt nem lehet megmaradni. Gyalázat - tette hozzá, nem tisztázva, hogy ez a megjegyzés a küldeményre vonatkozik-e, vagy az iskola-szolga kotnyelességére.

Ez az ügy kelleténél jobban fölizgatta.

Körülbelül így töprengett:

Senki sincs fölvértvezve az emberi aljasságok ellen, melyek álarcos furfanggal betörnek tulajdon otthonunkba, névtelen levelek, piszkos küldemények alakjában, s elmérgezik nyugalmunkat, anélkül hogy a tetteseket átadhatnók a törvény szigorának vagy a társadalom jogos megvetésének. A bölcs nem törődik velük. Tovább megy mellettük.

De bárhogy vigasztalta magát, nem sikerült kiverni fejéből, szüntelenül rá kellett gondolnia. Az undort érezte, gyomra fölkaparodott, s tódultak kínzó gondolatai: mégis ki küldhette? Gergely azt mondta, hogy diák, de véleményét nyomban visszautasította, s magában se merte ezt föltételezni. Van-e olyan vásott, minden emberi érzésből kivetkezett tanulóifjú, ki ilyesmire képes? A fekete kéz stílusa hasonlítható hozzá. Aztán mit akarhat vele? Az egész-nek semmi, de semmi értelme. Aki ilyesmire vetemedik, az csak műveletlenségéről tesz tanúságot.

Föltéve azonban, de meg nem engedve, hogy mégiscsak diák az illető, nem tudta eldönteni, hogy kit gyanúsítson. Egy harmadikos járt az eszében, kit kiállított, s egy hatodikos, kit megszidott, meg Liszner Vilmos, de az már nagy, komoly fiú, meglett ember. Nem tartotta érdemesnek, hogy tovább kutakodjék. Hiszen megtorló lépéseket tenni úgyis ostobaság. Csak a háládatlanság fájt atyai lelkének, annyira, hogy könny csillant meg dióbarna szemén.

Hilda észrevette lehangoltságát. Tréfásan szólt neki:

- Apus rosszkedvű - és tagolta a szókat, mint egy verset -, apus rosszkedvű.

Novák kedvetlenül legyintett:

- Nem vagyok rosszkedvű, kislányom. Csak fáradt vagyok. Sok a dolgom. Nagyon sok a dolgom...

XIII

Vilit reggel az osztályban diadalordítás fogadta.

Ez nemcsak önérzetes viselkedésének szólt, hanem főképp annak, hogy lenyiratkozott. Birkanyírás volt, mégpedig nagy. Nullásgéppel vágatta le kondor sörényét, otthagya a borbélyműhely padlóján, hogy futás közben ne csapkodjon többé szembe, és súlyával is könnyebb legyen.

Az előadások a nyolcadikban befejeződtek.

Ami társadalmi élet volt még, az kizárólag a városerdőben központosult. Vili futott, Huszár Bandival és Petőfivel, a többiek nézték.

A fasor mellett katonai lövőtér terült el. Kurta német vezényszavak röpködtek. Egy százados, valami cseh, ficáncoltatta lovát, kardját kirántva. Kék ruhás bakák mozogtak a mezőn, hirtelen hasra vágódtak, fölugrottak, puskával kezükben szaladtak előre, a század egyszerre sütötte el puskáját a lángoló égbe. Úgy tetszett, mintha a golyók lombokat söpörnének, megsebesítenék a levegőt, s magát a felhők közt ülő Istent is. Játéknak látszott az egész, üde, tökéletes játéknak. Vili örömeiben a fák felé ugrált. Glück Laci komoran szemlélte. Ő kiérezte ebből a komolyságot, az élet irtózatosságot.

Készültek a versenyre. Kihozták a nyújtót, cölöpöket vertek le, nemzetiszín zászlócskákkal díszítették a kaput, melyen majd bevonul a közönség, a fasor bejáratánál. A versenyre odatódult az egész város, megjelent a tanári kar is. Vili egy új sárga futónadrágban szaladgált ide-oda, melyet még nem láttak rajta. Ásta a startgödört, kiabált, rendelkezett. Letarolt koponyáján szétállott a füle.

A verseny oly meglepetést hozott, melyre senki se volt elkészülve. Vili rosszul indult, lemaradt már az előfutamban, s a döntőbe nem is került belé. Huszár Bandi lett az első. Botrány támadt. Vili azzal vádolta bajnoktársát, hogy előzött. Huszár Bandi három bátyja védelmezte az öccse ügyét, a tömeg éljengett, füttyült. Vili fejébe csapta sportsapkáját s otthagya őket, csak Petőfivel közölte, hogy az egésznek Novák Antal az oka, ki ott állt a célnál, s gúnyosan nézte őt.

Mindez nem keltett olyan feltűnést, mint ahogy megérdemelte volna. A diákoknak nem volt idejük foglalkozni Vili kudarcával, tanulniuk kellett. Vili reggelenként Glück Lacival ült nagy, világos diákszobájában, s megadóan engedte magára ömleni azt a szóáradatot, mely házitanítója szájából eleven forrásként patakozott. Tibor is tanult. Mindenki tanult.

Az osztályvizsgán könnyen átestek. Novák Antal csak a legjobbakat feleltette. Vili a Pythagoras-tételt kapta, a szamarak hídját, s miután tudott valamit, mindenki csodálatára még ő se hasalt el.

Hasonlóan folyt le egy hét múlva az írásbeli is. Remegtek akkor, mikor az igazgató kibontotta a pecsétetes borítékból a tételeket, s Fóris, az örökös tanár több ízben komolyan figyelmeztette őket a csempészés, az „ügynevezett” puskázás komoly veszedelmére. Az ügynevezett puskázást mégiscsak megszervezték. Oláh Gyuszi azt tervezte, hogy egy alkalmi hektográffal sokszorosítja majd a tételek megoldását, egyszerre huszonhárom példányban, hogy a tudást, amint a mai demokratikus időkhez illik, mindenkinek közkincsévé tegyék. Ez nem sikerült egészen. De mikor Fóris rendőrszeme nem vigyázott rájuk, s fölváltotta őt Biró Gyurka, majd Tóth Béla, a vizsgázók hirtelen rosszulról panaszkodva sűrűn kérezték ki, és a megbeszél

helyen, a mosdó vízvezetékében gyűrött irkalapon meglették a problémát, melyet bejövet lemásoltak, s nyíltan kézzől kézre adtak. Ennek tulajdonítható, hogy Tompa virágregéinek erkölcsi alapjáról, Lessing hervadhatatlan érdemeiről, a határozatlan egyenletről meglehetősen egyformán vélekedtek, s Homérosz és Tacitus szavait majdnem egyöntetű stílusban tolmácsolták.

Utána következett azonban a haddelhadd, az a háromheti idő, mely az írásbelit elválasztja a szóbelitől.

Jaj, csak már vége volna, csak már vége volna. Mert ezt tovább nem bírták elviselni.

Mégis elviselték.

Az éjszakák világoskékek voltak. A világoskék éjszakákon nem tudtak aludni. Beszüremkedett az azúr derengés kis szobájukba. Paplanukra süttött a holdvilág. Forró szél rázta ablakukat. Függyeiken illatok tolakodtak be, buja, izgató szagok, melyek megzavarták elméjüket. Nem tudtak aludni.

Ha elaludtak, mindjárt fölébredtek. Fálnak fordultak, hogy reggel négykor fölkelhessenek, s kimehessenek a városerdőbe tanulni. Virradt már, mikor elaludtak.

Akkor álmodtak. Azt álmodták, hogy találkoztak Pascallal s karonfogva sétáltak Titus Liviusszal. Azt álmodták, hogy fölébredtek, és már réges-rég leérettségiztek. Aztán fölébredtek.

Ez az ébredés megint eléjük szökkentette azt, ami van. Nem, még mindig nincsenek túl, ég-föld között lebegnek, lézengve. Eleget tettek két nehéz kötelességüknek, az osztályvizsgának, az írásbelinek, az igazi azonban most jön. Már nem is jártak iskolába, és sokszor úgy rémlett, hogy kicsapták őket. Elég volt eddig, nyolc évig, tizenkét évig, s itt közvetlen a cél, a végső erőfeszítés előtt oly csüggedés fogta el mindnyájukat, hogy elaléltek.

Gyűlöltek az iskolát. Szívesen fölgyújtották volna, lerombolták volna, a földdel egyenlővé téve, mint Marius Carthagót, sóval hintve talaját, hogy többé ne nőjenek ki falai. Mi mindent nem kívántak ők a gimnáziumnak, melyről tanárjaik oly édeskedő szeretettel beszéltek, a tanintézetnek s a tanintézet kebelének is, melyből az embert ki szokás zárni. Szavakba nem tudták foglalni azt a dühöt, félelmet, türelmetlenséget, mely lüktetett bennük.

Most a maguk felelősségére tanultak. Sok elbújtatott, apró jegyzet volt a lapok alján, sok homályos célzás a szövegben, a képletek közt: ezeket rágták, bagózták, rendszertelenül, az elmulasztott kötelesség, az önvád keserűségével. Azok az intelmek, melyekkel éveken át gyötörték tanárjaik, visszacsengtek fülükbe, és most önmaguk ellen szögezték. Hányszor hallották: „majd az érettségin...”, vagy „önből, édes fiam, nem lesz semmi...” Lehet, hogy igazuk volt. Maga a semmiség környékezte őket, az űr.

A lidércnyomás pedig visszatért. Tönkre fognak menni, és koldulnak egy utcasarkon, kiveti magából a dolgozó polgárok tisztességes társadalma, apjuk meg sem ismeri őket. Nem lesz ruhájuk, betevő falatjuk. Aztán más, szörnyűbb dolgok is várákoznak rájuk, melyeket már kifejezni se lehet.

Magukra maradtak. Egyedül az *Ostor* című, ritkán megjelenő, időszaki sajtóorgánus csattogott, az a zsaroló lapocska, melynek szerkesztője Bahó Attila volt, egy többször bukott diák s büntetett előéletű áhírlapíró. Cikkeiben hemzsegték az íráshibák, melyeket jóakarói sajtóhibáknak minősítettek. Szellőztette a tanárok magánügyeit, közönséges gyilkosoknak nevezte őket. Tavasz jöttén rendszeresen megindította hadjáratát a gimnázium ellen, melyről igen rossz emléke lehetett, főképp az érettségi „elavult, embertelen intézményét” ostorozta,

mely eddig is „számos áldozatot szedett az ifjúság köréből”. A diákok között ingyen osztogatta a példányokat, s cikkei itt bizonyos helyesléssel is találkoztak. Sajnos, az *Ostor* még nem rendelkezett olyan befolyással és tekintéllyel, hogy hamarosan bármi eredményt lehetett volna remélni férfias föllépésétől.

A valóság az volt, hogy a napok egyre múltak. Főképp az utolsó kettő volt rettenetes. Minden összezavarodott fejükben. Sokszor azt hitték, hogy mindent tudnak, aztán látták, hogy semmit se tudnak. Betűről betűre kezdték bevágni az egésztestet, erre azonban már nem futotta az idő. Inkább az érettségiről beszélgettek, kiszínezték képzeletükben azt, amit hallottak felőle. Az érettségit is díszteremben tartják, a diákokat már nem ültetik padokba, hanem székekre, arra a három székre, mely közvetlen a főigazgató asztala előtt van, hogy ne süghassanak. Látszólag megbecsülés, de valójában alattomos csapda. Ah, micsoda csapda.

Végre az utolsó huszonnégy órában teljes erővel jelentkezett a szurkolás, az az érzés, mely lámpalázból, szédülésből, fejfájásból, oldalnyilallásból, émelygésből, hascsikarásból tevődik össze. Ismerték már régebbről. Latin-, görög-, számtan-, fizikaórák előtt kaptak belőle kis adagokat. Akkor hamar elmúlt. Most állandóvá vált, percről percre növekedett, a végtelenig és lehetetlenig. Jaj, semmit se tudok. Jaj, beteget jelentek. Jaj, el se megyek. Közben pedig mormolták magukban a tananyag valami jelentéktelen részét.

Amint ilyen állapotban szédelegtek a városban, csodálkoztak azon, hogy künn az utcán semmi se változott. Liszner bácsi kinyitotta, becsukta boltját, emberek fölkeltek, lefeküdtek. Tanárok tűntek föl a vendéglő előtt, s bementek villásreggelizni. Nekik minden évben van érettségijük, semmi okuk, hogy ne mulassanak. Mit is tudtak ők az ifjúság gyötrelméről. Azt mondogatták nekik, hogy a fiatalság az egyetlen kincs, az öregkorral jönnek a szenvedések, betegségek. A diákok azonban irigyelték őket. Mennyire utálták már a szép ifjúságot, mely sehol se kap tiszteletet, becsülést, mindenütt lenézik, kisemmizik, mindig előre köszön és vár: megvetik akkor, ha szegény, nem kell a pénze akkor, ha gazdag. Még a pincérek is kiküldik őket a kávéházból, bármily borraivalót adnak, s később följelentik a tanároknak. Inkább csúzos vénséget, kopasz fejet, epekövet, mint ezt a boldogságot. Tiszteletet, becsülést, elég a szép fiatalságból, mely csupa kín és megaláztatás. Azért várták oly türelmetlenül, hogy végre-
valahára elmúljon.

Este, a fél héti vonattal megérkezett Vécsey Jeromos, a főigazgató. Szikár, magas, szigorú pap volt, ismert tudós, kitűnő pedagógus. Hinton hajtatott a plébániára, ott szállt meg. Az *Ostor* egy vezércikkben kiadta utolsó dühét.

Néhányan látták a városban. Oláh Gyuszi szerint az igazgatóval is alig beszélt, a tanárokkal nem fogott kezét, s különösen paprikás hangulatban volt, mert erre az osztályra évek óta „haragudott”. Kisdíákok, kik találkoztak vele, öt lépésről köszöntek neki, mint közkatonának a tábornoknak. Mindenki szinte lábujjhegyen járt.

Reggel nyolckor aztán, mikor bementek a gimnáziumba, mint egyéb napokon, de most már ünnepi-feketében, legtöbben szalonkabátban, a szóbeli előtt elérkezett az a mozzanat, mikor mindnyájan eggyé váltak a félelemben. Hát csakugyan itt volt, hihetetlen gyorsan, az érettségi, az a gyehe, melyről ősz urak is verejtékezve álmodnak, harminc-negyven év múlva. Az érendők kisebb-nagyobb csoportokban álldogáltak a díszterem mellett, komoly emberekhez illő méltósággal, a második emeleti folyosón. Mindenkin látszott, hogy kevesebbet aludt, hiányosabban táplálkozott. Ebeczky Dezső, Glück Laci is komor volt. Oláh Gyuszi már nem ugratta a többieket, azt mondta, hogy tartsanak össze, majd csak lesz valahogy. Tibor egy ideges ásítást gyűrt össze kesztyűs markában, s ledobta a földre, mint használt selyempapírt. Huszár Bandi vidor arca egy árnyalattal elhalványodott. Packa, ki általában Petőfihez

hasonlított, most ahhoz a Petőfihez hasonlított, ki a segesvári csatatéren haldokolva írja szíve vérével a honi rögre ezt a szót: „Hazám”. Jámbor szeme véres volt a virrasztástól, öt nap óta nem evett, izzadt tenyereit összeszorította, kérte, hogy ne szóljanak hozzá, ne ijesszék és biztassák, s úgy tekintett maga elé, hogy hozzá képest egy haldokló tekintete a halál előtti másodpercben vidámnak mondható.

Vili közönyösen bámult erre a társaságra, mely ölelkezett a rémülettől. Ő egy ablakdeszkán ült, meglehetősen nyugodtan, s életében először a hullámok interferenciáját olvasta, lassan és kényelmesen, s Isten tudja miért, babonásan hitte, hogy pont ebből fog felelni.

Novák Antal Gergellyel a díszterembe sietett, hogy ott valami rejtélyes, de kétségtelenül fontos előkészületet tegyen.

Egy ajtóhasadékon bekukucskáltak: látták a színteret.

A díszteremben székek álltak padok helyett, ravasz udvariassággal, azok a székek, melyekre az ünnepélyeken a közönséget ültetik, egy hosszú asztal, tele irománnyal, előtte az a három szék, melyen a három felelő foglal majd helyet. Irtózatos volt.

A tanár intett, hogy bejöhetnek. Jámbor két térdre ereszkedett a folyosón, kezét imára kulcsolva. Lassan indultak. Elhelyezkedtek a székeken.

Berobbant a főigazgató, a hórihorgas, száraz, aszott arcú Jeromos. Majdnem világinak látszott. Ő is szalonkabátot viselt, nem reverendát, csak a nyakán az aranyláncon lógó aranykereszt jelezte papi mivoltát.

A diákok eleinte rá se mertek nézni. Inkább Biró Gyurkával szemeztek, ki a tanárok között ülve kedélyes mosollyal bátorította az ifjúságot, mely őt gondolatban tegezte, s fölföháskodó alázattal litániázta: „Gyurka, segíts, édes Gyurka, csókoljuk a szíved közepét, könnyörülj rajtunk.”

- Azt hiszem, kezdhethük - szólt a főigazgató érdes madárhangján, az igazgatóhoz fordulva, minden ünnepélyesség nélkül.

Ez mindenkinek szólt. Kezdhethük az érettségi vizsgálatot. Nem a vizsgát, mert az, gyerekek, nem főnév, hanem melléknév.

A termen a vesztőhely csöndje lebegett. Olyan pillanat volt ez, mint mikor az ügyész így szól a porkolábhoz: „Vezessék elő az elítéltet.”

Kiment az első három. Mélységesen meghajolt a főigazgató úr öméltósága előtt, ki viszont nem hajolt meg előttük mélységesen. A tiszteletadás egyoldalú volt. Ő egy aktát olvasott.

Amikor a fizikához érkeztek, Novák fölkelt, előrejött a táblához.

Ebből a tárgyból elsőül Kertész felelt, ki közepes tanuló volt. Néha elakadt. A vizsgáztatók nem segítettek, nem is korholták, csak levonták a tanulságot, végre ez már igazán nem gyerekjáték. De pár pillanat múlva, hogy mondott egyet-mást, a főigazgató bólintott, „jól van, nagyon jól van, fiam”, s mozdulatából látszott, hogy átengedte. A keblek megkönnyebbültek.

Ebeczky Dezső nem is felelt, hanem előadott, mint egy egyetemi magántanár. Kezébe vette a tételt, élvezetesen hallgatott egy darabig, mintha nem tudná, majd megeredt a szava, erre-arra célzott, föl akarta ölelni az egész tananyagot, s akkor se hallgatott el, mikor a főigazgató néhány dicsérő szó kíséretében helyére küldte, úgyhogy valósággal karhatalommal kellett eltávolítani székéről. Glück Laci hadart, krétákat tört, magyarázott. Huszár Bandi, Petőfi, Csajkás Tibor megállta a sarat, még Jámbor is, ki lidércnyomásában édesen mosolyogni próbált a főigazgatóra.

Vilire aránylag későn került a sor, úgy dél felé. Bizonyos magyarázhatatlan optimizmus fogta el, mikor szalonkabátjában kiment, s a tételt kihúzza leült a székre.

Novák ekkor odahajolt a főigazgató füléhez, súgott valamit. Vili ezt észrevette. És szentül meg volt győződve, hogy most tekeri ki a nyakát. Hátra is fordult, tanulóársai felé. Intett a kezével, hogy vége.

A mennyiségtan és természettan tanárja arra kérte a főigazgatót, hogy tanúsítson elnézést e kiváló bajnok irányában, ki más téren dicsőséget szerzett Sárszegnek. Erre a főigazgató elkérte írásbeli dolgozatát. Sokáig keresték. Megint beszélgettek. Vili várt, mint az elítélt, hogy a hóhér nyakára tegye a hurkot, s összeszorítsa.

Most a főigazgató, megigazítva orra nyergén a pápaszemet, ránézett, keményen. Vili is keményen nézett vissza, órá és Novákra.

- Önnek kérem - hápogott a főigazgató -, kissé részletesebben kell majd felelnie.

Vili elolvasta a tételt, mely reszketett kezében: a rezgőmozgásról kellett beszélnie. Novák pár szóval igyekezett bevezetni őt a rezgőmozgás rejtélyébe.

- Hagyja őt, kedves tanár úr - szólt a főigazgató -, ezt a fiú is tudja. Látom az arcáról.

A főigazgató nem volt jó jós. Vili tudta, hogy mi az a mozgás a szabadban, de hogy mi a rezgőmozgás, azt már nem tudta. Legfőlebb annyit, hogy valami mozgás, mely rezeg.

Biró Gyurka reszketette a kezét, hogy segítsen. Ábris igazgató lelket akart belé önteni.

- Bátorság, fiam, bátorság.

Vili hallgatott, mint azon az utolsó órán. Novák arra kérte, hogy legalább a hozzá intézett kérdésekre válaszoljon egyszerű igennel és nemmel, abból is meggyőződhetnek, hogy érti-e. Vili erre se volt hajlandó.

- Hallatlan makacsság - szólt a főigazgató.

Novák is kijött a sodrából:

- Harapófogóval se lehet belőle kihúzni a szót - mondta és az asztalra csapott. - Mindig ilyen.

Vili fumigálta őket. Öt percig ült helyén, vértanúfejét lehajtva. A főigazgató hangosan tárgyalt a tanárokkal, s hogy letelt az idő, csak ennyit jegyzett meg, két kezét magasba emelve:

- Mit csinált ön, kérem, nyolc évig? - majd a tanári karra nézve, ezt mondta: - Köszönöm.

Vili fölkel, helyére ment, katonai díszlépekkel, mire a főigazgató visszahívta őt, s megkérte, hogy kissé csöndesebben távozzék.

Ugyanez ismétlődött meg, mikor Vilit aznap mennyiségtanból, másnap latinból és görögből vallatták. Meg se mukkant.

Harmadnap különben a szóbeli befejezettnak volt tekinthető, csak néhányan feleltek még. Mindenki lerázta a nehezét.

Tibor is fölsóhajtott: érett már, kezében az élet. Édesanyjától levelet kapott, melyben közölte, hogy egy hét múlva itt lesz, s együtt utaznak haza. Ennek az ígéretnek nem tudott úgy örülni, mint máskor. Semmi megkönnyebbülést, szabadulást sem érzett. Miután túlesett az érettségi izgalmán, a másik izgalom fogta el, melyet a tanulás csak ideig-óráig tudott elnyomni. Karján még mindig ott csillogott a lánc.

Csak pár napja volt még ebben a városban. Elindult sétálni, hogy még egyszer megnézzen minden fát, követ, melyhez annyi emléke tapadt. Maga se tudta, hogyan és miért, egyszerre Novák tanár házának kerítése előtt állt, s Mari közeledett, ki a kapun akkor lépett ki, egy piaci kosárral.

Mari a régi ismerős láttán elámult, s meghazudtolva mord természetét, fecsegni kezdett, azzal a szószátyársággal, mellyel a nők egymás ügyéről beszélnek. Hilda egy hónap óta beteg, nem eszik, nem alszik szegényke, alig lehet ráismerni. Az öreg szakácsné, ki pólyában is látta őt, kicsinynek, gyámoltalannak tüntette föl, úgyhogy Tibornak megesett rajta a szíve.

Tibor pár pillanatig gondolkozott. Aztán beküldte Marit az üzenettel, hogy szeretne tőle elköszönni.

Hilda azonnal kijött, egy pecsétes, rongyos, bő háziruhában, melyet eddig még nem látott rajta. Nagyon megviselt volt, arca duzzadt, szeme, máskor tüzes szeme lágy és bágyadt, mint a tehéné. Idegennek tetszett, mikor kezét fogott vele. Ebben a kézfogásban egyikük sem ismerte föl a régit.

- Csak búcsúzkodni jöttem - mondta Tibor.

- Isten vele - szólt Hilda.

Magázták egymást.

A leány elmondta, hogy többnyire fekszik. Önmaga iránt való részvétlenséggel sorolta föl betegsége tüneteit. Aztán arról beszélt, hogy ő is nemsokára elutazik az apjával, Velencébe.

Tibor háziasnak, egyszerűnek találta a szegényes pongyolában, de érdektelennek. Ballagtak a kis utcán, a város vége felé. A fiú semmit se kért számon, nem vádaskodott, udvarias volt, mint azzal, kit először lát. Hilda lehajtotta fejét. Csöndesen sírt.

A fiú ezt nem akarta észrevenni. Percekig szótlantul ment mellette. Csak mikor kiértek, ébredt arra, hogy megint hozzá futott, s megszegte becsületszavát, melyet tanárjának adott. Már mindegy volt.

Hilda egy dülőlőúton ráemelte könnytől fátyolos szemét, és minden átmenet nélkül így szólt:

- Ne menj el. Vigy magaddal.

- Hová?

- Akárhová. Veled megyek.

Tibor komoran állt sötét szalonkabátjában, a sárga búzatáblák közt. Hilda megragadta kezét, olyan kétségbeeséssel, mintha a haláltól félne, s valamibe meg kellene fogóznia, hogy el ne essék.

- Ments meg. Itt tovább nem lehet... - dadogta. - Szökjünk el.

- És aztán?

- Mit bánom én - szólt s fölszegte dacos, imádandó fejét.

Ez a leány, ki egyébként egy kis bohém színésznőhöz hasonlított, most olyan volt, mint egy heroina. Gyöngesége szóalmat ébresztett a fiúban.

Parasztmenyecskék dolgoztak a földeken, kik fejüket pipiszkendővel kötötték be, s a vetésből föltekintve nézték ezt a két fiataalt. Hilda pipacsot, búzavirágot szedett. Cipője fehérlett a nyári portól, mintha liszttel öntötték volna le.

Az országúton egy útszéli kereszt állt, alatta mécs égett. Ott letérdepelt a földre, s kezét összetéve imádkozott.

- Teérted imádkoztam - mondta, mikor fölkel - , hogy mindig jobban szeresselek. Miértünk.

Még sohase szerették így egymást.

XIV

Már csak az utolsó részleteket kellett megbeszélniök.

Hilda másnap reggel a temetőben várta Tibort, családi kriptájuknál, mely előtt egy márványangyal sírt, két szomorúfűz között.

A leány megölelte a márványangyalt, elbúcsúzkodott anyjától, s a sírnál megesküdött a fiúnak, hogy soha többé senkivel se beszél, csak övele.

Tibor tízkor az érettségi bizonyítvány kiosztásánál idejében megjelent.

Már nem félve attól, hogy elkésnek, fölsétáltak utoljára a gimnáziumba, ugyanabban az ünnepi ruhában, melyhez halálos verejtékük tapadt. Leültek a díszterembe, mely annyi szorongásukat látta.

Minden úgy volt, ahogy napokkal ezelőtt. A három széket, melyen feleltek, még nem vitték el, a hosszú asztalt is elborította még a sok ügyirat, jegyzőkönyv, dolgozat.

Bevonult a tanári kar a főigazgatóval és igazgatóval az élén.

Ábris igazgató csiptetője két üvegét egymásra hajlítva olvasta az eredményt. Egy hivatalnoknak látták őt, nem tartották már oly fontosnak, amit mondott. Közölte, hogy 23 érettségire jelentkezett tanulóifjú közül megérett 22, mégpedig: 5 jelesül, 12 jól, 6 középserűen.

- Egy tanulóifjút - szólt halkabb hangon -, sajnos, vissza kellett utasítanunk.

Mindenki tudta, hogy ez szegény Liszner Vili, ki négyből „nyert” elégtelen érdemjegyet: latinból, görögből, mennyiségtanból és természettanból. El se jött.

A főigazgató szólásra emelkedett.

Hangja ezúttal is ridegül csengett, de amit mondott, az nyájas volt, s ebből azt következtették, hogy nem is oly rossz ember, csak a modora nyers.

- Uraim - kezdte.

Erre a szóra, melyet először intéztek hozzájuk, mind fölfigyeltek. Egyesek kiegyenesedtek, hogy arcukba hulljon, mások vállukat tartották oda, hogy lovaggá üsse őket. De akadtak olyanok is, kik elvihogták magukat, mert pukkasztónak találták, hogy ők már urak.

Uraim, uraim. Halljátok-e? Kéjes, borzongató érzés ez, nagyobb, mint az első hosszúnadrág, furesább, mint az első hónaljiszőr serkedése, a bajusz ütközése. Már urak vagytok, urak mindnyájan. Te is, Zöldy, hiába röhögsz ott, nyomorfi, te is úr vagy, az istenfádat.

A főigazgató, ki hazafias pap volt, folytatta:

- Hazám reménye, magyar ifjúság! Önök pár pillanat múlva elhagyják ezt a tanintézetet. Annyi munkájuk, küzdelmük színterét, s nevelőiket, az igen tisztelt tanár urakat, kik önökbe csepegtették a tudást, és atyjuk helyett atyjuk...

Ez már unalmas volt és hosszú. Csak Ebeczky Dezső hallgatta, a többiek színlelték a figyelmet, alig várták, hogy szabadulhassanak.

Novák nézte őket. Milyen kedvesek voltak ezek a fiúk, mind, mind, nagy fiatalságukban, hamvas tapasztalatlanságukban, gyermekes reménységükben. Hiába szenvedtek, hogy romlottak, hiába hitték, hogy züllöttek, mert néhányszor átlépték a fegyelmi szabályokat, s titokban elkövettek pár diákcsinyt, azért az ártatlanság tekintett becsületes férfiszemükből, a

tizenkilenc éves fiúk angyali tisztasága. Atyai szeretettel vezette őket osztályról osztályra. A főigazgató arról elmélkedett, hogy az élet, az igazi élet tulajdonképpen most végződik. Ami jön, az szürke és hétköznapi, mert a gimnáziummal zárul az első, öntudatlan, boldog fiatalság. Ezt akarta ő megóvni bennük, amikor hangjuk kamaszosan változott, s kissé visszatartotta őket, hogy hosszabbítsa ifjúságukat. Lélekben elbúcsúzkodott tőlük. De mintegy kifejezve tiltakozását a főigazgató gondolkodása ellen, még egyszer rájuk tekintett, s ezzel a pillantással magasztalta az élet e bájos, korán múltó idilljét.

Csak hogy az máris eltűnt. Künn a folyosón tündéri gyorsasággal előkerültek kabátok ujjaiból, sarkokból a lenge és mégis szemtelen-hetyke nádbotok. Némelyiknek Gergely nyújtotta oda ezüstbotját, mellyel szüleik meglepték őket. A fiúk hadonásztak, magukhoz szorították, mint az erő és férfiasság jelképét. Novák egész bot-erdőt látott maga előtt. Sokan máris kifelé rohantak, hogy minél hamarabb rágyújthassanak, s nyilvánosan elismertessék jogukat az élvezethez, a méreghez.

Igazán csak az utcán lélegzetek föl. Végre, végre itt a legnagyobb nap, melyre vártak, a beteljesülés napja. Úgy tetszett, hogy nem is az utcán voltak, hanem az életben, melyről a főigazgató beszélt.

Minden szabad már. De mi az a minden? És mi az a szabad? Mégis szabadság, szabadság. Petőfi, szabadság lánglelkű apostola, ugye mindent szabad? Repülni, mint a sas, föl az égbe, viháncolni a földön, mint a harmadfű csikó. Nincs már semmi gát, semmi tilalomfa. Nekirohantak a levegőnek, de ez nem lökte vissza őket. Hová, merre? Az okosabbak zavarba jöttek ettől a szabadságtól, nem tudtak vele mit csinálni. Az első nagy örömet fölváltotta az első nagy csalódás.

Azért mégis sok mindent szabad. Elsősorban cigarettázni, nyilvános helyen, szivarozni is, amennyit kedvük tartja. Egész nap, egész éjjel dohányozhatnak, ehetik a dohányt, míg be nem rekednek és rosszul nem lesznek tőle. Orrukon engedhetik ki a füstöt, bodrosan és karikásan, még a tanárok előtt is. Oláh Gyuszi és Petőfi a gimnázium előtt nyomban rágyújtottak. Mikor azonban kijött a kapun Novák, Tóth Béla és Főris, kikapták szájukból a cigarettát, köszöntek, sokkal illedelmesebben, mint azelőtt.

Köszönni se tartoznak már. Ezt ingyen adták, ajándékul.

Huszár Bandi a lányokat magyarázta. Azokkal karonfogva mehetnek a korzón, meg is csókolhatják őket akárhol, kinek mi köze hozzá? Igaz, legtöbbjüknek alig volt leányismerőse. Húgaik barátnőivel is félszegen beszélgettek, rosszul érezték magukat társaságukban.

Mi marad hát az egészségből? Pajtások, sarokba vágni a könyveket, feltüzelné mind. Ezeket azonban el lehet adni szeptemberben a diákpiacon. Leghelyesebb felejteni. Felejteni mindent, amit magukba szedtek, először a számtant és görögöt, majd a fizikát és latint, felejteni minden rendhagyó ígét, azt is, mikor született Kisfaludy Károly, és mikor halt meg Berzsenyi Dániel. Sajnos, felejteni se tudtak oly gyorsan, mint óhajtották volna.

Egyelőre a cigarettánál maradtak. Újra rágyújtottak. Egyszerre kattantak az ezüst cigaretta-tárcák. Ők, kik nemrég még őszintén lemarházták egymást, s világerért sem adtak volna egy tollat, egy fél almát, levetkőzték tisztességesen bevallott, emberi önzésüket, s felöltve a polgári kedvesség kolduscondráját, váltig kínálgatták egymást:

- Parancsolj, kérlek. De parancsolj az enyémből. Török. Majd aztán én is veszek.

Ez volt az élet?

Igen, ez volt az élet.

Amíg így mendegéltek, valaki megpillantotta Vilit, ki kerékpárjával egy mellékutcába csapott. Utánakiabáltak. Nem állt meg.

Bizonyára nem akart velük találkozni.

De még egyszer utánakiabáltak. Akkor megállt.

Leugrott kerékpárjáról, melyet maga mellett vezetett. Levertnek, nagyon szomorúnak látszott. Sportsapkája volt rajta, tornainge.

Kopottnak, száműzöttnek érezhette magát ebben a társaságban, mely bottal, cigarettázva vette körül, kíváncsian. Nem tudtak hozzá mit szólni. Ő se beszélt eleinte.

- Vége? - kérdezte.

- Vége - szóltak - vége.

Kereszteket írt cipője orrával az út porába. Kínossá vált a helyzet.

Ebeczky Dezső indítatva érezte magát, hogy mint a társaság alkalmi szónoka, pár tapintatos szót intézzon hozzá:

- Mindegyikünket mélyen érintett - mondta - az eseted. Fogadd, kedves Vili, baráti részvétünket. Légy meggyőződve, hogy azért nem hagyunk el soha. Remélem, ma estére eljössz?

- Hová?

- Az érettségi lakomára.

- Ugyan.

- De ha meghívunk. A vendégünk vagy. Fizetünk.

Vili kerékpárja csengőjével babrált. Csöngetett, hogy ne hallja, mit mond ez a gyüge.

Aztán nyeregbe pattant, és elkarikázott.

Csak hátát lehetett látni. Utánaröpült a por.

XV

A kerékpár az adóhivatalig szaladt.

Itt Vili fölment a második emeletre, hol az iktatóirodák vannak egymás mellett.

Egyik ajtón be, másikon ki. Az elhanyagolt termekben kalapok, botok vascsacsikon.

Egy farácsos hivatalnokkalitka előtt, hol az álló íróasztalokon nagy könyvek nyújtóztak, beszólt:

- Próféta.

Csúf írnok kelt föl, hasonló a majomhoz. Mintha majom volna, s azért tartanak ketrecben.

Prófétának hívták a gimnáziumban, mert egy hittanórán, Illés prófétáról felelvén, csak ennyit tudott kinyögni: „próféta, proféta”. Szép nevét nem érdemelte meg. Különben Farkas Cézárnak hívták. De ezt sem érdemelte meg.

Orrán csíptetőt viselt, a bandzsál szeme miatt. Szűk homlokán, melyet benőtt száraz, fölfelé fésült haja, a korlátoltság lakozott, az együgyűség. Ezzel a fejjel szokta döfödni a levegőt, mikor a gimnáziumban valamibe „belezavarodott”, valaha, diákkorában.

Már tavaly kimaradt a hetedikből, véglegesen, mint ismétlő. Novák mind a két tárgyból könyörtelenül elbuktatta. Főris egyből. Így bezárult tanulói pályafutása. Az adóhivatalba jött, tintanyalónak, úrnak. Sétapálcát viselt, cigarettázott a piactéren, újságot járatott, saját nevére. Gyermek is született azóta. A diákoknak rendkívül imponált.

Vilit kivitte a folyosóra, a pókhálós boltívek alá.

- Próféta - szólt Vili -, baj van. Segíts rajtam, Próféta.

- No? - kérdezte Próféta. - Csak nem?

- De igen - mondta Vili. - Elhasaltam.

- Ahá - kiáltotta Próféta -, ahá - és megragadta fogával az esetet, mint kopó a prédát, hogy többé ne engedje el.

Vigyorgott. Vigyorgása fénylett a homályban.

- Persze - bólintott -, Novák.

- Az.

- Mit mondtam? Mit mondtam?

Csakugyan azt mondta Próféta, hogy Novák az érettségin el fogja buktatni Vilit, akármit tesz, akármennyit tanul. Most is olthatatlanul gyűlölte volt tanárját. Az idő, mely minden sebet behegeszt, az övét nem gyógyította meg.

- De Főris - tette hozzá Vili szerényen -, az is.

Próféta Főrist nem annyira utálta. Ő is megbuktatta ugyan tavaly, de csak egyből, aztán az tavaly már „megkapta” tőle.

- Novák - sóhajtott maga elé Próféta, mintha valami gyalázatosságot mondana, s meg akarná vele bélyegezni az illetőt -, Novák Antal. Jellemző.

A sóhajást kifújta melléből. Vili felé fordult.

- Mind a kettőből?

- Mind a kettőből. De Fóris is. Összesen négyből.

- Négyből - ismételte Próféta, s latra vetette az eredményt. - Az sok - mondta.

Sokallta. Ő tavaly csak háromból. Igaz, hogy mint ismétlő.

- Bizony - válaszolta Vili -, az sok.

Próféta még mindig nem emésztette meg a hírt, forgatta szájában, csócsálta, s arcáról nem tűnt el a vigyorgás, mely holmi lesújtó gúnynak készült, de csak idétlen torzmosoly lett belőle.

- Novák - dűnnyögte -, a Kobak, a Butykos. A gazember - és hogy fokozza -, a Tóni, a Tóni. Novák doktor Tóni. Olvastad, mit írtam róla az *Ostor*-ban?

- Nem.

- Hát olvasd el. Jól odakentem neki. És most mit teszel?

- Tudja a fene.

- No, várj csak - szólt Próféta -, no, várj csak.

Mint a sebészorvos, kit sürgős műtetre hívnak, vette szalmakalapját, otthagya a hivatalt. Ma délelőtt nem körmöl.

- Gyere - szólt Vilinek, míg lefelé ugrált a lépcsőn -, majd elviszlek.

- Hová?

- Bélushoz. Czeke Bélushoz.

- Ki az?

- Méregkeverő.

- Mi?

- Gyógyszerész. Itt a szomszédban. Nem ismered?

- Nem.

- Mindjárt megismered. Nagyon jó fiú.

A közben volt, egy macskaugrásnyira, a régi kis patika, melyet tulajdonosa, egy gyógyszerész özvegye, egészen Czeke Bélus gondjára bízott.

A gyógyszerészsegéd a gyakornokszobában unatkozott, fehér köpenyben, melynek gallérját fölhajtotta, hogy bohémesebb legyen.

Próféta berontott hozzá:

- Elhoztam Vilit - szólt Bélus felé. - Mutatkozzatok be.

Czeke kezét nyújtott Vilinek. Csak ennyit mondott:

- Czeke.

Vili csak ennyit:

- Liszner.

Kezeltek.

Bélus még egyszer kezét nyújtotta, följajánlva a tegezést.

- Szervusz.

Vili, ki még nem tudott úri társaságban viselkedni, nem viszonzta. És ezért nem is beszélt hozzá közvetlenül, csak Prófétán keresztül, egyes harmadik személyben.

Bélus bókkolt:

- Te vagy az a bajnok? Sok szépet hallottam felőled. Tizenegynyolc. Az nagyon szép eredmény, barátom. Tizenegynyolc.

Vili hallgatott.

Czeke Bélus, úgy látszik, még nem értesült tornaversenyi kudarcáról.

Nem volt ő már bajnok. Diák se volt. Semmi se volt.

- Hát - unszolta Próféta -, mért nem beszélsz? A Novák elbuktatta. Mind a kettőből. Négyből. Egy évre bukott. Egész évet vesz.

Bélus összecsapta kezét:

- Őt is?

Mert Czeke Bélust is elbuktatta Novák mind a kettőből, az év végén, hatodikban. Ő is egész évet vesztett. Budapestre kellett mennie, ott egy magánintézetben rakta le a vizsgát.

- No de ilyent - csudálkozott. - Téged. Szóval téged is. Ez nem nyugszik addig, míg ki nem pusztul minden diák. Mit mondtam? - fordult oda Prófétához. Ő is megjövendölte.

- Igen - hagyta helyben Próféta -, a Bélus megmondta előre.

Bélus megvetése jeléül a padlóra köpött, sercintve:

- Piszok fráter.

És nyomban hozzátette, hogy üres beszéd helyett a cselekvés mezejére lépjenek.

- Mi lesz?

- Vili - mondta Próféta - föl akarja jelenteni.

- Kinek jelented föl? - kérdezte Bélus gúnyosan. - A sóhivatalnak? És mit érsz el? Árulkodni. Kapsz majd egy pirosnadrágot. Ezt kapsz érte - csipiszt mutatott feléje.

Vili izgett-mozgott, dühtől forrva. Bélus ugratta:

- Akarsz mérget? Nekem van. Adok. Becsületszavamra.

- Minek?

- Olyan mérget, hogy azonnal fölfordul. Elküldöd neki. Cukrászsüteményben. Azt megeszi. Szereti. Vagy húsban.

- Ne izéljete - tiltakozott Vili, fölháborodva a buta tréfán.

Bélus nem hagyta abba.

- Vizes kötél? Az se rossz. Akarsz egy erős kötelet?

- Nem. Van nekem.

- Van a Vilinek mindene - buzgólkodott Próféta -, kardja, pisztolya. Tyúha, tyúha.

- Agyonlövöd? - ijesztette Bélus.

- Szamár - válaszolta Vili, felejtve előbbi félszégességét, rátérve az egyetlen helyes, bizalmas hangra.

Próféta sétatálcájával az asztalra vágott:

- Ez kell neki, barátaim - és villámlott csíptetőüvege. - Mint Fórisnak.

- Hát te voltál, Próféta? - kérdezte Vili ámulva. - Te voltál tavaly?

- Én hát - suttogta Próféta.

- Az jól sikerült. Használt is. Azt hallom, az idén Fóris már nem volt oly komisz.

- No - szólt Vili. - Fóris az idén is elég komisz volt. És nem tudta meg senki?

- Senki - dicsekedett Próféta. - Pedig az minden követ megmozgatott. Ide-oda futkosott, mint a bolond. Ügyesen kell azt csinálni. Érteni kell hozzá.

Vili fölbátorodva elmesélte barátjainak, nagy derülésükre, hogy mit küldött Nováknak.

- Nohát - szólt Bélus -, nagyszerű. Mire vársz még? Legjobb azt mindjárt melegében elintézni. Addig üsd a vasat, míg meleg.

- Ma - indítványozta Próféta. - Ma a városerdőben vacsorálnak, ott sötét van. Piff-paff - és verte az asztalt.

- Nem bánom - hagyta rá Vili.

- De mivel? - érdeklődött Próféta.

- Ezzel a bikacsökkal, ni - mondta Vili. - Majd a görcsös botom odaadom neked.

Bélus, hogy rendbe jött a dolog, nyújtózkodott, mintha már unná.

- Jaj, de álmos vagyok - ásított. - Tegnap úgy mulattunk, mint a hatökrös gazdák.

Még egyet-mást hazudott, hogy most melyik úriasszonnyal van viszonya, s mennyi pénze van az apjának. De valaki benyitott a patikába, recepttel. Erre a márványasztalhoz állt, hivatalosan, üvegeket, tégléket emelt le a polcra, hogy gyógyszert készítsen a beteg emberiségnek.

Mikor visszajött hozzájuk, így szólt:

- Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.

- Bízd ránk - mondták.

Nyáron minden ünnepséget, táncmulatságot a városerdő faépületében szoktak tartani, mert van egy terme, melyben százan is elférnek, azonkívül a tornácon föl lehet teríteni, hol szabad levegőn vacsorázhatnak. Ezért esett a két főrendező, Ebeczky Dezső és Glück Laci választása a városerdei jó vendéglőre. Itt rendezték az érettségi lakomát.

Novák Antal este fél nyolckor megcsókolta leányát:

- Szervusz, kisleányom.

- Szervusz, apus.

- Nem félsz majd egyedül?

- Nem.

- Gergely itthon van. Mari is. Megvársz?

- Meg.

- Éjfél előtt hazajövök.

Fórisal és Tálással, kik közelében laktak, elindult. Csakhamar hozzájuk csatlakoztak az érettek. Ők kalauzolták a már sötét fasoron, hol futni szoktak. Oláh Gyuszi göröggyufákat gyújtott, s a sárgarigó füttjét utánozta.

Gyertyalámpák, lampionok égtek, a tornácot friss lombok díszítették. A cigány rázendített egy diáknótára.

Gyönyörűség volt végigtekinteni a hosszú asztalon. Csupa fiatal arc az abroszra helyezett borosüvegek, virágcsokrok között, kissé bágyadtak még a sok éjszakázástól, de már az elégedettség és beteltség nyugalma ömlött el rajtuk, hogy életük legnagyobb eseménye hátuk mögött van. Legtöbben frakkot viseltek, az első frakkot, mely pompásan simult vékony, izmos diáktestükre. A frakk mélyen kivágott ingmellén pedig üdén, pillangószerű könnyedséggel fehérlett - fehér a fehérén - a batisztnyakkendő.

Komolyak voltak mind. Eltöltötte őket a tudat, hogy ez az első társadalmi szereplésük, most ülnek együtt első ízben felnőttekkel, mint egyenlők az egyenlőkkel, kik csak egy héttel ezelőtt még átalottak volna társaságukban vacsorázni. Ez önérzetet adott nekik. Igyekeztek tiszteletteljesen viselkedni, s mégis közvetlenül, szeretetre méltóan, ahogy házigazdákhöz illik. Most ők látták vendégül tanárjaikat: ők fizettek.

Ezt tudták a tanárok is, és mintha szerényebbek lettek volna vendégi mivoltukban. Kopasz, galambősz fejeik, bajuszaik, szakállaik apaian tarkították a vendégkoszorút. Mélázó mosoly tűnt föl ajkukon, amint az elmúlt időre gondoltak, arra a nyolc évre, mellyel ismét öregebbek és arra, hogy egy csomó ember fölött megint végképp elvesztették hatalmukat. Novák, mint osztályfőnök, az igazgatótól nem messze foglalt helyet, Ebeczky Dezső és Glück Laci között.

Itt-ott még kísértett egy-egy iskolai dolog. A kellemesen duruzsoló zajból kihallatszott egy régi magyar kódexíró neve, egy görög ige második aorisztosza, már mint távoli emlék. Gyáván incselegtek még utolszor a kiállott veszedelemmel, melytől nincs mit tartaniok, a zsebükben fűgét mutattak neki. Most már tanárjaiknak is dicsekedhettek volna, hogy semmit se tudnak, sőt akármelyiknek minden súlyosabb következmény nélkül azt mondhatták volna, hogy számár. De ezt nem tették. Lemosták magukról az iskola porát. Igaz volt-e ez? Talán nem is igaz. Jámbor kétkedett, hátha csak álom, s valami csoda folytán kijelentik, hogy minden érvénytelen, aztán bevonul egy másik bizottság, és újra érettségizni kell.

A pulykasültet hordták föl, mikor váratlanul fölemelkedett Ebeczky Dezső. Kezében pezsgőspohár volt.

Ki más is beszélhetett volna, mint Ebeczky Dezső? Olyan készséggel rendelkezett, mint egy ügyvéd vagy képviselő. Amikor társaival való vitában ezt jelentette ki: „Legyen szabad megjegyezmem...”, vagy ezt: „kénytelen vagyok leszögezni...”, mindenki bámulta. Ő tudta, mi a különbség románc és ballada között, s véleményét, teljes tisztelettel ugyan, de tanárjaival szemben is fönntartotta. Ő döntötte el, melyik diákköltemény érdemes a díszkönyvbe való írásra, melyik nem. Ő olvasta eredetiben Byront és Shelleyt, csak Ebeczky Dezső beszélhetett.

Most is szerencsésen ütötte meg a hangot:

- Nekem jutott az a megtisztelő föladat...

Gyönyörű volt, amit mondott. Minden mondatának volt eleje és vége. Kerek, szép szólamok kacsaringóztak a levegőben. Biztosította a tanárokat, a *volt* növendékek - és ezt a szót erősen megnyomta -, a *volt* tanulók hűségéről, hálájáról, nem győzte eléggé hangsúlyozni, hogy az igazi tanulás, az igazi küzdelem csak most következik - a tanárok erre bólintottak -, s szerencsés fordulattal célzott az élet viharára, valamint arra a magra is, melyből egykor terebélyes tölgy lesz.

Akik hallgatták, azok elérzékenyültek, mert az érzés, mely itt megnyilvánult, csakugyan őszinte volt, s közvetlenül hatott, mert körülbelül úgy fejezte ki, ahogy legtöbben elképzelték.

A diákok pezsgőspohárral kezükben fölkeltek.

Mikor az éljenzés, a jókedv tetőfokára hágott, valaki elkiáltotta magát:

- Vili!

- Kicsoda?

- Vili. Nini, ott a Vili.

- Az, az. Ki van vele?

- Nem látom. Vili, Vili! - kiáltottak feléje újra.

Mindnyájan fölálltak, s a gyertyalámpák táncoló fényében észrevették Vilit, ki egy fatörzs mögött ólálkodott valami ismeretlen alakkal.

- Be kell hívni. Hívjátok be.

Már indultak is többen, de Novák leintette őket.

- Hagyjátok szegényt. Fájna neki. Hagyjátok.

Nem is találták volna már ott. Vili a neve hallatára futni kezdett a sötét fák felé, a bikacsökkel, s meg sem állt hazáig. Utána Próféta, a görcsös bottal.

Az érettek sok pezsgőt elfogyasztottak. Külön kék volt tanároknak önteni. Immár nem tilos a szeszes ital élvezése sem. Az öregek szelíd-gyarló büntársaknak mutatkoztak. Jámbor látta el a pohárnoki tisztséget, kitűnően, pedig ő csak „középszerűen érett” lett. Mit középszerűen érett? Érett volt már, ember, társadalmi lény, úr. Fürgén töltögetett, oda-odaszólva tanárjaiknak:

- Még egy pohárral, kedves tanár úr. No de még egy pohárral.

A tanárok ittak. Csak Fóris tette poharára kezét egy durva mozdulattal, zordul a pohárnokra tekintve.

Novák végigjárta tanítványait, koccintott mindegyikkel.

- Szervusz, fiam, Isten éltesen mindnyájatokat.

Tibor asztalbontás után a cigányzene lármájában eltűnt.

A városerdő előtt kétfogatú várta, abba beszállt.

Hilda Flóri néninél a szalon díványán ült, és idegesen nevetgélt.

Mikor meghallotta a kocsizörgést, mely hirtelen halkult a sarkon, búcsúzott. Csak egy vékony csipkekendőt hozott magával, meg egy selyem napernyőt. Sápadt volt, mint egy tearózsa.

A sarkon várakozó kocsiba beugrott.

Flóri néni, ki az ablakból kihajolt, látta, hogy a kocsis megostorozza lovait és elrobog.

Vasúti jegyeiket előre megváltották. Az indóháznál a fiú kifizette a kocsist, karonfogva vezette a leányt a sínen álló személyvonat első osztályú félfülkéjébe. Egyetlen ismerőssel se találkoztak az elhagyott peronon. Annyira biztosnak érezték magukat, hogy a félfülke ablakát letolva kikönyököltek, s onnan nézték az éjszakai állomást. Nemsokára megzökkentek a kocsik, indultak.

Sokáig bámultak kifelé, és mikor elhalványult az utolsó raktárlámpa fénye, s a homokbuckák között a sötét szőlők következtek, búcsút intettek ennek az átkozott, mégis kedves városnak, mely már csak gyöngén derengett feléjük, és kissé elszomorodtak.

XVI

Novák Antal úgy tett, ahogy megígérte leányának: tizenegy után, kezét szorítva tanítványaival, eltávozott a lakomáról. Ebeczky Dezső, Oláh Gyszi kísérte.

Ebeczky Dezső az integrálszámítás iránt érdeklődött. Ő az iskola padjain túl is a jó diák maradt, s a magyarázatot, melyet előre megköszönt, a tanár arcába nézve hallgatta, félrebillent fejjel, mint valaha a tanteremben. Elvesztek, megtalálták egymást a végtelen térben és időben.

Oláh Gyszi elfogódottan ment tanára mellett, kivel még soha életében nem járt az utcán. Nem utolsó dolog ily szigorú, felnőtt férfival sétálni késő éjszaka, mikor diáknak nem szabad künn csatangolni. Ő nem figyelt arra, amit beszéltek, az időt arra használta föl, hogy közlő, tüzetesen szemügyre vegye Novákot. Botját, melyet majdnem minden diák megérintett már egy óvatlan pillanatban, hetedikes korukban betintázták, majd huzamosabb ideig a szenes-csöbörbe, a köpőládába állították. Még látszottak rajta a tintafoltok. Nem bánta volna, ha már nem is látszanak. Szalonkabátját azonban még egyszer megfogta, hátulról.

Mindhárman födetlen fővel, kalap nélkül ballagtak az enyhe éjszakában, mert az egészséges, azonkívül szép is, az Isten szabad ege alatt.

A kerítésnél Novák elbúcsúzkodott tőlük. Ebeczky Dezső megjegyezte, hogy milyen jó levegő van, s Oláh Gyszi felé fordulva, de a tanárnak szólóan fejtegette, hogy a lombok szénoxidot lélegzenek be, és oxigént lehelnek ki. Novák nem gondolt most ilyesmire. Amint arcába csapódott a kert hűvös, élő lehellete, a természet ragadta meg, mely a zöld dagályával elöntött mindent. A konyhakertben a gyér holdfényben nőttek az uborkák, mert azok éjszaka nőnek. Éji pompájukban aludtak a cserjék, illatosan susogva, mint álmukban a menyasszonyok. Fönn a gesztenyefákon fehér virágok gyertyái világították meg az útját.

Minden marasztalta. A hintánál ásóját pillantotta meg, mellyel majd reggel dolgozik, s távolabb egy pöszmétebokornál a fülemüle rövid trillája tartóztatta. Csodálatos volt, nagyszerű volt, isteni volt. A nagy tudósok jobban ismerhették nála a természetet, de ennyire senki se szerette.

Az elintézett munka jó tudatával ért dolgozószobájába. Megint egy nemzedéket kalauzolt ki az életbe, és nemsokára itt a szünidő is.

Íróasztalán meggyújtotta zöld ernyős lámpáját, melyen, akár egy diák asztalán, vonalzó, törölógumik heverték. Szalonkabátját levette. Hallgatódzott a hálószoa ajtaján, odatapasztotta fülét.

Semmi nesz. Hilda lefeküdt volna? Kinyitotta az ajtót. Hilda ágya vetetlen volt.

Zajosan végigment a szobákon. Mindenütt világos lett. A veranda üveglakai tüzes fénnel szögelltek ki a kertbe.

Kereste itt-ott, a konyhában is, mert egyszer idebújt. Majd a kereső ösztönével visszatért oda, ahonnan elindult, az íróasztalhoz, s kezét ökölbe szorítva, maga elé meredt.

A rajztömbön, melyen egy hajszálvonalas mértani ábra hevert, összehajtogatott levélkét látott.

A levél így szólt: „Apus, ne haragudj ránk. Ma éjjel elutaztunk. Közös határoztuk el. Másképp nem cselekedhettünk. Bocsáss meg nekünk. Hilda.”

Az, amit olvasott, nem volt számára új. Még a szavak is, úgy tetszettek, ismerősek, ezeket várta. De most, hogy itt volt a csapás, melyet szeretett volna elhárítani, vagy legalább kitolni, hihetetlennek tartotta. Körültekintett, hogy lehetséges-e. Még egyszer az ágyhoz lépett. Hilda ágya üres. Akárcsak az édesanyjáé, ki meghalt. Csak még egy kicsit várt volna, egy évet, fél évet.

Nagy, nehéz fejét kezére hajtotta. Nyerge Lázár ottmaradt a lakomán, kapatos hangulatban, de az se tudhat még semmit. Kihez rohanjon, éjfél után, fél egykor? Kabátját magára kapta, a szalonkabát helyett a barnát. Kit értesítsen barátai közül? Holnap az egész város erről beszélne.

Mégis kitámolygott az utcára. Első, tétova gondolata az volt, hogy az állomásra siet, hátha megcsípi őket, vagy a hatósághoz fordul. Mászt gondolt. Mindenre legjobb aludni egyet.

Botja kopogott a kövezeten. A szőlők felé vette útját, hol a házak kunyhókká törpülnek, s csak itt-ott van egy úriasabb villa. Megállt egy kétablakos hajlék előtt, zörgött az egyik ablak rájáán.

Kuvaszok ugattak mérgesen. Nagy sokára benn a szobában, látni lehetett, hogy gyufát gyújtottak, s az ablakból, gyertyával kezében, kihajolt egy leány.

- Pepike - szólt Novák -, Pepike.

A leány egy ingben volt. Álmos szemmel bámult az éjszakai, különös vendégre.

- Te vagy az, Tóni? - kérdezte.

Az orrán keresztül beszélt. Hangja azonban nem volt kellemetlen. Csupa kedvesség volt, csupa jószág.

- Én - mondta Novák -, nyiss kaput, Pepike.

- Mindjárt, Tóni - felelt a leány.

Pepike másodunokatestvére volt Nováknak, két évvel idősebb nála. Nem tudni miért, nem ment férjhez, pártában maradt, az idő pedig lassan elmúlt fölötte. Ide menekült a szőlőkbe, a vincellérhajlékok közé. Rokonai nem törődtek vele, Novák se látogatta, már évek óta. Pepike ezt nem vette rossz néven, természetesnek tartotta, hogy nemigen érdeklődnek iránta - mi is van érdekes az ő életén? -, de valahányszor találkozott atyafiaival, valami bájos, rokoni mosoly sejlett föl sovány, kis arcán.

- Mi az, Tóni? - kérdezte aggódva, míg kaput nyitott s befelé vezette szobájába. - Mi történt?

Pepike nem csodálkozott azon, hogy ily későn zavarják. Olyan nyájasan mosolygott, mint mikor annak előtte vasárnap ebédre volt hivatalos hozzájuk, s leült asztalukhoz, nem a vendéghelyre, csak valahová alul, a szegény rokonok helyére.

Ő már megszokta, hogy a rokonok csak akkor keresik, mikor baj van, vagy valamit kérnek tőle. „Pepike lelkem, nem jönnél el hozzánk, este színházba megyünk, te majd vigyázol a gyerekekre.” „Pepike, édes, képzeld, a kisleányomnak kanyarója van, lakj nálunk egy darabig.” „Pepike, szívem, jöjj el a lakodalomba, segíts egy kicsit a konyhában.” Gyászoló házakhoz is hívták, hogy felöltöztesse a halottakat, vigasztalja a családot, temetés alatt otthon maradjon, ügyeljen a ravatal szétbontásánál a gyászhuszárokra, és később kiszellőztesse a lakást. Azt, amit kívántak tőle, jól tudta elvégezni, oly lélekkel és szívvel, mint senki más. Lefektette a kicsinyeket, ápolta őket, süttött-főzött az esküvőkön, sírt a temetéseken, aztán mikor a szülők hazajöttek a színházból, vagy a gyermekek meggyógyultak, vagy a nászpár elutazott, vagy a gyászoló család visszaérkezett a temetőből, ő eltűnt, észrevétlenül, mint akire nincs többé

szükség, legfőlebb még egy napig ott maradt, hogy elkészítse a másnapi ebédet. Nem sokhoz értett, de ehhez nagyon.

A tanár bement az alacsony szobáskába. Pepike az ágyát igazgatta, szégyellte a rendetlenséget. Pongyoláját összehúzta a nyakán, leányos-megható szeméremmel. A varrógépre letette a gyertyatartót.

- Mi történt? - kérdezte még egyszer.

- Ez - mondta Novák, s kezébe nyomta a levelet.

Pepike olvasta a gyűrött írást, s bár ismerte Hildát, eleinte nem értette, miről van szó. Novák nézte ezt a hervadó, kedves leányfejet, a gyertyafényben aranyló szőke haját. Azon töprengett, miért kell így elpusztulnia szegénynek.

A leány kezében, immár nyugodt, kihamvadt ujjai között remegni kezdett a lázas papírdarab. Úgy ejtette le az asztalra, mintha parázs volna és pörkölné.

- Az történt - magyarázta Novák -, hogy megszökött. Ma este. Most éjjel.

- Lehetetlen.

- Igen - folytatta Novák -, itthagyt. Egy szó nélkül. Hilda. Az én Hildám.

- Nincs otthon?

- Hát persze, hogy nincs. Még mindig nem érted? Üres az ágya.

- De hisz ez rettenetes - mondta Pepike, aki nem érzett semmi kárörömet, csak unokaöccsét sajnálta, hogy mennyire szenved.

- Bizony rettenetes. Micsoda szégyen, kérlek. Nekem, ki felelős vagyok a tanintézetnek. A becsületem. Lehetetlen állapot.

- Mit akarsz csinálni?

- Fogalmam sincs.

- Levelet kellene írni. Sürgönyözni.

- Hová? Kinek?

- Hát nem tudod a címüket?

- Hogy tudnám? Azt se tudom, hová mentek.

- A rendőrség?

- Igen. Hogy botrány legyen.

- Persze.

- Nekünk az a legfontosabb - szólt Novák keményen -, hogy elkerüljük a botrányt. Azt mondjuk, hogy Pistáékhoz utazott Selmezbányára, nyaralni. Tavaly is ott nyaralt. Ezt elhiszik.

Pepike nem fogta föl nyomban. Nem értette, hogy lehet hazudni.

- Igen.

- Aztán holnap fölkeresem Nyergét. Nála lakott a fiú. Majd meglátjuk.

Hátratett kézzel sétált a szobában:

- Talán utánautazom. Hazahozom. Ha tudniillik jönne. De nem jön. Te nem ismered. Én ismerem.

- Szegény Tóni.

- Én ismerem őt. Mindent megpróbáltam. Te nem tudod, mik történtek minálunk. Jaj, Pepike. Különben ki sem mozdulhatok. Az osztályvizsgák miatt. Most, mikor legtöbb a dolgom. Talán majd te utazol.

- Szívesen.

- Egyelőre várjunk - mondta Novák tompán, s leült. - Mindegy. Egészen mindegy. Itthagytott. Egyedül.

Ez a szó, mely még nem hangzott el ebben a szobában, hol a magány lakott, a végtelen egyedüliség, szíven ütötte Pepikét.

- Ne sírj - szólt Novák, s kezét a leány kezére tette.

Egymáson pihent a két rokoni kéz, melyben majdnem egy vér csörgedezett, az a vér, mely nem kellett másnak. Úgy rémlett, hogy összefogtak ők, az árvák.

Novák védekezett az ellágyulás ellen:

- Ne sírj - szólt rá szigorúan, mint egy diákra. - Nem érdemli meg.

Pepike gyorsan letörölte könnyeit. Már nem sírt.

- Rossz leány - folytatta a tanár -, gonosz leány. Tizenhét éves sincs még.

- Irtózatos.

- Legjobb nem tudni róla. Hadd menjen, amerre lát.

- És elveszi?

- El. Azt mondja. Nem tudom. Semmi közöm hozzá.

Künn az éjszaka vége felé közeledett. Valami kis levegőáram mozgatta a fákat, de még nem szürkült. Novák sötétben akart hazaérni. Kezet fogott unokanénjével. Az nem engedte el kezét, rátekintett, s az ő áldott jó hangján megkérdezte:

- Jöjtek?

- Jöjj, Pepikém. Másképp nem tudnám, mit csináljak, magam. A háztartás.

Pepike összeszedte cókmojkját, mely mindig készen állott egy utazókosárban, mint a színésznő ruhái. Szegényes kis ruhatár: egy hálókabát, egy fekete mamusz, egy vasfésű meg egy fogkefe.

Még virradat előtt értek haza. Mind a ketten siettek.

Novák följajdult, mikor belépett a házba. Csak most, az első ijedelem múltán mérte föl a veszteséget, hogy a félig szokott rémület megmerevedett, s újra eléje hullt. Hilda nem volt otthon. Elment, örökre.

Pepike magára öltötte hálókabátját, fekete mamuszát, otthonosan mozgott a lakásban, melynek minden zegét-zugát ismerte.

Utóbb akkor lakott itt huzamosabban, mikor Novák felesége haldoklott, s közvetlen utána, hogy Hilda mellett legyen valaki.

Amint nesztelenül jött-ment hálókabátjában, a fekete mamuszában, egy baljós tündérnek tetszett, ki akarata ellenére is a rosszat hozza.

Alig került-fordult Pepike, kihozott a konyhából két csésze kávé. Az egyiket Novák elé tette. Négy darab cukor volt a tálcán, egy szeletke fehér kalács, egy összehajtogatott, tiszta, kis asztalkendő.

- Egyél, Tóni.

Novák kavargatta a kávé.

- Nem megy le a torkomon - mondta fojtott hangon, s eltolta a findzsát.

- Ne izgasd magad. Rég vacsoráztál. Enned kell valamit.

Megreggeliztek. Pepike keveset, de nem étvágy nélkül evett. Kivitte az edényeket, elmosogatta, s miután ágyat csinált magának a dolgozószoba melletti díványon, lefeküdt. Nem akarta megbontani sem a megboldogult asszonynak, sem Hildának az ágát.

Novák folytatta a rajzot, melyet megkezdett. Vonalakat húzott, logaritmust keresett, megfeledkezve mindenről, belemélyedt az ő világába, melyben tisztaság volt és rend. Milyen megnyugtató, hogy egy meg egy az mindig kettő.

Reggel tízig dolgozott anélkül, hogy lefeküdt volna. Mikor Pepike bejött a szobájába, csodálkozva látta, hogy még mindig íróasztalánál ül. Csöndes szemrehányással suttopta:

- Agyondolgozod magad.

- Nem, lelkem - felelt -, már nincs semmi bajom.

Fölállt. Csakugyan frissnek látszott. A viharos éjszaka gondja nyomot se hagyott rajta. Csak haja kuszáldott össze, amint munka közben fölborzolta.

- Legalább mosdj meg.

- Igen, szívem. Hozz egy kis friss vizet.

Nedves szivaccsal dörzsölte nyakát, mellét, hátát, és modoros szokása szerint ezt mondogatta: „Jaj, de jólesik ez a kis mosdás”, „Fű, de remek”. A víz visszaadta rugékonyságát. Új ingbe bújt. Az érettekhez sietett, kik a fényképésznél már várták az udvaron, mind, Csajkás Tibort kivéve.

Két leanderbokor között csoportképet alkottak. Középütt, az első ülő sorban karosszékben ült Novák Antal, ki egyik kezét a mellette jobboldalt ülő Glück Laci vállára tette, Ebeczky Dezső pedig, a balján, feléje tekintett. Utána a temetőbe ment velük, hogy annak a három fiúnak a sírjára, ki e nyolc év alatt elhalt, koszorút helyezzen.

A gimnáziumban beszélt Nyerge Lázárral. Kollégája, féltvén nevelői hírnevét és anyagi érdekét, kitérően válaszolt kérdéseire. Csak később vallotta be, hogy Tibor eltávozása őt is megdöbbsentette. Fogalma sincs, hol lehet.

Pepike a verandán elfoglalta Hilda helyét, szemben a kapuval.

Az első ebéd alatt váratlanul látogatójuk érkezett. Flóri néni libegett be gyöngyös ruhájában.

Nem kajánságból tette ezt a látogatást, csak kíváncsiságból. Azt, ami történt, ő is fájlalta. Pusztán sopánkodni akart, bólongatni, sírni egy verset a szerencsétlenségen.

De ügyetlenül viselkedett. Mikor megpillantotta az asztalnál ülő Pepikét, nem eléggé csodálkozott, s Hilda holléte felől se tudakozódott. Nováknak ez szemet szúrt. Komoran fogadta.

Flóri néni mentegetődzött, hogy zavarja őket, kérte, hogy egyenek tovább, s bálokról, mulatságokról fecsegett. Rövid, rideg válaszokat kapott.

- Nekem is mennem kell - szólt.

- Maradj még, Flóri - mondta Pepike.

Novák nem tartóztatta. Közönyösen nyújtott kezét.

Flóri néni úgy távozott el, mint akit kidobtak.

XVII

Azok a napok, melyek a riadalom és hajsza után jöttek, azt a nyugalmat hozták, mely halálesetek nyomában jelentkezik, mikor már ki van terítve a halott a másik szobában, a fájdalom enyhül, s a változhatatlanság láttán eltompul az izgalom is, csak a veszteség érzése erősödik, melyet el kell fogadni.

Novák is így élt. Pepike egy szóval se említette a történeteket, és ez jótékonyan hatott kedélyére. Csak a dohányzást fokozta, anélkül hogy észrevenné. A napi öt virzsíniáról fölment kilenc-tízig. Állandóan szájában lógtak a mindig kialvó, szalmaszálas szivarkák, mint mikor a magasabb matézis körébe vágó nehéz problémákkal vesződött. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a kérdést is meg kell majd oldania, s nem helyezkedhet a nemtörődömség álláspontjára, amint első indulatában föltette.

Két nap múlt el, és semmi hír sem érkezett róluk. Novák nem tudta elképzelni, hová szökhettek. Már az a gondolat is megfordult fejében, hogy „valami bolondságot követtek el”, s gyermekromantikából öngyilkosságot követtek el. Ekkor látta, hogy mégsem oly közönyös neki az egész, mint ahogy el akarta magával hitetni. Már mindenbe belement volna, csak tudná, hogy még élnek.

Végre a harmadik napon Nyerge Lázár sürgönyt kapott a fiútól, ki arra kérte, hogy ottmaradt poggyászát küldje utána a pusztára, édesanyja birtokára. Novák sürgönyözött a grófnőnek, hogy leányát azonnal indítsa útnak.

Hilda és Tibor rosszul utazott. Két ízben át kellett szállniok, órákig várakoztak a csatlakozásra, s a nap már magasán állott, mikor vonatjuk befutott a mezővároska elhagyott állomására, honnan a pusztá szintén jó messzire volt. Tibor egyedül gyalogolt be édesanyjához, Hilda pedig egy padon várt, az indóházban. A birtokon béresek ebédeltek a földön, egy-egy ispán köszöntötte az úrfit. Délben tűnt fel előtte a Fertő tó tükre, meg a Mária Terézia korából való, szép, de kicsiny, elhanyagolt kastély.

A vonaton mindent kiterveltek. Tibor csak édesanyjához fordulhatott, ki eddig semmit se tagadott meg tőle. A leány nevetetően átlátszó, döbrentően leleményes meséket eszelt ki, melyek megokolják idejövetelüket, a fiú azonban kezdettől fogva azon a véleményen volt, hogy leghelyesebb őszintén föltárni az egészet, megkérni anyját, hogy adjon szállást Hildának, mint vendégnek, míg az ügyet valahogy el nem intézik, s feleségül nem veheti őt. Ez a felfogás győzedelmeskedett.

Édesanyja örült váratlan megérkezésének, de meg is ijedt. Tibor elmondott mindent. A grófnő egyetlen szóval se tett szemrehányást. Nagyon szigorú erkölcsi elveket vallott. Ha kisebb botlásról van szó, talán tiltakozik. De ez oly lesújtó volt, hogy nem is tiltakozhatott. Hallgatta, amint fia csöndesen beszélt, s éppoly csöndesen kérdéseket intézett hozzá. Finom volt. Magas műveltséggel rendelkezett, igazi értelemmel, mely azonnal átlátja a helyzetet, s miután más mód nem kínálkozott, elfogadta azt, amit fia indítványozott. Az őseMBERI s a főúRI morál közelebb van egymáshoz, mint a polgári: végleteikben találkoznak.

E hosszú, több mint egyórás tárgyalás után, melynek során mindent meghánytak-vetettek, befogatott a csézába. A fiú maga hajtott az állomásra, hogy hazahozza a leányt, kinek már távolról intett. Hilda beszállt, haja röpködött a szélben.

Egy teremben ült a grófnő, mikor Tibor eléje vezette őt. Hilda kezét csókolt. A grófnő fölkel, élesen figyelte a leányt, kit eddig sohase látott. Bájosnak találta polgári-bohém ruhácskájában, regényes csipkefátyolában furcsának és nem-rokonszenvesnek. Azért megcsókolta homlokát.

A grófnő egyik vendégszobájában helyezte el, az ő szobája mellett, s utasítást adott a fehérkesztyűs inasnak, hogy tegyen az asztalra még két terítéket. Együtt ettek a nagy, komor ebédlőben, szótlánul.

Hogy Novák sürgőnye megérkezett, a grófnő nem tudott mit tenni, mert ez a sürgöny s az ő levele, melyet már első nap elküldött, keresztezték egymást.

Ebben a tanárhoz intézett levelében, mely tele volt tűzdelve francia és német mondásokkal, a grófnő fogyatékos magyar helyesírással, idegenszerű, de folyékony stílusban általánosan ismertette a helyzetet, hat oldalon át, azt tanácsolva Nováknak és magának, hogy legjobb belenyugodni a történetekbe, melyeket, úgy látszik, Isten rendelt. Hilda az ő felügyelete alatt él, s fia azonnal megesküszik vele a templomban, mihelyt megkapja a frigyhez apai áldását. Hazamennie azonban lehetetlenség. Egy megtört szülő levele volt egy másik megtört szülőhöz, bocsánatkérés vagy vád nélkül, józan és egyszerű.

Novák, miután teljesen megértette a helyzetet, elszörnyülködött. Udvariasan válaszolt, de sokkal rövidebben. Körülbelül azt írta, hogy cselekedjenek belátásuk szerint. Ő többet nem törődik leányával.

Ezt a levelet vitte a főpostára, hogy föladjá expressz-ajánlottan, egy fullasztó délután. Az aszfalt olvadozott cipőtalpa alatt.

Elkerülve a népesebb teret, egy mellékutcán ment. Emberek nem jártak erre, mert meleg lévén, délutáni álmukat aludták az elsötétített szobákban.

A főpostához közel, a mellékutca végén azonban hirtelen feltűnt valaki.

Liszner Vilmos volt az.

Azóta nem látta őt.

Szembe jött vele, ismert kamaszjárásával, lóbázva hosszú karjait, melyeknek csuklói az elmaradhatatlan gumiszalagokkal most is kifityegtek kabátja szárából.

Tíz lépésről mind a ketten észrevették egymást. A tanár részvétet érzett iránta. Elhatározta, hogy pár szót intéz hozzá, tanulásra serkenti, végre jövőre megérhet ő is. Csakhogy a diák, bár benne is izgalmat keltett a viszontlátás, közönyösen haladt, s közelébe érvén, egyszerűen elfordította fejét.

Nem köszönt.

Novák úgy tett, mintha ezt a neveltlenséget nem is látta volna. Gyakran előfordult, hogy az intézet kebeléből eltávozott növendékek vastag háládatlanságot tanúsítottak nevelőikkel szemben, s utcán vagy egyéb nyilvános helyen tiszteletlenül viselkedtek. Hosszú tanári pályáján föl volt vértézve ilyesmi ellen. A kis tűszúrások már nem is fájtak érzékeny lelkének. Ismerte az embereket, s ostobáknak tartotta. Ezért inkább sajnálta, mint megvetette őket, mert a műveletlenség magában hordozza büntetését.

Vállat vont.

De most ez a magyarázat nem elégítette ki. Amíg a főpostán az ajánlott levél föladására várakozott, folyton Liszner Vilmosra kellett gondolnia, azon töprengve, mi bírhatta rá ilyen magatartásra. Nyilván őt okolja mindenért a csacsi. Azt hiszi, hogy ellensége, mert barátja a tudásnak. Micsoda félreértés. Vállalnia kellett: az élet félreértések sorozatából rakódik össze.

Hogy kijött a főpostáról, Liszner Vilmos még mindig az épület előtt ácsorgott. Novák céltudatosan feléje ment, hogy kipróbálja, nem tévedett-e az előbb. Vili ezúttal sportsapkája ellenzőjéhez érintette egyik ujját. Nem formasierűen üdvözölte, de mégis üdvözölte, Novák viszonzta. És noha ötödikes kora óta önözte, ezt mondta:

- Szervusz.

Vili állandóan az utcán csatangolt. Soha egész tanévben nem látta őt annyiszor, mint most. A városon végigröpült kerékpárjával, melynek küllői csillogtak a napfényben. Ide-oda cikázott, hol háta mögött suhant el a gumiburkos kerék, hol többször egymás után eléje került, csörömpölve a csengővel. Keringett körötte. Novák félreugrott, utánanézett. Most már rejtélyesnek tartotta. Hilda ügye sem izgatta annyira, mint ez. Mit akarhat tőle ez az ízetlen fickó? Mit jelent kétes somfordálása? Szeretett volna beszélni vele, hogy szemtől szembe mondja el neheztelése okát, s aztán fölvilágosítsa. Erre hiányzott az alkalom.

Egy este Pepikével ballagott, s a gyógyszerár kivilágított ajtajában megpillantotta Liszner Vilmost, ki két fiatalemberrel beszélgetett, és dacolva a fegyelemmel, egy vasvégű, fekete görcsös botot tartott kezében, amiből azt következtette, hogy nem akarja befejezni tanulmányait, többé nem tekinti magát diáknak. Ismét nem köszönt. Magasra emelve fejét szemtelenül, tüntetően szemébe tekintett, s valamit odasúgott barátainak, Czeke Bélusnak és Farkas Cézárnak, kik már régóta megszakítottak volt tanárukkal minden ismeretséget. Mindhárman végigmérték tekintetükkel, aztán röhögtek. Czeke Bélus valami trágárságot mondott szegény Pepikére s Novák után kiáltott:

- Piszok fráter.

Novák hallotta a szidalmat, s nyomában a hahotát. Belekarolt unokanénjébe, hogy védelmezze.

E jelenet után nem firtatta többé, miért köszönnek, miért nem. Ha eléjük jöttek, keresztülnézett rajtuk, vagy átment a másik járdára. Megnyugodott a szomorú megvetésben.

Számára többé nem léteztek.

XVIII

Czeke Bélus sok reményt fűzött az érettségi lakomához, s lehangolta a két barát kudarca. Valahányszor beállított hozzá Vili és Próféta, nyakukba esett:

- Széna-e vagy szalma?

- Szalma.

- Mindig szalma. Szép kis alakok vagytok.

- Nem lehetett ám, öccse - mentegetődzött Próféta. - Sokan voltak. Aztán Gergely kísérte.

- Dolgozatokat vitt a hóna alatt - tódította Vili.

- Hát aztán - mondta Bélus.

Bélus mindennap újra kezdte:

- Mikor láttátok azt a piszok frátert?

- Az előbb.

- Mit csinál?

- Parádézik.

- No, csak parádézzon - szólt Bélus. - Már nem sokáig parádézik.

- Nagyon néz bennünket, Bélus - panaszkodott Próféta. - Mindig hátrafordul, mintha valamit gyanítana.

- Szorul?

- Szorul.

- No csak szoruljon. Mi is eleget szorultunk. Most rajta a sor.

Egyszer így beszélgettek az utcán, mikor egy katonaféle ember közeledett feléjük, szilárd léptekkel. Beosontak a gyógyszerértárba, mint akik rossz fát tettek a tűzre, onnan lestek, és megkönnyebbülten nevettek föl, mikor látták, hogy nem zsandár, csak tűzoltó.

Vállalkozásuk így posványosodott napról napra.

Egy késő délután együtt ültek mind a hárman a homályos gyakoronkszobában. Vili valami sportlapot olvasott.

Bélus végre kitört, rátámadt Prófétára:

- Minden alkalmat elszalasztotok. Meddig vártok? Legjobb, ha abbahagyjátok.

- Azt mondják, hogy erős.

- Ez a pókhasú?

- A Vili mondja. Úgy emelte föl a fizikaórákon az ötvenkilós súlyokat, mint a pinty.

- Bizony - szólt Vili, fölnézve sportlapjából.

- De ti ketten vagytok - érvelt Bélus.

- És te? - kérdezte Próféta. - Te nem jössz?

- Én? Nézzétek, nekem éjjeli szolgálatom van. Nem hagyhatom itt a patikát.

- Lehet azt nappal is, öregem - akadékoskodott Próféta. - Hódmezővásárhelyen nappal csinálták. Ketten. A harmadik ott állt, és fotografálta. Én láttam is a fényképet.

- Jobb éjjel - szólt Bélus. - Az biztosabb. De ha nem akarjátok, hát kegyelmezzetek meg neki.

- Isten ments - kiáltott a Próféta. - Micsoda, Vili?

Vili a zsebébe gyúrta a sportlapot.

- Úgy látom - szólt Próféta Vili felé -, te már nem akarsz.

- Dehogynem.

- Ha nem jössz, öregem, akkor magam megyek. És följelentelek.

- Engem?

- Igenis téged. Hogy mit küldtél neki.

- Én pedig följelentelek - vágott vissza Vili -, hogy te Fórist...

- Csönd, urak csönd - békítgette a fegyvertársakat Bélus. - Csak nem vesztek össze? Szép is lenne. Mikor itt a közös ellenség. Aki nem gyáva, az megy. Aki gyáva, az nem megy.

- Ki gyáva? - ugrott Bélus elé Vili, test a test ellen.

- Senki - mormolta a gyógyszerészsegéd megszeppenve. - Csak úgy mondtam.

- Azért - szólt Vili.

Vili nem volt gyáva. Nem félt ő már senkitől és semmitől. Csak a rezgőmozgástól félt, akkor. Most már attól se félt.

Bélus kezelte őt:

- Gondold meg, mi történhetik. Legfőlebb kihív párbajra. Sok ilyenről hallottam. A tanár érettségi után provokálja a diákot, s megverekszenek lovagiasan. Tudsz vívni?

- Hogyne.

- És löni?

- Azt is.

- Úgy leterítéd, hogy na. Elküld hozzád két úriembert, az egyik rendszerint civil, a másik katona, azoknak te kezet adsz, bemutatkozol, de cigarettával, pálinkával nem kínálsz őket. „Van szerencsém. Az urak foglaljanak helyet. Rendelkezésükre állok.” Megnevezed segédeidet. Az egyik szívesen leszek én. Aztán van egy katonatiszt ismerősöm is. Egy magas rangú - gondolkozott - hadnagy. Majd szólok.

- De úgyse tudják meg - erősködött Próféta. - Hogy tudnák meg?

- Igazán nem tudják meg? - kérdezte Vili, magát biztatva.

- Kolera - válaszolta Bélus, ami nála a föltétlen tagadás kifejezése volt. - Különben is itt a törösbót. Ezzel a legjobb. Próbáld elkapni.

Vili elkapta a törösbót tokját, s egy élesre fent, hegyes tör rebbent ki belőle.

- Ha üt - szólt Bélus -, akkor belémártod, a fehér májáig.

Vili vívóállásba helyezkedve, Próféta sétatálcájával szabályosan védekezett: hátrált, előredobant, támadott, s a gyógyszerészszegédet megfutamodásra kényszerítette a törösbótjával együtt. Bélus a sarokban néhány lapos vágást is kapott, mire jobbra-balra vagdalkozott, s oldalozó mozdulattal lesöpört az asztalról egy nagy árnikásüveget, mely pokoli csörömpöléssel összetört.

Felülről, a lakás ablakából, mely a gyakornoki szobára nézett, kiszólt egy vékonyka öregasszony:

- Béla, kérem - rimánkodott fátyolos hangon -, legyenek csöndben, ne csináljanak itt cirkuszt, ez végre is patika.

- Igenis, kezét csókolom.

- Ki ez? - kérdezte Vili.

- A mámi.

Így hívta a szegény gyógyszerészözvegyet, ki szerényen éldegélt fönn, s folyton túrt, szenvedett miatta. Bélus az ablak felé tekintett:

- Dögölj meg a legkedvesebb nevednapján.

- Meghallja - suttogott Vili.

- Süket, mint az ágyú.

Csöndesebben beszéltek: főzték a dolgot.

- Nem kell a törösbót - mondta Vili -, majd megcsinálom anélkül is.

- Úgy élj?

Vili kezét adott:

- Úgy éljek.

Próféta is kezét adott:

- Úgy éljek.

- Aztán - beszélt Bélus - majd elvezetlek benneteket a Valeszkához. Ajaj, gyerekek, a Valeszka. Olyan leány az, hogy... Előbb azonban intézzétek el az ügyet.

Sötétedett.

A patikába bejött egy düledt szemű, testes alak, bajusztalan, szakállatlan. Bélus bemutatta Vilinek:

- Bahó Attila, főszerkesztő.

Az *Ostor* főszerkesztője és kiadója bal kezét megvetően nyújtotta oda a társaságnak, leült az asztalhoz. Arcán a járomcsonttól az orrtőig hosszú forradás futott, melyet harcos pályáján szerezhetett. Nem lehetett rokonszenvesnek vagy bizalomgerjesztőnek nevezni. Erőszakos állat makacsul botja rézgombjára nyomogatta. Lenézte ezt az ifjabb, féldiák társaságot.

De azért érdeklődött a készülő esemény iránt.

- Előtte beszélhetek - szólt oda Bélus Vilinek, ki megilletődött, hogy szemben áll a legnagyobb nyilvánossággal. - Ati mindent tud. A sajtó mellettetek van. Támogat. Csak a fejét, urak, hogy meg ne sántuljon. Szerencse föl, urak, szerencse föl.

Bélus rájuk adta áldását, Bahó Attila is, a bal kezével. Vili és Próféta indult.

Féltek egymástól, Bélustól és Bahó Attilától, s azonnal lesbe álltak a gimnázium előtt.

Novák Antal, minthogy utóbb nem jól érezte magát otthon, késő estig a fizikai szertárban dolgozott.

Most is ott volt. Az év végi szokásos nagytakarítást végezte.

Gergely egyenként adogatta kezébe azokat a kényes, rendkívül érzékeny műszereket, melyeket úgy szeretett, mint az élőlényeket: lefújta róluk a port, tollseprővel tisztogatta, s maga rakta el az üveges szekrénybe. Ebben az évben már nem mutat be több kísérletet. Az iskolaszolga törölgetett.

Tíz után elküldte Gergelyt. A teremben csak az ő erélyes léptei kongtak. Megigazította a csengőelemeket, melyek zöldre rozsdásodott sárgaréz csapjaikkal az asztalon álltak, a márványcsészéből átöntötte a kénese a palackba, babrált a Winter-féle dörzsölő elektromos géppel, mely télen a nedves időjárás miatt elromlott. Végre sikerült kijavítani. A fésű, a lemezek már működtek, s amint megfordította az üvegkorongot, kipattant a villamos szikra, a papírfűrt fölborzolódott.

Lenn a várakozók már unták magukat.

Novák, hogy kikapcsolta az ellenállásokat, s a falra erősített órán ellenőrizte az ampereket, valamivel éjfél előtt elhagyta a fizikai szertárat, s villamos kézilámpájával világítva az utat, kiért az épületből.

Az utcára, újhold lévén, koromsötétség borult. Egy nyomorúságos petróleumlámpa pislákol, meg a „Zöldfa” kocsmá ablakai vöröslettek, mintha tűzvész volna mögöttük. Itt magyar legények mulattak, verve az asztalt, hogy nekik nem parancsol senki.

Alig ért a kocsmá közelébe, füttyszót hallott, hosszút, éleset, erre egy másik füttyszó felelt, távolabbról, valaki visszafütyült, de nem a szájával, hanem úgy, ahogy a külvárosi zsidók szoktak: két ujját fogai közé véve. Baljóslatúan sivalkodott a két füttyszó az éjszakában.

Most megállt, körülnézett. Két alakot látott, egy magasabbat s egy alacsonyabbat, kik - úgy tetszett - lassan követik, a járda túlsó oldalán utanasompolyognak. Visszamenjen a gimnáziumba, és csak aztán térjen haza, mikor már a terep egészen tiszta? Nem hitte, hogy egérutat talál. Aztán a két alak egyelőre eltűnt. Csak árnyak mozogtak a fák között, csak a sötétség hullámozott. Jobbnak látta sietni, előre, tovább.

A kocsmá után kis tér következett, melyen szivattyús kút volt, meg a vásárnak ponyvás sátrai, bódéi, melyeket lakattal zárnak be éjszakára.

Itt már határozott zajt hallott. Mint amikor a szél rohan, valaki lábával alig érintve a talajt, szaladt, szédületes iramban, úgyhogy csak a levegő áramlása árulta el. Novák egy mozdulatot tett, hogy szembenézzen az ismeretlennel, de ebben a pillanatban karjai már megmerevedtek a támadói kezében, mintha satuba szorították volna.

Hátulról, orvul estek neki ketten. Nem voltak azok lovagok.

Annyi ereje, lélekjelenléte még maradt, hogy lerázta magáról őket, s botjával hadonászva ellenük szegült. Dulakodott velük a homályban.

- Ki az? - kiáltott, félelem nélkül, emelt, határozott hangon.

Visszatorpantak, de nem válaszoltak.

- Mi az? - ordított durván. - Mit akarnak? Mit akartok? - és botját magasra tartotta.

Erre valami kemény, nagyon súlyos tárgy zuhant botjára, mely messzire repült a járdától, vagy négy méterre, a kociútra.

Úgy látszik, ez volt a jel. Miután védetlenül maradt, a két rémes alak dolgozni kezdett, sokkal buzgóbban, amint tervezték, mert erősebbnek vélték ellenfelüket, s attól tartottak, hogy majd ők húzzák a rövidebbet. Egymás után záporoztak az ütések. A kisebbik, ki a görcsös botot forgatta, a hátát, a bal lapockáját verte következetesen, a nagyobbik pedig a bikacsökkel a tarkóját s az oldalát.

- Gyávák - kiabált Novák -, gyávák.

A vad legények úgy munkálkodtak, mint a gyepmesterek. Ide-oda rúgták az áldozatot. Ekkor történt, hogy valamelyikük hirtelen megfordította őt, s Novák tágra nyitott szeme rájuk világított. Novák egy másodpercig látta a lidércnyomás sötét figuráit, kik ellen pusztá kezeivel próbált védekezni: az alacsonyabbikat, ki erre az alkalomra fekete sálát kötött nyakára, s a magasabbikat, kinek rövidre nyírt feje föl-fölbukkant a sötétben. Ezt fölismerte.

De a szemétől megijedtek. A cingárabbik, a rejtélyes alak különben is sokallta már a dolgot, s megadta neki a kegyelemütést: a görcsös bottal Novák Antal szép, boltozatos koponyájára sújtott, a kobakra, akkorát, amekkorát bírt, erre lehullott a szalmakalap, s utána maga az áldozat is összerogyott, egyetlen jajjal az aszfalton, a vásáros bódé mellé, azzal a megadó mozdulattal, mellyel az ártatlanul szenvedők hanyatlanak alá, kiknek tiszta a lelkiismeretük.

Itt feküdt a porban, a piszokban, anélkül hogy elvesztené öntudatát. Azt is hallotta még, hogy kereket oldanak. Előbb a nagyobbik kezdett szaladni veszettül a gimnázium felé, majd a kisebbik, rázva görcsös botját.

Otthagyták.

Percek múltak el.

- Gyávák - gondolta magában -, megfutamodtak. Micsoda erkölcsi bátorság. Banditák.

Lassan föltápáskodott. Porolta ruháit. Kalapját kereste, mely a bódé mellett hevert, s botját, melyet nehezen lelt meg a kociút közepén. A bódéhoz támaszkodott, lihegve.

Hajlandó lett volna még egyszer összemérni velük az erejét, megvívni az orvtámadókkal. Szinte szerette volna, ha visszajönnek.

De nem mutatkoztak sehol.

Fönn az égen csillagok hunyorogtak, a Kassziopeia, a Véga, az Aldebarán. Csak azok látták ezt, azok nézték, rettenetes-reménytelen távolságból, közönyösen.

XIX

Liszner Vili a patika éjjeli harangját rázta. Kerékpárján érkezett, melyet égő karbidlámpájával odatámasztott a falhoz. Aztán a lámpát elfújta.

Sokáig csöngetett.

Bélus ágya fölött gíngallózott a zsinórra járó harangocska.

A gyógyszerészsegéd édesdeden aludt, pörsenéses arcát fiatal karjára fektette.

Vili rugdalta az ajtót.

Bélus nehezen ébredt. Másik oldalára fordult, egy buja álom karjaiba, hogy késleltesse a fölkelést. A Ponciusát, a Pilátusát. Szedte az égből a szenteket, hogy egy kis morfiumért épp most háborgatják a nyavalyások.

Papucsában kicsoszogott a patikába, s ott a márványasztalon meggyújtotta az olajlámpát, melynek belét előbb körülörülgette. Zörögve húzta félre a haránt vasrudat, mely az összehajtható utcai faajtót elzárta.

- Nyisd ki már - kérlelte Vili.

- Á - szólt Bélus -, azt hittem, valami recept.

Az utca végéről egy alak futott még a patika felé.

Próféta iszonyú lépésekkel közeledett a házak alatt, föl-fölbukkanva, el-eltűnve. Azt megvárták.

Majd mindhárman a patikába mentek. Vili fél kézzel emelte be a kerékpárját.

Bélus becsukta az ajtót vasrúddal. A méregszekrényhez dőlt:

- No? - kérdezte egy fejmozdulattal.

A két barát hallgatott.

- Megtörtént?

- Meg - gyökintett Vili.

- Mikor?

- Most.

- Hisz ez nagyszerű - és ölelgette pajtásait. - Mivel?

- Ezzel ni - szólt Vili, s mutatta a kerékpár bikacsökjét, mellyel az országút veszett ebjeit szokta elriogatni.

- Meg ezzel - dicsekedett Próféta.

A görcsös bottal végigvágott a patika márványasztalán.

- Szóval elláttátok a baját? - ujjongott Bélus. - Nem vitte el szárazon.

- Nem - mordult Vili zordul -, mi ráhúztuk a vizes lepedőt.

- Hazament már?

- Mit tudom én - szólt Próféta. - Ott maradt a földön.

- Hát meghalt?

- Dehogy - dadogta Vili. - Te marha. Kutyaabaja. Én láttam, amint fölkászálódott.

Nevettek, de azért mindhárman elfehéredtek a halál gondolatára.

- Kerüljetek beljebb, urak - mondta Bélus, ki az olajlámpát fölemelve vendégeit befelé tessékelte, a gyakornokszobába, melyet a patikától üvegajtó választott el.

Ezt is bezárta kulccsal.

Biztonságban érezték magukat ebben a kis azilumban, melyet a lámpa piszkossárga fénnel szórt tele. Halkították szavukat, hogy föl ne ébresszék a mámit, ki fönn aludt.

Bélus csak most vette szemügyre a hősöket. Elnevette magát.

Próféta csiptetőjének egyik üvege tudniillik kettérepedt, s még furcsábbá tette bandzsál szemét. Úgy tetszett, hogy csiptetője is bandzsított.

- Hát ez mi?

- Lepottyant. Közben.

- Ne búsulj, tata. Veszek helyette kettőt.

- Igen. Mert támadott. Ő támadott. Nekünk kellett védekeznünk.

- Hallatlan - méltatlankodott Bélus, és amint szokott, a földre köpött, sercintve. - Piszok fráter.

- Az. Nem engedte magát. Pimaszkodott a botjával. Én kicsavartam, széttörtem. Szerbusz, bot. Vilit mellbe bokszoalta.

- Nem igaz - szólt Vili.

- Hát nem igaz. De aztán megkapta. Jól odasóztunk neki, mi? - és Vilire sandított.

- A fejére? - érdeklődött Bélus.

- Oda is. A Vili.

- Nem igaz - mondta Vili.

- Csak a fejét - kacagott a gyógyszerész -, csak a fejét.

- Én nem ütöttem a fejét - szólt Vili, Próféta felé fordulva -, azt te ütötted, pajtás. Én, pajtás, csak a hátát ütöttem.

- A hátát is, meg a fejét is.

- Nem igaz - tiltakozott Vili erélyesen.

Bélus közbelépett:

- Közös a dicsőség. Derék fiúk vagytok mind a ketten. Fő, hogy rendben van.

- Egy pillanat alatt elkészültünk - hadarta Próféta.

- Ti igazán nem kaptatok semmit?

- No. Úgyszólván semmit. Kalapja le a földre. Ő utána. Jajgatott.

- Jajgatott is?

- Mint a malac. Aztán sipirc.

- És rendőr?

- Ojjé. Sehol. Benn ivott a „Zöldfű”-ban. Haha, a Mihaszna András.
- Haha - hahotázott Bélus -, fényesen sikerült.
- Hallgassatok már - szólt Vili -, unom. Beszéljünk másról. Mondd, nincs itt egy kis víz?
- Minek?
- Meg szeretnék mosdani.
- Csak nem vagy véres?
- Nem. Piszkos. A kezem. Poros.

Mutatta a kezét, de az nem volt poros.

Mégis megmosta azon a kis gyógytári házimosdón, melyen az orvosságos üvegeket szokás öblögetni. Vékonyan szivárgott a rézcsapból a vízszugár, azzal locsolta arcát, majd hosszasan törölközött, a friss törölközővel, melyet Bélus nyújtott át.

Próféta is kedvet kapott a tisztálkodáshoz. Száját a csap alá tartva, megfordított fejjel ivott, később a vizet szűk és izzadt homlokára, mereven fölfelé fésült hajára csorgatta.

Bélus követte példájukat.

Olyan füledt volt ebben a kis, zárt szobában, mint a gőzfürdő szárazgőz-kamrájában.

- Az ember egészen fölüdül - szólt Próféta, ki az asztalon lévő gyógyszeresűrő papírtölcséreket szemlélte, s az üveg dugókat, kenőcsöket, melyekben kanalak álltak.

Unta magát.

- Adj valamit inni - mondta a gyógyszerészsegédnek.

Vili az egyik polcra leölelt egy hasas üveget.

- Igyuk meg ezt - indítványozta.

- Mi ez? - kérdezte Próféta.

- Pióca - szólt félvállról Bélus, ki a szekrényből előkotorászott három pálinkáspoharat, s az asztalra tette.

Az üveg vizében hosszú, fekete piócák fickándoztak.

- Ittál már piócát? - tréfált Vili Prófétával.

- Harap - állapította meg Próféta. - Én félek tőle. Az embernek kiszívja a vérét.

- Ha a szívemre tennék egyet? - szólt Vili a gyógyszerészsegédhez.

- Semmi bajod se lenne. Odatehetsz tízet is. Orvosok rendelik. Gutaütés ellen.

Bélus egy zöld vizespalackot tartott kezében. Megtöltötte a pálinkáspoharakat, csordultig, valami fehér folyadékkal.

Próféta, a nagyivó, élt a gyanúpörrel:

- Csak nem víz?

- Ez valami - mondta Bélus. - Kóstoljátok meg, urak. Hazai. Egészségekre, urak.

Koccintottak.

- Barack - szólt Próféta, szakértően.

- Barack - ismételte Bélus. - Az. Barack. Kisüstön főtt. Jó.
- Erős.
- Azt a... - sziszegett Vili, torkát köszörülve -, mint a méreg.

Bélus öntött:

- Ebből ma beköpünk néhány kupicával.
- Az apját meg az anyját - szitkozódott Vili. - Könnyezek.
- Akkor még eggyel, fiam. Három a magyar. Isten éltesen benneteket.
- Ezt a poharat - elméskedett Próféta - az öreg egészségére. A Kobak egészségére.
- Azt már nem - pattant föl Bélus. - Akkor inkább kiöntöm ide a moslékba. A Butykos csak dögölgjön meg szépen.
- Hát akkor éljen a sinus alfa meg a cosinus alfa.
- Éljen.
- Meg az x mínusz y, vagy mi a fene.
- Éljen, éljen.
- Meg - tette hozzá Vili búsan - a rezgőmozgás.
- Éljen, éljen, éljen.

Vedeltek, mint a gödények, gyorsan, habzsolva az italt. A szesz páraiban összemelegedtek, s becsülettel végzett munkájuk eredményét élvezve elővették a részleteket, maguk elé teregették a verés minden jelentéktelennek tetsző, de izgalmas mozzanatát. Milyen hosszú volt a várás. Már azt hitték, hogy ki se jön, s hiába ácsorogtak ott, mint annyiszor. Végül mégiscsak lekocogott az öreg.

- Óriási volt, barátom - hazudott Próféta -, a hamis foga is kiesett.
- Ne mondd - csodálkozott Bélus.
- De igen. Láttam a földön valami fehéret. Csak az lehetett. A hamis foga.
- Amivel megharapta a diákokat - dörmögött Bélus.

Bélus fölkel:

- Én csak annyit mondok, fiúk - szólt egész hangosan -, hogy a tanarak mind szamarak.

Ezen a szójátékon, melyet már többször élveztek, úgy kacagtak, hogy az átlátszó pálinka ki-fröccsent fogaik közül, mint a szódáspalack vízoszlopa, ha fogantyúját hirtelen megnyomják. Fi, fi. Egymás arcába prüszkölték a pálinkát.

- Te - ingerkedett Bélus Prófétával -, nem sajnálod egy kicsit?

Próféta dühbe gurult.

- Sajnálja a Kozarek.

- De mégis...

- Ezt a gyilkost? - és kezében a kupicával beszélt. - Mert az. Gyilkos. Az *Ostor* is kiírta róla. Minden harmadik évben főbelövi magát miatta egy diák.

- Az emberiség szégyene - jelentette ki Bélus.

- Közönséges gyilkos gonosztevő, fegyházba kellene csukni. Azt hallom, hogy fiatal korában sikkasztott is. Örülhet, hogy így szabadul a büntetéstől. Hóhér.

Próféta ebben a percben rettenetes volt. Színtelen faarca lángba borult, verekedni akart még tovább. Úgy kellett lefogni.

Miután vagy egy óráig ittak, Bélus így szólt:

- Hozok nektek valamit.

Utazókосarából kiemelt egy vörös zsebkendőbe bugyolált holmit.

- Ez is hazai - mondta. - Nesztek.

Véres hurka volt.

Megéheztek. Nekiestek lapos bicskáikkal, melyekkel egyébként körmüket tisztogatták, szeletelték a kövér, zsíros húst. Fekete rozskenyeret ropogtattak hozzá.

- Milyen?

- Isteni.

- Micsoda szaga van, te.

Csámcsogtak, inni kellett rá. Bélus egymás után lehelte föl a cigarettákat. Vili is cigarettázott. Alig lehetett látni a forró odúban.

Bélus kedves nótáját énekelte, melyet a többiek utánadünyögtek:

*Minden diák tartson három szeretőt,
Vagy ha nem is hármat, legalább kettőt.
Tanáré az asszony,
Diáké kisasszony,
Hát a pedellus?
Annak ide semmi köze, neki tehát - kuss!*

Vili már nem nyúlt a poharához. Ő, ki legkevesebbet ivott közülük, hamar betelt, mert soha életében nem élt szesszel, nem cigarettázott. Elnehezülve, de nem részegen ült egy széken, lovagolvást, az üvegajtó felé fordulva, mely a sötét patikára nyílt.

Amikor ezt a dalt Bélus és Próféta újra kezdte, Vili fölemelte fejét:

- Csitt - mondta -, csitt - és mutatóját szája elé tette, jelentősen.

Az ének hirtelen elhalt.

- Mi baj?

- Itt járnak.

- Hol?

- A patikában.

- Az lehetetlen - hebegte Bélus -, senki sincs ott. Én bezártam.

- De igen. Hallottam - lihegte Vili. - Hallottam. Itt valaki jár.

Hallgatóztak.

Bélus és Próféta majdnem kijózanodott. Halottfehéren meredtek egymásra.

Vili is elsápadt. Fekete, lesült bőre megfakult. A négerek halványodnak el így.

- Bolondság - szólt Próféta.
- Nézzétek meg - indítványozta Bélus, ki nem mert moccanni.
- Hallottam - dadogta Vili. - Az üvegajtón.
- Kicsoda?
- Nem tudom. Valaki.
- De ki? - kérdezte egyszerre Bélus és Próféta.

A gyakornokszobában a gyógytári házimosdó csapja pintyegett. A csöppek nagy időközben azt mondták: pinty, pinty. Bélus elzárta a csapot.

- Részeg vagy, tatám - szólt a csöndben. - Tökrészeg vagy.

De a hideg borzongott át háta gerincén, s keze feje lúdbőrös lett, úgyhogy a szőrök rajta élükre szöktek.

Próféta magasra emelte az olajlámpát, bevilágított a patikába.

Nem volt ott senki. Fadobozok, orvosságos palackok békésen álltak őrt a polcokon.

De azért mikor Vili remegő kézzel kinyitotta a gyakornokszoba üvegajtóját, két társa előreengedte őt a biztonság okáért, csak aztán ment utána, hogy a lámpával világítson.

A lámpa nyugtató fénye elöntötte a patikát. Bélus és Próféta biztatgatta:

- No látod, gyerünk vissza.

Már vissza is akartak térni poharaikhoz, Vili azonban csak állt, a méregszekrény felé sandítva, bizalmatlanul. Lekuporodott, fölegyenesedett, keresett valamit. Most az utcai ajtóra nézett.

- Itt járnak - suttogott. - Hallom.

- De kicsoda?

Bélus és Próféta is suttogott, mint bejövet.

- Keresnek - remegett Vili.

- Kit?

- Engem. A rendőrség. A detektívek.

- Miért?

- Följelentett.

- Mi jut eszedbe.

- De igen. Hallod?

- Én nem hallok semmit - mondta Próféta.

- Én se - mondta Bélus.

Csakugyan, csöndes volt az utca.

Bélus, hogy ne tartsák gyávának, és kockázat nélkül hősködhessék, félrevonta a vasrudat, kinyitotta az ajtót.

Vili elsőnek lépett ki. Utána Próféta. Végül Bélus.

Lélek se járt ott. Mélységes éjszaka pihegett, az égen lobbadoztak a nagy, nyári csillagok, szikrázva, rakétázva.

Amikor visszamentek a gyakornokszobába, Bélus és Próféta pogányul elkacagta magát. Próféta még gúnyolta is Vilit:

- Anyámasszony katonája.

Vili nem bánta.

- Rosszul vagy? - faggatták.

- Fáj a fejem.

- Akarsz antipirint? Antipirint faenacetinnel? Az nagyon jó. Várj, hozok neked valami mást. Múltkor én is cefetül berúgtam, bevettem egy grammal, és rögvést kijózanodtam. Addig feküdj le, tégy a fejedre hideg borogatást.

- Majd a Bélus kikúrál - mondta Próféta rekedten -, majd a Bélus, a Bélus.

Vili levetette kabátját.

A tornaing volt rajta, a kék-fehér csikos tornaing, mely csupaszon hagyta izmos karját. Próféta vízbe mártotta a törülközőt, átkötötte Vili fejét, úgy hogy a csomó épp homlokára bogozódott. Aztán lefektette a gyógyszerészsegéd ágyára.

Bélus patikai üveggel jött vissza.

- Mi az? - kérdezte Vili riadtan.

- Koffein. Ne félj.

- Nem mérreg?

- Dehogy.

- Te mérregkeverő - fenyegette Próféta.

- Egész bátran végy belőle egy grammot.

Mérés nélkül adott belőle, a patikai kanállal, megitatott vele egy pohár vizet.

- Most maradj nyugodtan.

Vili vízszintesen feküdt, a mennyezetre bámulva.

Bélus Prófétával kicsit iddoggált.

- Még egy kupicával. Szervusz.

Nem törődtek a beteggel. Bélus elázott, büfögött, érthetetlen szavakat mormogott:

- A Kobak. No, ez bekapta a legyet. A Butykos. Ellazsnakolták. A Valeszka, jaj, a Valeszka. Vörös a haja, gyerekek. Fehér a bőre. A Valeszka, a Valeszka.

Próféta, ki még nem volt ennyire részeg, félóra múlva odaszólt Vilihez:

- Jobban vagy?

- Uhu.

- Akkor gyerünk haza.

Vili lábára állt. Megint fél kezével vitte ki kerékpárját. A görcsös botot Prófétára bízta, ki gyalogszerrel sietett el.

Ő pedig kerékpáron, melynek nem gyújtotta meg lámpáját, mint a szélvész vágatott a néptelen utcákon, s egy perc alatt hazaért.

XX

Aki ebben az időben Novák Antal kertjéből figyeli dolgozószobája ablakait, csak ezt látja: a fény folyton kigyullad, elalszik. Minden öt percben váltakozva vagy világosság, vagy sötétség ömlött el a szobában, arról tanúskodva, hogy ott benn egy álmatlan ember vergődik, szeretne aludni, de nem bír.

Novák Antal alig egy negyedórával később érkezett haza, mint ahogy tervezte, mégpedig saját lábán. Csak feje zúgott kissé, hátul, nyilván az utolsó ütéstől, de ez nem akadályozta a járásban. Uralkodott magán.

Bezárta az ajtót, mint máskor. Az ablak nyitva maradt.

De a kert semmi hűsítést se küldött. Olyan illatot árasztott, mint egy piperebolt, hol parfümöt, szagos szappant árulnak. Kezdődött a kánikula. A nap láza éjfél után se hűlt le. Pállott és forró volt az éjszaka, oly kevésbé üdítő, akár az a pohár víz, mely az asztalán meggyöngyösödött.

Ebből ivott egy kortyot. Majd a mosdótálból kiöntötte a szappanyos vizet a vödörbe. Sokáig motozott.

Pepike a szomszéd szobában fölébredt a zajra a díványon, s párnájára könyökölt. Átszólt hozzá:

- Te vagy az, Tóni?

Zárt ajtón át beszélgettek.

- Én - mondta Novák tompa hangon, mert azóta először szólalt meg.

És megborzongott ettől az ismert, rövid szótól: én.

- Nem is vacsorázol?

- Nem.

- A verandára odakészítettem a vacsorádat. Hideg marhanyelv. Olyan jó. Mért nem eszel?

- Nem vagyok éhes.

- Egyél, Tóni. Olyan finom az a marhanyelv. Kár érte.

A leány nem merte tovább unszolni, igénytelensége tudatában elhallgatott. Figyelte a neszeket, melyek az ajtón kiszűrődtek. Csobogás, vízlocogás hallatszott, folytonos törülközés.

Novák a szekrény tetején kereste a kefét, hogy ruháját megtisztogassa. Kefélt, kefélt. Újra a mosdóhoz lépett, kivette két elülső műfogát, a kaucsukínnyel, s azt, mint minden este, betette egy kék pohárkába. A vízben szomorúan ázott a foga.

Le kellett volna már feküdnie. Ő azonban tovább sertepertélt.

Pepike, minthogy unokaöccse egyébkor pár perc alatt ágyba tért, a szokatlan, izgatott jövőmenésből megértette, hogy itt valami rendkívüli történt, s bár nem tudta, hogy micsoda, szíve összeszorult, és ösztönével közvetlenül megsejditette a rettenetes valóságot.

A tanár leroskadott egy székre. Ugyanaz az undor fogta el az emberi elvetemültségen, mint akkor délután, mikor itt kibontotta a faládikát, melyet ajándéku kapott, ugyanaz az émelygés fojtogatta. Micsoda háládatlanság és gonoszság. Most ehhez hozzájárult a harag, a kétségbe-

esés, mely minden megértés, bocsánat nélkül gyors és példás megtorlást követelt a rajta esett igazságtalanságért. Keze ökölbe szorult.

Milyen hirtelenül jött az egész. Szinte valószínűtlen. Isten verése után ez, a másik. Hilda elment, és most itt állok a szobában. Hol az összefüggés, a kapcsolat? Ilyen az élet? Nem, ez nem is élet, csak a regények ilyenek, mikor az író egymásra torlaszolja az eseményeket, s nem indokolja meg kellően.

Ökle kinyílt és tenyérre változott.

Egyelőre próbált vetkőzni. Lerántotta kabátja jobb szárát, de amint a balt vetni készült, oly fájdalmat érzett, hogy fölszisszent. A kabátot visszahúzta. Inkább cipőjét rúgta le. Harisnyában botorkált, hogy az alvót ne zavarja.

Egyszerre fájt mindene, mint a lázas betegnek. Eddig semmije se fájt.

A sajgás a háta bal felső részén, különösen a lapocka és tarkó táján percről percre erősödött, határozottabb jelleget öltött. Bizsergett, égetett a seb, a bőr feszült, mintha kétoldaltól tépnék, s egyenesen szét akarnák repeszteni. Ez a gyötrelem arra bírta, hogy legyőzze a vetkőzéssel járó fájdalmat. Kabátját óvatosan lelökte a földre, ingéből kibújt, meztelen törzzsel állt a tükör előtt.

De a sebet nem láthatta, csak a szélét, egy pirosas sávot a hátán meg egy rózsaszín horzsolást a balkarján, mely, a fölhámtól megfosztva, kissé vérzett. Ezt kiszívta szájával, mint a kígyómarást. Hátára vízbe mártott törülközőt borított.

Lassanként levetkőzött. Ágyában ült, anélkül hogy eloltaná a villanyt.

Itt a sérült emberek makacsságával mozgatta azt, ami legjobban fájt, a bal karját, mindaddig, míg meg nem győződött, hogy helyesebb nem mozgatnia. A párnához nem dőlhetett, mert akkor minden parázssá vált.

Mégis sikerült találnia egy helyzetet, mely viszonylag kényelmesnek volt mondható: bal karját maga felé hajlította negyvenöt foknyi szögben, s jobb karjára támaszkodott, ügyelve arra, hogy ne érintkezzék az ágyneművel, hogy folyton üljön, a párnától lehetőleg távol. Eloltotta a lámpát. A sötétség kissé hűtötte.

Így elmélkedett:

- Hát igen. Jelenteni fogom az igazgatónak, mindjárt holnap reggel, mert ezzel tartozom magamnak. Az majd jegyzőkönyvet vesz, fölterjeszti a főigazgatónak, esetleg a minisztériumnak, a magas minisztériumnak, mely elrendeli a vizsgálatot. De a fegyelmi szabályok, bármily szigorúak is, vajmi keveset érnek, mikor egy tanulóifjú megválnak a tanintézettől. Itt másról van szó. A rendőrséggel kellene összeköttetésbe lépni, egy orvossal, egy ügyvéddel, s a büntetőtörvénykönyv paragrafusainak érvényt szerezni. Kétséges azonban, hogy el lehet-e csípni a tetteseket. Eh, eső után köpönyeg. Ott künn a fegyelmi szabályok mások, keményebbek, kegyetlenebbek.

A borogatás, mely eleinte enyhítette szenvedését, átmelegedett, tüzelt a hátán. Ledobta a padlóra. Fölkelt az ágyból, meggyújtotta a villanyt. Amint a fény cikázata végigreszketett a szobán, úgy tetszett, hogy így jobb. Legalább látott. Régi, meghitt bútorai vették körül. Kotorászott a mosdón lévő tárgyak között, és meglelt egy rizsporos dobozt, melyet Hilda hagyott itt. A rizsporral megszórta lapockáját. Visszaült az ágyba. Belső forróságot érzett, halántéka lüktetett, szemgolyói megfájdultak. Hóna alá dugta a lázmérőt. Közben pedig komolyan töprengett, kik lehetnek a tettesek, mintha egy egyenletet kellene megoldania, több ismeretlennel:

- Ki volt a másik? Az az alacsonyabb, ki azt a fekete sálát viselte, s először ütött. A magasabbat, azt láttam. De az az idegen, érthetetlen, miképp került oda. Nem emlékszem, hogy találkoztam volna vele. Valami fénylett az arcán, nem tudom mi, valami rettenetes, nem is emberhez hasonlított.

Amíg így gondolkozott, pillája leragadt az álomtól, feje előrehanyatlott, elbóbiskolt. A gondolat szálai pedig az álomban tovább szövődtek. Ismét ott ténfergett az utcán, a „Zöldfa” vörös ablakai körül, elhagyta a kocsmát, a szivattyús kút mellé ért, a vásárosok ponyvás sátraihoz, bódéihoz, s akkor feltűntek az alakok. Az alacsonyabb, kit nem ismert, görcsös botját ráemelte. Novák kiabált, mint akkor:

- Gyávák, gyávák.

Fölébredt. Hóna alól kihullt a lázmérő. Meg se nézte.

A szúnyogok a fénytől becsalogatva ellepték a szobát, füle körül zümmögtek, döngicséltek. Sűrű volt tőlük a levegő. Egy-egy odaszállt az arcára, s éles kis tűjét, melyet szájában vitt, beledöfte húsába. Novák füstölt, hogy elriogassa a szúnyogokat.

Tépelődött:

- Vajon én vagyok-e a hibás? Lehet. Talán nem lett volna szabad azon az utolsó órán annyira elragadtatnom magam. Itt kezdődött. Emlékezem, azt mondtam, bikfic és azt, hogy melák. Két szó, mely, mihelyt kiszaladt a számon, csodálkozással töltött el s utálattal, mert életemben sohase használtam. Valamikor gyermekkoromban hallottam. Miért is mondtam? Furcsa. Ezért volt az egész. E két buta szó miatt. De tehetek-e róla? Nevelés. Leibnitz, Leibnitz. „Bízzatok rám a gyermekek nevelését, s megváltoztatom a világot.” Nagyralátó, dőre frázis. Ő ezt hitte, akárcsak azt, hogy ez a világ a legjobb minden képzelhető világok között. Nem neki van igaza, hanem annak a másiknak, ki valahol azt írta, hogy a pedagógus hamarabb téved, mint a gyermek. „Aki a lámpát viszi elől, gyorsabban megbotlik, mint aki követi.” Igen. Bizonyára tévedtem én is.

Egy kis csöndre vágyakozott. De künn a kert tele volt apró zajokkal, melyek nyugtalanul dobogó egyvelegbe fogtak. Láthatatlan bogarak kaparászása hallatszott. Később jöttek a macskák. Háztetőkön kergetőztek, hosszan, bársonyosan miákoltak, s nyávogásuk végül oly megható nyöszörgéssé vált, mint a csecsemők sírása. Aztán a kakasok is kukorékolnak, noha még homály borult a földre, férfiasan, kackiásan jelentették a közelgő hajnalt szerelmes tyúkjaiknak. Hímek, nőtények keresték egymást. A termékenység sustorgott a kohójában.

Novák csörömpölve csukta be az ablakot.

A díványon, a túlsó szobában, megszólalt az előbbi hang, melynek színén érzett, hogy a beszélő közben sem aludt, folyton vigyázott arra, ami a szobában történt:

- Tóni.

- Mi az, lelkem?

- Nem alszol?

- Nem.

- Miért nem alszol?

- Meleg van. Meg aztán ezek a szúnyogok. Folyton csípnek.

- Holnap majd lehozom a padlásról a szúnyoghálót. Már tegnap akartam. De, számár eszem, mindig elfelejtem.

- Jó, lelkem, csak aludj.

Novákot az órák zavarták. A ház minden óráját hallotta, külön-külön és együtt. Versenyt futottak az ingaórák az ütőórákkal, a keltőórák a zsebórákkal, néha utolérve, néha elhagyva egymást. Parányi részecskékre szeletelték a nagy időt, melyből egyetlen részecske éppoly elviselhetetlennek tetszett, mint az egész. Félrebeszéltek, az álmatlan éjszaka zavarában, percegtek, akár a koporsóban őrlő szű. Novák egy székre kapaszkodott, megállította az ingaórát.

Az éber hang vallatta:

- Mit csinálsz, Tóni?

- Igazítom az órát.

Már virradt. Hamuszín derengés nézett be az ablakon. A józan világítás közelebb hozta a külső világhoz, mellyel szemben felelősséggel tartozott, s most már csak azzal foglalkozott, mi a legközelebbi teendő.

- Hallgatni, hallgatni. Fő, hogy ne tudják meg, hogy titok maradjon, teljes titok. Ha nem beszélnek róla, akkor nem is történt meg. Amiről nem veszünk tudomást, az nincs is. De ha fecsegnek azok a gonosztevők, s a város pletykálni kezd? Akkor tagadni, tagadni. Talán megkérem majd barátaimat, hogy cáfolják a nevetséges híreszteléseket. Ez már kényesebb lesz, nehezebb. Ah, milyen ostoba és gyalázatos az egész.

Az undor borzongatta, jobban, mint a láz.

Novák, ki meztelenül ült az ágyban, bal karját kiegyenesítve magára kapta hálóingét. Az ajtót kinyitotta.

Pepike kávéval, kaláccsal lépett be, de elhozta a hideg marhanyelvet is, melyet annyira dicsért.

Szeme ki volt sírva.

- Te nem aludtál semmit - mondta elcsukló hangon.

- De valamit aludtam.

- Mi bajod van? Téged valami bánt.

- Semmi, lelkem, semmi.

- Hisz látom rajtad. Téged valami bánt.

Pepike, miután nem kapott választ, így vigasztalta:

- Nézd, Tóni, föl se vedd. Az ember föl se veszi az ilyent. Föl se vedd az egészet.

És kisietett, sután, mert nem bírta volna tovább.

Novák ment az iskolába: órája volt.

XXI

Vakáció alatt minden évben el szokott utazni, vagy Pöstyénbe, hol kezdődő köszvényét kezelte, vagy külföldi tanulmányútra.

Az idén a történetek után se tett le arról a szándékáról, hogy Velencébe megy. Pepikének megígérte, hogy magával viszi. Jegyeit, melyeket az olasz vasúttól százszázalékos kedvezménnyel kapott valami nemzeti ünnepre, készen tartotta államvasúti arcképes igazolványában, s többször mutogatta Pepikének. Unokánénje, így tervezte, majd a Hilda nevére kiállított jeggyel fog utazni.

Pepike még sohase járt az ország határán túl. A néma, de nem kellemetlen együttlétek alatt érdeklődött unokaöccsétől, milyen az a város, hol a házak cölöpépítményeken nyugszanak, az utcákon is tenger van, s nagy figyelemmel hallgatta szeretettel teljes előadását. Eddig csak képeken látta Velencét, meg egy kancsón, mely az üvegszekrényben van, de elképzelni sem ezek alapján, sem unokaöccse magyarázata után nem tudta.

- Furcsa - csodálkozott Pepike -, és nem lesz vizes a szoknyám?

- Nem hát - mosolygott Novák -, a gondolasok mindenüvé elszállítanak. Majd meglátod.

Ábris igazgató kérdezgette tőle:

- No, mikor utazol a taliánok közé?

- Július közepén.

- Tudtommal te előbb akartál, mindjárt az osztályvizsgák után.

- Igen, de inkább megvárom a tanévzáró ünnepélyt is. Több dolgom akadt itt. Azt előbb el kell végeznem.

Novák sokat üldögélt az igazgatói irodában, bal karját maga felé hajlítva, az asztalra könyökölve, kezére támasztva a fejét. Ha azonban fejét elmozdította, karja megmaradt az előbbi merev helyzetben. Lehetőleg nem mozgott. Minden helyváltozás fájdalommal járt. Nyakát se forgatta, csak szemeivel követte az embereket.

Az igazgatóval többször hosszabb, általános beszélgetést kezdett az intézet fegyelmi állapotáról, s várta az alkalmas pillanatot, hogy előhozakodjék saját ügyével. Ezt mindig meggondolta. Az igazgató, úgy látta, nem tud semmit.

Szerencsére a hír nem terjedt el oly mértékben, mint ahogy sejtette. Maguk a hősök, kik megriadtak sikerüktől, babérjukon pihentek, nemigen dicsekedtek vele. Csak az érettek, valamint a felsőbb osztályos növendékek közt mozgott a pletyka, hogy az öreget bizony „jól elagyabugyálták”, ami egyesekben ámulatot, másokban kárörömet keltett. Hilda szökését is meglepően kevesen tudták, a tanári kar tagjai közül csak Nyerge Lázár, ki saját érdekében megőrizte a titkot. Flóri néni hallgatott. A kíváncsiak beérték azzal a magyarázattal, hogy Selmebányán nyaral, Novák Antal testvérbátyjánál.

A seb változatlanul fájt. Novák különösen a harmadik-negyedik napon szenvedett. Ekkor a lapockán érezhető nyomás vad lüktetéssé alakult, a láz magasra szökött, a hetedik napon pedig viszketni kezdett az egész törzs. Már a járás is nehezebbre esett.

Ő ebben az időben többet jött-ment a városban, mint annak előtte. Feltűnt itt-ott, csak azért is, hogy eloszlassa a gyanút, s útját szegje a megveretéséről szóló esetleges szóbeszédnek. Ellenőrizte az embereket. Arcokról, taglejtésekről, hangsúlyokról következtetett, hogy tudják-e.

Pepike figyelmeztette:

- Mért jársz egyedül? Kísértesd magad Gergellyel. Nem jó egyedül járni.

- Hagyj engem - felelt Novák bosszúsan.

Néha az emberek éppúgy köszöntek neki, mint máskor. Néha azonban furcsa dolgok történtek.

Megálltak, hosszasan nézték, utánatekintettek, miután pedig eltávozott, hirtelen beszélni kezdtek, mintha az ő történetét tárgyalnák egymás között.

Egy volt tanítványa, Bimbó Gábor, árvaszéki ülnök a városnál, megállította. Máskor ezt nem tette. Nem merte volna.

Gúnyt érzett ki minden szavából. A szájalom vagy a részvét jogán fölényesen, majdnem szemtelenül szólt hozzá:

- Jó napot, tanár úr. Hogy van? Hogy van?

- Hát csak megvagyok, kérem.

Tud ez mindent? Vagy csak ő képzelődik? Novák rövidre fogta a beszéd fonalát, igyekezett szabadulni tőle.

Alig rázta le nyakáról, jött a másik. Kertész János, a Kertész apja, kinek fia most érettségizett le.

- Tanár úr, tanár úr. De megsoványodott. Mi baja?

- Semmi, kérem.

- Meg sem ismertem az első pillanatban. Nagyon rossz színben méltóztatik lenni - mondta Kertész János, ki Novák láztól ködös, mélységes szenvedést tükröző szemébe nézett.

- Lehet - válaszolta -, talán elfáradtam a munkától.

- A munka, a munka - bólongatott Kertész János -, abból ki tetszett venni a részét. De most itt a vakáció. Kisült már a meleg cipó - és nevetett.

Novákot sértette a nevetés, szentül hitte, hogy ez az ártatlan ember ugratja. Minden megjegyzés célzás volt, minden szófoszlány, melyet kihallott a körötte sétálók tömegéből, őrá vonatkozott. A szembejövők rosszul leplezett mosolyt haraptak el fogaik között, azok pedig, kik mögötte settengtek, a hátát nézték, csak a hátát, a bal lapockáján a fájó pontot, melyet pimasz tekintetükkel, mint valami kutatótüvel, átszúrtak, s látták a sebet ruhán-ingen keresztül is. Menekült az utcáról.

Ebéd végén, mikor a sajtot ették, így szólt Pepikéhez:

- Honnan való ez a sajt?

- Lisznertől.

- Ne vegyetek többet nála - mondta határozottan.

- Mért? Talán nem jó?

- De. Csakhogy nagyon messze van innen. Marinak úgyis sokat kell talpalnia. Öreg szegény. Vegyetek inkább a Kereszttestől. Az itt van a közelben.

- Jó - válaszolta Pepike -, ahogy akarod, Tóni.

Ettől kezdve Keresztes fűszeres boltjában vásároltak.

Otthon mégis jobb volt, egyedül, egészen egyedül, távol az emberektől, kiket ezután került is. Megtartotta azt a kevés óráját, melyet a nyolcadikkal csonkult gimnáziumban vállalt, egyes osztályok már le is vizsgáztak, nem sokat kellett bejárnia. Beletemetkezett a magányba.

Terveit elvetette. Sem az igazgató, sem az orvos, sem az ügyvéd, sem a törvény nem hozhatott megoldást. Becsülete megvédelmezésére, melyhez annyira ragaszkodott, nem találván módot, beérte azzal, hogy önérzete tiszta, és az emberekkel nem törődött.

Ebben az időben különös megfigyelést tett.

Nem bírta többé lebilincselni a matematika és fizika, melyen mindig szenvedélyes érdeklődéssel csüngött. Ez a tudomány, bármennyire is rokonságot tart az örök kérdésekkel, csak zárt, mesterséges világnak látszott, melyből jobb kiszabadulni. Mint legtöbb ember, ki válságos helyzetbe jut, magasabbról, új szemszögből akarta szemlélni eddigi életét, melyet a kötelesség taposómalmában töltött el. Este kitétette a kerti széket a veranda elé, órákig bámulta az égboltot, melyen a nyári hullócsillagok hosszú fénypázmákat vontak. Nappal filozófusokat, szépírókat vett elő. Arany János *Őszikék*-jeit olvasta nagy gyönyörűséggel és csodálkozással. De később ez is fárasztotta, figyelmét nem tudta központosítani arra, amit olvasott, s megindulva a ritmus robogó szekerén, csak saját gondjai-gondolatai zakatoltak tovább.

Liszner Vilmost látta maga előtt, fényben és sötétben, élesen.

Nem is képszerűen, hanem domborműszerűen, mint egy szobrot, úgy, hogyha hozzáér, meg is tudja tapintani.

Eleinte el akarta üzni a jelenést. Aztán nem tiltakozott ellene. Elfogadta, amint jött, eléje állt, hogy szemébe nézzen. Minden idejét annak szentelte, hogy végezzen vele. Nem értette. Meg akarta érteni. Tudta, hogy a legnagyobb fájdalmak a meg nem értésből származnak, csak attól szenvedünk, amit magunk se tudunk felfogni vagy elképzelni. A megértésből enyhületet remélt.

Szét próbálta szedni tetteinek rugóit, melyekből a merénylet szörnyűsége összeállítódott. Vajon miért cselekedett így? Nem ismerte soha ennyire sötétlelkűnek, pedig napról napra látta, beszélt vele. Föltehető-e, hogy egy lényben ennyire elhatalmasodjék a fattyúhajtás, úgyhogy az egész ember nem is egyéb, mint egyetlen rút csomó, förtelmes kinövés? A kertészeti másra tanította. Szüleitől örökölte volna ezt a kóros elmét? Édesapja derék, becsületes, egyenes ember, édesanyja jókedélyű, igénytelen nő.

Vajha lett volna egy fotográfiája Liszner Vilmosról, hogy színről színre láthassa, s összehasonlítsa azzal a képpel, mely lelkében él. Fényképe nem volt. Magát a fiút se látta azóta. Homloka alacsony, de nem erőszakos, füle nagy, szétálló, de perem szegi be, nem mint a gonosztevő típusokét, szeme sem alattomos. Nem is terhelt. Egy szokása volt, melyet meg is rőtt több ízben, az, hogy míg pirongatta, vállát vonogatta. Ezt sokan teszik, nyilván semmit se jelent. Zaj nélkül suhant ide-oda. Nem alamuszíság ez sem. Különben szót fogadott azonnal, semmit se kellett kétszer mondania. A kamaszkodás idején, a válságos időszakban, úgy emlékezett, semmi vásottsággal se tette magát hírhedtté. Bal kezén egy kék, tetovált háromszöget látott. Kár azonban mindennek túlzott fontosságot tulajdonítani.

Előéletét is tanulmányozta, egészen az aprólékosságig. Levette a polcról az év végi értesítőket, melyek könyvtárában álltak bekötve. Ezekből akarta megrajzolni jellemének lázgörbéjét. Majd íróasztala fiókjából előszedegette tanári zsebkönyveit, hogy az évközi tanulmányi előmeneteléből, sőt az egyes feleleteire adott érdemjegyekből állapítsa meg, hogy nem terheli-e lelkiismeretét valami mulasztás. Tagadhatatlan, Liszner nem volt ragyogó diák. Mindig elégséges és elégtelen közt ingadozott, de tőle alig kapott szekundát, az év végén egyetlenegyszer sem, a másodikban és ötödikben jót is, a mennyiségtanból. Szó sincs arról, hogy üldözte, vagy viselkedése csak az üldözés látszatát is fölgerjesztette volna benne. Nem bánt vele sem embertelenül, sem igaztalanul. Hibázhatott és tévedhetett, de az osztályvizsgán tanúsított elnézése, aztán az érettségin való magatartása fölmentette minden súlyosabb önvád alól.

Pepike minden reggel a közeli templomba ment, gyónni és áldozni. Novák egy reggel a fájós hátával fölbotorkált a padlásra. A padláson megőrizte a régi dolgozatfüzeteket, melyeket a diáknemzedékek írtak. Itt, a fojtó porban, pókhálótól cirmosan kikereste a sok ezer gyakorlat közül Vili füzetét, ezeket levitte a lakásba.

Maga elé teregette mind. Vizsgálta írását. Írása ormóttan volt és bájtalan, dolgozata azonban nem nagyon rossz. Alig akadt köztük elégtelen, s volt egy jeles is, hatodikos korából. Semmi döntő nyomra nem jutott. Ismét elfogta a csodálkozás: miképp lehetséges, hogy annyi tanulóifjat nevelt föl minden baj nélkül, míg végre ezzel az eggyel egyszerre és váratlanul robbanás történt? Az ember veszedelmes portéka.

Érthetetlen volt, érthetetlen.

XXII

Egy délután kétségeibe burkolózva gubbasztott díványán. Előtte az asztalon a füzetek, Liszner Vilmos régi gyakorlatai.

Utóbb látogatói elmaradoztak. A tanév vége felé megszűntek a tanári ozsonnák is. Magára hagyták.

Ingujjban volt. Kabátját újabban otthon nem hordta. Nem is a hőség miatt, hanem mert így kevésbé fájt a sebe.

A füzeteket nézte már dél óta, elmerülve.

Pepike hirtelenül belépett, és ezt mondta:

- Valaki van itt.

- Ki?

- Azt hiszem, egy diák.

- Egy diák? - szólt Novák, s majdnem kiáltott.

Biztosra vette, hogy Liszner Vilmos. Csak ő lehet az.

- Téged keres - erősítette Pepike.

- Engem? - kérdezte Novák harcra készen, s tekintetét előre megkeményítette, hogy majd farkasszemet tudjon vele nézni, mint egy rablógyilkossal.

- Igen.

- Jöjjön be - szólt Novák durván.

Pepike kiment. Novák fölállt. Mélységes egyedüllétéből kiráncigálták a porondra.

Annyira izgatott volt, hogy kabátjáról is megfeledkezett, ingujjban várta, mintegy felgyürkőzve a viadalra, pedig egyébként sokat adott a társadalmi formákra.

Fél perc múlhatott el. Pepike ajtót nyitott. Megjelent a látogató.

- Ki az? - kérdezte Novák nyersen, noha már látta, hogy ki az.

De csak a szeme látta: az agya még nem.

- Bocsánat - szólt a látogató, megfélemlítve a zord fogadtatástól.

- Jöjjön be - parancsolta Novák, még mindig érdesen.

Csak ekkor ocsúdott. A látogató kicsi volt, nagyon kicsi. Nem az a nagy, akit várt.

- Á, maga az - mondta. - Nem is tudtam. Jöjjön be - hívogatta -, jöjjön, Laci fiam.

Glück Laci szegényes ruhájában egy állvány mellé lapult. Kezében könyv meg egy becsomagtolt kartonlap.

Novák, várakozásában csalódva, de a csalódásnak mégis örvendezve, üdvözölte. Nem egészen összefüggő szavakat mormolt:

- Érdekes. Azt hittem. Micsoda furcsaság.

Majd elszégyellte magát. Átkarolta a fiút:

- Tessék, édes fiam, jöjjön be, ide.

És bár nehezebb esett a gyors mozgás, kabátját fölhúzta.

Glück Laci a régi diák félszegségével hajlongott, melyet most se tudott leküzdeni, hogy tanárjaival állt szemben. Egy tekintettel megnézte lakását.

- Ne tessék haragudni, hogy eljöttem.

- De kérem.

- Tudom, hogy zavarom a tanár urat. Elrablom a drága idejét.

- Ugyan, ugyan. Üljön le.

- Köszönöm.

- Ha mondom, hogy üljön le.

Glück Laci leült a nádszékre, de csak a szélére, hogy a tanár úr nádszékéből minél kevesebb helyet foglaljon el: a többi neki hagyta.

- Cigarettazik?

- Ó - szabadkozott Glück Laci.

- Gyújtson rá - biztatta Novák.

- Ha megengedi - rebegte, míg tanárja tüzet tartott a cigaretta alá.

Nemigen cigarettázott, de ezt meg kellett tennie, hogy a helyzet félszegségét enyhítse, s közvetlenségét, elfogulatlanságát beigazolja.

Torkát köszörülte. Most előállt azzal a mondókéval, melyet már az úton elkészített fejében:

- Hálás köszönettel visszahoztam a könyvet - egy német csillagászati munkára mutatott -, melyet a tanár úr szíves volt kölcsönadni.

- Csak tegye oda, az íróasztalra.

- Meg ezt.

- Mi az?

- A csoportkép. Osztálytársaim engem bíztak meg.

Novák kibontotta.

Glück Lacinak, mint szervezőtehetségnek, az érettségi utáni munkából is kijutott: ő számolt el a vendéglőssel a lakoma után, a fényképésszel, s őt kérték meg barátjai, hogy majd a tízéves érettségi találkozó idejéről kit-kit levélben értesítsen, s „a budapesti sajtóban elhelyezzen egy kis közleményt”.

Erre a látogatásra maga vállalkozott. Fél füllel hallott Novák Antal tragédiájáról, leánya szökéséről s megveretéséről, anélkül hogy a támadók kilétéről fölvilágosítást kapott volna. A részvét hozta ide.

Az ablaktábla résén beözönlött a június végi nap, s a falig hosszú poroszlop táncolt, billió és billió kis bolygót rengetve. Glück Laci, míg Novák szemlélte az arcképet, őt nézte.

E hét alatt, hogy nem látta, erősen megváltozott. Nem öregedett meg, s jobb megfigyelő lévén, mint a többiek, azt se mondhatta, hogy túlságosan megsoványodott. De elvesztette mozgékonyosságát. Mozdulatlansága a kezdeményezőerő híjának tetszett. Bal karját sajátosan fölfelé

tartotta akkor is, ha állt, mintha figyelmeztetné valamire, vagy fenyegetné, vagy kéreznék, akár egy diák. Aztán szava valami tompa utánrezgést kapott, s bár mosolygott is, oly kedvetlennek látszott, hogy az ember fázott közelében. Szeme pirosas volt, mint azé, ki sokat dohányzik, és fátyolos, mint azé, ki keveset alszik. Nagyon megszánta.

A beszélgetést oly irányba óhajtotta terelni, hogy legalább távolról célozhasson arra, biztosítva tanárját, mennyire elítéli, mennyire nem vállal közösséget azzal sem ő, sem a többiek.

Novák még mindig kezében tartotta a csoportképet.

- Nagyon sikerült - mondta. - Nagyon jó.

- Úgy tetszik találni?

- Maga is - intett Glück Laci felé. - No, köszönöm. Majd berámáztatom. Önök is idekerülnek. A többiek közé.

A falra mutatott, hol vékony, fekete rámban a leérettségizett ifjak csoportképei lógtak, tíz kép, tíz nemzedék.

De mielőtt letette volna a fotográfiát, még egyszer rápillantott, megnézve rajta mindenkit. Ekkor újra látta, hogy kettő nincs közöttük: Csajkás Tibor meg az a másik, az a másik.

Novák elkomorult. Gyanakvó tekintetet vetett Glück Lacira, ki Liszner Vilmos háztanítója volt, s bizonyára ismeri az ügyet. Talán szaglászni küldte ő ide, puhatolózni, kémül.

A csoportképet az asztalra ejtette.

Glück Laci szemébe meredt, fürkészve:

- Azt hittem, hogy ön már elutazott.

- Igen. Nyomban az érettségi után.

- Hová?

- Ide, a szomszéd faluba. Az édesapámhoz.

- Él a kedves édesatyja?

- Hála Istennek.

- Hány éves?

- Ötvenkilenc.

- És remélem, egészséges.

- Egészséges.

- Mi a foglalkozása?

- Pálinkamérése van - szólt Glück Laci egészen halkan.

Ebben a pillanatban Nováknak eszébe jutott valami. Az, hogy minden tanítványáról tudja, hogy mi az apja foglalkozása, még jelentéktelenekről is, kik nem érdekelték őt, csak Glück Laciról felejtett el kérdezősködni, kit legtöbbször becsült, s példaképül állította a többiek elé. És ebben a pillanatban más is eszébe jutott, az, ami nyolc évig nem jutott eszébe öntudatosan, hogy ez a fiú, ki itt ül előtte fekete dróthajával, szemében a szeretet megnyilatkozni nem merő vigaszával, zsidó. Maga is furcsállta késői érdeklődését. Glück Laciról tudta, hogy zsidó, s nyilván azt képzelte, hogy apja egy másik zsidó.

A fiú minden megtiszteltetésen át is ezt érezte. És mást is érzett: azt, hogy tanárja, kit mindegyik közt legjobban kedvelt, gyámoltalan jóságában, szőke, vékony hajával, óriás koponyájával, melyben fény van, akár az övében, testvéri megértés minden elvont probléma iránt, keresztény. Ezen pár másodpercig ő is csodálkozott. Előrehajolt a székén, ösztönösen, hogy közeledjék hozzá.

Novák nem tudott ember és ember közt különbséget tenni, legkevésbé az iskolában. Valójában nem szerette a zsidókat. Nem többé vagy kevésbé, mint bárki, aki nem zsidó. Tartózkodott tőlük, s maga se tudta, hogy ez a tartózkodása védekezés vagy támadás. Azt képzelte, hogy a zsidók nem egészen őszinték, s meleg, homályos családi életük mélyén egy szemvillanással kísérve oly dolgokat beszélnek keresztényekről, melyeket keresztények társaságában átallanának kimondani, aminthogy a keresztények sem egészen bizalmasak zsidók jelenlétében. Nem firtatta, hogy ez előítélet vagy sem, s elmúlik-e, elmúlhat-e majd a következő évszázadokban. Csak aényt látta, melyet lehetetlen letagadni, aényt, melyet értelme elítélt, s érzése gyakorlatban vallott.

Végre ők külön éltek, oly történelmi emlékek keserű tapasztalatával, mely nem az övé, el nem ismerve, a törvények ellenére is, elszigetelve, talán kényszerűségből, talán öntudatos döllyből, egy be nem vallott, de létező összetartással. Régi prófétáiktól egy optimizmust kaptak örökbe, hogy élni föltétlenül érdemes, s a világ majd megváltozik, és egy pesszimizmust is, mely az ész fénykörén túl mindent elítél. Az ő öröksége más volt. Egy optimizmus, hogy már szabad, s az áldott vértől megváltottan élhet, szegényen és igénytelenül a hivatásának, s egy pesszimizmus, hogy a változhatatlan világ a siralom völgye marad most és mindörökké. Ez a hit annyira elválasztotta tőlük, hogy egy ostoba golyhót közelebb érzett magához, mint az ő legokosabbjaikat. Közéjük és közéje pedig hidat vert zsidó tanítványainak szorgalma, értelme, az a szikár, edzett értelem, mely különösen fogékony a természettudomány iránt, s biztos kézzel tapintja ki a dolgok csontszerkezetét. Mégis megmaradt az ellentét, az idegenség, melyre igazán csak most eszmélt.

Jóvá akarta tenni mulasztását, hogy eddig közönyösnek mutatkozott tanítványa családjával szemben, kinek testi és lelki jóvoltára, szellemi és erkölcsi haladására majd egy évtizede féltő gonddal ügyelt.

Melegen kérdezte:

- Többen vannak?
- Öten.
- Fiúk?
- Négy. Egy leány.
- Szóval ön otthon járt kedves szüleinél, és most visszajött. Miért?
- Elutazom.
- Hová?
- Budapestre.
- Sok szépet fog ott látni. Csak használja föl az időt okosan.

Novák bizalmatlansága eltűnt. Ez a beszélgetés, mely kérdésekből állt és válaszokból, akár egy számtan-fizika órán tanár és diák között, üdítette, felocsolta aléltságából. Örült, hogy még emberek vannak a földön. Elhagyatottságában vigasz volt számára ez a látogatás, hiszen Glück Laci az első ember, kivel azóta nem hivatalosan társalog. Aztán megjelenésében is

rejtett valami vigasztaló. Nem azokban a balog kijelentésekben, melyeket tett, hanem hangsúlyában, mely mindig másra vonatkozott. Arra, amire nem mert kitérni.

A fiú, míg Novák elmerengett, fölugrott:

- De föltartom a tanár urat.

- Nem - mondta Novák, és visszaparancsolta helyére. - Nagyon szép, hogy gondolt rám. Hogy eszébe jutottam. Hogy eljött. Ennek igazán örülök. Kedves fiú, maga, Laci.

- Kérem, tanár úr. Hisz ez csak természetes.

- Mi lesz? Tanár? Az akart lenni.

- Az.

Novák fejét rázta.

- Ne legyen tanár. Nem önnek való az. Legyen más. Akármilyen. Ha kedve és hajlama megmarad, foglalkozzék a tudománnyal, szenvedélyből. Mi, tanárok, csak félig-meddig foglalkozhatunk vele, mert népszerűsítjük, közöljük, átadjuk másoknak. Bizony. A mi igazi föladatunk az apostolkodás, a nevelés, az emberteremtés, mint a jó Istené - és itt mosolygott -, a nevelés, ami meglehetősen nehéz dolog.

Egy sarokba nézett mereven, hova azon a rettenetes éjszakán a körzöt vetette, s látta maga előtt Hildát, ki fölborzolt hajjal szaladt, mint egy fúria. A szünet nagy volt. Majd a fiúnak magyarázva, tisztázta saját gondolatait:

- A mi pályánk küzdelmes és szürke. A tudósoké gyönyörű és fényes. Emlékszik, beszéltem önöknek a tudomány vértanúiról. Galilei. Azt mondják, elvesztette szeme világát, mert messzelátón akarta megnézni a napot, s a lencse kiégette szemhártyáját. Mennyi ilyen híres mártír van. A nevelőkről nem beszélnek, pedig nyilván azok is meglakolnak vakmerő mesteriségükért. Azoknak a tragédiája csöndesebb, kevésbé érdekes. Azok csak magukban szenvednek. Tudja, hogy kik voltak az első pedagógusok?

Glück Laci feléje hajolt.

- Rabszolgák voltak - felelt Novák. - Úgy ám. Görög rabszolgák, kiket az uraik megkorbácsoltak. Ők kísérték el a gazdagok gyermekeit a gimnáziumba. Mi is rabszolgák vagyunk. A szeretet rabszolgái. Azzal a különbséggel, hogy mi, modern pedagógusok nemcsak a gazdagok gyermekeit kísérjük el a gimnáziumba és aztán tovább, ameddig lehet, hanem mindenkiét. Mi a jutalmunk? Nem sokkal több, mint azoké.

Novák őszintesége fölbátorította vendégét:

- Ezt tudom - mondta Glück Laci - nagyon tudom.

- No, ne panaszkodjunk. Másra nem is szabad számítani.

Glück Laci fölállt:

- Köszönöm - dadogta ügyetlenül. - Nagyon köszönöm.

- Mit?

- Azt a sok jót. Köszönöm.

- De kedves fiam...

- És...

- No csak mondja.

- Tessék? - kérdezte Glück Laci.
- Maga akart valamit mondani - szólt Novák, hogy a párbeszédet kerékvágásba zökkentse.
- Köszönöm - ismételte a fiú. - Még egyszer. Mindnyájunk nevében. Köszönjük.
- Szívesen, fiam. Ezzel tartozom. Kötelességem volt.
- Ha pedig megbántottuk volna - de már indult kifelé. - Köszönöm - susogta még egyszer.

Glück Laci nem volt képes magát oly folyamatosan kifejezni, mint Ebeczky Dezső, mert mélyebben érezte, amit gondolt. Megvetette tanárja támadóit. És nem úgy, mint a többiek.

Azok, a tisztességes érzésűek, szintén helytelenítették, ami történt, ellenben lelkük mélyén mégis kissé mulatságosnak tartották, hogy alul maradt, s nem tudták teljesen lenézni a verekedés katonai erényét, mely az életharchoz tartozik. Glück Laci azonban nem bírt mulatni azon, hogy valaki alul marad. Minden ízével és idegszálával tiltakozott a tettlegesség ellen, az ösztönével, mely utálja az erőszakot, minden formájában retteg tőle, borzasztó emlékek alapján, mint a farkas a lángtól, mely az ősi barlangtüzeket látja föllobogni, ha csak egy gyufát villantanak meg előtte. Maga a tiltakozás volt ez a fiú. Ha neki kellett volna bosszút állni valakin, akkor más módhoz folyamodik. Talán kegyetlenebbhez, lassúbbhoz, szívósabbhoz. Ehhez azonban nem, nem.

Novák megszorította kezét. Szenvedése tetőfokán jólesett ez a találkozás. Nem akarta elengedni diákját, ki fakó arcán egy katona évezredek idegrázkódtatását és terheltségét viselte, az iszonyt a háborúságtól, régi vereségek, lázadások, megaláztatások jegyét, s szemében lobogó forradalmak, mohó és gyors kielégülések, kárpótlások, vagyonszerzések, csendes, családi örömök és fényes szellemi diadalok vágyát. Nem volt már idegen többé, hanem egy vele a szenvedésben, a könyvben s a nyers erő elleni harcban.

A szalonban álltak, honnan végig lehetett tekinteni a hosszú, szomorú lakáson. Glück Laci Hilda szobáját is látta, az összetört családi élet romját, a két gazdátlan ágyat: az anyáét és leányét.

- Ha valaha szüksége lesz rám - szólt Novák -, forduljon bizalommal hozzám. Minden jól.

A verandán még egyszer megfogta kezét:

- Az Isten áldja meg, fiam.

És nemcsak mondta. Míg kezét szorongatta, ezt is gondolta magában:

- Az Isten áldja meg ezt a derék, jóra való fiút.

XXIII

Megint Liszner Vilmos régi gyakorlatait vette elő, de már csak kevés ideig nézegette, aztán félrelökte.

Tűrhetlenné vált számára, hogy folyton gondolataival bibelődjék, vagy Pepike társaságában legyen, ami egyet jelentett. Glück Laci látogatása fölrazta troglodita-magányából.

Ki innen, emberek közé, ki innen. Mégis élni, élni akárhogy, s küzdeni, harcolni. Egy embert, egy embert, akárkit.

Kollégáját kereste föl, Fórist, ki mindig otthon kuksolt.

Fóris Ferenc a csendőrlaktanya mellett lakott egy barátságtalan házban, melyet kis, hepehupás, rosszul kövezett udvar vett körül, pár sovány ecetfával. Mogorva öregasszony mosott az udvarban, teknőjére hajolva, a tanár lakásadónője. Az a vendég láttán elbámult.

Lakójához sohase járt senki, sem tanárok, sem diákok, sem nők.

- Benn van a tanár úr? - kérdezte Novák.

- Arra - motyogott az öregasszony kedvetlenül. A tornác felé intett. Itt egy zsömlyeszín kutya, mely meg se ugatta, unalmában Novák nadrágjára nyújtotta két lábát, mintegy társaságot keresve. Az is oly elhagyatottságban élhetett, mint a gazdája. Novák megsimogatta buksi fejét.

Az udvarra nyíló ajtón ez a rettegett név fénylett sárgaréz táblácskán: *Fóris*.

Csak így röviden, keresztneve nélkül, mint egy használati cikk neve.

Kopogtatott. Sokáig nem kapott választ. Benyitott.

Kétes félhomály borongott a szobán, minthogy a zöld lécfüggönyök le voltak eresztve a fény ellen. Fóris a szoba közepén ült egy széken, a meleg ellenére is teljesen felöltözködve, fekete ruhájában, keménygallérban, kezelővel, óralánccal mellényén, s noha szemét nem sérthette a világosság, most is fönntartotta fekete szemüvegét. Lárait keresztbe rakta. Rejtély, hogy mit csinálhatott.

Vajon azt a képet látta-e maga előtt, melyet helyettes tanársága négy hosszú éve alatt gyakran elképzelt, hogy a diákok föllázadnak ellene, ő pedig hiába toporzékol a dobogón, nem bír velük? Hová nézett? Nem tudni.

Vendége érkeztere fölkel, szigorúan és erélyesen. Csak a télen múlt harmincéves. Homlokán azonban már két ördögárok mutatkozott.

Semmi meglepetést vagy csodálkozást nem árult el, hogy legnagyobb ellenfele magánlakásán keresi föl. Az érzelemnyilvánítástól általában tartózkodott.

- Szervusz - szólt közönyösen.

- Szervusz.

Novákot hellyel sem kínálta. A vendég leült, kalapját, botját a ripszamlagra tette.

Fóris egy szegényes bútorozott szobát bérelt. Mindenütt példás rend. Az asztalon tálca, rajta horgolt terítő, három lefelé borított pohár. Vaságya ragyog a tisztaságtól. Alatta két súlyzó, a svédturnához. A falon egy Kossuth-kép. Kézikönyvtára polcán katonásan sorakoznak egymás mellé az olcsó, silány könyvek, melyeket valószínűleg még egyetemi hallgató korában gyűjtött. Azóta nem olvasott.

- Tehozzád jöttem - szólt Novák.
- Hivatalos ügyben?
- Nem. Magánügyben. Azaz. Ahogy vesszük. Szóval az én ügyemben.
- Hallottam róla - jegyezte meg ridegen Fóris, s egész lénye valami komisz közönyt árasztott. - Tudom.
- Mit szólsz hozzá? Ehhez a merényletkez.
- Semmit. Egyáltalán semmit. Azt, amit mindig mondtam - és ujjait ropogtatta.

Fórist jobban foglalkoztatta az ügy, mint ahogy mutatta. Naspolyasárga arca, melyet beteges halványság takart, lobot vetett. Izgalmában rágt a kis, fekete bajuszát.

Ez a bajusz idő előtt őszült, mintha megsózták volna. Szája elfanyarodott tőle, amint nyalagatta.

Szaladgált a szobában:

- Itt anarchia van, forradalom. Évek óta hirdetem a gimnáziumban, én egyedül, de ti nem hisztek nekem, magamra hagytok, nem támogattok. A mumus - ütögette a mellét -, a mumus. Legyen. Vállalom. Állom. Te vagy az oka.
- Én.

- Igenis te. Meg a többiek. Főképp az igazgató. Folyton kényeztetitek ezeket a szemtelen, pimasz tacsókát, aztán vérszemet kapnak, és első alkalommal, mikor kiszabadulnak, természetesen megvadulnak. Addig jár a korsó a kútra, míg valaki össze nem zúzza - mondta, mert a közmondásokat mindig rosszul alkalmazta. - Mindez a te liberalizmusod eredménye.

- De kérlek.

- Kesztyűs kézzel, barátom, nem lehet nevelni. Vagy van hatalmam, vagy nincs. Füttyölök a modern pedagógiára, azokra a buta, álszent elvekre, amelyeket be kellett magolnunk a pedagógiai vizsgán. Mit ér az ilyesmi? Szenteltvíz. Én bizony eztán az órákon is pofozni fogok. Ha nem tetszik, ott kívül tágasabb. Szedjék a sátorfájukat azok a bitangok. A főigazgató meg a miniszter pedig jöjjön ide személyesen, és maga próbáljon rendet teremteni. Másképp nem lehet.

- Szomorú lenne.

- Szomorú? Ez a szomorú - s Fóris ujjal mutatott Novákra. - Az én eszmém, melyet ti kinevettek, mégiscsak diadalmaskodni fog. Vasfegyelem - amikor ezt a szót kiejtette, orrcimpái kitágultak, s azon a ponton, hol az archúshoz értek, elzöldültek -, vasfegyelem. Aki nem hajol meg, az pusztuljon, idejekorán. Érettségi után pedig rendőroket a gimnázium köré, őrszemeket a tanárok lakása elé. Meg kell szervezni az iskolai rendőrséget.

- Bocsáss meg, de ez igazán nevetséges. Ha mi magunk nem tudunk...

- Mért volna nevetséges? - vágott szavába Fóris, s szeme csillogott a fekete szemüveg mögöl, jelezve, hogy ez a halottnak látszó ember mégiscsak él. - A tanintézetünknek úgyis olyan híre van már, hogy az emberek nem mernek idejönni. Boros Pista mért ment el innen? Megszökött, áthelyeztette magát, félt. És ez érthető. Az a két helyettes a múltkor az utolsó pillanatban leköszönt, el se foglalta állását. Majd bolond lesz. A legjobb tanerök elkerülnek bennünket. Maholnap csak díjbirkózóknak való ez a város, fegyenceknek. Deportálóhely. Pardon.

Odaugrott kézikönyvtárához. Egy piros kötet fordított címkével volt a polcon. Ezt már régebben figyelte, félt, hogy a tótágast álló könyv fejébe vér tódul, s megüti a guta. Segített rajta. Megigazította.

Miután elfüstölgött a dűhe, kevésbé puszkaporosan beszélt:

- Remélem, vétettél orvosi látteleletet?

- Nem.

- Az baj - szólt Fóris szakértően. - Nagy baj. Visum repertum. Az az első dolog ilyenkor. Stante pede orvosi látteleletet vétetni. Az iskolaorvossal vagy a tisztiorvossal.

- Hová gondolsz...

- Miért?

- Dobra verni, a város szájára kerülni.

- Úgyis beszélnek róla. És a rendőrségen jártál?

- Nem.

- Ott sem. Azonnal elmegyek teveled. Viszlek. A rendőrkapitányt jól ismerem.

- Én is.

- Ő majd detektíveket küldet.

- Mi célja ennek?

- Mi célja, mi célja. Valamit csak kell csinálni. Ne hagyd el magad ennyire, Tóni - szólt Fóris, ki most volt hozzá először gyöngéd, mert egynek látta ügyét az övével. - Ne essél kétségbe. A rendőrség keze messzire elér.

- Igen, ha ismerném őket.

- Hát többen voltak?

- Azt hiszem. Nem tudom. Nem szeretek gyanúsítani.

- Akkor nem marad más hátra, mint tüstént összehívni egy konferenciát. Ez a sérelem nemcsak a tiéd, az enyém is, az övé is, mindenkié, az egész tantestületet érte, s méltó, ünnepélyes formában kell tiltakoznunk. Igaz, hogy a tanév végén kissé bajos összeszedni a kollégákat. Többen elutaztak, megkezdték a vakációt. Mindegy, összejövünk annyian, amennyien itt vagyunk. Sürgönyözzünk a főigazgatónak, a minisztériumnak, magának Wlassicsnak. A miniszter kormánybiztost küld, és akkor... akkor...

Ostoba fecsegés volt.

Ezek a gondolatok megfordultak Novák fejében is azon az első rettenetes éjszakán, mikor egyedül vergődött, s annyival inkább fájtak, mert már többször latra vetette, és mint nem használhatókat eldobta. Kollégája beszélt-beszélt, valami sohase fogyó indulattól fűtve.

Kevésre becsülte ezt a korlátolt, epés embert. Tulajdonképp mégis tanácsért jött hozzá. Ő is tudta, hogy Fórisnak is volt valami kellemetlensége. Ez eszébe jutott, mindjárt a merénylet másnapján, rokonszenvet ébresztett iránta, a közösség érzését, mely mindig jobban erősödött, most pedig nem sok siker reményében ugyan, de elvezette őt ide, a lakásába.

Fóris nem csinált titkot szégyenéből, sem akkor, sem most. Nyíltan hirdette, hogy milyen „sérelem érte”. Tanári szobákban, vendéglőkben, hol kollégáival étkezett, egyenesen dicsekedt azzal, hogy rohanta meg az ismeretlen, s regényesen kiszínezte a részleteket, melyek arról tanúskodtak, hogy ő az „orvtámadást visszautasította”, a „szemtelen fickót vaskézszel meg-

fékezte”. Utána a rendőrségen is járt, egyszer, kétszer. Itt vajmi keveset tehettek: megindították a nyomozást, aztán az ügy elaludt. Tanári konferenciát indítványozott, melyet az igazgató nem hívott össze. Erre hónapokig beadványokat szerkesztett a főigazgatósághoz, a minisztériumhoz, s minthogy az alacsonyabb és magasabb hatóságoktól nem kaphatott elégtételt, már a sajtó útján akart nyilatkozni, a nyílttér-rovatban, amitől csak az igazgató baráti, de erélyes tilalma tartotta vissza.

Valójában fölfújta, erősen túlozta azt, ami Sárszegen nem is volt olyan nagy ritkaság. Mindössze az történt, hogy egy sötét, szeles este, úgy érettségi után, valaki hátulról lefogta, háromszor hatalmasan pofoncserdítette, egyszer az arcán, kétszer a füle tövén. Ő maga nem „bántalmazta” az illetőt, amint állította. Ideje se maradt erre, mert magához se tért, s a fickó elfutott. Igaz, hogy egyik fülére egy darabig nagyothallott. De az a tehetséges, fiatal fülorvos, kit fölkeresett, hogy orvosi láttelepet vetessen föl, oly szorgalmasan és lelkiismeretesen kezelte, hogy a tanév elején ismét visszakapta régi, kitűnő hallását, s éppúgy fölfigyelt az utolsó padokból hallatszó ságasokra, mint annak előtte.

Nem több jogtalanság esett meg vele, mint elődjével, néhai Török Gidával, kinek egy súlyos követ hajítottak a lábára, amitől az öreg sokáig sántított, vagy Boros Pistával, kinek leverték a kalapját az utcán. Főris végül belenyugodott. Sovány arcán egy ránc húzódott végig, valószínűleg tapasztalatainak a nyoma. Még ridegebb lett, nemcsak tanítványaival, hanem a szülőkkel szemben is, és vígan buktatott figyelmeztetés nélkül. Különben edzette testét, reggelenként súlyzókat emelt, hogy minden eshetőségre elkészüljön, s ez, ha nem is vette közvetlenül hasznát, semmi esetre sem ártott neki.

Most izzó színekkel ecsetelte a csatát, melyben nem ő vallott kudarcot.

Hirtelenül az íróasztalhoz rohant. Gondosan elzárt fiókjából kiemelt egy másfél méteres kenderkötelet.

- Nekem ezt küldték közvetlen a merénylet előtt. Természetesen, hogy akasszam föl magamat. És lengette a bűnjelet.

- Nekem is küldtek valamit - szólt Novák.

- Mit?

Novák megmondta, hogy mit.

- Ugyanaz a banda - csapott rá Főris. - Pont az az eset.

Ez túlzás volt. Olyan eset, mint szegény Novák Antalé, még sohase fordult elő.

Fáradtan hallgatta Főris harci krónikáját. Majd halkán ezt kérdezte:

- És mit csináltál azután?

- Természetesen nyomban följelentettem a rendőrségen.

- Legalább megcsípték?

- Nem - szólt Főris, és ajkába harapott.

- Látod - mondta Novák csüggedten -, látod.

- Hohó, barátom, csakhogy én nem vagyok olyan puha legény. Most már jöhetnek, itt vagyok, állok elébük. Aki bírja, állja - megint sántított a közmondás. - Nézd ezt itt.

Zsebéből kivett egy vasbokszer, s őrzöngve döfködte a levegőt:

- Ha ők is úgy, én is úgy. Egy ütés, s az orrcsont összezúzódik, az arcot előnti a vér. Azonnal elvesztik eszméletüket.

Kacsintott a fekete szemüvegével:

- Meg ez itt, ni.

Hátsó nadrágzsebében kotorászott, kigombolta, s elővett egy jókora forgópisztolyt, melyet recés, bordó bőr borított. Óvatosan kifejtette belőle.

- Remek szerszám - dicsérte. - Ha a városban járok, állandóan nálam van. Természetesen tok nélkül. Meztelenül. Hogy kéznél legyen.

Játszott vele, jobbra-balra forgatta. Novák felé irányította csövét.

Az elhúzódott. Nem szerette, ha fegyverrel bolondoznak. Rászólt:

- Tedd el.

- Ne félj. Becsuktam a biztonsági závárt. Patent. Várj, majd kiveszem a golyóágyat is. Így ni.

Csettent a závár. Főris a pisztolyt többször elsütötte, a föld felé tartva.

- Hat golyó - mondta elégtelen. - Hatnak épp elég.

- Mutasd csak - szólt Novák.

Főris odanyújtotta.

Novák annak idején nem volt katona, s így ritkán fogott kezébe pisztolyt. Otthon se tartott soha. Nem mintha félt volna tőle. Veszedelmes kísérleteket végzett villamossággal, robbanógázzal, dinamitot is készített a tanulók előtt, meg kéksavat, melyből egy szippantás halálos. A pisztolyt azonban utálta.

Megvetően, de némi kíváncsisággal szemlélte ezt a gyalázatos gépet, melyet kizárólag emberi életek kioltására gyártottak. Már külsejében is van valami vészes, ragadozó. Beletekintett üres csövébe, az ablak felé tartva. A cső fekete volt, nagyon fekete, szinte kormos, ellenben a végén, egészen a végén, egy kis világosság derengett, egy kis, kerek világosság. Különb mindenütt sötétség, kietlen, vigasztalan sötétség.

Arra gondolt, hogy ez a buta emberek menedéke. *Ultima ratio regum*. A királyok utolsó érve. Ha a népek nem tudnak megegyezni egymással, s a diplomata szava elnémul, akkor ez szólal meg minden vonalon, százkilométeres terepen, ez dönti el, kinek van igaza. Aki erősebb, annak igaza van. Aki gyöngé, annak soha sincs igaza. Hol is keressük az igazi erkölcsöt? Csak a természetben van, a társadalomban nincs. Az ostoba népek a puszkapor fellegeiben tényleg világosabban látnak, s az ostoba egyének is. Úgy látszik, mégis szükség van erre, jó, hogy van ilyen. Ez szabályozza az életet. Délkörök szerint különböznek a vélemények, hogy mi a helyes és helytelen, de az ősnépek és a mai művelt emberiség egyaránt megérti, hogy aki meg akar ölni bennünket, vagy halálosan megaláz, azt mi is megöljük. Sok kérdés különben megoldhatatlan lenne ember és ember között. Szomorú, hogy így van. De így van.

Pallérozott elméje azonban azonnal ellökte magától ezeket a gondolatokat, mihelyt felötlöttek benne. Megvetette a reakciót.

Kezében reszketett a gyilkos szerszám, nem is illett hozzá, és mintha beszennyezné, sietve visszatette Főris kezébe.

Az hadonászott vele:

- Az embernek, kérlek, védekeznie kell. Támadtok? Én is támadok. Hát rajta, kard-ki-kard. Beléjük engedem mind a hatot. Semmi lovagiasság. Lelövöm őket, mint a kutyákat.

Pihegett a gondolattól, hogy vért ont, bosszút áll. Jobb szemét lehunyva, bal szemét a légyre irányítva célzott, hosszan, bóduló örömmel, a csövet a falra szögezve, a Kossuth-kép nagy homlokának. És ha megnyomja a ravaszt, s a pisztolyban van golyó, biztosan el is találja. A csövet leengedte.

- Hiszen ezek olyanok - sipította magánkívül -, mint az afrikai néger. Emberevők - majd hozzátette -, haszontalan kölykek.

Novák már megbánta, hogy eljött ide. Ez is tanár volt, ő is tanár volt. A két tanár, kinek egy az élete, nem értette egymást: az egyik, a harcoló, kemény, a *paedagogia militans*, villámokat szórt, a másik, a szelíd, türelmes, az igazabb és tisztább, most is csak szenvedett.

Fóris feléje fordult:

- Végy te is egyet.

- Majd veszek.

- Még egyszer figyelmeztetek: itt életveszélyes járkálni. Ki biztosít arról, hogy holnap nem ismétlődik meg? Vagy ma. Megint. Ezek a gyilkosok - szólt, és viperaszáján sisteregtek a szavak.

Haragját elnyelte.

Novák vette kalapját-botját.

- Hová mégysz? - kérdezte tőle Fóris.

- Haza.

- Ne kísérjelek el?

- Köszönöm. Elmegyek magam is.

- Mert szívesen. Ne feledd, amit mondtam.

- Majd gondolkozom.

- Nézd - kezdte Fóris, újabb tanácsot akarva adni, de minthogy nem talált, elhallgatott.

- Te itthon töltöd a vakációt? - kérdezte Novák.

- Nem. A Felvidékre utazom. Az öregekhez.

- Mikor?

- Holnap reggel. Tudod, az apámnak van ott egy kis gazdasága. Tejet akarok inni, juhtúrót enni. Meg azt a kis, kerek, tót sajtot, mely meg van füstölve, az ostyepkát. Nagyon szeretem.

- Csak pihenj, Feri.

- Te, Tóni - szólt Fóris -, neked is hozok majd olyan tót sajtot.

Fóris ezt minden évben ígérte, de sohase hozott.

- Szerencsés utat - mondta Novák.

Fóris kikísérte őt az udvaron át, a kapuig. Ott kezet nyújtott:

- No szervusz.

- Szervusz.

Nézte, hogy ballag Novák lassan. Majd visszament szobájába, leült a székre, keresztbe tette lábait, s fekete szemüvegén át bámulta a tárgyakat. Ismét rejtély volt, hogy mit csinált.

XXIV

Az a sok badarság, melyet Fóris összekarattyolt, rendszertelenül kavarodott Novák fejében. Megbolygatta azt a kis nyugalmat is, melyre utóbbi napokban annyi tépelődés és gyötrellem eredményéül szert tett, s minthogy meg akarta világítani, elvette tőle a kétségbeesés egyenletes sötéttségét, mely már szelíden borult lelkére. Ebben a szakadozó homályban különböző, egymásnak ellentmondó szándékok cikáztak. Egyet máris elhatározott. Gondoskodnia kell személyes biztonságáról. Ezért betért a legközelebbi vaskereskedésbe, s ott egy hatlövetű forgópisztolyt vásárolt, nem oly nagyot, mint Fórisé, de a kereskedő biztosította, hogy legújabb, kitűnő gyártmány, s önvédelemre teljesen megfelelő.

A pisztoly bizonyos biztonságot adott neki. Nyugtalanabb volt, de frissebb, boldogtalanabb, de erélyesebb. Fóris tanácsai szakadatlanul foglalkoztatták. És másnap, minthogy éjszaka már a csontja is fájt, gyors elhatározással elhívatta magához Barabás doktort.

Azok közé tartozott, kik úgy félnek az orvostól, mint tulajdon lelkiismeretüktől. Ahogy gondjait se szerette közölni másokkal, ahogy kis szédüléseit, múló rosszulléteit is eltitkolta, még közvetlen környezete előtt is, az elvonult, nem közlékeny emberek bizalmatlanságával szégyellte mezítlén testét, melyet egy-egy szőrrel borított májfoltjával még a gőzfürdői dögönyözőnek se tárt föl szívesen. Az orvost is ezért kerülte. Most türelmetlenül várta.

Barabás doktornak őszintén elmesélte az „esetet”. Az végighallgatta, anélkül hogy éreztetné, értesült-e eddig felőle vagy sem. Aztán így szólt, komolyan:

- Vetközz le, kérlek.

Novák tétovázva vetközni kezdett, még mindig tépelődve, helyesen cselekszik-e, hogy ezt a sebet, mely már egy az életével, idegen szemnek is megmutatja. Ez azonban feltétlenül kellett a vizsgálathoz.

Az orvos a háta mögé állott.

Arcán csak vágyakozó figyelem ült s egy kis csodálkozás, hogy felnőtt embert megvernek. De amint szegény barátjának törzse kibukkant az ingből, s a csúnya, nagy sebek teljes egészükben földerengtek előtte, arca megváltozott, és feledve orvosi higgadtságát, álmélkodva sóhajtott föl. Ezt mégse várta.

- Ó - mondta résztvevően, fejét csóválva, s kitört, baráti haraggal -, a gazemberek, a gazemberek.

Novák nem szólt semmit.

Barabás szemlélte a testet, mely már nem volt fiatal, mezítlénül rosszabbul tápláltnak látszott, mint ruhában. Különösen a nyak vékony. A kis pocak pedig még szomorúbbá tette. A kor volt ez már, a kor.

- Förtelmes - suttogta, undorodva az aljas gonosztevőktől -, förtelmes - de már uralkodott magán.

A hátat négy-öt helyen kisebb-nagyobb hosszúkás, sárga és zöld foltok tarkították, melyek alatt véráláfutások voltak, mint a márvány erezei, a tarkón egy repedt seb, melyet a görcsös bot vasvége okozhatott, s a karon itt-ott jelentéktelen horzsolások.

- Mi rajta ez a fehér? - kérdezte az orvos, ki elnyomta magában a szánakozást.

- Hintőpor.

- Mit pacsmagoltál, kérlek? Mért nem fordultál azonnal hozzám? Most már el is múlt volna. Jöjj ide, az ablakhoz.

Csak most vált egészen orvossá. Szemét összemorcolva, orrát kissé fölhúzva, hosszan, figyelmesen nézte a sebeket, mint tárgyakat. Egy pontot kíméletesen megérintett a tarkón.

- Ez fáj, Tóni?

- Nem.

- Már behegesedett. Pörk borítja. Szépen gyógyul. És ez, Tóni?

- Fáj.

- Nagyon?

- Nagyon.

Novák azért nem sziszegett, egy izma se rebbent.

Itt volt a baj. Barabás tapogatta. A bal lapocka felső részén, ott volt a baj.

- Igen - mondta, és fölemelte a beteg két karját. - Ezt kezelni kell. Nem tudsz rajta feküdni?

- Dehogy.

- Éjjel fekj a jobb oldaladon vagy hason. És ne hordd ezt a keménygallért. Végy puhát. Mindennap tisztát. Most úgys meleg van. Van itt tinta, papír?

Recepteket írt, többet, azokat kivitte Pepikének, hogy hozza el a patikából. Novák már öltözködni akart. Az orvos intett.

- Maradj még - mondta, és odaállította Novákot, háttal az íróasztalnak. - Ezt nem lehet annyiban hagyni. Fölveszem a láttelelet.

Barabás, ki az íróasztalnál ült, ismét nézte a sebeket, írt egy sort, gondolkozott és megint írt, megint rátekintett, mintha másolná azt, amit lát.

Ezt írta:

Orvosi láttelelet. A mai nap folyamán megvizsgáltam dr. Novák Antal...

- Hány éves vagy?

- Ősszel leszek negyvenöt.

Az orvos tovább írt:

...44 éves tanár urat, s a következőket állapítottam meg: A bal lapocka felső részén egy 8 cm hosszú és $\frac{3}{4}$ cm széles vérömlenyos bőrzúzódás észlelhető, melynek környéke sárgán és halványzölden elszíneződött, s gyengéd érintésre is nagyon érzékeny, sőt fájdalmas. Ugyancsak a bal lapocka felső részén, a tövisnyúlványnak megfelelően elmozdulás van, mely törésnek (csontsérülésnek) következménye. A tarkón, a karokon hasonló bőrzúzódások és repedt sebek. Ezen sérülések - zúzódások - 20 napon felüli gyógytartammal, valami kemény tárggyal történt erőszakos külbehatás következtében keletkezettek.

Még írás közben odaszólt barátjának:

- Készen vagyunk.

Alákanyarintotta nevét - jellegzetesen olvashatatlan aláírása volt -, dr. Barabás János iskolaorvos, majd odabiggyesztette a dátumot, leporozta.

- Ezt - szólt fölemelve a látéletet - odaadod az ügyvédednek. Ki az ügyvéded?

- Ebeczky.

- Ebeczky Dezső? Az jó ügyvéd.

- A fia most érettségizett nálam.

- Ezt nem szabad abbahagynod, Tóni. Én nem engedem.

- És tulajdonképpen mit tehet az ügyvéd?

- A törvény erre vonatkozóan világosan intézkedik - mondta az orvos. - Börtön jár érte.

- Börtön? - nézett föl Novák, valami halvány reménnyel.

- Ha a seb nyolc napon belül gyógyul, akkor könnyű testi sértés forog fenn. Nyolc napon túl húsz napig súlyos testi sértés vétsége. Azon túl súlyos testi büntett. Itt is arról van szó. Így állítottam ki a bizonyítványt. Az ügyvéded különben mindent megmagyaráz. Sürgősen intézkedj.

Pepike most ért a gyógyszerertárhoz. Úgy loholt szegény, mintha haldoklónak hozna orvosságot.

Bélus a mérleget rubinszemekkel egyensúlyozta, mikor benyitott az öregleány. Üdvözölte őt, anélkül hogy szemébe nézne, helyet kínálta, s a többi munkáját félretéve, azonnal elkészítette a recepteket, melyek fényes eredményről tanúskodtak. Szublimátot, jódtinktúrát, pólyát, ragtapaszt, aszpirint kapott az öreg. Csak az összeadással meg a szorzással bajlódott, mert rosszul számolt. Pepike azalatt bódultan üldögélt a széken.

Karján egy egész kis gyógyszerertárt hozott. Bevitte a szobába. Most látta először a sebet. Nem csodálkozott. Követte az orvos rendelkezéseit, ki kezét mosta, és edényt kért, melyben föloldotta a szublimátot.

Barabás a hátról étterrel tisztogatta le a hintőport, a tarkósebet gyengéden megérintette jódtinktúrával, a bal lapockát pedig, a csonttöréses helyet, csíkos rögzítést alkalmazva, leragasztotta a tapasszal.

- Így ni - szólt -, most már felöltözködhetsz. Ne ijedj meg, csöppet se veszedelmes. Meg fog gyógyulni. Reméljük, hamarosan. A fájdalom is napról napra kisebb lesz. De ezt tisztán kell tartani. Holnap megint eljövök. Ha nagyon szenvedsz, este végy be egy fél gramm aszpirint.

Az éter szaga végignyilallt az egész lakáson.

Pepike segítette föl Novák ingét.

Az orvos még egyszer lelkére kötötte:

- Ebeczkyhez pedig föltétlen menj el. Értetted? Viszontlátásra.

XXV

Föl is ment hozzá még aznap.

„Dr. Ebeczky Dezső, köz- és váltóügyvéd, saját ház, I. emelet.” Aranybetűk rivalltak rá már messziről, és hívták őt, csalogatták.

Az ügyvédi iroda tejüveges ajtaján villanyfény imbolygott. Egy hang hallatszott ki, olyan, mint a fiáé, csak valamivel keményebb, vastagabb: az ügyvéd úr tárgyal egy ügyfelével eléggé hangosan. Nem lehetett bemenni.

A várószobában már négyen voltak. Egy gyászruhás, sovány asszonyka, nyilván a környékről, ki vérszegény kezét nézte, időnként fölsóhajtott, nem is valami nyomasztó bánat hatása alatt, inkább hogy a várakozás unalmát enyhítse, aztán egy nyakig kopasz, elegáns fiatalember, egy öreges úr, meg egy kékbeli paraszt, ki alig fért el az aranyámlájú plüsszéken, s csizmás lábát határtalan nyugalommal pihentette a perzsaszőnyegen.

Pompásan ment az iroda, legjobban az egész városban.

Novák Antal, miután köszönt, leült. Az asztalon egy Zsolnay-vázából júdáspénz nyújtotta ki áttetsző leveleit, könyvek kínálták magukat, képes útleírások, mint az orvosi várószobákban. A kliensek lapozgatták, türelmetlenül becsapták, az ingaórára tekintettek. Ezek az ügyes-bajos emberek egészen úgy viselkedtek, mint a betegek.

Ebeczky Dezső negyedóránként, félóránként feltűnt az ügyvédi iroda ajtajában, melyet rézkarikákon lógó neszfogó függöny zárt el a külső világtól, megállt a küszöbön, derűsen, hallatlan életkedvvel, a tetterő biztonságával intett annak, aki következett, hogy beléphet ügyvédi szentélyébe, hol bizonyosan megtalálja majd a jogorvoslatot, azt az igazságot, melyet a törvény nyújt a pörösködőknek.

Előbb a gyászruhás hölgy lépett be, ki az ügyvéd láttára egy oda nem illő mosolyt biggyesztett szenvedő ajakára, ami sértő volt és meglepő, aztán a nyakig kopasz elegáns fiatalember, igen gyorsan, majd az öreges úr, igen lassan, végül pedig a paraszt, ki attól félt, hogy elcsúszik a viaszkkal sikált parketten, és oly bizonytalanul járt ott csizmájával, mint a mezítlábás úriember a tarlón.

Novák Antal már azon gondolkozott, hogy elmegy. Kénytelen-kelletlen jött ide, nemigen reménykedett. Akkor azonban megcsendült fülében Barabás szava: börtön, és még egy szó a lelkében: bosszú. Aztán máris sokat várakozott, egész tőkét gyűjtött várakozásból, mely egyre nőtt, s ezt sajnálta itthagyni, hogy elveszszék minden kamat nélkül.

Estefelé rákerült a sor.

Ebeczky Dezső félrehúzta a rézrúdon mozgó függönyt, jobbra-balra tekintgetett, csak akkor vette észre utolsó ügyfelét, ki a fülkében kuporgott, az ablak mellett. Előrejött, sietve.

- Tanár úr - kiáltott -, kedves, jó tanár úr, ön itt van? Nem is láttam. Régóta vár?

- Négy óta.

- Mért nem üzentetett be? Azonnal fogadtam volna. Hisz ez csak természetes.

- Nem kivételezem. Szeretem a rendet.

- Dehogyis. A fiam legkedvesebb tanárja - mondta, mint minden tanárnak. - Tessék befáradni, parancsoljon - és félrevonva a függönyt maga elé engedte, csak aztán ment be az irodába, becsukva az ajtót.

Az óriási iroda egyik sarkában, elveszve a térben, valami ügyvédbojtár ügyiratokat kötözött. Láthatólag nem számított.

Ebeczky Dezső íróasztalánál állt, két öklét az üveglapra nyomva, gyertyák, pecsétek, aktakötegdombocskák között, frissen, vidoran.

- Végtelen megtiszteltetés ez, nemcsak számomra, hanem családom számára is - kezdte.

Nevetségesen hasonlított fiára. Nem a fia hasonlított hozzá, idős Ebeczky Dezsőhöz, hanem ő a fiához, ifjabb Ebeczky Dezsőhöz. Pont az a magas termet, csak megvallasodva, férfiasabban, mintegy bővített kiadásban, éreztetve, hogy mi lesz majd a fiúból huszonöt év múlva, és ugyanaz a szürke, értelmes, de nem okos szem, ugyanaz a telt, hízásra hajlamos, de egészen soha el nem hízó arc, ugyanaz a fehér márványból faragott orr, ugyanaz a fölfelé kunkorodó, dús szőke haj, még hangszíne is, folyékony, de tartalmatlan beszédmodora is ugyanaz. Amint hallotta ezeket a szólamokat, melyek végtelen göngyölegben ostromolták fülét, elfogta valami szomorúság az élet céltalanságán: miért is minden? Miért folyik a születések nagyüzeme, mikor csak ilyen egymáshoz hasonló, jól működő, de unalmas gyári áruk, ilyen szeretetreméltó, semmis portékák kerülnek ki a műhelyből? Miért is az egész?

- Talán egy szivarral szolgálhatok - kínálta az ügyvéd -, vagy cigarettával? - s eléje tolt egy automata rugóra fölpattanó mahagónidobozt, melyben oldalfalaktól elrekesztve kétoldalt nyugodtak a barna és világos szivarok s az aranyvégű cigaretták, nagy számban.

Ezek az üzemköltséghez tartoztak.

- Gyűjtsunk rá - indítványozta Ebeczky -, úgy jobban lehet diskurálni. Próbálja meg, tanár úr, ezt - egy szivart kapott ki, melynek hegyét kis alumínium nyaktilóval levágta. - Holland. Holland szivar. Tegnap hozta egy kliensem.

Ő is pőfékelt már, az íróasztalnál állva, ízelve a füstöt.

- Megjárja - mondta, hogy mint házigazda kisebbítse szivarja értékét.

Majd csevegni kezdett a kedves füstfelhőcskében.

- Jaj, ha ezt tudná a Dezső, a Dezső - és imádó mosoly tűnt fel arcán. - Hogy ki jár itt minálunk. Boldog volna. De, sajnos, ma délután nincs itthon.

- Persze, üdül.

- Dehogy üdül, aranyos tanár uram, dehogy üdül. Az most is bújja a könyveket. Akármennyit veszekszem vele, folyton tanul.

- Miért?

- Hogy el ne felejtse. Átveszi újra a tananyagot. Igen, kérem. A mennyiségtant és természettant is.

- Furcsa. Erre már semmi szüksége.

- Én is mondom. De nem lehet vele beszélni. Ebben a fiúban vasszorgalom van. Rengeteg ambíció. Enerzsia, kérem, enerzsia.

- Akár az édesapjában.

- Ó, ó, kérem.

- Ő is ügyvédnek készül?
 - Annak. Természetesen. Ide jön a helyemre, az irodába - mondta Ebeczky, mint egy király.
 - A trónörökös - jegyezte meg Novák, bókolva az apa felé.
 - Hát igen. A Dezső. A Dezső. A Dezsőke - áradozott Ebeczky, szippantgatva szivarját, és mosolygott, mosolygott. - Nem azért, mert az apja vagyok. Igazán. De kevés ily jólelkű, derék, tehetséges gyermeket ismertem. Az, kérem, nem nyugszik soha. Mindig ezt hallom: „A Novák tanár úr így magyarázta, a Novák tanár úr úgy magyarázta, a Novák tanár úr ezt mondta, a Novák tanár úr azt mondta...” Önt nagyon szerette.
 - Én is. Egyik legjobb növendékem volt.
 - Bárcsak hallaná ezt. Boldog volna. Megmondhatom neki?
 - Tessék.
 - Én nem kényeztetem el - szabadkozott az ügyvéd. - De szeretem növelni az önérzetét. Önérzet, öntudat. Az szükséges az élethez. Hogy később tudjon künn birkózni, verekedni - kezelőit feltúrta, s mutatta, hogy kell az életben verekedni.
 - Mindenesetre.
 - Most utazni küldöm. Hadd lásson egy kis világot. Körutazás: Bécs, München, Berlin. Hajón végig a Dunán, aztán a Rajnán, a festői várromok közt, Kölnig. Onnan vasúton tovább. Ki a nagyvilágba, a nagyvilágba.
 - Helyes, nagyon helyes.
 - A tanár úr is nemsokára vakációzik. Ah, a hosszú, boldog szünidő. Két hónap. Sokszor irigylem érte önöket. Ön az idén nem utazik el?
 - De igen. Velencébe.
 - Ah, Velence, Velence. Ötször voltunk ott. A világ legszebb városa. Lagúnák. Kis osteriák. Mindig a kis osteriákban étkeztünk, nem a zajos internacionális szállókban. Azok banálisak. A kis helyek poétikusak.
 - Igen.
 - És mikor megy, ha szabad érdeklődnöm?
 - Jövő héten. Azaz. Egyelőre - mondta Novák, és az ügyvédbojtárra pillantott.
 - Valamit talán közölni óhajtana velem - kérdezte Ebeczky - négyszemközt?
 - Szeretnék.
 - Kiküldjem? - az ügyvédbojtárra mutatott.
 - Ha volna szíves.
- Ebeczky hátrafordult:
- Doktor úr - mondta az ügyvédbojtárnak, mintha nem is emberrel beszélne -, hagyjon magunkra.
 - Kérem.
- Az ügyvédbojtár kiment a másik szobába.
- Ebeczky az ajtót kulccsal is bezárta. Az iroda zordabb lett, komor és rendkívül ünnepélyes.

- Bizalmas? - szólt az ügyvéd, hogy visszajött.

- Az.

Ebeczky összemorcolta szemét, mint ügyvédi tárgyalások előtt. Még mindig az íróasztalnál állt, kezeit dörzsölve, ami különös, érdes hangot adott, mintha két üvegpapírt összehorzsoltak.

Barabás doktor előzőleg megmosta a kezét. Az ügyvéd nem tette ezt. Mosatlan kézzel nyúlt az ügyéhez, pedig bizonyára ő is sok piszkos, emberi szenvedéstől teljes esetet piszkált meg vele, birtokpöröket, sikkasztásokat, bűnügyeket, könyökig vájkált az élet sohase gyógyuló fekélyeiben, mindig kiújuló tályogaiban. Ezzel a kézzel ér majd az ő sebéhez, kényes, egyedülálló tragédiájához? Novák hallgatott, mintegy a fertőzettől félve.

Az ügyvéd biztatta:

- Tessék beszélni, nyíltan. Remélem, bizalommal viseltetik?

- Hogyne.

- Szükséges, hogy az ügyvéd előtt mindent leplezés nélkül föltárjunk. Az, amit itt ön közöl, mondanom se kell, titok marad, teljes titok. Mintha kútba vetné.

- Tudom.

Ebeczky azt hitte, hogy Hilda ügyével áll majd elő, a szökéssel, s a belőle származó jogi következményeket kell elintéznie: talán végrendelkezni óhajt, hogy leányát kitagadja a vagyonából.

Kissé fölhúzta szemöldökét, mikor Novák másról kezdett beszélni.

Kerülgette a dolgot. Jellemezte húszéves tanári működését, melyet eddig semmi kellemetlenség se zavart meg. Ebeczky bólintott, Novák mondatai közé elismerő szókat szúrdalt. Ezeket a tanár idegesen elhárította magától. Leírta az utolsó derűs hónapokat, az áprilist, a májust, fejtegette pedagógiai nézeteit, melyek mindenkor a megértésen, elnézésen alapultak.

Az ügyvédnek fogalma se volt, hová akar kilyukadni.

Csöngött a telefon.

Ebeczky fölkapta a kagylót, tenyerével eltakarta a tölcserő, bocsánatot kért:

- Mindig zavarnak - mondta.

Majd harsányan beleszólt:

- Ebeczky-iroda... Igen... Én magam... személyesen... Hát kérem... igen... hogyne... Tegnap láttam... beszéltem is vele... Egészen jól... Legyenek nyugodtak... Jól viseli a fogságot... De ez nem megy másképp... Várni kell... Hát pedig ez nem megy másképp... Mondom, legyenek nyugodtak, legyenek türelemmel, én mindent elkövetek, ami emberileg lehetséges... Vigyenek be neki egy kispárnát... Ebédet is... azt elintéztam... okvetlenül beengedik... hivatkozzanak rám... Tessék?... Mindennap délután háromtól hatig... de inkább három után... itt az irodámban... Igen... Alászolgája...

Lecsapta a kagylót s megjegyezte:

- Folyton zavarnak. A Kovács fiú. Annak a gazdag parasztnak a fia, aki megölte a feleségét, féltékenységből. Múlt héten tartóztatták le. Szándékos emberölés. Nem hallott róla? A szülei türelmetlenek, azt akarják, hogy azonnal hozzam ki a börtönből. Mindig ilyen türelmetlenek.

Az első héten. Aztán, kérem, aztán megszokják. Szóval - szólt Novákra tekintve -, még egyszer bocsánatot kérek, rendelkezésére állok.

Novák visszatért arra, amit elmondott, de a telefonozás után megriadt, hová jutott, milyen undok, véres emberek közé került. Alig forgott a nyelve. Hosszadalmas, terjengő részletekbe bocsátkozott, melyek ügyére alig vonatkoztak. Ebeczky felütötte ügyvédi naplóját, beírta, mi a teendője holnapra, milyen föllegezést kell benyújtania, milyen végtárgyaláson kell megjelennie vagy képviseltetnie magát. Egyszer az ajtón is kiszólt, az ügyvédbojtárnak:

- Doktor úr, a Kovács-ügyben szerkessze meg a kifogásokat. Holnap beadjuk.

Közben biztosította Novákot:

- Csak tessék. Figyelek, figyelek. Csupa fül vagyok. Folytassa, kedves, jó tanár úr.

A tanár úr folytatta, ahogy tudta. Ebeczkyt még fölszólították néhányszor. Akkor Novák újra kezdte. Vagy félórát beszélt már, mikor hirtelen kibökkentette a dolgot, melyet többször átgondolt magában, s elmesélt Fórisnak, Barabásnak is, úgyhogy számára szinte idegenné lett.

Ebeczky fölkiáltott:

- Hallatlan.

Megint csöngött a telefonja. Ő azonban most letette a kagylót az asztalra, nem is válaszolt. Annyira megdöbbenette a gazság.

- De ez borzasztó! - kiabált. - Ez borzasztó. Hihetetlen. Egészen hihetetlen.

- Pedig így történt - mondta Novák halkán.

Ebeczky ügyvédi munkájához akart látni, de előbb két öklével íróasztalára nehezedve, erős hangon, melybe sok érzés vegyült, így szólt:

- Mint ügyvéd majd elintézem. Előbb azonban engedje meg kijelentenem, hogy ön mellett állunk mindnyájan, kedves, jó tanár uram, nemcsak én, hanem az egész tisztességes polgári társadalom. Mindenki önrel érez - gondolkodott -, csak önrel érezhet. Hihetetlen.

Egy árkus papírt vett elő. Üvegtollát, mely gyöngyök közt állt, oly mohón mártotta be, hogy egy csöpp lila tinta az ujjára fröccsent. Azt lenyalta, és írni kezdett.

- Tehát mikor történt?

- Június 12-én.

- Már két hete - szólt az ügyvéd, a naptárt nézve. - Mért nem jött előbb, kedves, jó tanár úr? A nyomozásnak most nehezebb lesz a dolga. Hány órákor?

- Úgy éjfél felé.

- Milyen nap is volt? Szerda. Szóval a szerdáról csütörtökre virradó éjszakán. Mivel?

- Bottal. Azt hiszem, bottal. Meg bikacsökkel.

- Irtózatos! - és írta: - „bottal, bikacsökkel”. Kézzel nem? Ököllel?

- Nem.

- Hányan voltak?

- Többen.

- Sokan?

- Nem, talán ketten. Nem tudom biztosan.
- És semmit se látott? Egy arcot, egy mozdulatot?
- Hátulról támadtak.
- Orvul. „Tervszerű támadás” - írta az ügyvéd. - Egy nyom, egy adat kellene a rendőrségnek. Legalább egy tanú. Akárki, aki látta.
- Koromsötét volt. Újhold.
- És nem hallhatták a zajt? Mert fölteszem, hogy bizonyos lármát csaptak.
- Csöndesek voltak.
- Nem kiabáltak például sértő kifejezéseket, mint ilyenkor szokás?
- Nem.
- Nem járt senki az utcán?
- Senki.
- Rendőr? Nem cirkált az utcán az őrszem?
- Nem.
- A mi közbiztonságunk - szólt Ebeczky, dühösen verve az asztalt, mert városi bizottsági tag volt, és az ellenzékhez tartozott -, a sárszegi közbiztonság. Ezt majd a orruk alá dörzsölöm a közgyűlésen.
- Csak semmi feltűnést, kedves ügyvéd úr - könyörgött Novák.
- Értem. Tessék rám bízni. Ha jól vettem ki a szavaiból, a gimnázium mellett esett meg, abban az utcában, mely még éjszaka is eléggé népes, a „Zöldfa” korcsma közvetlen közelében. Oda ki-bejárnak folytonosan. Nem nyílt akkor az ajtó?
- Nem.
- Utána sem?
- Akkor sem.
- Egyelőre bottal üthetjük a nyomukat. Két hete, már két hete. Mindegy. És kire gyanakszik?
- Senkire.
- De valaki mégiscsak elkövette. Én valószínűnek tartom, hogy diák volt.
- Diák? - tűnődött Novák maga elé.
- Igen. Főris tanár úr tavaly járt nálam hasonló ügyben. Ő is diákokat gyanúsított.
- Lehet. De nem tudom biztosan. Nem mernék rá megesküdni.
- A gyanút anélkül is közölheti velem. Valami aljas, eléggé el nem ítélni, eléggé meg nem bélyegezhető bosszúról van szó. Arról. Nem zártak ki valakit az idén?
- Egyetlenegy diákot sem.
- Kit méltóztatott az év végén elbuktatni?
- Sinkó Ferencet a harmadikból. Tarczayt az ötödikből.
- Azok gyenge fiúk - legyintett Ebeczky.

- Meg Liszner Vilmost az érettségén. Kettőből. De - tette hozzá sietve - azt Fóris kollégám is elbuktatta. Szintén kettőből.

- Top - szólt az ügyvéd. - Helyben vagyunk. Ez az a vasgyúró? A bajnok?

- Az.

- Ilyen sötétlelkű fiúnak ismerte?

- Dehogy. Csöndes, jó fiú volt az mindig. Csak kissé nehéz fölfogású.

- Én sem tételezem föl róla - mondta Ebeczky. - Dezsőhöz is járt. Az apja úriember. Nem így nevelte. Aztán, amint állítani tetszik, többen voltak, ketten, hárman. Ez a bökkenő.

- Ez.

- Szóval határozott gyanúja senkire sincsen? Úgy, hogy néven nevezhetné az illetőt?

- Egyáltalán nincs. És kérem is az ügyvéd urat, név szerint senkit se említsen.

- Akkor ismeretlen tettesek ellen teszem meg a följelentést. Mindenesetre beidézem tanúul Liszner Vilmost s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosát. Az talán tud valamit. Meg a vendégeket, kik ott voltak akkor, ha ugyan a korcsmáros emlékszik rájuk, annyi idő után. Nehéz az ügy, nehéz. Azért nem szabad csüggednünk. Majd kiderítik. Van egy ügyes rendőrtiszt a detektívosztálynál, annak adjuk át. Mi pedig, kérem szeretettel, a lélektanra vagyunk utalva, erre a tudományra, mely nagyobb és homályosabb ügyeket is tisztázott már. *Cui prodest?* Kinek van hasznára, kinek az érdeke? Ezt kérdi a jogász. Önnek itt nincs ellensége vagy haragosa, egész életét itt töltötte, e város falai között, becsületes, ernyedetlen munkában, a műveltségért és közjóért fáradozva mindnyájunk elismerését kiérdemelve - ó, kérem, csak ne tiltakozzék -, igenis: mindnyájunk elismerését kiérdemelve. Most már csak az a kérdés, kinek volt hasznára, kinek állt érdekében ez a gazság? *Cui prodest?* Senki másra nem gondolhatok, csak diákokra. Mégpedig itteniekre. Ezek tehát itt tartózkodnak. Az nem valószínű, hogy megszöktek.

- Nem valószínű.

- Föltétlenül hurokra kerülnek - biztosította Ebeczky minden meggyőződése ellenére.

Novák átnyújtotta Ebeczkynek az orvosi bizonyítványt. Ebeczky helyeslően olvasta.

- Ez jó - mondta, és rácsapott tenyerével, hogy vissza ne vegye -, kitűnő, majd a följelentéshez csatolom.

Meg volt elégedve magával.

- Büntény - szólt Ebeczky az orvosi bizonyítványra mutatva -, közönséges büntény.

- És mit kaphatnak a tettesek?

- Három évig kiszabható és terjedhető börtönt. Igen, börtönt. A tettesek - darálta Ebeczky, ki egy kis könyvben lapozgatott - nyilván betöltötték tizennyolcadik életévüket, s teljes beszámíthatóság alá esnek. Enyhítő körülményül tudható majd be aránylagos fiatalságuk, meggondolatlanságuk, fölhevült lelkiállapotuk, valamint az a ténykörülmeny is, hogy - bocsánatot kérek - azt bántalmazták, ki közvetlenül, bár teljesen hibátlanul okozója volt szerencsétlenségüknek, amennyiben őket, igazságosan bár, de mégiscsak elbuktatta, s ezáltal előhaladásuk elé gátat gördített. Másrészt - és itt magasba emelte a büntetőtörvénykönyvet -, a 91. §-t alkalmazva, súlyosbító körülménynek tudható be az, hogy tanárjukat támadták meg, kivel szemben hálára volnának kötelezve, aljasul, hátulról, az éjszaka leple alatt törtek rá, 20

napon túl gyógyuló sebeket okozva oly gyilkos eszközökkel, melyek életét is kiolthatták, esetleg azonnal is megölhették volna. Ez a bűntény öt évig nem évül el. Van időnk.

Úgy fújta ezt idősb Ebeczky Dezső, mint ifjabb Ebeczky Dezső a leckét.

Novák fölkel.

- Még csak arra kérem - szólt az ügyvéd egy nyomtatott ívet eléje téve -, legyen kegyes ezt aláírni. Itt, egészen alul. Csak a becses nevét.

Novák Antal aláírta nevét az ügyvédi meghatalmazásra. És így szólt:

- Diszkréten, kedves ügyvéd úr, diszkréten.

- Az természetes. Teljesen nyugodt lehet. Saját ügyemnek tekintem, s a magam részéről mindent megteszek, ami emberileg lehetséges. Ha bármit megtudok, azonnal értesítem.

Búcsúzkodtak. Ebeczky ismét beszélt:

- Bármennyire is szomorú ügy, örvendek, hogy kifejezhetem azt a végtelen tiszteletet, melyet ön iránt érzek, s leróhatom a hála köteles adóját azért a sok kedvességért, melyet fiam iránt tanúsított. Ó, az a Dezső. Hogy most nincs itthon - s Ebeczky újra mosolygott. - Tudom, sajnálja majd.

- Üdvözlöttem.

- Legalázatosabb szolgálja.

A tárgyalás kissé hosszúra nyúlt: másfél óráig maradt nála Novák.

Ebeczky Dezső, köz- és váltóügyvéd, ércléptekkel ment íróasztalához, becsöngette az ügyvédbojtárt.

- Siessünk, doktor úr - mondta, és eléje dobta a tényvázlatot, az orvosi láttelepet s az ügyvédi meghatalmazást. - Készítse el a feljelentést. Írja be a könyvbe.

Az ügyvédbojtár tollat vett. Ebeczky sétálva diktált:

- Doktor Novák Antal.

- Főgimnáziumi tanár?

- Az. Hosszas értekezés. Tényállás-fölvétel. A fél meghatalmazást ír alá.

- Megvan.

- Tegye egyelőre a szekrénybe. A harmadik polcra. Holnap pedig szaladjon föl a rendőrségre. Erélyes nyomozást kérünk. Különös súlyt helyezek rá. Sokan vannak künn?

- Hárman.

- Hát folytassuk - szólt Ebeczky, és félrerántva a függönyt, mosolyogva és diadalmasan megjelent a kliensek előtt.

XXVI

A gyógyszerár gyakornokszobájában volt egy ecetes üveglégyszófogó.

Szenyes kockacukorról szálltak az üvegharangba a legyek, belecsöppentek a csípős folyadékba, s ott úsztak, evickéltek, sötéten nyüzsögtek egymás hátán, míg lassan el nem pusztultak.

Az üveglégyszófogó vékonyan-vastagon zengett, mint egy hangszer.

Körülötte a három jómadár. Figyelték a legyek haldoklását, hallgatták utolsó muzsikáját.

Álmosan, kelletlenül beszélgettek.

- Nem láttátok? - kezdte Bélus, de nem tette hozzá: „azt a pizok frátert”.

Nem is válaszoltak.

- Én láttam tegnapelőtt - folytatta -, erre sántikált.

- Tud menni? - szólt Próféta.

- Tud, de hogy. Ilyen vékony - mondta Bélus, és fölemelte az ujját.

Vili nézte Bélus ujját.

- Biztosan sok vért vesztett - folytatta Bélus. - Az a vén csoroszlya a múltkor gyógyszereket vitt innen. Szublimátot, jódot. Nagyon megvertétek, öcskösök.

- Kár volt - mondta Vili.

- Miért lett volna kár? - támadott Próféta. - Sohase volt az kár. Jó volt az neki. Nagyon jó. Mi, Bélus?

- Az - helyeselt Bélus. - Üsd, nem apád.

- Üsd, nem apád - röhögött Próféta, s Vili vállát veregette, hogy ingerelje.

Vili elhúzódott tőlük, fölállt, maga elé nézett. Nem volt az apja, az igaz. Mégis kár volt.

Ezt érezte:

- Az embereket nem lehet megütni, mert mindnyájan rokonaink, testvéreink, s az öregebbek kicsit olyanok, mint az apáink.

Liszner Kálmán bácsi reggel maga ment a halpiacra, hogy kiválasszon egy harcsát ebédre. Az öreg szerette a gyomrát, a bevásárlást sohase bízta másra. Cseléd kísérte, viaszkosvásznon táskával, hogy hazahozza a halat.

Fia a boltban reggelizett. A segéd zsemlyéket vágott, vajazta, sonkával tetézte. Épp beleharapott egybe, mikor a fűszerkereskedésbe egy közrendőr lépett be. Egy írásra tekintve azt mondta:

- Liszner Vilmos urat keresem.

Vili torkán akadt a falat. Azt hitte, hogy a rendőr azonnal fülön csípi, s viszi befelé a börtönbe.

Föllélegzett, mikor a rendőr a kezét sapkája ellenzőjéhez emelve tisztelgett, s csak az írást nyújtotta át neki.

Ezt a piszokszín, halvány szalmapapír lapot Vili zsebébe gyúrte, s fölugrott vele a diák-szobába. Markába szorítva a zsebéből próbálta silabizálni a betűket. Először a nevét pillantotta meg, mire hatalmasan megdobbant a szíve, és úgy kalimpált, hogy a szöveget se bírta elolvasni. Később látta:

- „Idézés bűnügyben.”

Fogalma se volt, mit jelent a hivatalos, rettenetes levél: hol kell jelentkeznie, a törvényszéken vagy mindjárt a börtönben, s egyáltalán elítélték-e, letartóztatták-e már? Szerette volna eltépni, mint valami kellemetlent, a papír darabkáit szétszórni a levegőben, aztán elszaladni innen, futni-futni. Futni még mindig jól tudott.

Kerékpárra ült, az adóhivatalhoz sietett.

Próféta kevésbé volt készséges, mint első esetben, mikor itt fölkereste.

Ismét a pókhálós boltívek alatt álltak.

- A világért se tépd szét - mondta Próféta. - Azzal csak súlyosbítod a helyzeted. Akkor elővezetnek.

- Kit?

- Téged, öreg, téged.

- Engem?

- Téged hát.

- Kik?

- A zsandárok. Két zsandárt küldenek érted. Szuronyos puskával.

- Ó - szólt Vili, s megfogódzott a folyosó fakorlátjába, hogy el ne essék.

- No, azért ne gyulladj be - vigasztalta Próféta, ki maga is eléggé be volt gyulladva. - Add ide azt az izét. Mindjárt telefonálok. Majd elintézem.

A hatalmas pártfogó mozdulatával bement hivatalnok-ketrecébe, és az asztalra görnyedve másolt. Esze ágában se volt telefonálni, nem rendelkezett ő előkelő összeköttetésekkel, csak a saját bőrét akarta menteni. Vilit, ki járt-kelt a folyosón, félóraig várakoztatta, akkor kijött, kezében a papírlappal:

- A főkapitány úr - szólt közönyösen -, most nincs Sárszegen. De semmi az egész. Közöséges idézés. Mikorra szól? Holnaputánra. Rengeteg időd van. Holnapután bemégysz ide a szomszédba, a rendőrségre, tudod hol van, ott majd kihallgatnak.

- És?

- Csak ne félj. Ki idézett meg? Doktor Balog. A doktor Balog. Majd beszélek vele.

- Becsuknak?

- Mit jut eszedbe.

- Próféta, én azt hiszem, hogy engem becsuknak.

- Dehogy. Nem megy az olyan könnyen.

- Márpedig, ha becsuknak, testvér, akkor te is velem jössz.

- Miért?

- Csak, testvér. Ez az igazság. Együtt csináltuk, együtt szenvedünk. Te nem kaptál ilyent?
 - Nem én. Mért kaptam volna?
 - Ahá. Most ki akarsz bújni. Hogy magam maradjak a pácban. Ez a becsület?
 - Ne számárkodj, Vili. Bolondság az egész. Kihallgatnak, aztán elengednek. Tagadsz, érted? Mindig csak tagadsz. Verte? Nem vertem, kérem. Ki verte? Senki, kérem. Látott valamit? Semmit se láttam, kérem. Hát mit tud? Semmit se tudok, kérem. Erre azt mondja: köszönöm, alászoigája. Máris szabad vagy.
 - Igazán?
 - Szavamra. De légy okos. Mindenre csak ezt feleld: nem, nem. Akárhogy vallat. Vond a vállad. Nézz a szemébe.
 - De ha tudja, hogy én voltam.
 - Honnan tudná?
 - Látod, hogy tudja. Itt a nevem.
 - Az semmi. Egyre azonban figyelmeztetlek. Az én nevemet ne említsd, mert adóhivatalnok vagyok, hivatalos személy. Ez hatóság elleni erőszak. Rágalmazás. Ha belekeversz, akkor véged, akkor elvesztél, öreg.
- Elfelejtettek kezét fogni. Vili lecsoszogott a lépcsőn, vállán a gonddal.
- Kerékpárja az országutakon porzott, oly sebesen, hogy alig lehetett látni, ki ül rajta.
- Délben a gyógyszerertár előtt volt. Benyitott Bélushoz is, kezében az idézést nyomorgatva.
- Bélus porokat osztott szét a márványasztalon, megpöccentve a kártyát, aztán nagyokat fűjt a papírtáskába. Vili a fülébe súgott valamit. A gyógyszerészsegéd intett, hogy mindjárt, s beküldte a gyakornokszobába.
- Vili itt eléje tette az idézést.
- Hű, a kiskésit - szívta a fogát Bélus -, hű, a kiskésit.
 - Mi az?
 - Azt a hét meg a nyolc - csodálkozott Bélus, ki az élet legkomolyabb pillanataiban se fogyott ki efféle népies szólásokból.
 - Baj ez?
 - Nagy, öregem, nagy baj. Ez kriminális.
 - Mi az a kriminális? - kérdezte Vili, mint gyöngé latinista a másik gyöngé latinistát, ki azonban tapasztaltabb volt, s életművész.
 - Főbenjáró bűn. Ezért becsuknak. Egy-két évre. Börtönbe. Meghalt már Novák? - érdeklődött Bélus.
 - Hogy halt volna meg - válaszolt Vili. - Hiszen múltkor láttad. Nem halt meg. Az lehetetlen.
 - Mert - magyarázta Bélus - akkor szoktak ilyent küldeni, mikor az illető meghal.
 - Máskor nem?
 - Nemigen. Halálos testi sértés. Emberölés. De lehet, hogy tévedés.

- Mit tegyek? - rebegett Vili, tekintetével belecsimpaszkodva Bélusba, egész lelkével az ajkán csüngve.

- Hát kérlek - mondta Bélus -, legokosabb, ha azonnal jelentkezel a rendőrségen az írással, még ma, meg se várd a napot, s vallj be mindent. Az őszinteség enyhítő körülmény. Akkor valamivel leszállítják a büntetést is. Egy fél évvel.

- De én nem merek odamenni egyedül. Tudod mit, Bélus? Jöjj velem.

- Én? - csodálkozott Bélus. - Látod, mennyire el vagyok foglalta. Aztán nekem semmi közöm az egészhez.

- Te mondtad.

- Hallgass. Fogd be a szád. Egy szóval se mondtam. Engem különben se buktatott meg az idén, csak két évvel ezelőtt. Majd bolond leszek odatolni a pofámat. Menj csak szépen oda te.

Vili elnémult, babrált egy orvosságosüveggel. Ezt dadogta:

- Próféta azt tanácsolja, hogy tagadjak.

- Az a legrosszabb. Próbáld meg, de rajtavesztesz. Ezek a rendőröktyúk mindent kivesznek belőled. Detektívek visznek be egy kis szobába, keresztkérdéseket adnak, a szemedbe néznek, így, és te belezavarodsz. Legjobb mindent bevallani.

Vili nem mert Bélus szemébe nézni, ki már úgy tekintett rá, mint majd a detektív. Ráült a kerékpárra.

Bélus utána szólt:

- Holnapután majd jöjj ide, s mondd el, mi történt. Ha ugyan szabadon engednek.

A kerékpár Novák háza előtt röpült. Vili lassított, bekukucskált a kormányra hajolva, hogy kipuhatólja a terepet, látni akarta, hogy mit csinálnak. A kertben senki se volt, ajtók, ablakok nem nyíltak, a ház dermedten pihent a hőségben. Oly lassan hajtott már, hogy a két kerék mozdulatlanul állt a kociúton. Ha leugrana most, s bemenne hozzá, és mindent meggyónna, irgalmat esdekelve tőle? Novák bizonyára kiutasítaná, zsandárokkal vitetné el. Lábát a taposóra nyomta, a kerekek nekirebbentek.

Közbeesett a nagy ünnep, június 29-ike, Péter-Pál napja. A tanévzáró ünnepélyt tartották a gimnázium dísztermében. Ábris igazgató a földéken megkezdődő aratás s a tudás és szorgalom aratása közt párhuzamot vont. Diákok lelkesen szavalták Várady Antal és Ábrányi Emil hazafias költeményeit. Kiosztották a jutalomdíjakat, özvegy Csajkás Gáborné öt aranyát is, melyet Ebeczky Dezső nyert meg. Novák Antal ott ült a tanári karban, szalonkabátjában, testben-lélekben megtörve hallgatta a beszédet; biztatta a szavalókat, és megdicsérte nézésével a jó tanulókat, kik kijöttek a jutalomért. Végül együtt énekelt az ifjúsággal: a Himnuszt dalolta szelíden és meghatottan, s erős basszushangja ércesen röpködött a kisdíjakok szopránja alatt.

Vili idézése másnapra szólt, reggel kilencre. Ő már nyolckor megjelent a rendőrségen, látszólag nyugodtan, belül azonban mindenre elszánva. A 7. számú ajtó előtt cigarettázott, tízig. Tízkor besurrant egy előszobába. Itt gyalultatlan falócán parasztok várakoztak, kofaasszonyok, kosarukban libával, csirkékkel, s egy ismerős is, Gergely, az iskolaszolga, ki tanúul volt beidézve, szintén ebben az ügyben. Az egy szecskahajú magyarral beszélgetett, kit Vili nem ismert, a „Zöldfa” korcsma tulajdonosával.

Egy sápadt, szemüveges írnok nagyon hangosan a nevét kiabálta a folyosón:

- Liszner Vilmos.

Az írnok bejött az előszobába, intett neki, hogy kövesse. Ő előlépett, mint mikor felelni szólították.

Egy nagy, sötét, udvarra néző terembe vezette, hol az asztal körül többen álltak, úgy látszik, azok már végeztek, kifelé indultak. Az asztalnál szőke, angolbajuszos, karcsú rendőrtiszt ült. Az volt doktor Balog. Fölkelt, kiment, becsapva maga után az ajtót. Vili összerezzen.

Pár percig magára maradt. Bámészkodott az akták reménytelen világában, mely még az iskolánál is szomorúbb. Két gázláng libegett ebben a teremben, hol sohase volt nappal, mintegy a közeli tömlőc sötéttségét éreztetve.

A rendőrtiszt visszajött:

- Maga az? - kérdezte tőle, és erősen, élesen ránézett.

- Igen - mondta Vili kiegyenesedve.

- Liszner Vilmos? - kérdezte, és még egyszer ránézett.

- Igenis - és Vili most meghajlott.

A rendőrtiszt szórakozottan lapozgatta az ügyiratokat. Fogai közt mormolta:

- Dr. Novák Antal. Igen. A Novák-féle ügyben.

Olvasta a följelentés pár mondatát, majd a maga szavaival tolmácsolta a tényállást.

- Nem hallott erről semmit?

- Nem.

- Nem is látott semmit?

- Nem kérem.

- Hol volt azon az este? Mikor is? Június 12-én. Este. Éjjel 11 és 12 óra között?

- Otthon.

- Mit csinált?

- Aludtam.

- Tudja ezt igazolni?

- Igen.

- Mivel?

- Tessék megkérdezni - hebegte - az édesapámtól.

- Szóval semmit se tud. Akkor minek idézték be? - mondta a rendőrtiszt maga elé. - Elmehet.

Vili meghajtotta magát. De nem mozdult.

A rendőrtiszt, ki igen kedves embernek látszott, ránézett, s barátságos hangon ismételte:

- Elmehet, kérem. Köszönöm.

Vili az ajtóban találkozott Gergellyel s a „Zöldfa” korcsma tulajdonosával, kit utána vallomástételre hívtak be.

Nagy kő esett le szívéből, de igazán nem örült.

Próféta a kapuban várta:

- No, ugye hogy semmi se volt?

- Semmi.

- Látod, kihúztalak - hazudott. - Szóltam a kapitánynak. A doktor Balognak. Jó barátom.

Bélus pedig csúfolta Vilit:

- Nem szabad annyira megijedni, tata. Inadba szállt a bátorság.

A nyomozás, mely az iskolaszolga és korcsmáros semmis vallomása után holtpontra jutott, azért folyt tovább. Ebeczky ügyvédbojtárja minden másnap telefonált a rendőrségre. Egyszer maga a főnöke is. Követelte a „helyszíni szemle megejtését”, amit „meg is ejtettek”, anélkül hogy az ügyön különösebbet lendített volna. Az akták egy hét múlva visszakerültek az ügyvédhez, s az zsinaggal átkötve elhelyezte szekrénye harmadik polcára, a negyedik rekeszbe, közvetlen a Fóris-ügy mellé, hol az *ad acta* teendő pöriratok pihentek.

Ez lett a Novák Antal-féle ügy kriptája. Külön diszkrét helyet kapott.

Vili egyedül lődörgött. Futni már régen nem járt ki a városerdőbe. A diákok közül sokan elutaztak, s nélkülük a város kihalt volt, színtelen. Prófétával, Bélussal is ritkábban találkozott, akkor is csak egy-két kedélytelen szót váltott.

De Bélus beintette egyszer a patikába.

- Beteg voltál?

- Nem, öregem.

- Pedig nagyon rossz bőrben vagy.

- Nem bírok aludni - mondta Vili homlokát dörzsölve. - Adj valamit.

- Ideges vagy. Sokat cigarettázol. Mért cigarettázol? Te azelőtt nem cigarettáztál. Nem neked való az. No, majd kapsz valamit.

Oldatot készített.

- Nem fizetsz érte semmit - mondta Bélus lekötelezően. - Ebből minden este benyalsz két kanállal. Ha nem elég, akkor még kettővel. Úgy alszol tőle, mint a bunda.

Bélus napok múlva érdeklődött a hatása iránt:

- Használt?

- Fenét - szólt Vili. - Nagyon sós. Olyan randa íze van. Mégse bírok aludni. Akármit csinállok, nem bírok.

Vili, miután megszüntették ellene az eljárást, s az ügyről senki se beszélt, még mindig messzire került a rendőrséget és a csendőrlaktanyát. Almatlansága nem múlt el. Éjfél után többnyire felébredt, és hajnalig nem jött álom a szemére. Feje úgy hánykolódott a vánkosán, mintha tüpárnára fektette volna.

Ilyenkor gondolkozott. Mindenféle csacsiságok jutottak eszébe. Látott egy hosszú ugrómércét, azt a nagy, sötét termet, melyben kihallgatták, málnalekvárt, doktor Balogot, egy kétüléssel kerékpárt, tandemet, melyre annyira áhítozott.

Még valamit látott, ami szintén butaság, de riadalommal töltötte el.

Novák a nyolcadikban kísérletet mutatott be röntgensugarakkal. Átvilágította saját kezét, melynek képét egy keretbe foglalt tejüvegbe vetítette, s ott remegtek a csontok, a singcsontja meg az orsócsontja, ujjainak perecei, körötte pedig árnyék gyanánt a hús, melyen lazán lengett

a jeggyűrűje s a karneolköves gyűrűje. Ezt sokszor produkálta a Kobak. Hát egyszerre a Butykos, mintha megbolondulna, kezébe vette, az igazi kezébe, a csontváz kezét, s fenyegetni kezdte vele az egész osztályt. Nagyon komisz tréfa volt. És a diákok nem is az igazi kéztől féltek, mely a szekundákat írta, hanem attól a másiktól, attól a fehértől.

Egyszer szüleivel vacsorázott. Anyja kiadta az adagját. Vili hirtelen fölkel az asztaltól.

- Mi az?

- Hívnak.

A fiú lesietett a sötét boltba, de nemsokára visszajött. Tétován tekintett maga köré.

- Ki volt az? - firtatta az anyja.

- Senki - mondta Vili. - Pedig világosan hallottam. Valaki ezt mondta: „Liszner”. Kétszer. Mély hangon. Azt mondta: „Liszner, Liszner”. Így - és utánozta.

Apja és anyja összenézett.

Vacsora után az anyja megsimogatta Vili arcát. Vili kezét csókolt mindkettőjüknek, bement aludni.

Ekkor a szülők halkán tárgyaltak.

- Látod - szólt az asszony az urához -, milyen nyugtalan. Szegény, kimerült a sok tanulástól. Aztán az is bántja. Tudod, a tornaverseny. Nem szabad büntetni. Hadd menjen üdülni.

Az öreg Lisznerék elhatározták, hogy Vilit rossz bizonyítványa ellenére is felküldik Budapestre, az asszony néjéhez, kinek villája van a Hűvösvölgyben, s megváltják neki az atlétikai versenyekre a bérletjegyet, melyet jutalmul kért, ha leteszi az érettségét.

Csak a rokonok levelét várták, hogy útnak indítsák.

XXVII

Barabás doktor végiglovagolt a városon. Por lepte szarvasbőrrel toldott nadrágját, arca tüzelt a naptól. A katonai lövőtérrel jött, hol a bakák hadgyakorlatra készültek. Tizenegykor megállította kövér, kincstári lovát a Novák-ház kerítése előtt, egy fához kötötte, melynek lombjait, ágait a ló lomhán ette.

Az orvos mozgékonyan ment a kerten. Tiszti sarkantyúja csengett, amint fölhaladt az emeleti lépcsőn. Novák messziről hallotta. Fejét fölemelte, a zaj felé fordította. Sohase hitte, hogy ilyen kellemes muzsika a sarkantyú pengése: szebb, mint száncsilingelés a gyermekkori hóban, idillibb, mint karácsonyi csengettyűk ezüstszáva, mely valami nem remélt örömet mond az ajtó előtt várakozó kicsinyeknek. Ah, milyen szépen csengett a sarkantyúja.

Kora reggel óta leste ezt mindennap. Ha kissé késett valamiért, elkomorodott. Enyhületet csak az ő megjelenése okozott. És nem volt boldogabb pillanat, mint mikor az orvos férfiasan, marconán s mégis kedélyesen belépett hozzá.

Megnézte a sebet, kimosta, bekötözte, s biztosította őt, hogy nemsokára beforrad a lapockacsont, hátára is fekkhet, egy hét múlva már nyoma se marad az egésznek, elutazhat Pepikével Velencébe. Nem élt szenvedélyes kifejezésekkel, mint Fóris, nem használt általános szólamokat, mint Ábris igazgató, nem szónokolt, mint idősb Ebeczky Dezső, s nem vonogatta a vállát, mint Balog, a rendőrtiszt, ki a nyomozást megszüntette. Sohasem ámitotta. Amit tett, az jó volt és szép volt, emberi volt, az egyetlen, amit tenni lehet.

Már nem sok dolga akadt. Többször mondogatta, hogy rá tulajdonképp nincs is szükség.

Novák esdeklő szemmel tekintett Barabásra. Szorongatta kezét.

Nem tudta eddig, hogy ennyire szerette őt. Talán nem is bízott különösebben gyógyító tudományában. Nem várt tőle csodát. De orvos volt, ki a szenvedéssel hivatásszerűen foglalkozik, kinek az a mestersége, hogy lásson minden csúnyát, förtelmest, hamis káprázatok nélkül szemlélje húsunkat, vérünket, a könnyünket is, mely éppoly mirigyváladék, mint a többi. Előtte semmi sem szégyen, még sírni sem az. Akinek senkije se marad, annak még mindig ott az utolsó barát, az orvos, ki idegenül is ismerős, állati mivoltunk lelkiatyja, kezébe bele lehet fogódzni, s kiáltani, hogy segítsen, nem bírjuk tovább. Maga ez a gondolat is vigasztalta. Az ősi népek bizalma, imádata ébredt föl iránta, melyek az orvost papnak és varázslónak tartották.

Azért egyetlen panaszszó se hagyta el ajkát. Mind a ketten tartózkodtak említeni azt, amit hiába próbált elintézni az ügyvéd és a rendőrség. Elbeszélgettek erről-arról, félóraig. Sajnos, az idő túl hamar elröpült. Barabásnak mennie kellett civilbetegeihez vagy a helyőrségi kórházba. Lova nyerített. Novák tartóztatta egy darabig, aztán látta, hogy az orvos keze mégis a kilincs után nyúl, és mikor sarkantyúinak halkuló csengése elhangzott a kavicsokon, csak az erősítette, hogy huszonnégy óra múlva ismét eljön.

Ez a huszonnégy óra azonban hosszú volt, nagyon hosszú.

Most azt közölte vele az orvos, hogy egy hétre a Balaton mellé kell utaznia hadgyakorlatra, de lehet hogy öt-hat nap múlva már itthon lesz.

Barabás látogatása után mindig kissé jobb hangulatban volt, jelenléte fölvilágította, derűs, kellemes érzéseket keltett benne s önbizalmat. Mekkora a világ. Sárszeg ezen csak kis pont. Vannak fővárosok, hol az ilyen gyötrődés érthetetlen volna. Bécsben látta magát, mint

fiatalembert, látta öreg egyetemi tanárját is, s játszadozott a gondolattal, hogy mellette marad, mint tanársegédje, fehér köpenyben áll a laboratóriumban, előtte húsz gázláng, s ő lombikban valami folyadékot melegít.

Háza előtt a tűzoltóbanda indulót muzsikált. Követte a pattogó zenét, de a vidámság egyszerre csupa ájulat lett, s a trombiták megint végletekig csigázták kétségbeesését.

Amint a nap előrehaladt, állapota fokozatosan rosszabbodott. A beteg nagy, párnás karszékében üldögélt, két könyökét a karfához nyomva, anélkül hogy hátát a támlához értetné. Egy fénysávot nézett a padlón, mely a csukott ablaktáblán beesett. Akkor elszenderedett.

Napközben rövid ideig aludt, öt-tíz percig. Álmai szaggatottak voltak, gyötrők. Emberek üldözték, futottak utána, ő pedig verekedett, letaposta támadóit, de mikor a földön heverték, s rájuk pillantott, egy oly alakot látott, hogy megijedt tőle és fölébredt.

A fénysáv még mindig a padlón imbolygott, csak kissé távolabb, minthogy azóta a nap folytatta útját. Alkonyodott. Pepike előtte állt, vagy vele szemben ült egy széken, és Novák, mihelyt kinyitotta szemét, az ő jó arcát vette észre.

Unokanénje szelíden mosolyogva szólt hozzá:

- Aludtál.

- Igen - mondta Novák zavartan, s egy mozdulatot tett, hogy elhárítsa, ami még előtte volt -, aludtam.

- Csak aludjál, Tóni. Az jót tesz.

De az álom nem tett jót, még jobban kifárasztotta.

Majd ozsonnára, vacsorára hívták.

Aztán Pepike így szólt:

- Most pedig feküdj le. Pihend ki magad. Már este van.

Novák vetkőzött, csak azért, hogy ne bolygassa meg a ház rendjét, s magával is elhitette, hogy semmi különös dolog nem történt. Jobb lett volna pedig továbbra is a karosszékben üldögélni, ébrenlét, álom között. Félt az alvástól, főképp attól az alaktól, ki pár nap óta visszatért álmában, s nevezhetetlen rémülettel töltötte meg. Mellén ilyenkor egy oroszlán feküdt, tépte körmeivel a húsát. Inkább virrasztott.

Hátára még mindig nem tudott feküdni. Jobb oldalára heveredett, ezt azonban elunta, bordái kifáradtak. Felült az ágyban.

Éjszakái így múltak.

Egy ilyen éjszaka felötlött benne egy terv, mely eleinte rendkívül furcsának, kivihetetlennek tetszett: az, hogy egy délután minden bejelentés nélkül betoppan Liszner Kálmán fűszeres-boltjába, és beszél a fiával, Liszner Vilmossal.

Később ezzel a tervvel megbarátkozott. Minden éjszaka, mikor nem tudott aludni, valamit toldott hozzá. Megszokta, kiszínezte. Már nem tartotta oly kalandosnak, oly megvalósíthatatlannak.

Nyilvánvaló, hogy eddig helytelen taktikát folytatott. Nem szabad elkerülnie ezt a családot, oda kell menni a bünbarlangba, hiszen neki nincs szégyellni valója, legfőlebb önekik. A részletek, melyeket az álmatlan képzelődés s a szenvedés koholt, egyre nőttek, oly világosan

álltak előtte, mintha egyszer már meg is történtek volna. El tudta volna játszani az egészet, akár egy színész.

Az éjszaka mélyén dolgozott zakatoló agya.

Egy délután - maga se tudta miért, de mindig a délutánhoz ragaszkodott -, pont három órákor, mikor a számlapokon derékszöget alkotnak a mutatók, váratlanul belép a boltba. Megjelenése ünnepi lesz, de egyszerű. Vili épp ott áll egy zsák szárazbab mellett. Mikor észreveszi őt, el akar iszkolni. Ő egy taglejtéssel megállítja, a földhöz szögzi:

- Liszner - szól neki.

- Édesapát tetszik keresni? - rebegi a diák, megszeppenve. - Édesapa nincs itthon.

- Az nem baj - mondja Novák. - Nem hozzá jöttem, hanem - és ezt a szót majd megnyomja - önhöz.

Vili erre nem tud mit felelni. Ötöl-hatol, sápadozik, sapkáját lekapja. De megeshet, hogy nem lesz rajta sapka. Akkor csak meghajlik.

- Igen - ismétli Novák -, önhöz jöttem, Liszner Vilmos, csak önhöz. Bemehetünk ide?

Egy helyiségre mutat, melyet, minthogy még nem volt náluk, sohase látott, de pompásan el tudott képzelni: a földszinten van, afféle benyíló vagy raktár, a bolti bejáratától balra, s félig kibontott, gyalulatlan faládikák állnak benne, forgáccsal, ásványvizes üvegekkel, kosarak, asztal, rajta - esetleg - egy dugóhúzó.

Máris magukra maradnak, négy szemközt, egyedül. Ő, egészen egyedül. Az ajtó bezárul mögöttük, magától.

Vili hellyel kínálja, gyorsan széket hoz, lefújja róla a port, aztán megtörli tenyerével. Ő nem ül le. Áll, egyenesen, mint a számonkérő végzet. A pillanat rettenetes.

Novák nem sokat teketóriázik: tüstént rátér a dologra, mintegy megrohanja vele.

- Ön volt az.

- Nem.

- De ön volt.

- Nem, kérem.

- Mit tagad? Láttam az arcát. Akkor, azon az éjszakán mindent láttam.

És oly közel megy hozzá, hogy arca az arcát érinti, s úgy tekint rá, mint egy álomalak.

A diák nem állja tekintetét, megretten, fejét elfordítja. Szeretne kirohanni a rémülettől, itthagyni ezt a szűk vállatósobát, mely irtózatossabb annál a nagy, sötét teremnél is, melyben a rendőrtiszt kihallgatta, s gázlángok égtek. Megadja magát.

Novák csak most beszél majd igazán:

- Van-e fogalma, hogy mit tett, szerencsétlen? Ön megalázott egy felnőtt embert, aki barátja volt és szerette, meggyalázta őt - így mondja majd, ez jobb lesz -, meggyalázta őt, nem mások, hanem önmaga előtt, ami még fájdalmasabb. Szenvedést okozott neki. Testi és lelki szenvedést. Megbántott valakit, aki ezt nem érdemelte. Tönkretett engem, Tibor. Azaz mit beszélek? Tönkretett, Liszner. Látja, összevissza forognak számban a szók. Nem csoda. Azóta beteg vagyok.

Vili hátrál a fal felé, egy kis tapétaajtóhoz lapul. Fél ettől a betegtől, ki nem tudja, mit mond. Novák azonban követi, hogy rémítse:

- Ön is beteg azóta. Tudom, hogy beteg. Látom. A lelke beteg. Azért jöttem, hogy meggyógyítsam.

De a fiú nem szól semmit. Csak bújik, oson, valami zugot keres, hogy elrejtse benne a fejét. Nem, az anyja keblét keresi, az anyja szoknyáját keresi, az édesanyja szoknyáját.

Novák tovább üldözi:

- Mit fél tőlem? Hisz én nem bántom már. Nézze, nincs nálam semmi. Se görcsös bot, se bikacsök. Még a sétatálcám se hoztam ide. Fegyvertelen vagyok - és magasba emeli két kezét.

Erre a fiú könnyezni kezd.

- A büntetéstől fél - súgja Novák lassan -, a detektívtől, az öt évi súlyos börtöntől? Attól ne féljen, kedves fiam. A megbocsátást hozom, a jószágot. Itt ezennel becsületszavamra fogadom önnek, hogy a följelentést ügyvédem, dr. Ebeczky Dezső úr által még ma visszavonom. Vili - mondja neki életében először -, Vili.

Itt a fiú hirtelen földrerogy. Nyöszörögve kéri, hogy bocsásson meg igazán, hálálkodik, porban kúszik feléje, lassan, mint a bibliai tékozló fiú az édesatyjához, s átöleli Novák térdét.

Ő ezt nem engedi. Int, hogy keljen föl. De bárhogy tiltakozik, nem bírja lefejtetni magáról a reá fonódó eleven indát, mely körülkacsolja, összeforrad vele, a szeretet rabságában, mintegy mindörökre. Ekkor kezét diákja rövidre nyírt fejére teszi, melynek szúrós bizsergését is érzi, s érez még valami mást is: keze fején egy könnycseppet, egy forró, égető könnycseppet, mely Liszner Vilmos szeméből hull oda.

Novák kaparászott paplanán. Keze fejét tapogatta. Nini, azon csakugyan valami nedvesség volt, egy könnycsepp, mely a bolond álmodozás alatt tulajdon szeméből pottyant rá.

Lehet azonban, hogy nem így történik.

Vili ellenszegül, makrancoskodik, konokul tagad, vagy botrányosan viselkedik, még ott a boltban is megkísérli a merényletet, melynek csak a kereskedősegédek gyors közbelépése vet véget. Novák ezt is vállalta, az új botrányt, csak hogy a régi emlékeitől szabaduljon. Akkor majd dulakszik vele, kiabál, az asztalt csapkodja. Aztán előfordulhat, hogy volt tanítványa nem lesz otthon, csak édesatyja, az öreg Liszner Kálmán. Ezzel az eshetőséggel is számolt.

Egy este majd - s itt az estéhez ragaszkodott, szintén nem tudta miért -, zárás előtt, úgy fél nyolc tájt majd elmegy boltjuk előtt, büszkén, fölemelt fejjel. Az öreg Liszner künn áll a fűszerkereskedés ajtajában, alázatosan köszön, de Novák ezt csupa szórakozottságból nem veszi észre. Már továbbhalad, mikor a fűszeres utánalopódzik. Félénken szólal meg:

- Ezer bocsánat, igen tisztelt tanár úr.

- Parancsol? - mondja Novák ridegen.

- Csak esedezem. Beszélni szeretnék önnel.

- Velem? - kérdezi Novák tettetett tájékozatlansággal.

- Ha lehetséges.

- Tessék.

- De talán tiszteljen meg. Méltóztassék itt fönn, a lakásomban.

Novákot bevezeti lakása legszebb szobájába, hol minden ragyog valami narancsszín, forró fényben. Egy óriás lámpaernyő csapja lefelé a sugarakat. Virágos selyemszövettel behúzott, igen puha pamlagon ülnek, melyen török párnák dagadoznak. Egy kalitkában kanári énekel. Üvegszekrények kincseket rejtenek, s üvegeik reszketnek a kanári éles csattogásától. Selyem imaszőnyegek rohannak végig a szobákon. Soha ilyen fényes lakásban nem járt. Még Ebeczky Dezső se fogható hozzá, pedig az igazán szép.

A boltos, szegény, nem bír szóhoz jutni. Arcán látszik, hogy mindent tud, és fia gonoszsága, valamint a miatta való hercehurca tíz évvel megöregítette. Nem is ember már, csak roncs. Dadog, de ő nem segíti ki, gyönyörködik zavarában.

Az öreg Liszner sopánkodik:

- Jaj, mennyit vártam erre a pillanatra. El se tetszik képzelni. Arról gondolkoztam éjjel-nappal, hogy egyszer, valamikor mégis szembekerülünk, s elmondhatok mindent, azt, ami atyai szívemet nyomja. Minden áldott nap készültem önhöz. Föl a gimnáziumba, a lakásába. De féltem, hogy terhére leszek, vagy nem is fogad, vagy beenged, és aztán ajtót mutat. A történetek után ezt se veszem zokon. Hisz ami történt, az égbekiáltó. Engem sújtott le leginkább.

- Nem értem önt - válaszolja majd Novák foghegyről.

- Ó, én elégtételt kívánok szolgáltatni önnek, mélyen tisztelt, nagyon szeretett tanár úr, a legfényesebb elégtételt, melyet egy ember, egy apa adhat. Még nem tudom, milyen formában. De készen állok mindenre. Csak a föltételeit várom.

- Nekem nincsenek föltételeim - felel Novák, hogy egészen megsemmisítse, vidám könnyedséggel. - Úgy látszik, valami tévedésről van szó.

- Nem, nem. A tanár úr nemes jóságával megszégyení. Vili gazságát én sem akarom megtorlatlanul hagyni. Elengedték a rendőrségtől, bizonyítékok híján fölmentették, a rendőrtiszt semmi terhelőt nem talált ellene, én azonban a magam részéről nem tartom elintézettnak az ügyet. Keresztény ember vagyok. Vezekelni kívánok. Mit tegyek a fiammal? Rendelkezzék.

- Tegyen, amit akar.

- Elkergessem innen? Kitagadjam? Igen, kitagadom. Egy krajcárt sem adok neki, és vagyonom reá eső része, ez a sok minden itt: az üvegszekrények s benne az arany evőszerek, az ezüstcsészék, a cseh poharak, minden, minden az öné.

- Ostobaság - utasítja vissza Novák.

- Bocsásson meg. Nem akartam megsérteni. De mit csináljunk? Gondolkozzunk, talán ketten kitalálunk valamit. Megkövesse önt nyilvánosan? Kész rá. Ez se helyes? Igaz, hiábavaló. Akkor idehívom, s megkérem önt mint barátomat, mint mindenki által tisztelt, érdemekben gazdag pedagógust, hogy csak egy szót, egyetlen szót intézzon hozzá.

Anélkül hogy Novák megadná beleegyezését, az apa megragad egy keze ügyében levő rugalmas acélkorbácsot, melyen több folt barnul, és végigvág vele az asztalon, oly erősen, hogy az majdnem összeroppan.

Ez a jel.

A falban dörömbölve nyílik a rozsdás vasajtó. Pincegádor látszik, lefelé vezető lépcsőkkel, nyirkos fallal, mint föld alatti cella, melyben titkos foglyot őriznek. Rocska rémlik a homályból, melyben a disznóktól otthagyt moslék possad. Azt kap a fogoly, minden másnap, különben koplal azóta.

Sietve jön a jelre, engedelmesen és gyáván, a rab: Vili.

Csont és bőr. Mozdulatai bizonytalanok, a korbácsra sunyít, melyet ismer, mint a vert eb.

- Ide - ordít az apja, s Vili már az asztalnál van. - Te gyalázatos, aljas. Te hóhér - és acélkorbácsával végigsújt arcán, oly hatalmasan, hogy homlokbőre kireped.

Vili ezt szó nélkül tűri, mint aki már megszokta. Kétoldalt pántlikázik le a vére, csöpög az álláról, anélkül hogy hozzáérne, letörölné. Ezt se meri.

Minden ízében remeg. Nem is az acélkorbácstól, hanem Novák jelenlététől, s az fáj neki, az ütésnél is jobban, hogy tanárja rá se tekint.

- Küldje vissza - szól Novák keményen, kérlelhetetlenül -, nem akarom látni.

Az acélkorbács még egyszer az asztalra csappan, mire a rab visszahúzódik odújába.

- Még mindig ennyire haragszik rá? - kérdezi az apa.

- Nem. Nem haragszom. De uram - mondja a boltosnak -, ismétlem, nem értem önt, hogy mit akar. Nekünk semmi közünk egymáshoz. Az egész dolog értelmetlen.

Erre faképnél hagyja az öregurat, mardosó lelkiismeretfurdalásával, a legnagyobb büntetéssel sújtja őt, azzal, hogy nem fogadja el bűnbánó szavát. Liszner Kálmán könnyörögve néz feléje, várja, hogy kezét nyújtsa, de ő csak kalapját billenti meg.

- Jó estét.

Aztán fennhéjázóan kilibeg innen, elhagyva az átkozott házat a bosszú édes beteltségével, mert megalázta az apát, sokkal jobban, mint ahogy a fia megalázta őt.

Ezt is végigképzelte sokszor, még részletesebben, és különösebben, ezerféle változatban: néha úgy, hogy ő az apával együtt közösen fenyíti meg a fiút, közösen tanácskozva a büntetéseken, néha úgy, hogy bemegy a diák családirag berendezett kínzókamrájába, s titkon ételt csempész oda, a magáéból, néha pedig azzal a fordulattal, hogy először összetűz az öreg Lisznerrel, ki belátja az ő igazát, s végül testestől-lelkestől pártjára áll.

Közben, míg ezeket a szálakat gombolyította a képzelet sohasem ürülő orsójáról, elaludt. Akkor igazi álmában ismét megjelent az az alak, kit nem szeretett látni: a rém.

XXVIII

Vasárnap volt.

Novák, mint a legtöbb ideges ember, félt az ünnepnapoktól, melyeken megáll a kattogó munka, s a hirtelen támadt csöndben még inkább érzik az élet hiábavalósága.

A kerítés előtt elvonultak azok a boldogtalanok, kik egy előre elhatározott napon felöltözködnek kevésbé vásott ruhájukban, és kötelességül tudják, hogy mulassanak: mesterlegények, kiknek gallérjukból hosszan nyúlik ki gugás nyakuk, s parasztlányok, kik mellükön aranypénzeket viselnek. Nem bírta őket nézni. Bement a hátsó kertbe, hol csak az eget látta meg a lombokat, melyek itt Sárszegen is szépek, hol semmi se szép.

Csak hogy a zsibbadt vasárnap után következett a hétfő, mely hasonlított hozzá. A vakáció végtelen két hónapján minden nap egyforma.

Ügyvédje egyetlenegyszer értesítette, hogy mi van a nyomozással, azóta nem jelentkezett. Barabás doktor egy hete nem jött. Valóban fölösleges volt. Sebe már begyógyult, alig fájt.

Csak a levélhordót várta még unalmában. Eléje sétált a kapuig, hogy előbb vegye ki kezéből postáját.

Az utolsó levelet két héttel ezelőtt kapta, legnagyobb szenvedése idején, a grófnőtől, ki pár sorban közölte, hogy Hilda és Tibor egy kis falusi kápolnában csöndesen megesküdött. Erre se felelt. Állnia kellett dölyfét, melyet magára erőltetett. Pedig már nehezebbre esett. Szerette volna még egyszer látni leányát.

Naponta tízkor érkezett a levélhordó. De az nem hozott már levelet, melyeket visszaküldjön vagy széttegyen. Hilda nem írt, Tibor hallgatott. Csak nyomtatott köriratok jöttek, magárjegyzékek, sorsjegyreklámok, a postai küldemények salakos csapadéka. Meg egy képes levelezőlap, Budapestről. Glück Laci, aki „Budapesten is gondolt szeretett tanárjára”, „tiszteletteljes üdvözlését jelentette”. Novák ennek megörült. A kép az Arany-szobrot ábrázolta.

Eltette zsebébe.

Pepike friss kávé pörkölt a konyhában. A kávé kék, szívdobogató köde felhőkben lengett a verandán.

Novák, hogy valamit tegyen, leült a harmóniumhoz. Fújta, nyitogatta sípjait, szent énekeket játszott, melyeket tanulóifjakkal együtt énekelt a templomban: a karácsonyi dalt a Kisdetről: „Mennyből az angyal...” és a húsvéti dalt az Ember Fiáról: „Föltámadt Krisztus...”, a Születés és Halál misztériumát. Köszöntést vittek pásztorok annak, ki vigasságot hozott az embernek, szent asszonyok járultak sírjához, gyolccsal, jószagú füvekkel. Búgott a harmónium, oly különösen, hogy Pepike ámulva állt meg a küszöbön.

A rekkenő meleg tetőfokára hágott. Künn a levegő állni látszott, várakozva. Novák is mozgásra vágyott, testi, lelki mozgásra, hogy valami már történjék, akár jó, akár rossz. Hirtelenül gondolt valamit, vette kalapját, botját.

Elhatározta, hogy most azonnal elmegy Lisznerékhez.

Pepike marasztalta:

- Hová mégysz el ebéd előtt? Egykor eszünk.

- Addig itthon leszek.

Az ajtóban ismét megállította:

- Tóni.

- Mi az, lelkem?

Pepike nem mondta meg azt, amit mondani akart. Köténye szélével törölgette szemét.

- Mit sírsz? - kérdezte Novák bosszúsan. - Te mindig sírsz. Ne sírj örökösen.

Már künn volt a kertben, de akkor visszajött. Körülnézett a verandán. Pepike még mindig ott várt, s ő erre egy belső sugallatnak engedelmeskedve hozzálépett, megölelte, s először, mióta él, megcsókolta az öreg leány konyhatúztól kipirult orcáját.

- Mondom - ismételte -, egykor itthon vagyok.

Az utcán zsibongott agyveleje. Célját még nem tisztázta. Csak e találkozás szükségszerű gondolata gyökeresedett meg benne, végképp. Föltárja a helyzetet az apának, vagy csak a fiúnak, vagy mind a kettőnek egyszerre? Részvétet akar majd kelteni, vagy megtorlást követelni? Mit tudta, mit bánta. Mindenesetre el kell mennie, mert a benne feszülő összevisszaság szétrepeszti.

- Föltétlenül - mondta magában -, föltétlenül.

Amíg így töprengett, a sarkon eléje áll egy ember, ki valamit mormogott, feléje hajolt, s egyre közeledett hozzá.

Novák hátrált. Nem ismerte ezt az embert. Valami merénylőnek gondolta. És nyugodt, közönyös arca még inkább megriasztotta.

- Mi tetszik? - kérdezte tőle.

- Szabad - rebegte -, szabad?

- Mit?

- Tüzet - felelt az ismeretlen, s rámutatott Novák kezében égő virzsíniájára.

Csak most látta, hogy hová jutott. Egy szegény asszony tepsiben tojással kent nyers kalácsot vitt a pékhez. Az élet ment a maga útján.

Nyilvánvaló, hogy ez tovább így nem tarthat. De otthon lesznek-e Lisznerék? Nem csodálkoznak-e, hogy betoppan hozzájuk, nem ijednek-e meg? És lesz-e elég lelkiereje, hogy keresztülvigye tervét, melyre egy hónapja készül? Úgy érezte, most majd lesz.

- Föltétlenül - biztatta magát hangosan -, föltétlenül.

Ekkor valaki hátulról megérintette vállát. Nyerge Lázár volt, a kollégája.

Novák úgy bámult rá, mintha nem ismerné.

- Meg se látod a szegény embert - szólt Nyerge Lázár. - Nagyon el vagy merülve.

- Bocsáss meg - mondta Novák -, útra készülök.

- Mikor utazol?

- Holnap. Holnapután. Holnap - maga se figyelt szavaira. - Isten veled - mondta Novák.

Nyerge Lázár utánanézett, követte szemével, míg el nem tűnt.

Novák majdnem szaladt már, hogy izzó akarata teljesüljön.

Vargainas a kezében cipőket lógázott, füttyült ajka piros füttyülőjével, oly bántóan, hogy Novák szerette volna befogni a fülét. Mikor eléje ért, elhallgatott. Az inas nézte a furcsa urat, aztán szemébe vihogott. Mit vihogott ez a suhanc?

Végre ott volt, ott volt már Liszner Kálmán fűszerkereskedésénél.

Belépett az üzletbe.

Semmi se volt úgy, ahogy elképzelte.

A bolt sokkal kisebbnek tetszett, mint azelőtt. Először a bolti bejárótól balra lévő ajtót kereste, mögötte a benyíló vagy raktárt, de nem találta, helyette egy fal meredt rá, parajzöldre festett, meglehetősen piszkos fal. Ebben szándéka megkoppant. A világítás a déli naptól is rikítóbb volt, nem az a délután három órai vagy esti fél nyolci, melyet éjszakáin látott. Sok minden nyugtalanította ezenkívül. A sürgő-forgó segédek s maga az öregúr is, ki papírzacskóból mazsolát öntött a mérlegre, fakóaknak, szürkéknek, jelentékteleneknek rémlettek az álomalakokhoz viszonyítva, melyek még ebben a pillanatban is élesebben döbbsentek eléje.

Ide-oda tekingetett, egyensúlyozta magát, próbálta meglegelni helyét a valóságban.

Liszner Kálmán csak később vette észre:

- Á - szólt a kereskedő széles kedvességével -, van szerencsém. Mivel lehetek szolgálatára? Rég nem láttuk itt a tanár urat.

- Csakugyan.

- Újabban nem is vásárolnak nálunk. Talán nincs megelégedve a tanár úr?

- Dehogynem.

- Mert már egy hónapja nem jött a szakácsné.

- Lehet. Nem tudom.

- Gyönyörű szálamink érkezett, tanár úr - mondta a boltos, s feléje emelt egy kettészelt szálamirudat, hogy megszagolja.

- Szép.

- Gyönyörű szálami - felelte a kereskedő.

Íme, ez nem tudott semmit. Föl kell őt világosítani.

Novák így szólt:

- Pár szót szeretnék váltani önnel.

- Kérem - és a kereskedő közeledett.

- De nem itt. Talán másutt.

- Akkor tessék fölfáradni - s fűrgén nyitotta az ajtót, mely azonban jobbra volt a bejárótól, és kalauzolta a homályos csigalépcsőn, mely fölött a gyömbér és bors szaga csavargott.

Nem a szalonba mentek, csak abba a nagy, világos diákszobába, melyben Vili tanulni szokott.

Liszner Kálmán várta, hogy a tanár beszélni kezdjen. De az nem beszélt. Nézelődött, mint a holdkóros.

Kopott egy otthon volt, ahhoz képest, fakó, polgári és rideg. Hol a narancsszín, forró fény, a lámpaernyő, a török pamlag, a vánkosaival? Aztán a cifra kajdács meg a sáfrányszín kanári? Az üvegszekrények, selyem, szőnyegek, arany, ezüst s a kincsek, a kincsek? Sehol semmi.

Mások vannak itt, más tárgyak, melyek jelentősen és végzetesen feszülnek feléje, apró-cseprő holmik, de milyen fontosak. Tintafojtos diákasztal, egy csavar valami rongyba burkolva, nyilván a kerékpár egyik alkatrésze, véső, több olajozó, mellettük a kerékpárhoz való légszivattyú s egy vitéz. Vívókesztyű a földön. Aztán az ablakhoz támasztva áll a kerékpár, benne a bikacsők, s egy sarokban a bot, a görcsös bot.

Novák többször végigjártatta tekintetét ezeken a tárgyakon, szinte áhítatosan. És valami rettenetes durvaság szorította torkon, az, ami azon az éjszakán. Szava megszegett.

- Nagy rendetlenség van itt - mentegetőzött a kereskedő.

- Az nem baj - válaszolta Novák, alig magánál. - A nagy rendetlenség - tette hozzá gépiesen -, az nem baj.

Most már az öreg Liszner is furcsállta a hosszú előkészülést. Figyelte vendégét, megkérte, hogy beszéljen.

Novák, miután lélegzett egyet, ezt mondta:

- A - és itt még egy lélegzetet vett - fia nincs itthon?

Azt akarta mondani, hogy „kedves fia”, de meggondolta.

- Nincs, kérem alássan.

- Elment?

- Elutazott.

- Mikor?

- Ma délelőtt. Ha előbb tetszik jönni, csak egy órával, még itt találja a tanár úr.

- Hová?

- Budapestre. A Hűvösvölgybe. A sógoromhoz. Tetszik tudni, az atlétikai versenyek miatt. Azt csak a versenyek érdeklik. Tudom, hogy nem érdemli meg, hogy felküldtem. De hát...

- Igaz.

- Szóval az én rossz fiam miatt fáradt ide? Kérem, kedves tanár úr - mondta a boltos, miután Novák még sokáig nem felelt kérdéseire -, köztünk nincs semmi félreértés. Ne is legyen. Vili megbukott. Nem tudott, hát megbukott.

- Valóban nem tanúsított kellő előmenetelt.

- Glück Laci is mondta. Egy betűt se tudott.

- Sajnálom, hogy így kellett cselekednem.

- Megérdemelte - erősítette a kereskedő -, megérdemelte. Ismerjük mi, kérem Novák Antalt - és bizalmasan rátette kezét Novák Antal karjára. - Novák Antal szigorú tanár, de igazságos tanár. Akit ő elbuktat, az megérdemelte. Ismerjük mi azt a Novákot - veregette vállát, és hamiskásan mosolygott.

- Bizony, kénytelen voltam vele.

- Szóra sem érdemes. Mással is megesett ilyesmi. Egy évet vesztett. Nem a világ. Esztendőre javítóérettségit tesz. Erre van joga?

- Van, van.

- Szerencsére nincs még szüksége kenyérre. Dolgozik helyette az a bolond apja. Majd esztendőre, esztendőre. Ha az Isten megsegíti. A tanár úrtól pedig nagyon kedves, hogy eljött ide, az én szerény lakásomba...

Folyton az öreg Liszner beszélt, agyba-főbe dicsérte őt, ami jólesett neki. Sokáig hallgatta. Vigasztalgatta magát, hogy botránya még nem nyilvános. Abból, hogy Vili apja sem értesült az ő megveretéséről, azt következtette, hogy sokkal kevesebben tudják, mint rémlátásában elképzelte, s szégyellte, hogy minden ember arcán gúnymosolyt, célzást les. Elégedetten fogott vele kezét.

Liszner Kálmán bácsi a boltban még egyszer megjegyezte:

- Gyönyörű szalámink érkezett, tanár úr.

Megint Novák orra alá tartotta.

Ezúttal Novák meg is szagolta, s ezt mondta:

- Gyönyörű.

- Nem tetszik?

- Majd máskor - szólt.

XXIX

A téren, melyen átcsapott, hogy idejekorán érkezzék az ebédhez, valami nyugtalanság vibrált. Két szekér nem tudta kikerülni egymást, s mikor a kocsisok szétválasztották a lovakat, a Gőzfürdő utcából előrobogott egy bérkocsi, mely majdnem nekik hajtott.

Ebben Czeke Bélus ült, a gyógyszerészsegéd, kalap nélkül, ebéd előtt is bepálinkázva. Pattanásai ragyogtak, mint az érett ribiszkék. Mellette magas sarkú lakkcipőben, fehér harisnyában, rózsaszín selyemruhában egy nő, kit kihozott magával, s végigkocsikáztatott a városon: Valeszka. Haja vörös volt, de bőre nem olyan patyolat, mint mondotta: szeplős volt, és kontya kicsiny.

Eveztek a karjaikkal mind a ketten, hogy gyorsítsák a kocsi haladását, rikkantgattak, botrányosan viselkedtek.

Más is nyugtalanította a teret. Járókelők megálltak, itt-ott csoportok alakultak, leszaladtak a járdáról a térre. Négy-öt mezítlábas parasztkölyök száguldott, a sárszegi alkalmi rikkancsok, karjukon egy nyaláb újsággal.

- Szenzációs kiadás! - kiabáltak - szenzációs kiadás!

Megjelent az *Ostor* új száma.

Novák fölrezzent. Ezt az időszaki „sajtóorgánusot”, mely négy oldalon jelent meg a napilapok formájában, ha titokban is, legalább oly figyelemmel kísérte, mint a *Matematikai és Fizikai Lapok*-at, mert az ő személyével is gyakran foglalkozott. Az *Ostor* megrótt szigorúságát, szemenszedett hazugságot eszelve ki, több ízben fegyelmi vizsgálatot kért ellene a „köz nevében”, sőt egyszer le is rajzoltatta, a rajz alatt egy mocskos tréfával. Minthogy azonban Novák a közleményekben soha egy szemernyi igazságot nem talált, az újságot eldobta, s anélkül hogy valakinek említené, tűrte a támadásokat, mint a város legtöbb közpályán mozgó embere, kit az *Ostor* következetesen „kiszervezett”.

Bahó Attila bírálta a megye „ázsiai közigazgatását”, s a hetedik nagyhatalom önérzetével vésztörvényt székelt ült elevenek és holtak fölött. Nem ragaszkodott ahhoz, hogy lapja rendes időközben lásson napvilágot. Szeszéyesen, meglepetésszerűen dobant a nyilvánosság elé kis és nagy botrányaival, aszerint, hol és mikor tudott pénzt kaparintani a nyomdára. Pár nappal azelőtt a rendőrség lefűlelte a „Zöldfa” kocsmá tulajdonosát faszesz árusítása miatt. Ezt a félénk embert, ki fázott a „sajtó jogos kritikájától”, a főszerkesztő úr a maga kipróbált, félelmetes rendszerével megszarolta, s most a szokott módon szerzett összeget lírai szenvedélyére fordította, kinyomatta belőle az *Ostor* új számát.

A lapot a közeli piactéren kapkodták. Bőgtek a rikkancsok:

- Szenzáció... szenzáció... tanár... Novák... Novák Antal... Antal...

Amikor meghallotta nevét, kiegyenesedett. Egy rikkancs, ki a piacon már ellátta a közönséget szellemi táplálékkal, a Gőzfürdő utcába futott. Emberek jöttek, olvasva a lapot, mosolyogva, a fejüket csóválva. Novák vett egy példányt, pénzdarabot hajított oda, melyet a rikkancs röptében elkapott, s rohant-rohant terjeszteni a sajtóterméket, a műveltséget, a kultúrát, melyet a modern időknek köszönhetünk.

Novák megragadta az újságot. Ez a szennylap maszatos hasábjával a külsejében is szennyes volt. Betűi táncoltak szeme előtt. Csak azt látta, hogy az első cikk, a vezércikk helyén órára szól.

A gőzfürdő keramittéglából való csinos házát tovább építették, egy uszodát ragasztottak hozzá. Magas téglarakások álltak itt az udvarban. Mögéjük bújt, ott olvasta el a kövérbetűs főcímet:

- Novák Antalt... megverték...

Ez egyszerűségében iszonyú volt. Valami jobbat remélve, a másik oldalra fordított. Itt folytatódott, alcímekkel:

- Hilda kisasszony szökése... Hilda... Csajkás Tibor... Tibor...

Mindenütt az ő nevük, a harmadik, negyedik oldalon is. Az egész számot neki szentelték:

- Ez a sötét tanbetyár, ki az iskolában az erkölcsöt prédikálja... nemzedékeket tesz tönkre... Kérdezzük, meddig tűri... tisztességes társadalom... minisztérium...

De a cikk visszatért a legérdekesebbre:

- Látogatás Fóris lakásán... A végzetes ajándék... Mit mond Gergely, az iskolaszolga?... A kisasszony, úgy látszik, sürgősnek érezte... Családi... öröm...

Az utálattól szédülve dőlt egyik téglarakáshoz. Kezében lengett az újság, a szennyes újság. Mintha egy családi lepedőt, melyen hónapokig aludtak sokan, kiteregetnek a napfénybe, minden piszkával. De nem hajította el, gondosan összehajtogatva, belső zsebébe csúsztatta.

Elindult. Hová, merre? Az előbb hazafelé készült, ebédelni.

Azzal a világossággal, melyet csak nagy földindulások adnak, megfogamzott másíthatatlan elhatározása: azonnal a gimnáziumba siet az igazgatóhoz, kezébe teszi tanári állását, melyet ezután nem tarthat meg, s ha nem nyugdíjazzák, akkor anélkül is visszavonul.

A gimnázium nagykapuja a vakációra való tekintettel csukva volt. Egy kisajtón jutott be a folyosóra. Ábrist már nem találta ott.

Fölszédült a lépcsőn, talán azzal a szándékkal, hogy a fizikai szertárba megy, hol oly sokat és szívesen időzött, de nem tudta bevárni, míg odaér, s mint akinek sürgős a dolga, az első emeleti tanári szobába nyitott.

Kalapját le se véve, egy székre rogyott. Előkereste zsebéből az *Ostor*-t. Olvasni kezdte, gyorsan, mohón, elejétől végig.

Mire elkészült vele, magát már egy idegen embernek érezte: oly gaz vádakkal illették, oly ferde beállításban mutatták be, hogy nem ismert magára. Újra elolvasta. Akkor már nem fájt annyira. Ismerte a cikk beosztását, a terepet, hol a ki nem mondott gyanúsítások farkasvermei vannak elbújtatva. Néhány aljas mondatnál hosszabban időzött, kéjes gyötrelmet talált bennük, hűsítette belső fájdalmát a betűkkel. Általában elaprózva, adagonként kevésbé bántónak tetszett, mint a rá való gondolás. De mikor másodszor is egy részlethez érkezett, mely leányára vonatkozott, a lapot zsebre tette, nem akarta többé látni.

A riport cáfolhatatlan tényeken alapulva, kronologikusan vonultatta föl az eseményeket. Széles ecsetkezeléssel festette Hilda és Tibor évek óta tartó „ártatlan” szerelmét, az apa közönyét, ki férjet akart fogni leányának, valamint a „tanárkisasszony” többi gáláns ügyeit Huszár Bandival meg a nyolcadik osztály egyéb növendékeivel. Elmesélte, hogy minden diák zsebében meg lehetett találni a kis hiszterika arcképét. Majd vitriolba mártott tollal jellemezte Novák Antalt, kit dühöngő örültnék, megvásárolható alaknak nevezett. A cikkíró, ki eléggé tájékozottnak látszott, szólt arról a faládikáról is, melyet valamelyik ismeretlen tisztelője küldött neki kedves meglepetésül. Ami megveretését illeti, az adatokat az eredménytelen rendőrségi nyomozás jegyzőkönyveiből vette át, melyeket, úgy látszik, meg is szerzett

valahogy, természetesen a kihallgatott „ártatlanul gyanúsított, méltatlanul meghurcolt diákok” nevének mellőzésével, s azt hangoztatta, hogy a tettesek, kik valószínűleg idegenek, ezúttal a közvélemény hallgatólágos ítéletét hajtották végre. Novákot mindez közönyösen hagyta. Nem bánta már, hadd tudják meg a merényletet, melyet eddig oly gondosan igyekezett rejtegetni. Csak az utolsó fejezet, az „Idill” című, kergette arcába a vért, az a borzalmas, nyálas-mézes záradék, mely Hilda kalandját részletezte, s azt a közelgő eseményt, mely Novák Antalnak, a fiatal nagyapónak is bizonyára örömet okoz.

Két óra lett.

Pepike jutott eszébe, ki régóta várja ebéddel, s most sopánkodik, hogy a leves sós lesz, a fölfűjt összeesik.

A tanári szoba, mely körülvette, rideg volt, hivatalos. Báró Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter képe lógott a falról, meg néhány főigazgató portréja. Kinyitott egy magas faliszekrényt. Gazdátlan esernyő szomorkodott benne. Minden a múlt tanév hangulatát árasztotta: az asztalon a tanév végi Értesítő, a bádog hamutartó, melyben régen kihűlt szivarcsutkák álltak az utolsó konferenciáról, a csengő, mellyel az igazgató csöndet teremtett a zajongó vitáknál.

Le-fölsétálva kérődzött szégyenén. Lassan emésztette.

Annyi bizonyos, hogy a cikk hangja sértő, egyes bíráló megjegyzéseiben durva, kegyetlen, de a váza az igaz, és az, ami legszörnyűbb benne, épp az igazság, a színigazság. Mint önmagával szigorú ember, ezt megállapította. Most ismét futhatna igazgatóhoz, ügyvédhez, rendőrfőkapitányhoz, bíróhoz, hogy egyes rágalmazó kitételek miatt elégtételt kérjen. Talán elégtételt is szolgáltatnának, azt, amit lehet, földi igazságot. De ez szármalmas dolog, a nagy lendület nélkül, mely maga az igazság. Mit ért el Hildával? Mit ért el Tiborral? Mit ért el Liszner Vilmossal? Semmit. Nem lehet semmit sem elintézni.

Van egy másik, nagyobb igazság is, melyet eddig nem egészen látott.

Fiatalabb korában jóról és nemesről prédikálva diákjainak, a földműveshez hasonlította magát, ki a magot elveti, s gondoskodik, hogy alkalmas talajra találjon. Csakhogy a mag vagy televényre hullik, vagy sziklára. Ha jó földre esik, akkor minden közvetítő nélkül megfog, a szél is elröppenti oda, és ha rossz földbe kerül, akkor a legjobb földműves se tehet semmit. Fölöslegesnek ítélte munkáját. Amennyiben pedig többre vállalkozott, kudarcot vallott. Formálni akarta az életet, mely végtelen és esztelen, tulajdon gyermekében és mások gyermekeiben, józanul, értelemmel, bölcsességgel párosult jósággal. Megsokszorozta önmagát egy új, terebélyes családot teremtve az ifjúságban. Természetellenes, nagyralátó mesterség. *Quem di odere*. Az istenek megbüntették érte.

Az életet csak lázzal lehet élni, mint Hilda és Tibor, vagy erőszakkal, mint Liszner Vilmos. Akármilyen fájó belátni, ez a rend. A nő, kit a szépségnek hisznek, alattomoság, a férfi, kit az erőnek hisznek, a durvaság. Hilda utolsó pillanatig kedveskedett vele, mielőtt elhagyta. Liszner Vilmos előzően legalább fenyegette. Melyik a szebb, melyik a jobb? Kár ezen töprengeni. Kígyó vagy farkas, mindegy. Háládatlanok, de az életrevalóság háládatlan. A háládatlanság a törvény. Nem haragudott már rájuk, lelkében megbocsátott mindhármuknak. Hibásnak is csak magát tartotta, hogy nagyobb föladatot tűzött ki, mint ereje bírta, s birkózni akart a természettel. Föladta a harcot. Gyöngé volt hozzá.

Mindezt alaposan megértette, egyszer és mindenkorra. Csalódásai lábánál heverték, s többre becsülte őket, mint mindazt, amit valaha tanult. Negyvennégy éves arca ettől a megértéstől ellágyult. Nem volt rajta semmi szigor. Hirtelenül vénemberré lett.

Annyit járkált már a zöld posztóval bevont asztal körül, hogy bízvást ötször is hazaérhetett volna. Az ablaknál, fáradtan, megállt.

Kitekintett a gimnázium előtti utcára, melyen azon a májusi reggelen ballagott, frissen és derűsen. Az ég fehér izzásig hevítve világított. Tekintetét egy pontra szögezte, kereste a sárkányt, melyet fölengedett az ifjúság, de az elröpült, s magával vitte mindenét. Csak a „Zöldfa” ajtója látszott. A kocsúton, pörkölt fák, kiloccsantott tökbelek, eltiport uborkahéjak közt nyargalt a nyár, egyre növelve tüzét, megölte azt, amit életre hívott, s fénye már sűrűn, sárgán csurgott alá, mint a genny. Minden megérett, a földeken learattak, betakarították a termést. Kövér dongók zúgtak a tanári szobában, belepve az ablakot, élelmet keresve még a tintatartó keserű kávéján is. Egyik dongó az ablakdeszkán petéit tojta.

Novák az életet közönségesnek érezte és utálatosnak.

Haza akart már menni.

Ki is lépett a folyosóra, de alig tett egy-két lépést, visszajött. Hazamenni, végighaladni az utcán, emberek között, lehetetlennek tetszett.

Noha a tanári szoba ajtaját bejövet nyitva hagyta, szórakozottan zsebeit tapogatta, mint aki kulcsot keres, mely ezt a nyitott ajtót ki tudná nyitni, s megszabadítaná cellájából, ahol rab.

Először Glück Laci képes levelezőlapját vette ki egyik zsebéből, az Arany-szobor képével. „Budapesten is szeretettel...” Ez szép volt, jólesett rágondolni is, látni az arcát egy másodpercig. Utána az *Ostor*-t vette ki, melyet a földre dobott. Aztán nadrágja hátsó zsebéből a pisztolyt vette ki, melyet Fóris tanácsára vásárolt, önvédelmi célokra, diáktámadás ellen, s azóta szüntelenül magánál hordott.

Megörült neki, homályosan, de a másik pillanatban meg is riadt tőle, s a szándékától, mely még nem fogamzott meg eléggé. Letette a tanári szoba asztalára, távol magától, mintegy jelezve, hogy semmi közösséget se vállal vele.

És félt.

Mitől félt? Azok a szegény verebek, melyeket az üvegbura alá tesz, s aztán kiszivattyúzza a levegőt, egyet-kettőt pihegnek, kitátják csőrüket, szemükre ráborul a jeges hártya. Mégis félt.

Egyszerre azonban kezébe ragadta a pisztolyt, és noha sohase kezelte, ügyesen félretolta a biztonsági zárat. Arcán harag lobogott fel, mint Fórisén akkor délután, de ő csak magára haragudott, kitől legtöbbet szenvedett, erre a buta gépezetre, melyet végre meg akart állítani. Kereste szívét, az ötödik és hatodik borda közt. Szíve vagy följebb, vagy lejjebb dobogott. Halántékához kapott. Bátorította magát, vagy elhessegette a rettenetes gondolatot?

Ment a pisztollyal az ajtó felé, mint aki valakit üldöz, egy láthatatlan ellenséget, kifelé igyekezve, s ott közvetlenül a küszöbön, a nagy vaskályha mellett, a csövet magára fordította.

Nem a szívére, nem is a halántékára. A szájába vette, mint valami ételt, melyet szeret, a fogai közé harapta. Ez a legbiztosabb.

Csak egy pillanat lesz az egész. Látni fogja a fényt, mely kilövell a csőből, nyelvét, szájpadlását megperzselve, majd akár viharál a villámlás után a mennydörgés, robaj hallatszik, mely mindennél nagyobb. Talán a puskaapor szagát is érzi, s egy utolsó fájdalmat, mely semmihez se hasonlítható. Csak egy másodperc. Aztán, mint a szegény verebek az üvegbura alatt.

Most elsütötte a ravaszt.

Nem így volt, nem így volt. Nem egy pillanatig, nem egy másodpercig tartott. Fejében, mint az órában, melyet összetörnek, megállt az idő. De mintha leszakadt volna a padlóval a földszintre, vele együtt pedig mintha rázuhant volna a mennyezet, mintha összedőlt volna az egész gimnázium s az égbolt is, az égbolt.

A golyó, minthogy a csövet tudatosan fölfelé irányította, szétroncsolta nyúltagját. Novák Antal a küszöbön átesve a kályha mellé bukott. Egypárat mozdult. Akkor beállt a nyugalom.

Gergely a földszinten a hatalmas bádoggannába öntögette vissza a tintát, melyet a diákok a padba erősített kis tintatartókban meghagytak. Hallotta a dörrenést. Azt hitte, hogy egy ajtót csapott be a szél, de gyorsabban szaladt föl az első emeletre, mint egyébkor.

Mikor a tanári szoba küszöbén megpillantotta a vad hentesmunkát, a vértócsát s az agycafatokat, melyeket a koponya szétrobbanó csontgolyója kivetett magából, kiabált:

- Tanár úr - s kicsit meghajlott, a szolga ösztönével fölebbvalója és parancsolója előtt -, tanár úr.

De mikor látta, hogy már nem él, nem szólt többet.

Döbbenten, meghatottan nézett rá, mint egy testvérré.

A másik iskolaszolgát szalasztotta el az igazgatóhoz. Az megjelent, lezáratta a tanári szobát, értesítette a rendőrséget, s intézkedett, hogy a tanintézetre azonnal tűzzék ki a gyászlobogót.

XXX

Reggel kinyitották a gimnázium nagykapuját. Ábris igazgató már korán bement az irodájába, mint a tanév egyéb napjain.

Jöttek a tanári karnak azok a tagjai, kik még nem utaztak el, pontosabban, mintha összehívta volna őket. Meg akarták tárgyalni az izgalmas, érthetetlen esetet.

Elsőnek Biró Gyurka érkezett magából kikelve, az *Ostor* új számát lobogtatva, utána Nyerge Lázár tartózkodóan, várva, hogy mi lesz az igazgató álláspontja, később Tálás Béla, porig sújtva a fájdalomtól, némán. Leültek az iroda nádszékeire. Tálás Béla a bőrdíványon egyedül szomorkodott.

Csendesen beszélgettek egymás között, hogy ne zavarják az igazgatót, ki telefonon „érintkezésbe lépett” a polgármesterrel, a főispánnal, Gergelyt a hivatalos gyászjelentés kéziratával a nyomdába szalasztotta, több dolgot „megfontolás tárgyává tett”, azonkívül intézte egyéb teendőit is: pecsételt, láttamozott, pótleltárakat írt alá. Amint panaszkodott: „azt se tudta, hol van a feje”.

Biró Gyurka cigarettáját rágsálta. Nyerge Lázár szivarra gyújtott, s beledugta abba a használt szipkába, melyet felső mellényzsebében őrzött.

- Nyugalom, uraim - szólt az igazgató, ki mindegyikük közt legidegesebb volt, s folyton izgatta önmagát s őket -, nyugalom. Ne vesszük el a fejünket. Én a tragikus eseményt tegnap délután azonnal bejelentettem a minisztériumnak és a tankerületi főigazgatóságnak. Hol is az iktatószám? Csak hidegvér, az Istenre kérem az urakat, hidegvér. Semmi botrány.

Főképp a botránytól tartott, hogy ismét meghurcolják az intézet, a tanári kar hírnevét.

- Nem tudom - mondta félénken körültekintve -, mit csinál majd a sajtó.

A „sajtón” ők nem a két helyi lapocskát értették, hanem kizárólag az *Ostor*-t, melyet sohasem említettek név szerint, de annál többet gondoltak rá, titkos rettegéssel.

Biró Gyurka fogadkozott, hogy öklével töri be annak a gazember firkásznak a koponyáját, ha meg meri gyalázni a halott emlékét. Nyerge Lázár, ki éppúgy utálta Bahó Attilát, figyelmeztette kollégáját, hogy a „sajtóval” mégse lehet ilyen hangon tárgyalni, s arra kérte, inkább intézze el szőrmentében. Biró Gyurka máris szaladt hajadonfőtt, de előbb pénzt vett magához.

A főszerkesztőt az „Árpád-kávéház”-ban találta, egy pohár rum mellett. Bahó Attila csodálkozott a fejleményen. Biró Gyurka átnyújtotta a pénzt. Erre a főszerkesztő megígérte, becsületszávára, hogy ezúttal nem cikkezik, noha több adat áll rendelkezésére, s áldozat lemondania ilyesmiről. Elnyomva egy ásítást, részvétét fejezte ki a tanári karnak. Kedvesnek, megértőnek mutatkozott.

Ez a híradás valamicskét megnyugtatta az igazgatót.

Ekkor lépett be Barabás doktor, ki megjött a hadgyakorlatról. Szürke lüsztér civiljébe öltözködött. Szomorú volt, nem katonás.

Alig vették őt körül, megint nyílt az ajtó. Fóris Ferenc is megérkezett.

Mihelyt tegnap délután megkapta az igazgató sürgönyét, vonatra ült, s hajnali hatig tartott, míg fenyvessel koszorúzott falucskájából Sárszegre vergődött. Valami agyagszín felöltő borította szikár termetét, mely még szigorúbbá tette. Kezében kézibőrönd. Különben füstölt tót sajtot, ostyepkát senkinek se hozott.

Ő már mindenről tudott. Megérkezte után bebarangolta a várost, látták a főtéren, a kültelkeken, szinte egy időben, mintha egyszerre több példányban forogna közkézen. Köpenye lengett utána, a garabonciás felleghajtójára emlékeztetve. Künn a tarlókon fekete szemüvegét orrára illesztve álldogált, mint madárijesztő, úgymint a verebek elrebbentek mellőle. Hallgatóság a vádat képviselte mindenki ellen.

Az intézetbe érve átkutatott mindent. Itt a szünidő ellenére is élénk élet folyt. Diákok suttogtak folyosók mélyén, nyájösztönrel összebújva. Ifjabb Ebeczky Dezső, Petőfi és Jámbor, már gyászszalaggal karjukon, az iroda előtt várakoztak, hogy az igazgatónak, a tanári karnak följajánlják szolgálatukat a temetés rendezése körül. Egy tanteremben, melynek ajtója nyitva maradt, a diákdalárda a gyászeneket tanulta, s látni lehetett, amint a zenetanár fölemelte kezét és sípjába fűjt. Gergely lőtött-futott.

Fóris elsősorban az „esemény színterét” óhajtotta megsejlemlni. Odaintette az iskolaszolgát, fölvezettette magát az első emeleti tanári szobába, melyet tegnap délután a rendőrség lepecsételt, de a helyszíni szemle megtörténte után kinyitottak. A tanári szoba előtt ráordított néhány ott ácsorgó kisdíákra, hogy takarodjanak, nem cirkusz ez, sajnos, nem cirkusz, aztán bement. Úgyszólván semmit se talált ott. A küszöböt, a padlót azóta fölsikálták, csak a falon, a vaskályha mellett látszott egy nagyobb nedves folt, meg a székek álltak rendetlenül, a takarítás nyomául. Ezeket azonnal helyükre tétette Gergellyel, úgy, ahogy voltak, mert az aszimmetria izgatta szemét. Aprólékosan elbeszélte magának, hogy történt.

- Megölték őt - sívított, mint a vészmadár -, a diákok ölték meg.

- Bocsánatot kérek - mondta az igazgató. - Ne heveskedjünk. Az most már úgyis hiábavaló. Szegény, önkezevel vetett véget életének, egy könnyelmű pillanatban. Öngyilkos lett.

- De miért? Azért, mert itt szabadon garázdálkodhatnak a zsványok. Azért, mert itt mindenki védtelen. Azért, igenis azért, mert itt teljesen fölbomlott a fegyelem.

- Kikérem magamnak - pattant föl a kis ősz igazgató, sarkára állva. - Ilyesmit ne tessék állítani, tanár úr. Mindig tudom, hogy mit kell tennem - és az asztalra csapott.

Fóris az erélyes hangtól meghökkent. Pislogott kifelé, a piszkos utcára. Orrcimpái dagadtak.

Csak ennyit jelentett ki, békítő szándékkal:

- Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Ez a rosszul alkalmazott közmondás zavarba hozta az igazgatót és mindenkit. Nem tudták, jól értették-e és ha jól értették, mire kell vonatkoztatni. Tépelődve hallgattak. Fóris közmondásai butítólag hatottak környezetére.

A pillanatnyi csöndet fölhasználta az öreg Tólas Béla, ki eddig egy szót se szólt a bőrdíványon. Maga elé meredve mondta, mintegy önmagát kérdezve:

- Miért is tehet?

Különbözőek voltak a vélemények. Már nem beszéltek sem a diákokról, sem megveretéséről, sem az *Ostor* támadó cikkéről, mely közvetlen okozója volt halálának, hanem mélyebben levő okokat keresett mindenki. A vita megélénkült:

- A leánya miatt - szólt Biró Gyurka -, nyilvánvaló, hogy csak a leánya miatt. Nagyon szívére vette. Egészen leverte a lábáról. Azóta nem lehetett szavát venni. Az vitte sírba.

Nyerge Lázár, mint Csajkás Tibor nevelője, nem engedhette, hogy felelősséget hárítsanak rá:

- Szó sincs róla. Tavaly is ilyen volt. És mindig. Emlékeztek a konferenciákra? Folytonos különvélemény mindenki és minden ellen. Szegényt, magunk között szólva, a diákok sem igen kedvelték. Mitőlünk pedig, kik szerettük, húzódozott. Régibb keletű dolog ez. Azt hiszem a felesége, a boldogult felesége.

Biró Gyurka a város legfrissebb híreit ismertette.

- Azt beszélnek, hogy anyagi zavarokkal is küszködött.

- Ő? - szólt közbe Nyerge Lázár, lenézően. - Ugyan kérlek. A háza tehermentes. Négy magyar hold gyümölcsös - tette hozzá csemcsegetve, mintha kásás körtét enne. - Sokat megér ma. Aztán, hányadik fizetési osztályban is volt?

- Hetedikben - felelte az igazgató.

- A hetedikben - ismételte Nyerge Lázár, szivarját szívogatva, s arra gondolt, hogy ő már a hatodikban van. - Évi 4800 korona alapfizetés, 600 korona lakbér. Felül van az 5000 koronán. Szép kis summa. Különben az idén ő is a hatodikba került volna. Nem várta meg.

- Kire marad a háza? - kérdezte Biró Gyurka.

- Hát a leányára - mondta Nyerge Lázár. - Ha nem végrendelkezett másképp.

- Nincs végrendelet - jegyezte meg röviden Barabás doktor, ki fölkel, a beszélgetők közé vegyülve. - A rendőrség megállapította. Semmi írást se hagyott.

Nyerge Lázár megoldotta a kérdést:

- Ingerlékeny volt, kérem, ideges. Én már évek óta figyelem. Önmagával meghasonlott ember. Tegnap déltájban is láttam. Egyedül ment. És beszélt. Magában.

- Mit? - kérdezték.

- Ezt mondta: „föltétlenül”. Egészen hangosan. Úgy, ahogy most én.

- És mire értette ezt?

- Fogalmam sincs - szólt Nyerge Lázár.

- Furcsa, furcsa.

Furcsállták.

Ábris igazgató bólintott:

- Sokat dolgozott.

- Ki beszél a sírnál? - kérdezte Nyerge Lázár.

Barabás az igazgatóra pillantott.

Most mindenki az igazgatóra nézett, de az kitért a megtiszteltetés elől:

- Én a magam részéről beszélhetek. De, nem tudom, nem vállalná az urak közül valaki?

Nem óhajtotta magát exponálni.

Barabás, Biró Gyurka, Nyerge Lázár Fórisra mutatott. Szinte egyszerre indítványozták:

- Beszéljen Fóris.

Fóris, ki az előbbi szóváltás emlékét el akarta simítani, nem tiltakozott ellene, s mikor az igazgató is fölszólította, hátravetette önkívületes fejét, s határozottan mondta, úgy hogy lázas szemgolyói csillogtak:

- Majd én beszélek.

Ezzel majdnem mindent elintéztek, de azért délig együtt maradtak.

Barabás elmesélte, hogy a boncolásnál az orvos a tüdejét, szívét épnek találta, száz évig élhetett volna.

- Nyomban meghalt? - kérdezte Nyerge Lázár.

- Nyomban. Az öntudatát föltétlenül elvesztette, mert a golyó az agyat roncsolta szét.

- Szóval nem szenvedett sokat?

- Semmit. Azt hiszem. Semmit.

Nyerge Lázárnak ez is eszébe jutott:

- Pepikére nem hagyott valamit?

- Erről nem tudok - felelte az orvos.

Körbe-körbe jártak a gondolatok. Kérdéseket adtak föl maguknak, melyekre nem mindig tudtak válaszolni. A vita, mint történni szokott, holtpontra jutott, anélkül hogy meggyőzhették volna egymást.

Továbbra is ki-ki a maga nézetét hangsúlyozta, s igyekezett érvekkel alátámasztani, hogy magyarázza elhunyt kollégája rettenetes elhatározását:

Fóris folyton a diákok ellen dörgött, Biró Gyurka a leányát vádolta, Nyerge Lázár a boldogult feleségét okolta, az igazgató pedig a túlfeszített munkára hivatkozott. Mindenki azt hitte, hogy neki van igaza.

És nem is ok nélkül.

Mindenkinek egyszerre igaza volt.

Csak Tólas Béla nem vett részt a vitában. Ő, ki a sír előtt állt, az aggyastán közönyével és bölcsességével hallgatta, amit beszéltek, s botjával a padló fakockáit mozgatva, föl-fölsóhajtott.

- Szegény, szegény Tóni. Ez bizony befejezte.

Délben fölkerekedtek, hogy a gyászháznál a tanári kar részvétét hivatalosan kifejezzék.

A testet az öngyilkosság után ott hagyták a tanári szobában a rendőrség megérkeztéig. Gergely késő éjjel egy zörgő parasztkocsin szállította ki a boncterembe, lópokróccal letakarva. Az iskolaszolga rágyújtott makrapipájára, s míg volt gazdája csendesen feküdt, nézte a csillagos eget. Reggel ugyanezen a parasztszekéren vitte haza a Novák-féle házba, melynek verandáját már fekete leplekkel vonták be. Gyászhuszárok dolgoztak.

Pepike tett-vett az elhagyott házban. Kalapácsot, szöget hozott a vállalat embereinek, segített eltolni egy asztalt, egy széket. A tükrökre fátyolokat borított, hogy a halott meg ne lássa magát, s vissza ne jöjjön. Minden ablaktáblát becsukott, a kis utcára néző ablakra leengedte a függönyt, úgyhogy a ház teljesen el volt zárva, s a külső nagy fény ellenére félhomály

borongott benne. Mécseket gyújtott. Gyászruhát nem kellett öltenie, mert ő mindig feketében járt. Fekete mamuszai nesztelenül csusszantak a padlón.

Ideje se volt tépelődni, hogy miért történt, hogyan, mi marad neki az örökségből. Ő most nem sírt. Hozták a koporsót, egy szürke, aranycirádás érckoporsót, melynek födelére már rá volt írva a halott neve, életéve, egy örökkévalóság idejére. Pepike megmosta a holttestet, szőke, kócos haját kifésülte, ráadta kemény ingét, nyakkendőjét, ünnepi szalonkabátját. Gergely segítségével beemelte a koporsóba, melyet Barabás rendeletére, a nagy melegre való tekintettel, nyomban lezártak, s bevitték a dolgozószobába, hol már fölállították a ravatalt.

Mire a tanárok a kertbe léptek, gyertyák csillogtak a házban. Némán állott az egész társaság a hinta körül, Ábris igazgató az élén. Pepike behívta őket a verandára, ott kicsit leültek. Nem beszéltek.

Estefelé érkezett meg Novák István, Novák Antal testvérbátyja, selmecbányai bíró. Zömök, alacsony ember volt, mint az öccse, nagykoponyájú, barnaszemű, szőke, igen hasonlított hozzá, csak haja volt deresebb, s az orra valamivel fehérebb.

Hilda későn kapta meg a sürgőnyt. Sokáig utaztak Tiborral, az Alföld örökös pipacsai, katángkórói között. Éjszaka lett, mikor megjöttek. Ők is a verandára mentek be. Hilda Flóri néninél hált, mert itt félt. Tibor szállodában váltott szobát. Senkivel sem érintkeztek a városban, csak Flóri nénivel, ki gondosan eltitkolta előttük az *Ostor* kirohanását, s valami általános és regényes ködöt borított a tragédiára.

Másnap délután volt a temetés, tikkasztó hőségben. A halottaskocsi nagy kerekei forogtak a nyári porban.

Közvetlenül utána hárman mentek: középuött Novák István, ki annyira hasonlított öccséhez, aztán a két nő, jobboldalt Pepike, baloldalt Hilda.

Pepike folyton nedvesedő szemét, sírástól pirosuló orrát itatgatta a feketeszegélyes zsebkendővel.

Hilda nagyon bő gyászruhájában lépkedett, mely jól illett viaszhalvány, finom arcához. Sem a kék, sem a fehér nem állott oly jól neki, mint a fekete.

Szemrebbenés nélkül állta az érdeklődést, mely az úton tolakodóan követte. Az emberek, kik a járdán levették kalapjukat, utánafordultak, az alacsonyabbak ágaskodtak, hogy lássák.

Még egy nő ment, hátuk mögött, kövérségétől nehezen vánszorogva. Mari, a szakácsnő, ki most kimozdult konyhájából, fölvette egyetlen selyemruháját, s mellére tűzte azt a násfát, melyet még boldogult asszonyától kapott.

A halottaskocsi jobb felén a tanárok haladtak. Elöl Ábris igazgató, Fóris Ferenc zárkózottan, Tálas Béla, ki vízenyős tüdejével sem akart kocsira szállni, és lihegett, Nyerge Lázár leverten, Biró Gyurka karját lógázva, lehajtott fejjel, s törzsorvosi díszegyenruhájában Barabás doktor, kinek sarkantyúja halkán pengett.

A másik oldalon diákok kísérték ki, az érettek, nem sokan. Ebeczky Dezső, Huszár Bandi, Petőfi, Jámor, meg Urbán Elemér, kit az utolsó pillanatban kerítettek elő valahonnan.

Sok kocsi követte a koporsót. Azokban társadalmi személyiségek foglaltak helyet, a polgármester, nejével, több fiatal városatya, hivatalnok, mind Novák Antal volt tanítványai, kik eljöttek leróni az utolsó adót. Legvégül lassan egy csinos hintó haladt, melynek sötét függönyét lebocsátották. Flóri néni ült benne, ki már nem tudott gyalogolni, s két napja

ájduldozott a fájdalomtól. Tibor támogatta őt, oda-odanyújtva neki egy szagos üveget, mikor Flóri néni köszönet helyett némán megszorította a kezét.

A hosszú menet nem messze a gimnáziumtól, Liszner Kálmán fűszeresboltja előtt egy pillanatra megakadt, mert a tömeg egyre nőtt, s a kocsik összetorlódtak. Itt a boltnál egy kézikocsi is állt, melyről az inas gyalulatlan faládákat rakott le, ásványvizes üvegekkel. Az öreg Liszner intett, hogy hagyja abba. Keresztet vetett, s mint jó katolikus, elmondott magában egy imát, a halott lelke üdvéért.

A tűzoltóbanda, mely május elsején az ébresztőt játszotta, Chopin gyászindulóját fújta. Lassan kiértek a temetőbe.

Itt mindenkit valami enyhület fogott el. A fák hűvösebbé tették a levegőt.

Hilda széttekintett a sírok között. Már látta a márványangyalt, mely ott búsult mostan is, két szomorúfűz között. Nehéz gyászfátyolát hátravetette kalapjára, hogy izzó arca szabadon maradjon.

Csengett a kápolna lélekharangja.

A gyászhuszárok a halottaskocsi üvegszekrényéből kiemelték a koporsót. Tálás Béla azt mondogatta, bárcsak ő volna fiatal, váratlanul elhunyt kollégája helyében.

Novákék családi kriptáját már reggel kifalazták a kőművesek. Ide, a kibontott téglák mellé, a nyílással szemben álltak a családtagok.

Hildát Novák István fogta karon. Flóri nénit Tibor vezette. Pepike egyedül maradt.

Vastag deszkát vetettek át a gödör két peremén, hogy azon jární lehessen. E köré sorakoztak félkörben a tanárok meg a diákok.

Jámbor reszketett. Most látta, hogy a tanárok is meghalnak. Ezt a tapasztalatát egy életre eltette magának.

Egy Miatyánkot mormolt a tömeg.

Még el se némultak az imádkozó ajkak, egyszerre fölbukkant a deszka melletti földpúpon, melyet dobogónak használt, Fóris Ferenc. Beszélni kezdett, élesen, szaggatottan:

- Fekete lobogó int a gimnázium homlokáról, mely azt hirdeti, hogy legkedvesebb kartársunk, legjobb barátunk, az intézet büszkesége, a szorgalom és kötelességteljesítés mintaképe, dr. Novák Antal, főgimnáziumi rendes tanár, meghalt. Ez a lobogó azonban nemcsak gyászt és szomorúságot hirdet nekünk, kik őt szerettük és becsültük. Ez a lobogó vádol is: vádolja a háládatlan társadalmat, vádolja mindazokat, kik közvetlenül vagy közvetve, bűnös módon okozói voltak az ő korai és tragikus halálának.

Hilda szája vonaglott.

Az életét adta volna, ha most sírni bírna. De nem bírt sírni. Csak szédült, torkában egy golyót érzett, fulladozott. Sóhaj emelte mellét, egyre gyakrabban nyelt. Szeme mégis száraz maradt.

Lebámult a gödörbe.

A kriptá ezen a fényes alkonyon szivárványosan tündöklött. Egymás mellett voltak a koporsók, szürke és barna szemfödőkkel, mint viharvert gályák, melyek hosszú életek után befutottak, megpihentek ebben az örök kikötőben. Legalól dédszülei meg öregszülei, a vasgerendán néhány távolibb rokon, fönnpedig egy fölējük, újonnan vont sínpáron egyetlen koporsó, melynek fehér selyem szemfedőjére még jól emlékezett, az édesanyja koporsója. A

könnyű bodrok a kriptá zárt levegőjében tíz év alatt sem fakultak meg. Báli frissességgel borultak arra az asszonyra, ki úgy szeretett zongorázni és énekelni.

Fóris pattogó hangon, de elérzékenyülve befejezte gyászbeszédjét. Hogy könnyezett-e vagy sem, azt nem lehetett látni, mert a fekete szemüveg takarta szemét.

A diákdalárda rázendített a gyászenékre. Kihallatszott Huszár Bandi baritonja, Ebeczky Dezső átható tenorja.

Elkövetkezett az a pillanat, mikor vége minden szertartásnak, művészetnek, s csak egy marad, a durva emberi kötelesség: a test eltakarítása.

Két gyászhuszár megragadta a koporsót, vitte, lefelé.

Flóri néni jelenetet akar rögtönözni. Színésznői mozdulattal fölfelé emelte karját, hogy még egyszer intsen. Hilda azonban megvetően lefogta karját. Szemöldökét összemorcolta.

Apját a fehér szemfedős koporsó mellé helyezték, hogy a hitvesek, férj és feleség egymás mellett nyugodjanak.

Ebeczky Dezső kivált a tömegből, s egy röögöt hajított utána, mely, minthogy kitűnően célzott, épp a koporsó födelén porzott szét.

Máris dolgoztak a kőművesek: vakolókanalaikkal híg habarcsot loccsantottak a téglákra, aztán bűvészgyorsasággal rátaposták a nehéz földet.

A kriptá olyan volt, mint annak előtte.

Hilda indult elsőnek. Flóri néni azon a lefüggönyözött hintón vitte magához, melyen jött. Pepike a gyászházba ment vigyázni. Tibor mindjárt a szertartás után szállodájába robogott egy bérkocsin, melynek födelét lehajtatta.

A tanárok a diákokkal jöttek. Ebeczky Dezső a temető sövényén letépett egy virágot. Nyerge Lázárnak vitte:

- Solanum nigrum - mondta neki.

Nyerge Lázár bólintott, hogy az.

XXXI

Múltak az évek egymás után, anélkül hogy észrevették volna, céltalanul és értelmetlenül, s azt, ami történt, elfelejtették, mint az álmot.

Hildának a meleg október utolsó napjaiban gyermeke született, visító, egészséges fiúcska, kit nagyapja után Antalra kereszteltek.

Tibor megférriasodott. Gazdálkodott anyja birtokán. Szélesedő vállára puskát csapott, kikocsizott az erdőbe, szalonka- vagy fogolylesre, s vidám vadásztársaival tért haza, kiknek vacsorát adott a közös zsákmányból. Bélyegeket is gyűjtött. Levelezett idegen országokkal. Gyakran nézegette az órákat, mintha várna valamit, és türelmetlenkednék, hogy még mindig nem jön.

Ha unta magát, ölébe ültette szépen fejlődő fiacskáját, Tónikát, vele beszélgetett. A grófnő bálványozta unokáját. Ő nem szerette menyét, de sohase mutatta, a fia miatt. Egy téli napon aztán meghalt a kis grófnő is, s eltemették a falusi temetőbe.

Életük még egyhangúbbá vált.

Amikor Tónika betöltötte harmadik évét, leutaztak Sárszegre, meglátogatni Flóri nénit.

Tónikát, ki már járni is tudott, felöltöztették fehér ruháskájába, kivitték Flóri nénivel a temetőbe, nagyapja sírjához. A márványlapon csak ennyi állt: „Novák Antal főgimnáziumi tanár, élt 44 évet. Béke poraira!”

Pepike ápolta a sírt, s halottak napján mindig meggyújtotta a fekete üveges lámpában a lelke üdvéért virrasztó gyertyát. Borostyán futotta be a hantokat, de mellette egy bogáncs is lengett, a háládatlanság rút bogáncsa, amint a megboldogult mondotta volna. Flóri néni kitepte.

A fejfán koszorút találtak, melyet a tanulóifjúság hozott ki halála évfordulóján. Tónika a koszorú szalagját babrálgatta.

Házukat a gyümölcsössel együtt eladták, mindjárt a haláleset után, egy sokgyermekes, szapora családnak, mely akkor költözött oda.

Tibor elsétált előtte. Fölismerte a barna kerítést, de a kertet, melyet távolról erdőnek képzelt, nagyobbinak vélte. Már benne laktak az új tulajdonosok. A hinta állványát átfestették zöldre. Azon az ablakon, mely a kis utcára nézett, egy idegen, ellenszenves nő könyökölt ki, negyvenéves és kövér.

Estefelé fölment a gimnáziumba, a nyolcadik osztályba. Megállt a táblánál, kezébe vette a krétát, szivacsot, kereste helyét, bámulta a padokat, melyeken még a régi faragások látszottak, Hilda neve is, többször.

Aztán visszautaztak, s minthogy a ház eladása után semmi se kötötte őket Sárszeghez, nem is rándultak le többször.

Egyedül éltek, nem mozdultak ki a birtokról évekig. Kastélyukból látni lehetett a Fertő tavat nádasával és azzal a kabinnal, melyben öltözködni szoktak fürdéskor. Hilda sokat merengett egy mozdulatlan csónakban, a víz közepén fölrebbenő szárcsákat nézve. Télen korcsolyázott a tó tükreán.

Szibériai fehérség vette őket körül, az utakat eltorlaszolta a hó. Tibor korán lefeküdt. Hilda járt-kelt a kastélyban, olvasott hosszú estéken, de már nem zongorázott. Sok mindenbe belekezdett, sok mindent abbahagyott. Bársonyra égetett, horgolt, vízfestékekkel tájképeket

festett a tóparton, hová kivitte állványát. Még verseket is írt „Hangulatok” címen, melyek leányneve alatt megjelentek a megyei lapban. Ezekről azonban nem sokat tartott.

Egy időben azt képzelte, hogy a haja szőke, s valahányszor beletekintett a tükörbe, csodálkozott. Meg akarta festeni, aranyvizet hozatott, de az utolsó pillanatban mást határozott.

Amint Tónika hatéves elmúlt, évente egyszer-kétszer Budapestre is fölutaztak pár napra, megnézni a színházakat, Márkus Emiliát és Mihályfit a Nemzetiben *A kaméliás hölgyben*, vagy Jászai Marit a *Bánk bánban*. Az Operában *Lohengrint* hallgatták végig.

Hilda erkélypáhollyban ült, az ura mellett, fekete crepe de Chine ruhában, melynek nyakán és hátán szív alakú kivágás volt, derekán csinált piros rózsza. Fülében gyönyörű briliáns szikrázott, a grófnő családi ékszere. Mindamellet igénytelennek tetszett. Régi, belül izzó démonisága megkopott, s halántékára bodorodó huncutkái már kissé időszerűtlenek voltak.

Az első fölvonás után, a hosszú szünetben a színházi törzsvendégek, a budapesti kiégett gavallérok és beteg életművészek, kik a földszinti zsöllyékben kényelmeskedtek, látcsőikkel ostromot intéztek a sok női hús ellen, melyet a páhollyokban láttak.

Egy bankigazgató, miután végigmustrálta ismerőseit, Hildára szegezte látcsővét, ki szótlanul nézett lefelé, bámulva a fényes, parfümös kavargást, melyet az igazi életnek hitt.

- Ki ez a hölgy? - kérdezte a bankigazgató a mellette álló öreg zenekritikustól, ki mindenkit ismert.

A zenekritikus is feléje emelte látcsővét. Hosszan, szakértően szemlélte.

- Nem tudom - felelte.

- Csinos - szólt a bankigazgató.

- Csinos - válaszolta a zenekritikus. - Valami vidéki asszony - és aztán nem beszéltek róla többet.

Életük határjelző kövei a nagy ünnepek voltak, melyek jöttek-mentek, s velük szálltak az évek.

Egy borongó, hűvöses nyári napon váratlan vendéjük érkezett: Huszár Bandi állított be, ki a közeli tanyán járt valami birtokpörben szemlét tartani mint ügyvéd, s nem mulasztotta el az alkalmat, hogy meg ne látogassa volt osztálytársát.

Semmit sem változott. Most is oly hamvas rózsaszín volt az arca, mintha hirtelen elpirult volna. Újdivatú ruhát viselt, nyersselyem inget, csöpp, színes nyakkendőt. Kellemes volt ránézni.

Tibor bevezette a kastélyba. Huszár Bandi a keskeny, hosszú folyosón letette holmiját.

Itt a falon meglátta berámázva Novák Antal két gyászjelentését, melyet a család és a tanári kar adott ki.

- Szegény - mondta Huszár Bandi.

- Igen - szólt Tibor, és azt érezte, mint a kertben azon az éjjel, mikor kezére akart rogygni.

A vendég csak pár órára jött, de ottfogták vacsorára, s fönn a vendégszobában ágyaztak neki.

Délután együtt meglekintették a gazdaságot.

Hilda addig átöltözködött, haját halántékára húzta, mint leánykorában. Úgy ment ki hozzá.

- Majd kalauzolja, kérem - szólt Tibor a feleségének, mert most magázták egymást.

Pár percig, míg Tibor Tónikához benézett, Hilda megmutatta a tavat, melyet a magyar „Holt-tenger”-nek nevezett. Egymástól távol ballagtak a tóparton. Huszár Bandi dicsérte Hilda tubarózsa-parfőmjét. Hilda azt mondta, hogy azért szereti, mert olyan a szaga, mint a kalarábéfőzeléknek. Nem sokat beszéltek. De mikor Tibor feléjük jött, odaszólt:

- Bandi, majd dicsérje meg neki a bélyeggyűjteményét.

- Miért?

- Tibor ezt szereti.

A nagy, komor ebédlőben volt vacsorára terítve. Csillár égett ezüstök, kristálypoharak fölött.

Huszár Bandi dörzsölgette kezét:

- Milyen barátságos itt - mondta, s egy pillanatig arra gondolt, hogy esetleg ő lehetne Tibor helyén.

Sügért ettek, melyet a Fertőből fogtak.

Halevés közben nem jó beszélni, de ők nem fogtak ki az otthoni mendemondákból. Hilda folyton érdeklődött:

- Mondja, Bandi, mi van az Oláh leányokkal? Férjhez mentek?

- Mind, mind - felelte Huszár Bandi. - Böske valami gyároshoz. Mariska egy tanárhoz, Székesfehérvárra. Terít egy jegyző vette el. Gizit, a legkisebbet tavaly kérette meg a bátyám.

- Melyik?

- Az Elek.

- A többi bátyja is megnősült?

- Meg. Károly Heidelbergben van.

Tibor bort töltött. Hilda, mint szeretetreméltó háziasszony, kínálgatta. Rántott csirke került az asztalra. Kések, villák csörömpöltek.

Amikor a számócát hozták, Hilda fölvetette fejét.

- Hát maga mikor nősül, Bandi? - kérdezte, mélységes érdeklődéssel.

- Én, kezét csókolom - szólt Huszár Bandi mosolyogva, míg a számócát megcukrozta, s üvegkanálkával tejszínhabot vett rá -, engedelmével soha. Elvégezték azt helyettem mások.

Hilda a tányérjára tekintett, s utasította az inast, hogy beadhatja a feketét is.

- Pepike mit csinál?

- Pepike - mondta Huszár Bandi -, a kedves Pepike. Ma is ott lakik, ahol régen. Tetszik tudni, künn, a szőlők között. Gyakran látni, de csak a templom körül. Virágot visz a Szent Antalnak.

- Most is olyan szentes?

- Mindig imádkozik. Apácakkal barátkozik. Egy kövér apácával jár-kel.

- Szerafin nővérrel?

- Azzal.

- Miért is nem lett apáca - tünődött maga elé Hilda.

Elnémultak. Asztalt bontottak.

Vacsora után Huszár Bandi mélyet szippantva szivarjából, bortól fölhevülve barátjához fordult.

- Mondd, te még mindig gyűjtöd a bélyegeket?

- Hogyne. Nagyon szép a gyűjteményem.

- Nem mutatnád meg? Érdekel.

- Szívesen.

Máris hozta, az asztalra tette.

- Ez itt ritka példány. Mauritius. Zöld - magyarázta Tibor, kedvetlenül.

- Zöld Mauritius - ismételte Huszár Bandi, ki állva maradt, barátja fölé hajolt, de folyton Hildára meredt.

- Ez pedig régi Columbus. Amerikai. Nagy érték.

- Nagy érték - ismételte Huszár Bandi.

Hilda nevetett, elfordult. Tibor föltekintett, eltette a bélyeggyűjteményt. Felesége ekkor már nyílt, becsületes szemével nézett férjére, mint egykor az apjára.

Huszár Bandi még folytathatta volna a játékot, de oly szemtelennek, ízléstelennek tartotta, hogy megundorodott tőle. Diákkori élményekről csevegett. Hilda ezt rossznéven vette, visszavonult, elbúcsúzott a vendégétől, ki szertartásosan csókolt kezét.

Most, hogy egyedül maradtak ők ketten, a társalgóba mentek, ahova a fehér kesztyűs inas átvitte a likőröket, az édest meg a keserűt.

Tibor átölelte barátját:

- Beszélj, beszélj - szólt oly hangon, melyben fölszabadulás volt, valami csapongás és szeszély. - Hiszen én itt semmit se tudok. Kilenc éve már. Istenem, kilenc éve.

- Bizony, kilenc éve már - mondta Huszár Bandi, és egészen más tónusban.

- Édeset, keserűt?

- Előbb édeset.

- Mondd, mondd - biztatta Tibor, és a sok közt nem találta meg, hogy mit kérdezzen. - Mi történt azóta? Mi van veletek, mi van veletek?

- Jövöre a tízéves találkozó - szólt Huszár Bandi s felhörpintette a likőrt -, bizony.

- Ki is hívja össze?

- Glück Laci.

- Micsoda az? Tanár?

- Dehogy. Kolléga. Pesten. Nagy karriert csinált. Szocialistákkal barátkozik. Valami radikális polgári mozgalmat szervez.

- A szegény embereket védi. Nem csoda. Ő is szegény fiú.

- Igen, de gazdagon nősült.

- És Ebeczky?

- Az is ügyvéd. Az apja irodájában. Együtt nyúzzák az embereket.

- De a te irodád is jól megy.
 - Na - felelte Bandi.
 - És a többiek, a többiek? - tudakolta Tibor melegen és őszintén, a múltba tekintve. - Kicsoda is? Kertész Béla?
 - Katona. Főhadnagy.
 - Oláh Gyuszi?
 - Színész.
 - Komikus?
 - Hősszerelmes. Ádámot játssza Sárszegen. De azért most is oly bolond.
 - Varjas Jóska? Az a more fiú.
 - Az pap. Tiszteletes. Református lelkész, Erdélyben.
 - Mondd, mondd kérlek. Jámbor?
 - Fogorvos. Mit nevensz? - kérdezte Bandi, mert Tibor elnevette magát.
 - Azon, hogy Jámbor fogorvos. Nem furcsa?
 - De furcsa.
 - Fogakat húz - kacagott Tibor.
- És már együtt kacagtak mind a ketten, Tibor és Bandi.
- Tibor még sohase volt ennyire diák. Folytatta a gyóntatást.
- Petőfi?
 - Meghalt.
 - A szabadság lánglelkű apostola?
 - Meg, szegény. Már régen. Pesten. A műegyetem előtt elgázolta egy villamos.
 - Szegény Petőfi. Hát Urbán Elemér?
 - Kaptafakészítő.
 - Ne mondd. Van ilyen is?
 - Hogyne. Ha van kaptafa, akkor valószínűleg van kaptafakészítő is. Legalább azt hiszem.
 - Még, még - unszolta Tibor, ki élvezte az élet tragikus és kedves ötleteit, a kiszámíthatatlan változatosságot. - Beszélj, Bandi. Édeset még? - és töltött. - Zöldy? - kérdezte, rátekintve. - Nem tudod? Olyan kedves fiú volt. Az, aki pápaszemet viselt, és folyton röhögött. A csillagász.
 - Á, a csillagász. Az újságíró.
- Mindenkiből lett már valami: mindenki választott magának egy foglalkozást, mellyel az életét eltöltse, kenyerét megkeresse.
- Nézd - szólt Tibor, homlokára ütve bűnbánóan, mint aki valakit elfelejtett. - Vili, Vili, Liszner Vili - kiabált.
 - Vili, kérlek, sokáig ott volt Sárszegen. De aztán az apja kiküldte Németországba, valami gazdasági akadémiára.

- De leérettségizett?

- Persze. Pesten. Magánintézetben. Az öreg kivette a bukszáját.

- Nem fut többé?

- Fut még. Pesten is. De - szólt Bandi vontatottan, és rázta fejét - nem hallani róla.

- Én se hallok róla semmit - mondta Tibor maga elé meredve. - És a barátja? Farkas Cézár?

- A Próféta? Kérlek alássan, abból pénztáros lett. De utóbb valami kellemetlensége akadt az adóhivatalban. Tudod, ilyen kellemetlensége - és tréfás mozdulattal jelezte a pénzkezelést. - Két hétre le is csukták, csak vizsgálati, aztán én húztam ki. Nem lehetett ellene bizonyítani. Czeke Bélus járt akkor nálam az érdekében. A gyógyszerészsegéd. Nem ismerted?

- Nem. Hanem Bahó Attila?

- A főszerkesztő úr? Kitoloncoltatta az új rendőrkapitány.

- Ideje - szólt Tibor. - Gazember - s most valami kellemesebbet akart fölhozni, még mindig turkálva emlékezetében elkallódott, meghalványodott emberek után. - Voltak még, voltak még. Latky Aladár?

- Nem tudok róla.

- Paróczay?

- Ki az? - kérdezte Bandi.

- Velünk járt. Az ujjait mozgatta a szeme előtt. Ott ült baloldalt, a negyedik padban, a középén.

- Ja - szólt Bandi. - Várj csak, várj - ismételte, mint aki nagyon gyors járművön visszautazik Sárszegre, s most lelkében ott jár, kutakodik, benyit a nyolcadikba, végigmegy a gyalulatlan lépcsadlón, és keresi Paróczayt, ki a negyedik padban ül baloldalt, a középén, csak aztán térhet vissza ebbe a társalgóba, hogy barátjának rendelkezésére álljon. - Emlékszem - mormolta, és megállt lelkében, már a társalgóban, mert visszatért ide. - Emlékszem. Azt nem látom. Már évek óta. Elment valahová.

- Hová?

- Nem tudom.

- És Kovács Sándor?

- Eltűnt - mutatta Bandi -, eltűnt.

Itt megfeneklettek. Nem volt több. Végigpörgették az emlékezet rózsafüzérét.

Egy kicsit vártak. Életek heverték előttük, s érezték az évek múlását, azt a filozófiát, melyet a vidékiek embereket szólva-dicsérve, csöndesen tűnődve szívnak magukba.

Tibor tölteni akart.

- Parancsolsz? - kérdezte.

- Most adj a másiktól. Egy kis keserűt.

Ittak, lassan ittak.

- És a tanárok - villant föl Tibor -, a tanárok, Bandikám. Azokat se hagyjuk el. Úgy élek itt - kezdte, és nem folytatta. - Nem hallok semmit. Nyerge Lázártól már rég nem kaptam levelet. Él?

- Él és virul. Kosztosokat tart ma is. Vett egy szőlőt.
 - Szőlőt? Hála Istennek. Mindig szőlőt akart venni. Ábris igazgató?
 - Igazgat. Nyolcvan éves. Második gyermekkorát éli. Te, az öreg már egészen népiesen beszél. Vén korában kiűt belőle a paraszt. Az apja béres volt.
 - Mulatságos. Tálás Béla?
 - Az meghalt, mindjárt az érettségi után, ősszel. Tüdőtágulás. Nem is hallottad?
 - Nem. Főris dühöng még?
 - Ó, nagyon csöndes ember lett belőle. Nem tudod? Megvakult.
 - Borzasztó.
 - Szemidegsorvadása volt.
 - Azért hordta azt a fekete szemüveget?
 - Titkolta. Utolsó időben már semmit se látott, de nem akarta elismerni, diákok fogták karon, ők vezették az iskolába. Végre is nyugdíjba küldték, erőszakkal.
 - Még ott van?
 - Elköltözött fatornyos hazájába, a Felvidékre, az apjához. Megtanulta a kosárfonást. Kosarakat fon.
 - Biró Gyurka?
 - Az, kérlek, teljesen elzüllött. Megint megnősült, elvette egy vasúti kalauz leányát. Az is otthagya. Kivándorolt Amerikába.
 - Nagyon derék ember volt - szólt Tibor.
 - Nagyon szerencsétlen ember - mondta Bandi. - A nők tették tönkre.
 - Igyál még, édes Bandikám, igyál.
 - Adj még egy kicsit.
- Tibor fölállt, hogy töltsön egykori vetélytársának, kivel testvér lett az emlékekben. Nagyon szerette most őt. Bandi is szerette most.
- Amint azonban rátekintett az éles villanyfényben, Tibor halántékára mutatott.
- Tiborkám - szólt csodálkozva - hó.
 - Tudom - mondta Tibor, megsimítva ritkuló, szőke haját. - Kopok - tette hozzá, mély közönnyel, hidegen.
 - Múlik az idő - sóhajtott Bandi is, arra a sok nőre gondolva, ki körülvette, és elment. - Érzem. Nem vagyok már a régi.
 - Dehogynem. Te a régi vagy. De én. Jobb volt akkor - mondta Tibor.
 - Miért? Nekem mindegy - és Bandi ásított. - Le kell feküdnöm. Holnap ötkor megy a vonatom.
 - Maradj - tartóztatta Tibor, megragadva kezét. - Bandikám, igyál még. Édeset? Keserűt?
 - Talán egy édeset. Akkor lefekszem.

- Igyál. Emlékszel? Mit is akartam mondani... Mennyi bolondság volt. Tálas órái. Az erdő. Majális. Igyál. És a sárkány. Maradj. Emlékszel, mikor fölengedték?

- Hogyne, én is tartottam.

- Emlékszel? Mekkora sárkány volt. Maradj. Milyen hatalmas, gyönyörű sárkány. Hogy röpült. Emlékszel?

- Aranyosra festették a harmadikosok.

- Azok, a harmadikosok. Három méter hosszú volt a szárnya - mondta Tibor, lehunyva szemét. - Az aransárkány. Maradj, maradj. Emlékszel? Mi lett vele. Vajon megvan-e még?

- Alig hiszem - szólt Bandi álmosan, és itta az utolsó pohár édeset. - Az ilyen papírból van. Egy nyár, két nyár és vége. Hamar elrongyolódik.

Bandi fölment az emeletre, a vendégszobájába. Az ablak nyitva volt. Behallatszott a tó zúgása. Kis szél borzolta a nádist, hajtotta a hullámokat.

Lefekvés közben Tiborra gondolt, érthetetlen szeretettel, s azon tépelődött, miért szerette. Aztán eszébe jutott Hilda, ki vacsora után ránevetett, s ő nem viszonzta. Bizonyára ezért szerette. Akivel jót teszünk, azt később megszeretjük.

Hajnaltól kocsija végigzörgött a gazdaságon, vonatra ült, s otthagya Tibort és Hildát.

Ilyen látogatások csak ritkán élénkítették magányukat: eseményszámba mentek.

XXXII

Még valami történt aztán, de már csak nagyon kevés, ennek az évnek karácsonyán.

Flóri nénit meghívták az ünnepekre, el is jött, s kedves meglepetésül magával hozta Lenkét, Hilda leánykori barátnőjét, ki azóta szintén férjhez ment egy sárszegi vasúti mérnökhöz, s két gyönyörű leánygyermeket szült neki. Szeles, eleven polgári asszony lett belőle.

Tónika ekkor már oly nagy karácsonyfát kapott, hogy orma a magas gyermekszoba mennyezetéig ért, s angyalfiába sok könyvet, Verne-regényt, laterna magicát és sakkot is. Értelmes, okos fiúcska volt. Matrózruhában ült a szentestén az asztalnál, hol búza állt tányérban, benne faggyúgyertya. Amíg a borlevest kanalazták, Flóri néni simogatta a fiúcska boltozatos homlokát, szösze haját, s megindultan mondta, hogy „egészen a nagyapja”, egészen olyan, mint a másik Antal, szegény, Istenben boldogult.

Karácsony másodnapján Tibor ebéd után lefeküdt, mert fáradt volt. Tónikát is lefektették.

Mind a két férfi aludt. A kastélyban a három nő egyedül maradt.

Flóri néni gyöngyös fekete ruhájában a hintaszékbe ült, Hilda és Lenke könnyű, női cigarettát szívott.

Hilda azt kérdezte Flóri nénitől, hogy Huszár Bandi nem házasodik-e már. Azt a választ kapta, hogy eszébe sincs, az egyelőre csak udvarol, főképp színésznőknek. Lenke sértődve mondta, hogy színésznőknek nem udvarol.

Kodácsolnak, pusmogtak, hihiztek együtt. Ebben a szobában múlt nem volt, csak jelen és jövő.

Szobalány jött be, бүкктuskót tett a majolika kandallóba, mely már reggel óta vörös tűzzel lobogott, majd, megtüzesítve parázson a kislapátot, porcukrot szórt rá, azzal füstölt. A levegő fűledt volt, túlfűtött, édeskés.

- Flóri néni - szólt egyszerre Hilda -, táncoltassunk asztalt.

- Megvan még, szívecském? - kérdezte Flóri néni.

Hilda intett a szobalánynak, az behozta. Lenke tapsolt örömében.

- Nini - ujjongott a három nő -, a régi.

És csodálkoztak, hogy még ugyanaz a bambusznád asztalka, melynek könnyű rudain annyi érzés, szenvedély cikázott át, s annyi lélek, annyi bolygó kísértet rázta meg nevekkal tele-égetett fedőlapját.

A világítás kedvező volt. Künn már köd szállt, alkonyodott. Barna csokoládészín homály ereszkedett a szobára.

- Alszanak? - suttogta Flóri néni.

- Alszanak.

Megalkották a szellemkört, hárman, csöndben. Tónika a szomszédos gyermekszobában aludt. Ezért még halkabban beszéltek.

Ujjaikat összeértették. Öt percig vártak.

- Nem jönnek - türelmetlenkedett Flóri néni.

- Hütlének lettek hozzánk - nevetett Lenke. - Elhanyagoltuk őket. Igen, a szellemek ilyenek.

- Ne nevésetek - fedtte őket Hilda. - Így nem lehet. Legyetek komolyak, nagyon komolyak.

Komolyak lettek, nagyon komolyak.

Akkor megkezdődött a lélekjárás. Rögtön jelentkezett Hilda előtt Priluszky, a lengyel lovag, összeverve képzeletbeli sarkantyúit. Minden kérdésére készségesen felelt, udvarolt, fecsegett, mint egy bálban. Őtöle tudták meg többek közt, hogy Huszár Bandi szomorú. Lenke nem értette, miért szomorú.

Vándor Anasztáz is sok érdekest, izgalmast jövendölt, mint régen.

Mikor egészen besötétedett, csak fehér kezeik világítottak az asztalkán, Hilda elővette zsebkendőjét, melyen a grófnő kilencágú koronája látszott, megtörölte vele mindig nedves, csillogó száját, és így szólt:

- Most őt hívom.

- Kit?

- Apust.

- Azóta még nem idézted?

- Nem - rebegte Hilda.

Ez fölizzgatta őket. Szíveik dobogtak.

Az asztalka felé hajolva figyelt a három női fej, melyben kifürkészhetetlen gondolatok nyüzsögtek. Most közülök már csak egy volt fekete, egy szőke, a harmadik, Flóri nénié, kissé deres.

Csakhogy várakozásuk kissé eredménytelennek mutatkozott. Több mint negyedóraig álltak ott elcsigázva az idegességtől. Ujjaik a fáradtságtól tétován zongoráztak az asztalka lapján, anélkül hogy jelet kaptak volna onnan.

Hilda szeme parázslott a sötétben.

- Hagyjuk abba - mondta Lenke. - Úgyis hiába.

- Nem akar veled beszélni - állapította meg Flóri néni.

- Talán nem talál ide - gondolkozott Lenke. - Keresi szegény az utat. Azok - mondta a szőke asszony tompán -, akiket még nem idéztek, nem ismerik az utat.

- Várjunk - biztatta Flóri néni -, várjunk.

Hilda könyöke reszketett, mintha erős villámáram rázná, ujjáiból szikrák bizseregtek.

Egyszerre kiáltott Flóri néni felé:

- Itt van.

- Honnan tudod?

- Érzem. Ő, ő. Alig bírok állni a lábamon. Ő az, ő.

- De nem vagy rosszul, édesem?

- Nem - lihegte -, nem.

- Szólítsd meg - susogta Flóri néni.

- Kedves - kezdte Hilda rekedten, de torkán elakadt a hang, nyelve kiszáradt.

- Miért nem beszélsz?

- Várjatok.

Az asztal mereven állt.

- Nem akar jönni - szólt Lenke. - Valamitől fél. Valami bántja.

Hilda összeszedte minden akaraterejét. Önkívületben szólt, reszkető hangon, túlszárnyalva félelmét.

- Kedves - mondta. - Kedves szellem. Apus - mint régen.

Most az asztal megrezzent.

- Itt vagy? - kérdezte Hilda.

A szellem jelezte, hogy ott van.

Már a tanácsokat közölte Hilda, valamivel bátrabban:

- Ha akarsz beszélni, akkor koppants kettőt. A kettő azt jelenti: igen. Ha nem akarsz beszélni, akkor koppants egyet. Az egy azt jelenti: nem.

A szellem gondolkozott. Úgy látszik, ennek a kiváló matematikusnak időre volt szüksége, míg elvégzi ezt az egyszerű számtani műveletet. Azt mondják, hogy a szellemek valami növény- vagy ásványszerű, tengő, lefokozott életet élnek.

Mindhárman lefelé néztek.

És az asztal lába fölemelkedett. Egyszer. Még egyszer. Kétszer.

- Akar beszélni - szólt Hilda, és körütekintett a szobában, mintha túlvilági vendég lépne be oda.

Köhögött.

- Mért nem szólsz hozzá? - unszolta Flóri néni.

- Mit kérdezzek?

- Akármit.

De nem jutott eszébe semmi, sokáig.

Flóri néni szeme megnedvesedett, Lenke remegett.

Hilda végre csak ennyit mondott:

- Haragszol, apus?

Az asztal egyet koppantott.

- Nem haragszik - sóhajtott Flóri néni, s könnye végiggördült arcán. - Nem haragszik.

Hilda szemét lesütötte, lámpalázzal küszködött.

- Most pedig - szólt Hilda -, mondd meg, szellem, kedves szellem, felelj arra, apus, hogy ott, ahol vagy - és itt megállt -, ahol most vagy - megint megállt -, boldog vagy-e? Ha igen, akkor koppants kettőt. Ha nem, akkor csak egyet, apus.

Az asztal ismét nem válaszolt.

De aztán az egyik lába hatalmasan magasba lendült, úgyhogy majdnem feldőlt, s a szellem erősen, határozottan kettőt koppantott, ezáltal közölve leányával, hogy ott, ahol most van, a végtelen térben és időben, a világűrben és semmiségben, valahol a Vénusz és Szíriusz között, már boldog.

(Vége)